

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ ПЕДАГОГІЧНИХ НАУК УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ ТЕХНІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
“ХАРКІВСЬКИЙ ПОЛІТЕХНІЧНИЙ ІНСТИТУТ”

**ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ
ФОРМУВАННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ
ГУМАНІТАРНО-ТЕХНІЧНОЇ ЕЛІТИ**

ЗБІРНИК НАУКОВИХ ПРАЦЬ

*Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції
21-24 травня 2013 року.
Кримські педагогічні читання:
VI «Нові педагогічні технології в освіті та формування
гуманітарно-технічної еліти»*

Випуск 34-35 (38-39)

*За редакцією
доктора технічних наук, професора
Л.Л. ТОВАЖНЯНСЬКОГО
і члена-кореспондента Національної академії педагогічних наук
України, доктора педагогічних наук, професора,
О.Г. РОМАНОВСЬКОГО*

Харків НТУ «ХП» 2013

ББК 74в7

П78

УДК 378:37.03+316.344.42

Рецензенти: **Р. С. Гуревич**, доктор педагогічних наук, професор, член-кореспондент НАПН України
В. В. Рибалка, доктор психологічних наук, професор
В. О. Лозовой, доктор філософських наук, професор

Свідоцтво про державну реєстрацію: КВ №7762 від 21.08.2003 р.

Включений у довідник періодичних видань бази даних **Ulrich's Periodicals Directory (New Jersey, USA)**

Друкується за рішенням Вченої ради Національного технічного університету "Харківський політехнічний інститут", протокол № 6 від 05.06. 2013 р.

Редакційна колегія:

В. Г. Кремень, д-р. філос. н., професор, академік НАН України і НАПН України (голова)
Л. Л. Товажнянський, д-р. техн. н., професор, почесний академік НАПН України (співголова)
І. А. Зязюн, д-р. філос. н., професор, академік НАПН України (заступник голови)
О. Г. Романовський, д-р. пед. н., професор, член-кореспондент НАПНУ (заступник голови)
В. М. Бабаєв, д-р. держ. упр., професор
В. П. Андрущенко, д-р. філос. н., професор, академік НАПН України
Н. Г. Ничкало, д-р. пед. н., професор, академік НАПН України
І. Д. Бех, д-р. психол. н., професор, академік НАПН України
С. У. Гончаренко, д-р. пед. н., професор, академік НАПН України
В. І. Луговий, д-р. пед. н., професор, академік НАПН України
В. Ю. Биков, д-р. техн. н., професор, член-кор. НАПН України
С. О. Сисосва, д-р. пед. н., професор, член-кор. НАПН України
Г. О. Балль, д-р. психол. н., професор, член-кор. НАПН України
Р. С. Гуревич, д-р. пед. н., професор, член-кор. НАПН України
В. М. Князєв, д-р. філос. н., професор
П. І. Надолішній, д-р. держ. упр., професор
В. П. Тронь, д-р. держ. упр., професор
В. В. Рибалка, д-р. психол. н., професор
Т. І. Сущенко, д-р. пед. н., професор
М. П. Лещенко, д-р. пед. н., професор
В. О. Моляко, д-р. психол. н., професор
Н. А. Побірченко, д-р. психол. н., професор
Л. П. Пуховська, д-р. пед. н., професор
О. М. Пехота, д-р. пед. н., професор
В. В. Корженко, д-р. філос. н., професор
А. І. Грабченко, д-р. техн. н., професор
Є. Є. Александров, д-р. техн. н., професор
М. Д. Годлевський, д-р. техн. н., професор
Е. Г. Братуга, д-р. техн. н., професор
О. С. Куценко, д-р. техн. н., професор
В. Б. Самородов, д-р. техн. н., професор
О. С. Пономарьов, професор
С. М. Пазинич, д-р. філософії, професор
А. О. Мамалуй, д-р. фіз.-мат. н., професор
О. І. Гльїнський, д-р. фіз.-мат. н., професор
О. А. Ігнатюк, д-р. пед. н., професор
Н. В. Підбуцька, к.пед. н., доцент (відповідальний секретар)

Проблеми та перспективи формування національної гуманітарно-технічної еліти [Текст] : П78
зб. наук. праць / за ред. Л.Л. Товажнянського, О.Г. Романовського. – Вип. 34-35 (38-39). – Харків : НТУ "ХПІ", 2013. – 296 с.

Розглянуто психолого-педагогічні аспекти проблем підготовки фахівця, теоретико-практичні компоненти теорії управління, компоненти інноваційної складової розвитку освіти, психологічні проблеми соціального життя. Проаналізовано питання удосконалення рівня підготовки фахівця та інноваційних аспектів у сфері освіти та управління.

Адресовано науковим працівникам, педагогам, аспірантам, тим хто займається дослідженням проблем підготовки гуманітарно-технічної еліти.

ББК 74в7

ISSN 2078-7812

© Національний технічний університет "Харківський політехнічний інститут", 2013

І РОЗДІЛ ОСОБЛИВОСТІ ПІДГОТОВКИ СУЧАСНОГО ФАХІВЦЯ

УДК 378.01

*Романовський Олександр Георгійович,
м. Харків, Україна*

ТВОРЧИСТЬ ЯК ДЖЕРЕЛО ДУХОВНОГО СТАНОВЛЕННЯ СТУДЕНТІВ НТУ «ХП»

Постановка проблеми. У сучасних умовах стрімких змін не тільки в науці і техніці, але і в соціальних відносинах, духовному житті суспільства, в життєвих цілях і цінностях людей перед системою освіти, в першу чергу перед вищою школою, постають нові надзвичайно складні і відповідальні завдання. Адже вона покликана не просто підготувати людину до успішного життя та діяльності в нових умовах, але і навчити її активно впливати на ці умови, так творити зміни, щоб забезпечувати нові, гармонійні відносини між людьми, їх відносини з суспільством в цілому, з природою і техносферою. Для цього необхідно, перш за все, навчитися аналізувати глибинну сутність тих процесів, які відбуваються в суспільстві і являють собою визначальні тенденції його розвитку.

Тendenції суспільного розвитку, які визначаються докорінними змінами у соціокультурному, соціально-економічному житті, зумовлюють зміну структури соціальних цінностей і потреб, соціальну нестійкість молоді, низьку мотивацію до трудової діяльності, що вимагає вирішення проблем, пов'язаних з духовним становленням особистості у вищій школі. Важливо розуміти, що зараз є необхідним розуміння та втілення в життя факторів, що будуть сприяти духовному розвитку студентів, найважливішим з яких вважаємо творчість.

Аналіз публікацій. Проблема духовного становлення особистості розкриті у наукових працях таких вчених, як Г.О. Балл, І.Д. Бех, М.Й. Боришевський, Л.С. Виготський, М.Т. Дригус, І.С. Кон, О.В. Мудрик, М.В. Савчин, В.О. Татенко, Д.І. Фельдштейн та ін. У сучасній українській психології та педагогіці дослідженням духовності займалися Г.С. Костюк, С.Д. Максименко, М.Й. Боришевський, М.В. Савчин, В.П. Москалець, В. Сухомлинська, Г.О. Балл, О.В. Киричук, О.П. Колісник, Е.О. Помиткін, які розуміли духовність як багатомірний соціально-історичний феномен, специфічність виявів якого зумовлена своєрідністю всесвітньої історії, який складається з внутрішнього сприйняття, привласнення людиною сфери культури, олюднення, вродання в неї і розуміння як власного надбання.

Не зважаючи на широку освітленість проблеми духовності в науковій літературі, не втрачає свою актуальність питання про співвідношення

зусиль педагогів в формуванні професійної компетенції майбутніх фахівців та їх морально-етичних принципів і переконань, їх життєвих цілей і цінностей. Аналіз сучасної ситуації переконливо свідчить про те, що вища школа, особливо система інженерної підготовки, вкрай недостатню увагу приділяє виховній складовій цілісного навчально-виховного процесу. Частково це викликано перевантаженістю навчальних планів, частково - надмірно завищеною оцінкою значущості спеціальних дисциплін на шкоду соціально-гуманітарної підготовки, частково - технократичним типом мислення певної частини професорсько-викладацького складу, який, на жаль, передається і прищеплюється студентам.

Мета статі - визначення та розкриття шляхів духовного розвитку студентів в умовах вищого технічного навчального закладу.

Виклад основного матеріалу. З позиції автора статті духовність виступає як інтегративний показник розвитку особистості. Вона самоцінна та розкриває індивідуальну вираженість у системі мотивів особистості двох фундаментальних потреб: ідеальної потреби пізнання і соціальної потреби жити і діяти для інших, звертаючи людину до моральності, «совісті, свободи морального вибору та відповідальності перед самим собою за цей вибір».

Духовність як соціальний феномен - явище доволі складне. Традиційний, світський підхід розглядає духовність як сукупність вищих моральних цінностей. Серед них виділяють прагнення робити добро, виконувати гідно свій обов'язок, дорожити честю й достоїнством, мати розвинене почуття совісті й моральної відповідальності. Добро, істина, краса служили дороговказною зіркою духовних шукань людства. Платон, Кант, Гегель, В. Соловйов, М. Бердяєв, Г. Сковорода, П. Юркевич приділили велику увагу цій проблемі.

Окрім світського розуміння духовності, для сучасної людини, а особливо для людини, що в майбутньому буде керувати іншими людьми, вести їх за собою, важливим є розгляд духовності з релігійної, церковної точки зору. Теологічна розробка питань духовності в християнстві почалася з оформлення в IV столітті Догмата про Трійцю. У християнській православній традиції походження духовності пов'язується зі Святим Духом, третьою Іпостассю Трисидного Бога. Саме поняття „Дух” персоніфікує енергетичний початок: Він є вогонь, Він є Дух, що Творить. Відповідно до навчання Церкви, Бог через Святого Духа дає людині силу й енергію, і дає рівно стільки, скільки людина може прийняти. Але щоб прийняти цей безцінний дарунок, необхідно докласти цілий ряд зусиль, а головне - очиститися від гордині, злих помислів, гріхів, які заважають наблизитися до Бога.

Основою людського існування, таким чином, є можливість вийти за рамки вузько емпіричного, повсякденного буття, перебороти себе й у про-

цесі відновлення й удосконалювання реалізувати свої ідеали й можливості, але не чисто егоїстичні, а співвіднесені з навколишнім світом.

Зокрема, М.И. Боришевський визначає духовність як багатовимірну систему, «складовими якої є утворення у структурі свідомості та само-свідомості особистості, в яких віддзеркалюються її найбільш актуальні морально релевантні потреби, інтереси, погляди, ставлення до інших людей, до себе самої, що стали суб'єктивно значущими регуляторами активності» [2, с. 54].

На думку І.Д. Бежа, людина, яка свідомо йде шляхом духовного розвитку, хоче піднятися до цієї своєї істинної сутності, ототожнитися з нею, певною мірою узгодити з нею своє життя - «стати собою» [2]. У цьому допомагає людині її рефлексія, в результаті чого відбувається усвідомлення сенсу та призначення свого життя.

Під духовним становленням особистості Н.І. Жигайло розуміє «надбання духовних цінностей, релігійної свідомості та самосвідомості особистості; розвиток провідних характеристик людини, її духовних пріоритетів; обґрунтування системи цінностей, що мають лягти в основу її життя, виступати на передній план усього процесу її соціалізації». Вона вважає, що акумулятором духовності слугують релігія, наука, мораль, мистецтво, педагогіка [3].

Отже, можемо стверджувати, що духовне становлення особистості - це нескінченний процес самовдосконалення, ідентифікації з власним ідеальним «Я», орієнтація особистості на служіння та допомогу іншим.

Важливим моментом з досліджуваної проблеми вважаємо розкриття основ формування духовності (рис. 1).

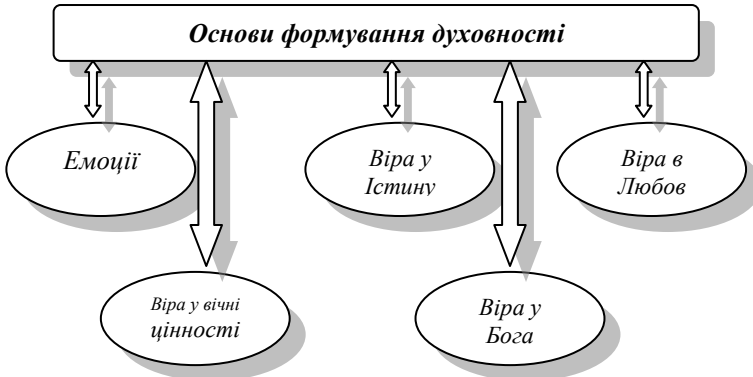

Рис. 1. Основи формування духовності

Аналізуючи даний графічний матеріал ми не можемо не зупинитися на емоціях, які тісно пов'язані із творчим початком людини.

Інтелект <->афект (емоції)<->воля

Творча людина

Рис. 2. Основи формування людської творчості

Говорячи про творчість, яка сприяє розвитку духовності особистості не можна не говорити про процес творчої дії, яку зумовлює інтелект, певний стан емоційної сфери та воля. Тому включення людини у творчий процес є шляхом її духовного розвитку.

Таким чином, рішення проблеми формування студента вимагає виявлення можливостей позанавчальної діяльності, що позитивно впливає на цей процес. Позанавчальна діяльність як феномен, що відображає активну участь учнів у професійно орієнтованих заняттях, здійснюється після обов'язкових навчальних занять у відповідності з власними інтересами і схильностями в умовах педагогічного сприяння.

НТУ «ХПІ» є одним з найвідоміших вищих навчальних закладів України, в якому ведеться фундаментальна підготовка фахівців в галузі інженерії. Сьогодні інженерні спеціальності дуже затребувані в різних сферах життєдіяльності суспільства: у виробництві, медицині, торгівлі, будівництві, енергетиці, біології і т.д. Інформаційні технології відкривають величезні можливості швидкого обміну інформації, розвитку технологій, впровадження математичного апарату практично в усі галузі науки, отримання грандіозних і в той же час згубних для людства результатів діяльності фахівців інженерних спеціальностей. Не дарма сьогодні в усьому світі пропагуються ідеї гуманізації, гуманізму. У першу чергу це стосується навчальних закладів, педагогіки, психології, концепцій сучасної освіти. Бо саме в стінах університетів, академій, інститутів закладається майбутнє світової спільноти. Тому наш університет на чолі з нашим ректором, Л.Л. ТОВАЖНЯНСЬКИМ, робить все можливе для розробки та подальшого впровадження концепцій, різних педагогічних технологій, які дозволять вплинути на нашу молодь і підготувати національну гуманітарно-технічну управлінську еліту нашої держави.

Кафедра педагогіки і психології управління соціальними системами знаходиться в центрі роботи з гуманізації технічної освіти і намагається брати найактивнішу участь у цьому питанні. Колектив кафедри об'єднує фахівців з різних галузей науки: філософії, психології, педагогіки, біології, медицини, математики, економіки, фізики, мистецтвознавства. Це створює

своєрідний синергетичний ефект і взаємно збагачує дослідників новими знаннями та методами.

Представник управлінської національної гуманітарно-технічної еліти повинен бути високоосвіченою, творчою людиною. Творча ж спрямованість особистості залежить від рівня її естетичної та художньої культури. Представник національної гуманітарно-технічної еліти, лідер, на формування якого спрямований навчальний процес в НТУ «ХПІ», повинен мати уявлення про класичні зразки образотворчого мистецтва, літератури, архітектури, музики. Вплив мистецтва сприяє соціалізації особистості, утвердженню її самоцінності. Тому проблема цілеспрямованого формування естетичної та художньої культури у майбутніх лідерів надзвичайно актуальна. Роль мистецтва у естетичному вихованні полягає в тому, що воно універсально і цілісно діє на людину, формує гуманістичні принципи, розкриває багатство внутрішнього духовного світу. Концепція національної гуманітарно-технічної еліти вимагає особливо пильної уваги до розкриття цих граней особистості та впровадження конкретних пропозицій.

Завдяки зусиллям вчених кафедри у НТУ «ХПІ» в рамках Концепції формування національної гуманітарно-технічної еліти організовано виховну роботу студентів - майбутніх інженерів та психологів - їх залучають до щорічних заходів, мета яких духовний розвиток особистості засобами творчості. Серед них необхідно відмітити наступні:

1. *Міжнародна науково-практична конференція «Переяславська рада: її історичне значення та перспективи розвитку східно-слов'янської цивілізації»*, що присвячена проблемі єдності культурно-історичних коренів україно-російських відносин у соціально-економічній, політичній і духовній сферах, проблемі науково-освітньої співпраці, висвітлюються політико-правові проблеми та особливості розвитку україно-російських відносин в умовах трансформації та їх перспективи. Студенти залучаються до цього заходу з метою усвідомлення найбільш актуальних моральних потреб, інтересів, поглядів, ставлення до інших людей, що зумовлюють формування зі слів І.Д. Бєха «рефлексії», яка сприяє більш глибокому самоусвідомленню власного Я, та інших.

2. *Міжнародна науково-практична конференція «Простір літератури, мистецтва і освіти - шлях до миру, згоди й співробітництва між слов'янськими народами»*. У рамках цього заходу виступають провідні письменники України і Росії з таких міст як, Харків, Київ, Білгород, Курськ, Вороніж, які засобами мистецтва та поезії впливають на духовну складову особистості студента з метою розвитку цінностей Краси, Добра та Істини. Окремими аспектом необхідно відзначити участь студентів у цій конференції, які у своїх віршах піднімають одвічні проблеми духовних цінностей людини. Таким чином, моральне та естетичне виховання молоді на

основі літератури та мистецтва - найважливіша умова збереження духовних цінних цінностей слов'янського народу.

У ході цієї конференції обговорюються сучасні питання і тенденції розвитку освіти, науки, літератури, мистецтва, необхідного для формування гуманітарно-технічної еліти країни. Тому можна стверджувати про високу гуманістичну місію цього заходу, завдання якого заключається не тільки в збереженні спадкоємності духовних цінностей, естетичному вихованні підрастаючого покоління, але і в естетизації духовного простору.

3. Окремим найважливішим заходом, що безпосередньо впливає на духовне становлення особистості студента є щорічний *Міжнародний Фестиваль слов'янської духовної поезії і музики «Колокольний дзвін пасхальний»*. З 2006 року, щовесни проходять концерти «Колокольний дзвін пасхальний», в рамках яких звучить духовна поезія і музичні твори на вірші Митрополита Харківського і Богодухівського Никодима та харківського поета Олександра Романовського. І щороку в залі, чи то Концертний зал Національної філармонії України у Києві, Великий зал Харківського академічного театру опери та балету, камерний зал Харківської обласної філармонії або величезний оновлений зал Палацу студентів НТУ «ХПІ», збирається велика кількість людей. Чарівна сила церковного дзвону, поетичного слова, глибоко проникає в серце людини, пробуджуючи в її душі добрі почуття, дозволяє людині повернутися до Бога, до себе, до наповненого духовністю життя.

«Колокольний дзвін пасхальний» - не просто концерт, в якому звучать хори і романси на духовні тексти. Це духовний центр літературного життя, який щороку об'єднує поетів з Росії та України. Так, у різні роки у програмах брали участь члени Спілок письменників Росії та Національної спілки письменників України С. Котькало, М. Ганічева, О. Романовський, К. Скворцов, В. Молчанов, Т. Дашкевич, Н. Зінов'єв, А. Мірошниченко, протоіерей І. Кобелев, протодиякон М. Талалай, А. Голубєв, Р. Левін, В. Романовський, І. Корж, І. Мельницька, В. і Ю. Копичко. У кожного поета, прозаїка своя доля, іноді вельми непроста. У кожного - свій стиль і свої улюблені теми. Але об'єднує всіх - дзвінка в повітрі, як відгомін дзвону, нота пошуку духовності.

Цього року Фестиваль вперше проводився впродовж двох днів: у Харківській обласній філармонії та у Палаці студентів НТУ «ХПІ». На обидва заходи було запрошено всіх, хто цікавиться духовною поезією та музикою, серед яких було чимало студентів. Зміст виступів спрямований на духовне зростання, формування системи ціннісних орієнтирів, осмислення таких категорій, як «Істина», «Творчість», «Сенс життя», «Любов», «Совість», «Співчуття». Важливим завданням є осмислення того, що означає бути людиною й яке її місце у світі. На Фестивалі духовний розвиток

йде через мистецтво, що є особливим способом пізнання і відображення дійсності та частиною духовної культури як людини, так і всього людства.

Щодо відношення студентів до мистецтва, то вони його вважають вікном у зовнішній світ, який може збагатити їх внутрішнє Я, але в цьому їм потрібна допомога більш досвідчених людей.

Висновки. Отже показниками високого рівня світоглядної культури виступає персональна готовність студента до активної соціокультурної діяльності у суспільстві, позиція глибокого усвідомлення духовно-культурних цінностей свого народу, особиста потреба і практична здатність робити творчий внесок у діяльність з вивчення, збереження і популяризації духовних традицій і моральних ідеалів рідної культури.

Духовному становленню студента сприяє включення його до процесу здійснення творчої активності більш досвідчених фахівців, перенесення у власне Я Істини, Віри, Краси, Добра, що відбувається під час різноманітних заходів, які постійно проводяться у НТУ «ХП» (міжнародні конференції та фестивалі духовної поезії та музики).

Усвідомлюючи всю глибину проблематики духовного становлення майбутніх фахівців, кафедра педагогіки і психології розпочала роботу зі створення Українського науково-просвітницького центру формування духовної культури в суспільстві в НТУ «ХП».

Створення центру стане новим етапом у методології формування морально-етичного розвитку особистості, а звідси і громадського устою, бо саме на засадах духовності можливо створити умови, які дозволили б виховати нове покоління гуманітарно-технічної еліти, здатної в майбутньому розвивати інноваційну гуманну і високодуховну історію і культуру своєї країни.

Тільки всебічна робота зі студентами, спрямована не тільки на вироблення вузькоспеціалізованих знань і умінь, а й на вдосконалення і збагачення духовного світу студента, може створити умови для формування істинної національної еліти - високопрофесійної, високодуховного, з активною життєвою позицією.

Список літератури: 1. Бех І.Д. Духовні цінності в розвитку особистості / І.Д. Бех // Педагогіка і психологія. - 1997. - № 1. - С. 126-129. 2. Боришевський М.Й. Психологічні закономірності становлення та розвитку духовності особистості / М.Й. Боришевський // Проблеми загальної та педагогічної психології. - т. XIII, ч.4. - 2011.- С. 54-59. 3. Жигайло Н.І. Психологія духовного становлення студентів вищих навчальних закладів / Н.І. Жигайло. - Автореферат на здобуття д.псих.н. за спеціальністю 19.00.07- педагогічна та вікова психологія. - Національний педагогічний університет імені М.П.Драгоманова, Київ, 2009.- 41 с. 4. Романовский А.Г. Духовная составляющая как основной фактор формирования национальной

гуманитарно-технической элиты / А.Г. Романовский // Теория і практика управління соціальними системами. Щоквартальний науково-практичний журнал. Харків: НТУ «ХП», - 2009, № 2.- С. 15-21. 5. Романовский А.Г. Историческая и духовная связь двух великих наций - основа будущего Украины и России / А.Г. Романовский // Переяславська Рада та гармонізація україно-російських відносин на сучасному етапі: Збірник наук, праць. Харків: НТУ „ХЛП”, 2008 - С. 15-22. 6. Романовський О.Г. Духовність і культура спілкування в системі формування національної гуманітарно- технічної еліти / О.Г. Романовський // Філософія спілкування: Філософія, Психологія, Соціальна комунікація // Щорічний науково-практичний журнал. Харків: ХНТУСГ ім.Петра Василенка. - 2010, № 3. - 246 с.

Bibliography (transliterated): 1. Beh I.D. Duhovni cinnosti v rozvitku osobistosti / I.D. Beh // Pedagogika і psihologii. – 1997. – № 1. – S. 126-129. 2. Borishevs'kij M.J. Psihologichni zakonomirnosti stanovlennja ta rozvitku duhovnosti osobistosti / M.J. Borishevs'kij // Problemi zagal'noi ta pedagogichnoi psihologii. – t. XIII, ch.4. – 2011. – S. 54-59. 3. Zhigajlo N. I. Psihologija duhovnogo stanovlennja studentiv vishhих navchal'nih zakladiv / N.I. Zhigajlo. – Avtoreferat na zdobuttja d.psih.n. za special'nistju 19.00.07 – pedagogichna ta vikova psihologija. - Nacional'nij pedagogichnij universitet imeni M.P.Dragomanova, Kiiv, 2009. – 41 s. 4. Pomitkin E.O. Psihologichni zakonomirnosti ta mehanizmi duhovnogo rozvitku ditej і molodi / E.O. Pomitkin. – Av-toreferat na zdobuttja d.psih.n. za special'nistju 19.00.07 – pedagogichna ta vikova psihologija. - Nacional'nij pedagogichnij universitet imeni M.P.Dragomanova, Kiiv, 2009. – 41 s.

О.Г. Романовський

ТВОРЧИСТЬ ЯК ДЖЕРЕЛО ДУХОВНОГО СТАНОВЛЕННЯ СТУДЕНТІВ НТУ «ХП»

В статі дано визначення поняття духовність, розглянуті підходи до визначення духовності. Дано визначення поняття духовне становлення особистості, розкриті основи формування духовності та людської творчості. Запропоновані способи вирішення проблеми духовного становлення студента.

Ключові слова: духовність, духовне становлення, духовний розвиток, творчість.

А.Г. Романовский

ТВОРЧЕСТВО КАК ИСТОЧНИК ДУХОВНОГО СТАНОВЛЕНИЯ СТУДЕНТОВ НТУ «ХПИ»

В статье дано определение понятия духовность, рассмотрены подходы к определению духовности. Дано определение понятия духовное становление личности, раскрыты основы формирования духовности и человеческого творчества. Предложены способы решения проблемы духовного становления студента.

Ключевые слова: духовность, духовное становление, духовное развитие, творчество.

O. Romanovskiy

CREATIVITY AS A SOURCE OF SPIRITUAL FORMATION OF STUDENTS NTU "KhPI"

The article defines the concept of spirituality, the approaches to the definition of spirituality. Given the definition of spiritual identity formation, revealed Foundations of spirituality and human creativity. Proposed solutions to the problem of spiritual formation of the student.

Keywords: spirituality, spiritual formation, spiritual development, creativity.

Стаття надійшла до редакції 05.04.2013

378: 316.454.5: 168.522

*Пономарьов Олександр Семенович,
м. Харків, Україна*

ГУМАНІТАРНА СКЛАДОВА ПІДГОТОВКИ СТУДЕНТІВ ДО КОМАНДНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Загальна постановка проблеми. Одними з визначальних тенденцій сучасного розвитку суспільного виробництва виступають сьогодні його чітка інноваційна спрямованість з орієнтацією на високі технології та істотне поширення командних форм діяльності. В першу чергу значення командних форм діяльності істотно зростає при застосуванні високоефективних методів і технологій проектного менеджменту. При цьому повною мірою виявляється необхідність спеціальної підготовки майбутніх фахівців до роботи в команді, оскільки її здійснення залежить не тільки і не стільки від рівня професійної компетенції виконавців, але й від характеру взаємо-

відносин між ними, від сприйняття ними один одного й від психологічного клімату в групі.

Відомо, що сама командна робота як форма успішного здійснення складних видів спільної діяльності людей виникла ще у давні часи. Однак згодом, завдяки розвитку індустріального виробництва і особливо у зв'язку з суспільним поділом праці вона поступово відходила десь на другий план. Сьогодні ж ті кардинальні зміни, що відбуваються у цілях, змісті й характері виробництва, зумовлюють потребу у відродженні на принципово новому рівні командної діяльності та пошуку найдоцільніших форм, методів і засобів ефективного управління нею.

Забезпечення високої готовності майбутніх фахівців до успішних дій у складі команди зумовлює нагальну необхідність врахування не тільки суто професійних, компетентнісних аспектів командної діяльності, а й морально-етичних, соціально-психологічних та організаційних її аспектів. Серед останніх істотну роль відіграє прищеплення студентам усталених навичок групової рефлексії. Як зазначають російські дослідники А. Л. Журавльов та Т. А. Нестик, «під *груповою рефлексією* звичайно розуміється спрямованість, що може бути реалізована, орієнтація групи на аналіз своєї діяльності, а також на зміну цієї діяльності за підсумками проведеного аналізу» [1, с. 27]. Уявляється, що формування навичок групової рефлексії у майбутніх фахівців вимагає систематичного застосування відповідних методів і технологій в навчально-виховному процесі професійної підготовки.

Таким чином, належна організація підготовки студентів до командної діяльності, перш за все забезпечення гуманітарної складової цієї підготовки постає сьогодні на рівні важливої проблеми педагогіки вищої школи.

Зв'язок проблеми з актуальними теоретичними і прикладними завданнями полягає в істотному значенні результатів її дослідження для розробки і впровадження в освітню практику ефективного теоретичного, методологічного і навчально-методичного забезпечення процесу професійної підготовки фахівців. Дійсно, тривалі дискусії про гуманізацію інженерної освіти, численні коментарі роботодавців стосовно вкрай недостатнього рівня соціально-гуманітарної складової професійної і соціальної компетентності випускників вищої школи не призводять до помітних зрушень у цій сфері.

Аналіз досліджень і публікацій з проблеми свідчить про безсумнівну її актуальність і практичну значущість, про необхідність активного пошуку раціональних шляхів, засобів і педагогічних технологій, які б забезпечували безумовну можливість прищеплення студентам високого рівня готовності до успішної діяльності у складі команди. За результати цього аналізу можна дійти обґрунтованого висновку про надзвичайну важливість як проблеми у цілому, так і належного розв'язання тих її складових, які

необхідні для ефективного здійснення студентами своєї майбутньої професійної діяльності. Йдеться насамперед про формування і розвиток їх поведінських компетенцій, навичок групової рефлексії та того специфічного «командного духу», який забезпечує високий рівень взаєморозуміння, готовність у разі необхідності прийти на допомогу тому, хто її потребує, у спільних інтересах команди.

М. А. Уест (M. A. West) підкреслює, що «групова рефлексивність включає в себе критичне осмислення результатів діяльності, пошук нових шляхів розв'язання завдання, планування й аналіз спільних дій, які приводять до нового і більш глибокого розуміння членами групи ситуації, що склалася» [2, с. 560]. Її розвиток істотною мірою залежить від здатності потенційних лідерів згуртувати людей навколо спільних цілей. Виявлення лідерських рис і якостей та їх цілеспрямований розвиток стає, з одного боку, завданням освітнього процесу, а з іншого, – важливим інструментальним засобом для підготовки студентів до командної діяльності, насамперед у сфері управління проектами, де такий вид діяльності є домінуючим.

Особливого значення для успішної командної діяльності набуває така специфічна риса керівника, як уміння утверджувати честь і гідність кожного члена групи та мобілізувати його креативні здібності й творчий потенціал для успішного досягнення мети спільної діяльності колективу. Відомий український дослідник В. В. Рибалка при цьому підкреслює, що «в операційно-результативному плані здійснення свідомої діяльності з утвердження честі та гідності для створення ситуації «нормального» розвивального або творчого піднесення особистості робітника доцільно використовувати добре знайомі у психології та педагогіці засоби розвитку особистості, створення позитивного психологічного клімату у колективі, актуалізації позитивних емоцій» [3, с. 19]. А уміння успішно розв'язувати ці завдання свідчить про професійну та особистісну зрілість керівника.

Однак формування і розвиток цих умінь відбувається переважно в процесі вивчення студентами дисциплін соціально-гуманітарного циклу. А як справедливо зазначають О. І. Кірсанов та О. С. Кірсанова, «фактично тільки гуманітарні дисципліни в системі освіти сьогодні сприяють розвитку в людині людського начала: моральності, відповідальності, совісті, толерантності тощо. Вивчення гуманітарних наук на всіх ступенях освіти, від початкової до вищої, завжди було чинником формування цілісної особистості, здатної розуміти кінцевий суспільний сенс своєї професійної діяльності й відрізнити його від миттєвих кон'юнктурних інтересів і цілей» [4, с. 105]. Робота ж фахівця у складі команди ще більш відчутно посилює необхідність бачення і глибокого розуміння цього кінцевого суспільного сенсу його професійної діяльності.

У свою чергу, К. Колін слушно зазначає, що «в розвинених промислових країнах Заходу, на досвід яких у нас люблять посилалися, розуміння цінності гуманітарного компонента у підготовці інженерів вже стало фактом суспільної свідомості. Стандарти вузівської освіти цих країн передбачають, крім розвитку інтелекту і професійної компетенції, виховання у майбутніх фахівців порядності, високої моральності: працівники, у яких атрофовані моральні почуття, нікому не потрібні; лише той фахівець може ефективно керувати людьми, хто вміє розуміти внутрішній світ людей, що оточують його, керується чіткими моральнісними критеріями» [5, с. 6]. На превеликий жаль, в українській системі освіти ці вимоги тільки задекларовані й не підкріплюються конкретним змістом професійної підготовки майбутніх фахівців та їх виховання. Результатом стає помітне переважання у них технократичного типу мислення.

В той же час, як пишуть Н. В. Бордовська та А. А. Реан, «освіта – це процес передачі накопичених поколіннями знань і культурних цінностей. Зміст освіти черпається і поповнюється із спадщини культури і науки, а також із життя і практики людини. Тобто освіта є соціокультурним феноменом і виконує соціокультурні функції» [6, с. 63]. Наша ж професійна освіта досить слабо виконує свої соціокультурні функції, в чому неважко впевнитися, поспілкувавшись зі студентами, поцікавившись їх життєвими цілями, цінностями й інтересами. Не випадково за результатами одного із досліджень, виконаних в НТУ «ХПІ», абітурієнти в системі своїх цінностей духовний світ поставили лише на 13 (!) місце.

Взагалі для численних робіт, присвячених аналізу порушеної проблеми та різних її аспектів, характерними рисами є або занадто загальна констатація практично очевидної важливості завдань, або більш-менш детальний розгляд окремих її аспектів. В результаті втрачається системний підхід до спроб її розв'язання, і за фрагментарними, нескоординованими й недостатньо тісно пов'язаними між собою дослідженнями не вимальовується чітка стратегія як підвищення загальної ефективності соціально-гуманітарної складової професійної підготовки студентів, так і формування готовності до успішної діяльності у складі команди. Годі вже й говорити про їх цілеспрямовану підготовку до управлінської діяльності, про розвиток лідерських якостей та формування соціальної компетентності й духовного світу.

Мета статті і полягає у спробі системно підійти до аналізу сутності гуманітарної складової професійної освіти та її ролі у підготовці студентів до командної діяльності. При цьому передбачається розглянути також цілі та інструментальні засоби ефективного формування і розвитку їх готовності до цієї діяльності й показати, що значення такої підготовки виходить за межі порушеної проблеми, сприяючи успішному здійсненню людиною

життєвої стратегії й максимальній реалізації свого особистісного творчого потенціалу. Це пов'язано з тим, що саме в процесі оволодіння студентами гуманітарними знаннями значною мірою відбувається їх соціалізація й особистісний розвиток, свою навчально-пізнавальну діяльність вони починають сприймати в загальному соціокультурному контексті.

Виклад основного матеріалу. Системний підхід до розгляду будь-якої освітньої проблеми передбачає необхідність визначення основних джерел і причин її появи, прогнозування можливих шляхів її розвитку, а також засобів і способів запобігання негативних наслідків. І, безумовно, важливе завдання цього підходу становить виявлення зв'язків проблеми із зовнішнім середовищем. Нові реалії сьогодення характеризують такі чотири феномени. Першим з них виступає істотне зростання значення особистісного чинника в успішному досягненні цілей спільної діяльності людей. Другим характерним феноменом слід вважати поширення командних форм цієї діяльності. Третім чинником є загальна демократизація суспільного життя, яка серйозно позначається на взаємовідносинах між людьми та на їх взаємодії в процесі спільної діяльності. Нарешті, четвертим феноменом стала помітна деформація життєвих цілей і цінностей. І така суперечлива природа сьогодення у поєднанні з його надзвичайно мінливим характером вимагає постійного пошуку адекватних форм і засобів організації спільної діяльності людей, її координації та ефективного управління нею. Адже без цього важко забезпечити належне функціонування і розвиток суспільства.

Цей пошук відбувається практично всюди, в тому числі і в економічно розвинених країнах світу. При цьому домінантою пошуків стає визначення методів, що забезпечували б бажаний результат. Одними з кращих серед них стали загально визнані командні методи. Так, американські дослідники Дж. Г. Бойст і Дж. Т. Бойст, демонструючи важливість організації такої командної діяльності, яка орієнтується на кінцевий результат, доводять необхідність створення таких команд, для яких вони вживають спеціальний термін «команди високої ефективності». Для ілюстрації доцільності створення таких робочих команд вони наводять приклад, коли на одному з заводів широко відомої компанії Кодак команди високої ефективності підвищили продуктивність праці настільки, що обсяг роботи, який раніше виконували за три зміни, стали виконувати за одну зміну [7, с. 147].

Слід відразу зазначити, що і створення подібних команд, і підготовка майбутніх фахівців до ефективної діяльності у складі команди не є простим педагогічним і соціально-психологічним завданням. Для його успішного розв'язання необхідно подолати відразу кілька суперечностей. По-перше, вже на рівні студентського життя необхідно прищепити майбутнім фахівцям глибоке розуміння необхідності узгодження своїх власних цілей, прагнень та інтересів з цілями й інтересами інших людей, їх різних груп та

суспільства у цілому. По-друге, кожному студентові слід засвоїти ту істину, що в будь-якій групі завжди є як формальні й неформальні лідери, так і певні норми і правила взаємовідносин і поведінки, яких слід дотримуватися, навіть якщо вони для вас уявляються недостатньо обґрунтованими чи навіть неприйнятними. По-третє, багато хто з молодих людей, опиняючись у складі групи, часто прагне домінувати, однак кожен має розуміти, що в принципі неможливо, щоб всі були лідерами, щоб всі домінували. Крім того, щоб успішно керувати іншими людьми, необхідно навчитися підпорядковуватися.

До речі, формування цих рис і якостей у вищій школі має відбуватися на тлі оволодіння студентами системою знань і умінь, які становлять основу їх професійної і соціальної компетентності. Оскільки ж вважається, що саме це завдання є основною метою вищої освіти, виховному вектору переважна більшість викладачів не приділяє належної уваги. Втрачаючи свою системну цілісність, навчально-виховний процес у такому разі стає дещо однобічним, втрачає свою людяність і фактично перетворюється на ремісництво. А його результатом стає підготовка бездуховного, малокультурного технократа, що втрачає навіть потребу свого особистісного розвитку.

Більш того, як цілком слушно застерігає відомий російський філософ І. О. Ільїн, «освіта без виховання не формує людину, а розбещує і псує її, оскільки вона дає у її розпорядження життєво вигідні можливості, технічні уміння, якими вона – бездуховна, безвірна й безхарактерна – і починає зловживати» [8, с. 121]. Збіднюючи свій духовний світ, така людина втрачає розуміння необхідності спілкування з іншими людьми як однієї з важливих життєвих потреб, втрачає здатність узгоджувати з ними свої цілі, прагнення й інтереси. Отже, вона стає недостатньо пристосованою до життя в суспільстві.

Таким чином, для успішного розв'язання порушеної проблеми вже на етапі проектування навчально-виховного процесу професійної підготовки фахівців необхідно розробити і активно використовувати модель особистості фахівця і модель його професійної діяльності. Ці моделі повинні адекватно відображати таку сукупність вимог до цього фахівця. По-перше, це вимоги до рівня і змісту його професійної і соціальної компетенції, який би давав змогу забезпечувати йому можливість успішно виконувати функції, що складають структуру професійної діяльності, її цілі, зміст і характер. По-друге, це вимоги до рівня розвитку його професійно і соціально значущих особистісних рис і якостей. По-третє, до загальної і професійної культури майбутнього фахівця. По-четверте, до характеру взаємодії з іншими людьми й до навичок міжособистісного ділового спілкування й уміння успішно працювати у складі команди. По-п'яте, це вимоги до моральнісних

принципів і переконань майбутнього фахівця та їх прояву у вчинках, висловлюваннях та відносинах з людьми й до загальної лінії поведінки. Нарешті, по-шосте, до рівня його креативних здібностей, інноваційного характеру мислення і чіткої психологічної спрямованості на постійне самонавчання, самовиховання і самовдосконалення, які розглядаються людиною як одна з її життєвих цілей.

Безумовно, вибір кожною людиною сенсу свого життя і конкретних життєвих цілей в вибудовування життєвої стратегії завжди індивідуальні. Цей вибір визначають внутрішні якості особистості, інтелектуальний, культурний і етичний рівень її розвитку. В процесі цього розвитку і треба їй прищепити розуміння, що досягнення її цілей і реалізація життєвої стратегії значною мірою залежить не тільки від самої особистості, але й від людей, з якими їй доводиться спілкуватися і співпрацювати. Для того ж, щоб таке їх спілкування і співпраця були плідними і сприяли досягненню життєвих цілей, необхідно їх узгоджувати з цілями й інтересами інших людей.

З накопиченням людиною життєвого досвіду її відношення до життя й до людей свого оточення може змінюватися. Як правило, багато параметрів, що характеризують сенс і цілі індивідуальної життєдіяльності, пов'язано з соціальними ідеями та ідеалами, які формують мету і сенс буття всієї людської історії. Цей зв'язок і визначає міру відповідальності особистості перед суспільством. Однак суспільство не може очікувати набуття кожним такого досвіду, забезпечення бажаної ефективності суспільного виробництва вимагає, щоб система вищої освіти цілеспрямовано формувала у майбутніх фахівців не тільки професійну, а й соціальну компетентність. В умовах же командної діяльності вона набуває визначального значення.

Тому зовсім не випадково соціальну компетентність часто прийнято розглядати як специфічну гуманітарну складову професіоналізму фахівця, а її формування постає одним з надзвичайно важливих завдань його підготовки до командної діяльності. Розглядаючи педагогічні технології, які доцільно використовувати для розв'язання цього завдання, частіш за все називають ділові ігри та психологічні тренінги. Вони дійсно виступають ефективними інструментальними засобами, однак, по-перше, ними не вичерпується спектр можливостей формування у студентів готовності до успішної діяльності у складі команди. По-друге ж, навіть застосування цих технологій для цілей підготовки студентів до командної діяльності має свою специфіку.

Ця специфіка виходить з того, що їх підготовка має бути системною, а отже і багатоцільовою. Так, одна з важливих цілей полягає у виявленні і подальшому розвитку лідерських якостей студентів, у формуванні й розвитку їх комунікативних та організаторських здібностей і гнучкого кре-

ативного мислення. Тому ділові й рольові ігри мають передбачати ротацію ролей, які виконують студенти. У такому разі кожен з них отримує можливість виявити як достатньо розвинені природні здібності, так і ті свої риси і якості, які потребують подальшого розвитку чи, можливо, взагалі вимагають рішучого подолання. Тому педагог повинен уважно стежити за характером дій, рішень і пропозицій кожного учасника гри, і отримані ним при цьому результати утворюють надійну інформацію для вибору адекватних ситуації педагогічних впливів, спрямованих на розвиток бажаних якостей.

Істотну роль для розвитку навичок командної взаємодії відіграють і психологічні тренінги, в процесі яких студенти отримують належну практику роботи в команді, організації ділової взаємодії, співпраці та спілкування. Однак при цьому певним обмеженням на шляху можливості максимального використання тренінгів постає інерційність людської психіки. Отримавши навички співпраці у складі однієї команди, людина може досить повільно приходити до належного їх використання при спілкуванні та співпраці в іншій команді. Оскільки ж тренінги студентів звичайно організуються з їх академічними групами, в той час як працювати їм доведеться у зовсім інших колективах, отримані навички можуть істотно послабнути.

Ось чому для успішної підготовки студентів до командної діяльності та взагалі для забезпечення їх належної соціалізації вкрай необхідним виступає системний підхід, коли формування бажаних навичок здійснюється на всіх стадіях навчально-виховного процесу і при викладанні всіх навчальних дисциплін. За великим рахунком, педагогічний вплив на студента має бути рівною мірою спрямований на формування як професійної, так і соціальної його компетентності, на розвиток його духовного світу, світоглядних позицій, моральнісних принципів і переконань, навичок міжособистісного спілкування, на підготовку його до успішного життя й діяльності в реальних умовах суспільного виробництва й існуючого соціокультурного простору.

Відома російська дослідниця Л. А. Петровська зовсім не випадково вважає, що «основною метою психологічного впливу, який здійснюється у різних формах соціально-психологічного тренінгу, є розвиток компетентності у спілкування. Відповідно актуальність практичного і теоретичного освоєння вказаних форм диктується зростаючою значущістю компетентного спілкування у всіх сферах життєдіяльності людини». На її глибоке переконання, «розвиток психологічної компетентності здатний допомогти у розвитку цілої низки соціально-психологічних проблем, породжуваних сучасною науково-технічною революцією з її примноженням міжособистісних контактів, ускладненням форм спілкування, інтенсифікацією управлінської діяльності» [8, с. 5]. А всі ці чинники ще більш виразно проявляються

при застосуванні технології проектного менеджменту і роботи у складі команди.

Крім того, добре відомо, що будь-які, навіть найгостріші проблеми можуть бути розв'язані тільки в процесі спілкування і за його допомогою. І чим кращою є гуманітарна підготовка людини, чим вищим є загальний рівень її духовно-культурного розвитку, її толерантність, тим легше розв'язуються ці проблеми, тим ефективніше вона працює у складі команди, тим більшим є її задоволення від спілкування та співпраці з членами команди та від відчуття своєї приналежності до складу цієї команди і причетності до її справ.

Вважаємо разом з тим спеціально підкреслити надзвичайну важливість ефективного розв'язання і такого завдання соціально-гуманітарної складової підготовки майбутнього фахівця до успішної командної діяльності. Йдеться про необхідність розвитку у нього самопочуття своєї власної особистісної, професійної і соціальної значущості. Плідно працюючи у складі команди і на цілі команди, він не повинен «загубитися» в ній. Навпаки, він повинен активно прагнути максимальною мірою реалізуватися в цій діяльності як унікальна особистість, розкрити креативні здібності, розвинути й реалізувати творчі потенції та можливості. Більш того, основною особливістю високого рівня розвитку команди постає наявність «командного духу», коли готовність кожного її члена прийти на допомогу один одному полягає також у сприянні особистісному розвитку кожного. Іншими словами, психологічний клімат в команді стає однією з основних передумов такого розвитку.

Розуміння важливості цього положення уявляється особливо важливим для керівників команд, які повинні бачити в ньому не якусь загрозу своєму авторитету, а розширення спектру можливостей команди, її здатності успішно вирішувати все більш складні й відповідальні завдання. Адже це сприяє підвищенню іміджу команди і авторитету її керівництва. Водночас посилюється мотивація учасників плідно працювати у складі команди, самопочуття й відчуття задоволення, зростають товариськість і згуртованість.

Однак одним з найважливіших результатів правильного вибору змісту й реалізації гуманітарної складової підготовки студентів до командної діяльності стає формування інтелектуальної основи цієї діяльності, всебічне сприяння інтелектуальному розвитку її учасників, їх перетворення на інтелектуальну еліту. А як підкреслює В. Г. Кремень, «основною ознакою, яка вирізняє інтелектуальну еліту, є інтегральне поняття впливу на колектив, населення, народ, людство, вплив на розвиток науки, культури, техніки

тощо» [10, с. 43]. Отже цей вплив стає потужним чинником істотного зростання рівня і розширення спектру можливостей команди.

Висновки. Розглянутий підхід до аналізу проблеми визначення ролі гуманітарної складової системи підготовки студентів до командної діяльності дозволяє вважати її важливим і актуальним завданням педагогіки вищої школи і тому вимагає підвищення рівня розвитку відповідних елементів професійної і соціальної компетентності й особистісних рис випускників. Водночас аналіз стану проблеми і запропонованих засобів її розв'язання дозволяє дійти таких висновків.

По-перше, командні форми діяльності, в тому числі при управлінні проектами, виступають сьогодні одними з найефективніших технологій організації спільної діяльності людей і керівництва нею. Водночас командна діяльність стає важливою передумовою і сприятливим середовищем для професійного і особистісного розвитку фахівців, створюючи умови для плідної реалізації їх креативних здібностей і творчого потенціалу.

По-друге, успішне досягнення цих результатів як одних з важливих цілей командної діяльності можливе тільки за умов організації відповідної цілеспрямованої підготовки студентів у вищому навчальному закладі. Така підготовка має виходити із сучасної парадигми професійної освіти і вимагає застосування ефективних інноваційних технологій, які повинні буквально пронизувати викладання кожної дисципліни і забезпечувати цілісність навчально-виховного процесу.

По-третє, належний рівень підготовки майбутніх фахівців до командної діяльності може бути забезпечений лише за умов підвищення уваги до всіх її складових, насамперед до змісту і характеру гуманітарної складової цієї підготовки. Саме гуманітарна складова виступає основною передумовою формування всебічно розвинутої особистості, розвитку високої професійної і соціальної компетенції фахівця, його моральнісних принципів і переконань, сприятливого психологічного клімату в команді.

Таким чином, однією з найнеобхідніших умов належного виконання вищою школою своєї високої суспільної місії сьогодні постає ефективна підготовка студентів до успішної діяльності у складі команди, виховання у них командного духу і розвиток рис і якостей справжньої інтелектуальної еліти. А це вимагає відповідного «підтягування» до рівня еліти всього науково-педагогічного складу вищих навчальних закладів.

Список літератури: 1. Журавлев А. Л., Нестик Т. А. Групповая рефлексивность: основные подходы и перспективы исследований // Психологический журнал. – 2012. – Том. 33. – № 4.. – С. 27-37. 2. West M. A. Reflexivity and work effectiveness: A conceptual integration // Handbook of work group psychology / Ed. by M. A. West. – Chichester, UK: Wiley, 1996. –P.555-

679.3. *Рибалка В. В.* Честь і гідність особистості як духовні засади творчої праці сучасного професіонала: культурно-психологічні та аксіопсихологічні аспекти проблеми // Проблеми та перспективи формування національної гуманітарно-технічної еліти. – Вип. 30-31 (34-35). Харків: НТУ «ХПІ», 2012. – С. 9-24. 4. *Кирсанов О. И., Кирсанова Е. С.* Гуманитарные науки в инженерно-техническом вузе и проблема воспитания // Высшее образование в России. – 2012. – № 8-9. – С. 104-110. 5. *Коллин К.* Информационная глобализация общества и гуманитарная революция // Вестник высшей школы. – 2002. – № 8. – С. 3-9. 6. *Бордовская Н. В., Реан А. А.* Педагогика: Учебник для вузов. – СПб.: Питер, 2001. – 304 с. 7. *Бойет Джозеф Г., Бойет Джимми Т.* Путеводитель по царству мудрости: лучшие идеи мастеров управления / Пер. с англ. – 2-е изд., стер. – М.: ЗАО «Олимп-Бизнес», 2004. – 416 с. 8. *Ильин И. А.* О русском национализме: Сб. статей. – М.: Российский Фонд Культуры, 2007. – 160 с. 9. *Петровская Л. А.* Компетентность в общении. Социально-психологический тренинг. – М.: Изд-во МГУ, 1989. – 216 с. 10. Еліта: витоки, сутність, перспектива / *В. Г. Кремень, В. В. Ільїн, С. В. Пролесв* [та ін.]; за ред. В. Г. Кременя. – К.: Т-во «Знання» України, 2011. – 527 с.

Bibliography (transliterated): 1. Zhuravlev A. L., Nestik T. A. Gruppovaja refleksivnost': osnovnye podhody i perspektivy issledovanij // Psihologicheskij zhurnal. – 2012. – Tom. 33. – № 4. – S. 27-37. 2. West M. A. Reflexivity and work effectiveness: A conceptual integration // Handbook of work group psychology / Ed. by M. A. West. – Chichester, UK: Wiley, 1996. – P. 555-679. 3. Ribalka V. V. Chest' i gidnist' osobistosti jak duhovni zasadi tvorchoj praci suchasnogo profesionala: kul'turno-psihologichni ta aksiopsihologichni aspekti problemi // Problemi ta perspektivi formuvannja nacional'noj gumanitarno-tehnicnoj eliti. – Vip. 30-31 (34-35). Harkiv: NTU «HPI», 2012. – S. 9-24. 4. Kirsanov O. I., Kirsanova E. S. Gumanitarnye nauki v inzhenerno-tehnicheskom vuze i problema vospitanija // Vyssee obrazovanie v Rossii. – 2012. – № 8-9. – S. 104-110. 5. Kolin K. Informacionnaja globalizacija obshhestva i gumanitarnaja revoljucija // Vestnik vysshej shkoly. – 2002. – № 8. – S. 3-9. 6. Bordovskaja N. V., Rean A. A. Pedagogika: Uchebnik dlja vuzov. – SPb.: Piter, 2001. – 304 s. 7. Bojet Dzhozef G., Bojet Dzhimmi T. Putevoditel' po carstvu mudrosti: luchshie idei masterov upravlenija / Per. s angl. – 2-e izd., ster. – M.: ZAO «Olimp-Biznes», 2004. – 416 s. 8. Il'in I. A. O russkom nacionalizme: Sb. statej. – M.: Rossijskij Fond Kul'tury, 2007. – 160 s. 9. Petrovskaja L. A. Kompetentnost' v obshhenii. Social'no-psihologicheskij trening. – M.: Izd-vo MGU, 1989. – 216 s. 10. Elita: vitoki, sutnist', perspektiva /

V. G. Kremen', V. V. Il'in, S. V. Proleev [ta in.]; za red. V. G. Kremenja. – K.:T-vo «Znannja» Ukraïni, 2011. – 527 s.

О. С. Пономарьов

ГУМАНІТАРНА СКЛАДОВА ПІДГОТОВКИ СТУДЕНТІВ ДО КОМАНДНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Розглянуто роль і значення командної діяльності в сучасних умовах та обґрунтовано необхідність спеціальної цілеспрямованої підготовки студентів до успішних дій у складі команди. Показано цілі, місце і призначення гуманітарної складової цієї підготовки. Наведено основні технології, способи та інструментальні засоби гуманітарної підготовки майбутніх фахівців та їх роль у формуванні соціальної компетентності, професійно значущих особистісних якостей, загальної та професійної культури.

Ключові слова: командна діяльність, професійна культура, соціальна компетентність.

А. С. Пономарев

ГУМАНИТАРНАЯ СОСТАВЛЯЮЩАЯ ПОДГОТОВКИ СТУДЕНТОВ К КОМАНДНОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ

Рассмотрены роль и значение командной деятельности в современных условиях и обоснована необходимость специальной целенаправленной подготовки студентов к успешным действиям в составе команды. Показаны цели, место и назначение гуманитарной составляющей этой подготовки. приведены основные технологии, способы и инструментальные средства гуманитарной подготовки будущих специалистов и их роль в формировании социальной компетентности, профессионально значимых личностных качеств, общей и профессиональной культуры.

Ключевые слова: командная деятельность, профессиональная культура, социальная компетентность.

A. S. Ponomaryov

HUMANITARIAN CONSTITUENT OF PREPARATION OF STUDENTS TO COMMAND ACTIVITY

A role and value of command activity is considered in modern terms and the necessity of the special purposeful preparation of students is grounded to the successful actions in command. Aims, place and setting the humanitarian constituent of this preparation, are shown. Basic technologies, methods and tools of humanitarian preparation of future specialists and their role, are resulted in forming of social competence, professionally meaningful personality qualities, general and professional culture.

Keywords: team activities, professional culture, social competence

Стаття надійшла до редакції 01.02.2013 р.

УДК 378

*Перевалова Людмила Вікторівна,
м. Харків, Україна*

ВИКОРИСТАННЯ ІНТЕРАКТИВНИХ МЕТОДІВ НАВЧАННЯ ПРИ ВИКЛАДАННІ ПРАВОВИХ ДИСЦИПЛІН У ТЕХНІЧНОМУ УНІ- ВЕРСИТЕТІ

На сучасному етапі розвитку перед вищою освітою України постає завдання підготовки висококваліфікованих фахівців, здатних до вирішення складних завдань в умовах постійного розвитку науково-технічного прогресу, конкурентоздатних, маючих високий рівень соціальної та трудової активності. Вища школа повинна перейти від масового навчання до індивідуального підходу до кожного студента, розвиваючі особисті здібності майбутніх спеціалістів, спираючись на їх самостійну роботу, активні форми та методи навчання.

У сучасному українському суспільстві, у наслідок несприятливого соціального середовища, яке здійснює негативний вплив на свідомість і почуття молоді, різко зростає роль викладача. Педагогічна діяльність виконує важливі функції: готує необхідного для державі фахівця, але й виховує особистість, яка повинна мати високу громадянську культуру, свідомість і відповідальність.

Реформування вищої освіти та ті вимоги, які ставить сьогодення до фахівців, потребують корінної зміни методики навчання. Вища освіта потребує впровадження таких методик, які би допомогли реалізації особистісного підходу до студента. Актуальності набувають новітні технології навчання, які допомагають мотивувати студентів до навчання та ефективно освоювати майбутню професію.

Слід погодитися з Г.П. П'ятаковою та Н.М. Заячківською, що сьогодні вже неможливо викладати дисципліни традиційно, коли у центрі навчального процесу знаходиться викладач, а студенти тільки сприймають матеріал, слухають пояснення на лекціях або звітують на семінарських і практичних заняттях, виконують контрольні завдання, складають заліки, іспити, одержують оцінки за ті знання і навички, які набули у процесі навчання [1].

Навчальний процес сучасного вищого навчального закладу повинний ґрунтуватися на інтерактивних методах навчання. «Інтерактивний» -

означає здатний до взаємодії, до діалогу (від англійського «interact», де «inter» - взаємний і «act» - діяти).

Інтерактивне навчання - це спеціальна форма організації пізнавальної діяльності, яка має конкретну, передбачувану мету - створити комфортні умови навчання, за яких кожен студент відчуває свою успішність та інтелектуальну спроможність. Особливість інтерактивного навчання полягає в тому, що навчальний процес здійснюється за умови постійної, активної взаємодії усіх його членів. Аналізуючи свої дії та дії партнерів, учасники навчального процесу змінюють свою модель поведінки, більш усвідомлено засвоюють знання та вміння, тому є сенс говорити про інтерактивні методи не тільки як засіб покращення навчання, але й як засіб посилення виховних впливів.

Впровадження інтерактивних методик у викладання правових дисциплін дає змогу докорінно змінити ставлення до цих предметів. Перехід правових дисциплін від нормативних до вибіркового зміни відношення студентів до цих курсів, які вони розглядають як не важливі, не обов'язкові та мабуть і непотрібні. Однак не слід забувати, що завдання вищої освіти є не тільки підготовка висококваліфікованих фахівців, але і виховання гідних громадян держави, політично та соціально активної особистості, яка має високий рівень громадянської культури.

Проблемам використання сучасних педагогічних технологій та методики їх застосування присвячені дослідження як іноземних, так і вітчизняних авторів: Дж. Керолл, Б. Блум, Д. Брунер, Д. Хамблін, Р. Гейс, С. Коськареллі, П.Я. Гальперіна, Н.Ф. Тализіна, А.Г. Рівін, Л.Н. Ланда, Ю.К. Бабанський, П.М. Ерднієв, І.П. Раченко, Л.Я. Зоріна, В.П. Беспалько, М.В. Кларін та ін.

У світі розроблено багато методик, що застосовуються в інтерактивному навчанні – це робота в малих групах, дискусії, турніри, ділові ігри, практичні завдання та інші. Ці методики можуть застосовуватися як при викладанні лекційного матеріалу, так і для перевірки засвоєних знань при проведенні семінарських та практичних занять.

Розглянемо ті з них, які використовуються викладачами кафедри права при викладанні правових дисциплін в університеті.

Перш за все, слід звернути увагу на лекції. Лекція (від лат. lectio – читання) – це систематичне, послідовне монологічне викладання навчального матеріалу, як правило, теоретичного характеру. Це найбільш економічний засіб передачі навчальної інформації [2]. (Педагогический энциклопедический словарь. М., 2002).

Яскраві сторінки в історію розвитку лекційної форми навчання вписав засновник першого російського університету М. В. Ломоносов, який високо цінував живе слово викладачів. Він вважав за необхідне системати-

чно і наполегливо вчитися красномовству, під яким розумів «мистецтво про всяку дану матерію червоно говорити і тим схилати інших до своєї про неї думку».

Лекції займають значну частину навчального часу, відведеного для вивчення певної правової дисципліни. Однак під час лекції відучу роль відіграє викладач, студенти пасивно слухають матеріал, який викладається, конспектують, іноді задають питання. Студенти є пасивними учасниками навчального процесу. Для активізації роботи студентів під час лекції розроблені різні типи лекцій: проблемні, лекції – візуалізації, лекції з заздалегідь запланованими помилками, прес – конференції та інші.

При викладанні правових навчальних курсів використовуються різні типи лекцій, серед яких особливе місце займають проблемні лекції.

Проблемна лекція – це лекція з використанням постановки проблеми та її вирішення у вигляді питання, парадоксу, загадки, практичної ситуації. Основне завдання лектора полягає у залученні студентів до протиріч, які існують у юридичній практиці, та засобам їх вирішення. Студент разом з викладачем повинний одержати нові знання, виявити закономірності, проаналізувати правові відносини, які існують у суспільстві.

Лекція починається з наведення двох або більш практичних ситуацій, що викликають інтерес студентів. Викладач пропонує аудиторії спробувати вирішити проблеми. Студенти пропонують власні варіанти рішення. Викладач починає викладати навчальний матеріал, який і надає можливість слухачам прийняти вірне рішення та обґрунтувати його. Наприкінці лекції викладач підводить підсумки та визначає, хто із слухачів прийняв правильне рішення або допомагає вирішити практичну ситуацію за допомогою викладеного матеріалу.

Вербицький А.А., аналізуючи педагогічні технології контекстного навчання виділяє різні рівні проблемності лекції [3]:

- лектор ставить проблему і сам її вирішує, демонструючи стиль наукового мислення у внутрішньому діалозі із студентами;
- лектор ставить проблему і вирішує її в діалозі зі слухачами;
- лектор ставить проблему, слухачі самі її вирішують у діалоговому спілкуванні та взаємодії між собою;
- слухачі самі ставлять і вирішують проблему при консультативній підтримці лектора.

Проблемні лекції організуються не по кожній темі навчальної програми, а тільки з найбільш важливих, де розглядаються основні правові питання, виявляються існуючі протиріччя та розкривається логіка їх подолання. Таким чином, у навчальний курс включається обмежена кількість проблемних лекцій.

Ще одним типом лекцій, які використовуються викладачами, є лекції з заздалегідь запланованими помилками. Така лекція сприяє розвитку у студентів вмінь виступати у ролі експертів, виділяти невірну або неточну інформацію. Лекція з заздалегідь запланованими помилками активізує увагу та інтерес студентів до матеріалу, який викладається, а викладачу дозволяє контролювати рівень і ступень засвоєних знань.

Викладач під час підготовки до лекції закладає до неї певну кількість помилок змістовного, методичного, поведінкового характеру. Підбираються найбільш типові помилки, які зазвичай не випинаються, а як би затушовуються. Завдання студентів полягає в тому, щоб по ходу лекції відзначати помилки, фіксувати їх на полях і називати в кінці. На розбір помилок відводиться 10-15 хвилин. Правильні відповіді називають наприкінці лекції і студенти, і викладач. Викладач підводить підсумки, аналізує помилки, надає правильні відповіді. Такий тип лекцій може проводитися по окремим блокам навчального курсу, коли лектору необхідно переконатися у тому, що лекційний матеріал засвоюється добре. Як показує практика найбільш раціонально проводити лекції з заздалегідь запланованими помилками при викладанні навчального матеріалу з різних галузей права у курсі «Правознавство», або таких курсів як «Господарське право. Фінансове право», «Правові основи управлінської діяльності», які містять велику кількість питань з різних галузей права.

Лекція – прес – конференція. Це ще один тип лекції, яка може бути використовувана викладачем під час викладання навчального курсу. Така лекція передбачає відповіді викладача на запитання, які ставлять студенти.

В началі лекції викладач просить студентів задавати йому письмово питання по даній проблематиці. Протягом двох-трьох хвилин студенти формулюють питання, які найбільш цікавлять їх, і передають викладачеві. Викладач протягом трьох - п'яти хвилин сортує питання за їх змістом і починає лекцію. Лекція викладається не як відповіді на запитання, а як зв'язаний текст, у процесі викладання якого формулюються відповіді. У кінці лекції викладач проводить аналіз відповідей як відображення інтересів і знань студентів. Питання, на які не були дані відповіді, викладач пропонує студентам знайти відповіді самостійно та обговорити їх на семінарі.

Така лекція сприяє активізації роботи студентів, підвищенню їх уваги. Матеріал адресується якби не усім слухачам, а кожному особисто, тому що усі, хто сформулював запитання, протягом лекції чекають на них відповіді.

В останні роки у зв'язку з розширенням можливостей комп'ютерів для надання навчального матеріалу у візуальній формі викладачі активно використовують лекції – презентації. Така лекція читається як звичайна,

але викладач має можливість спиратися на візуальні матеріали, які можуть бути представлені з використанням будь яких технічних засобів.

Лекція – презентація - це лекція, яка проводиться з використання сучасних технічних засобів, перш за все комп'ютера, що надає можливість викладачу візуально представити учбовий матеріал. У процесі такої лекції матеріал краще сприймається та засвоюється. Підготовка до лекції – презентації потребує від викладача систематизації змісту лекції, відокремлення найбільш значимих елементів, представлення матеріалу у вигляді схем, таблиць, рисунків тощо. Головним при проведенні такої лекції є те, щоб вона не перетворилась для студента у переписування інформації, яка зображена на екрані у власний конспект.

Ще одним видом лекцій, що використовуються викладачами правових дисциплін, є лекції, на які запрошуються фахівці - практики. На такій лекції студенти мають змогу одержати практичні знання у досвідчених професіоналів, почути, як теоретичні знання допомагають вирішити практичні питання. Такі лекції проводились при викладанні таких навчальних курсів як «Право інтелектуальної власності», «Трудове право», «Податкове право».

Великі можливості для використання в навчальному процесі інтерактивних методів навчання надають семінарські та практичні заняття. Розглянемо лише ті з них, які активно використовуються викладачами правових дисциплін у нашому університеті.

Дискусія (лат. *discussio* - розгляд) - публічне обговорення спірного питання. Дискусія дає прекрасну нагоду виявити різні позиції студентів з певної проблеми або з суперечливого питання. Вона може проводитися у формі дебатів або своєрідного засідання суду.

«Дебати» - обговорення певної проблеми, засноване на виступах учасників, які представляють різні точки зору, та заперечення до цих виступів. Студентська група поділяється на дві протилежні команди – суперників, яким надається, наприклад, проект закону, що обговорюється.

«Засідання суду» - обговорення, що імітує слухання справи у суді. Студенти поділяються на групи, кожній групі видається правова юридична ситуація, яка і розглядається судом. Для кожного учасника визначається роль, яку він буде виконувати: позивач, відповідач, експерт, свідок, суддя. Такі заняття проводяться у курсі «Правознавство», «Трудове право», «Господарське право». Протягом такого засідання з'ясовується, як слід вирішити справу, яка відповідальність покладається на порушника. У кінці заняття викладач підводить підсумки, відповідає на запитання.

Важливішою формою проведення практичних занять є ділові ігри. Ще у II половині ХХ ст. у США поряд з грою у навчальний процес було включено імітаційне моделювання: ретельне дослідження реальної або імі-

тованої ситуації з метою виявлення її конкретних і загальних якостей. Методика вивчення конкретних ситуацій, де головною особою є студент, була розроблена у Гарварді і застосовувалася у бізнес-школах, а пізніше у системі професійної освіти для навчання менеджменту. Модель навчального процесу, який ґрунтується на грі, вводить студентів в ігрове моделювання явищ, що вивчаються, та надає їм новий життєвий досвід.

Ділова гра – це відтворення у процесі навчання змісту професійної діяльності майбутнього фахівця, спроба змоделювати систему відносин, характерних для даного виду діяльності. Студенти мають можливість індивідуально або сумісно з іншими учасниками своєї групи вирішити проблемну ситуацію, це сприяє формуванню необхідних знань і професійних навичок.

Ділова гра представляє собою дві взаємопов'язані моделі – імітаційну та ігрову. Імітаційна модель створює фрагмент певної професійної діяльності, умови виробничого процесу тощо. Ігрова модель відображає відношення людей, які мають місце на виробництві.

Метою ділової гри є, перш за все, одержання цілісного досвіду виконання майбутньої професійної діяльності, формування комунікативної компетенції, одержання досвіду соціальних відносин, взаємодії у колективі, сумісне прийняття рішень, формування творчого професійного мислення, пізнавальної та професійної мотивації.

Під час викладання спецкурсів для студентів різних спеціальностей викладачами використовуються різні види ділових ігор.

Під час підготовки до практичного заняття з Податкового права з теми «Податковий контроль» студентам пропонується ознайомитися з Податковим кодексом, податковими документами, підготуватися до різного роду податкових перевірок. Студенти поділяються на групи, обирають підприємство, вид податкової перевірки, готують необхідні документи. Під час перевірки вони перевіряють наявність свідоцтв про державну реєстрацію, ліцензій, фінансовий стан підприємства, сплату податків тощо. На підсумковому занятті кожна група доповідає про результати своєї роботи: які недоліки були виявлені, які санкції застосовували до порушників податкового законодавства, причому порушники, тобто керівники, власники підприємств мають можливість оспорювати рішення працівників податкових органів.

Ще один приклад практичного заняття з використанням імітаційного моделювання. Студенти, які навчаються за спеціальністю «Інтелектуальна власність», при підготовці до заняття з теми «Захист прав на об'єкти інтелектуальної власності», знайомляться з роботою державного інспектора з питань інтелектуальної власності, учащують разом з ним у перевірках, вилучають контрафактну продукцію, складають акти, протоколи, готують

документи до передання до суду. Під час підготовки до заняття студенти готують презентації за результатами зробленої роботи, знімають відеофільми. Підсумки своєї роботи вони представляють на занятті, де уся група має можливість оцінити проведену роботу.

При вивченні теми «Реєстрація суб'єктів підприємницької діяльності» студентам пропонується скласти установчі документи для реєстрації фізичної особи – підприємця, юридичної особи, подати заявку на державну реєстрацію, одержати документи, необхідні для здійснення підприємницької діяльності, оспорити немотивовану відмову.

Викладачі кафедри проводять й інші цікаві заняття з використанням ролевих ігор, турнірів. Слід відмітити, що під час підготовки до таких занять студенти не тільки одержують необхідні професійні знання, але й навчаються складати різні правові документи, знайомляться з засобами захисти своїх прав, підвищують свою правову культуру.

Проведення занять з використанням інтерактивних методів навчання потребує від викладача постійного підвищення своїх знань, педагогічної майстерності, чому сприяють школи – семінари «Сучасні педагогічні технології», магістерські курси «Педагогіка вищої освіти», міжнародні конференції «Кримські педагогічні читання: нові педагогічні технології в освіті та формування гуманітарно-технічної еліти» та інші заходи, що проводяться в університеті.

Список літератури: 1. П'ятакова Г.П., Заячківська Н.М. Сучасні педагогічні технології та методика їх застосування у вищій школі. Навч. - метод. посібник. Львів: Видавничий центр ЛНУ ім. Івана Франка, 2003.- 55 с. **2.** Педагогический энциклопедический словарь / гл. ред. Б. М. Бим-Бад. - М.: Дрофа: Бол. Рос. энцикл., 2008. - 528 с. **3.** Вербицкий А.А. Педагогические технологии контекстного обучения: Научно-методическое пособие. – М., РИЦ МГГУ им. М.А. Шолохова, 2010. – 55 с.

Bibliography (transliterated): 1. P'jatkova G.P., Zajachkivs'ka N.M. Suchasni pedagogichni tehnologii ta metodika ih zastosuvannja u vishnij shkoli. Navch. - metod. posibnik. L'viv: Vidavnichij centr LNU im. Ivana Franka, 2003.- 55 s. 2. Pedagogicheskij jenciklopedicheskij slovar' / gl. red. B. M. Bim-Bad. - M.: Drofa: Bol. Ros. jencikl., 2008. - 528 s. 3. Verbickij A.A. Pedagogicheskie tehnologii kontekstnogo obuchenija: Nauchno-metodicheskoe posobie. – M., RIC MGGU im. M.A. Sholohova, 2010. – 55 s.

Перевалова Л.В.

ВИКОРИСТАННЯ ІНТЕРАКТИВНИХ МЕТОДІВ НАВЧАННЯ ПРИ ВИКЛАДАННІ ПРАВОВИХ ДИСЦИПЛІН У ТЕХНІЧНОМУ УНІВЕРСИТЕТІ

У статті розглядаються актуальні проблеми застосування інтерактивних методів навчання при викладанні правових дисциплін у технічному університеті. Автор аналізує використання таких інтерактивних методів як проблемні лекції, лекції – презентації, дискусії, ділові ігри та інші, що використовуються викладачами права з метою підвищення інтересу до навчання, активізації самостійної роботи студентів, набуття знань, які необхідні для їх подальшої професійної діяльності.

Ключові слова: інтерактивні методи, проблемні лекції, лекція – прес – конференція, лекція – презентація, дискусія, ділова гра.

Перевалова Л.В.

ИСПОЛЬЗОВАНИЕ ИНТЕРАКТИВНЫХ МЕТОДОВ ОБУЧЕНИЯ ПРИ ПРЕПОДАВАНИИ ПРАВОВЫХ ДИСЦИПЛИН В ТЕХНИЧЕСКОМ УНИВЕРСИТЕТЕ.

В статье рассматриваются актуальные проблемы использования интерактивных методов обучения в техническом университете. Автор анализирует использование таких интерактивных методов как проблемные лекции, лекции-презентации, дискуссии, деловые игры и другие, которые используются преподавателями права с целью повышения интереса к обучению, активизации самостоятельной работы студентов, приобретения знаний, необходимых для их дальнейшей профессиональной деятельности.

Ключевые слова: интерактивные методы, проблемные лекции, лекция - прес - конференция, лекция - презентация, дискуссия, деловая игра.

Perevalova L.V.

USING INTERACTIVE METHODS OF STUDIES USE FOR TEACHING OF LEGAL DISCIPLINES IN A TECHNICAL UNIVERSITY.

In the article the issues of the day of the use of interactive methods of teaching are examined in a technical university. An author analyses the use of such interactive methods as problem lectures, lectures-presentations, discussions, business games et al, which are used the teachers of right with the purpose of increase of interest to teaching, activation of independent work activations of students, acquisitions of knowledge, necessary for their further professional activity.

Keywords: interactive methods, problem lectures, a lecture is a press - conference, lecture is presentation, discussion, business game.

Стаття надійшла до редакції 13.03.2013

УДК 316.61

*Басалюков Вячеслав Вячеславович,
г. Симферополь, Украина*

ОСОБЕННОСТИ ФОРМИРОВАНИЯ ИНТЕЛЛЕКТУАЛЬНОЙ ЭЛИТЫ В СОВРЕМЕННОМ СОЦИУМЕ

Мерой всего, что существует, является человек, но не всякий, а лишь мудрец

Демокрит

В современных условиях проблема элиты приобретает особо важное значение в силу масштабных процессов трансформации человеческой цивилизации в XXI веке. Глобальные изменения происходят в политической, экономической, бытовой сферах современного социума. В данной ситуации интеллектуальная элита становится ключевым экспертом, способным дать оценку происходящих изменений и из-за их быстроты, одновременно является социальной группой, которая задает направление преобразований социума.

Сегодня термин «интеллектуальная элита» активно используется как в средствах массовой информации, так и в научной литературе.

Исторические аспекты проблемы могут рассматриваться с разных точек зрения и в разных направлениях. Родоначальником классической теории элиты является древнегреческий философ Платон, который заложил основы "философии избранности". Дальше эти доктрины развивали Аристотель, Августин, П. Маккиавели и др. С конца XIX века в истории вопроса наступает период, который связан с именами классиков науки об элите - Т. Моска, В. Парето, Р. Михельса, Р. Миллса, Н. Бердяева, Х. Ортега-и-Гассета, Ф. Гальтона [1].

Первые шаги по пути исследования интеллектуальной элиты были сделаны в 19-м столетии, пионерскую роль сыграли труды Ф. Гальтона и А. Декандоля [2].

Элита всегда существовала в разных обществах. Этот термин ввел известный итальянский социолог В. Парето, который разделил людей на «лучших» и «нелучших» в любой области деятельности. Позже Парето разделил элиту на правящую элиту и просто элиту[3].

Согласно научному определению элиты это группа людей, занимающих в обществе позиции и посты руководящего и стратегического значения и оказывающих значительное влияние на процесс принятия жизненно важных для общества решений.

Современная наука делит элиту на три группы, которые могут пересекаться.

Политическая элита – это прежде всего правящая элита в социуме и та часть оппозиции, которая предъявляет претензии на властные функции. Сфера действия политической элиты – борьба за власть.

Бизнес-элита – это элита, которая использует экономическую власть заставляя людей действовать в определенном направлении, не прибегая к явному использованию политической власти.

Интеллектуальная элита это та часть социума, которая производит рациональность во всех областях деятельности. Если люди признают рациональное мышление как некоторую базовую основу своих действий, то, значит, они подвержены влиянию интеллектуальной элиты. Если же они отрицают эту рациональность в тех или иных формах и предпочитают мистическое мышление, то говорить об интеллектуальной элите нет смысла.

Именно эти три элитарные группы и составляют основной субъект того, кто руководит государством.

Элита – это лучшая часть общества. Элитарность характеризуется неким набором качеств.

Главным признаком для отнесения индивида к данной социальной группе, помимо общности религиозных взглядов, наличие определенного уровня культуры, позволяющего иметь цельное мировосприятие, при котором отдельные культурные и социальные феномены не воспринимаются автономно друг от друга на уровне символов, но выстраиваются в сознании в виде цельной логически непротиворечивой картины мира.

Выделяют четыре условных формы селекции элиты: *делеги́рование, призвание (или назначение), самоусовершенствование, протекция*.

Делегирование, происходит в результате активной деятельности самого кандидата (самоусовершенствование) и его отбора внешними силами (назначение). В свою очередь, самосовершенствование не может считаться решающим фактором продвижения по социальной лестнице. В лучшем случае оно лишь способствует этому. Таким образом, на практике существуют всего лишь две формы отбора: косвенное назначение (делеги́рование) и прямое назначение. Само включение в состав правящей элиты следует рассматривать как действие, происходящее за рамками официального механизма селекции. Отбор сверху предполагает соответствие качеств кандидата сумме представлений, уже господствующих в правящей элите. Этот комплекс вовсе не адекватен объективной ценности данной личности не только для общества в целом, но и для господствующего класса (В. Шлюхтер). Практически представители элиты, осуществляющие отбор той или иной кандидатуры или играющие решающую роль в этом, **руководствуются четырьмя типами мотивов**, сформулированными в свое время М. Вебером:

традиционным - стремлением выдвигать лиц своего круга и тем самым способствовать однородности и сплоченности руководящей группы;

эмоциональным - субъективными симпатиями или антипатиями к тому или иному лицу или группе лиц;

оценочно-рациональным - существующими в самой элите субъективными представлениями о принципах поведения;

доводами *раціонального соображення* - об'єктивно доказаною здатністю кандидата виконувати покладені йому функції.

Так, наприклад, в Німеччині, для того щоб пробитися в правлячу еліту, кандидат повинен відповісти як мінімум наступним вимогам: високе соціальне положення батьків, університетське навчання; належність до однієї з двох основних релігій; мати професію або галузь діяльності, відкривають великі шанси на просування. [3].

Рівень освіти правлячої еліти в найбільш розвинутих країнах достатньо високий і в окремих випадках проявляє тенденцію до зростання. Це прослідковується на прикладі динаміки розвитку інтелектуальної еліти економічно розвинутих країн (Англиї, Німеччини, США, Франції і ін.).

Політологічна наука стверджує, що велике вплив на соціальну представителю, якість складу, професійну компетентність і результативність еліти в цілому надають системи її "рекрутування" (вибору), які визначають: хто, як і з кого здійснює вибір, якими є його умови і критерії, коло виборців (лиць, здійснюють вибір) і стимулюючі мотиви його дій [4, с. 97-130].

Існують дві основні системи: *антрепренерська (підприємницька)* і *гільдій*. В чистому вигляді вони зустрічаються досить рідко. Перша переважає в демократичних державах, друга - в країнах "адміністративного соціалізму", хоча її елементи широко поширені і на Заході, особливо в економіці і державно-адміністративній сфері.

Кожна з них має свої специфічні риси. Так, для системи гільдій характерні: закритість, вибір претендентів на більш високі посади головним чином з нижчих шарів самої еліти, повільний, поступовий шлях вгору (прикладом може служити складна чиновницька сходи, передбачаюча поступове просування по численній сходишці); наявність численних інституційних фільтрів - партійність, вік, стаж роботи, освіта, характеристика керівництва і т.д.; невеликий, відносно закритий коло виборців (як правило, до нього входять тільки члени вищого керівництва); тенденція до відтворенню існуючого типу еліти. До числа її сильних сторін відноситься збалансованість рішень, менша ступінь ризику при їх прийнятті і низька ймовірність внутрішніх конфліктів, велика передбачуваність політики. Головні цінності - консенсус, гармонія і відповідальність. В той же час система гільдій схильна до бюрократизації, організаційної рутини, консерватизму. Вона породжує масовий конформізм і ускладнює виправлення помилок і усунення недоліків по ініціативі

снизу Без дополнения конкурентными "механизмами" элита превращается в привилегированную касту.

Антрепренерская система во многом противоположна вышеназванной. Ее отличают: открытость, широкие возможности для представителей любых общественных групп претендовать на занятие лидирующих позиций; небольшое число формальных требований, институциональных фильтров; широкий круг электората, который может включать всех избирателей страны; высокая конкурентность отбора, острота соперничества за занятие руководящих постов; первостепенная значимость личностных качеств, индивидуальной активности, умения найти поддержку широкой аудитории, увлечь ее привлекательными идеями и программами. Она открыта для молодых лидеров и их нововведений. Определенными недостатками ее использования являются относительно большая вероятность риска и непрофессионализма, особенно в политике, сравнительно слабая предсказуемость политики, склонность лидеров к чрезмерному увлечению внешними эффектами. В целом, как показывает практика, эта система хорошо приспособлена к динамизму современной жизни.

Рассматривая проблему интеллектуальной элиты, необходимо коснуться основных теорий элит. Каждая из них, по-своему объясняя происхождение, смысл и функции элиты в обществе, вносит собственный вклад в понимание этого многогранного явления.

В последнее время в гуманитарных науках все большую популярность завоевывают идеи меритократии, предложенные английским социологом Метчелом Янгом. Термин "меритократия" (лат. *meritus* - достойный и греч. *kratos* - власть) введен в научный оборот М. Янгом в 1958 г. После выхода в свет книги американского социолога Даниэла Белла "Становление постиндустриального общества" (1973) понятием "меритократия" начал обозначаться новый принцип управления обществом, позволяющий устранить бюрократию и технократию. [5].

"Меритократическое" общество характеризуется тем, что в нем человек поднимается наверх благодаря собственным стараниям и способностям. На вершине государственной организации находятся самые умные и деловые люди - элита. Дистрибутивные отношения в этом обществе, естественно, воплощают в себе принципы меритократической справедливости, девизом которой является "каждому - по его заслугам" [6, с. 214].

Создатели теории "элиты заслуги", или меритократии (М. Янг, Д. Белл) пытаются соединить элитаризм не только с политической демократией, но и с идеей социальной справедливости. Согласно этой концепции современное общество идет к господству элиты компетентности, которая объединяет наиболее достойных представителей общества. Типология элит Д.Белла выглядит следующим образом: "элита крови" (аристократическая

элита соответствует рабовладельческому и феодальному, т.е. "доиндустриальным" обществам); "элита богатства" (капиталистическая элита "индустриального общества"); "элита знаний" (соответствует "постиндустриальному обществу").

Таким образом, на первое место в наше время выходит процесс "производства знаний", когда экономические отношения оттесняются на второй план и решающую роль начинают играть эксперты. Меритократия - это власть "людей, признанных лучшими в своей сфере", "достойных восхищения", законно пользующихся почетом и престижем [7, с. 454]. В теории нового строя Д. Белла предусмотрен гарантированный минимум жизненных благ для всех людей, независимо от их вклада в общественный процесс. Более того, он открыто признает, что такое общество будет опираться на "старый коммунистический принцип": "от каждого - по способностям, каждому - по потребностям", который он интерпретирует, как "усовершенствование" принципа меритократии. При этом он выступает против "чрезмерного эгалитаризма", имея в виду ряд необоснованных притязаний масс на равенство с элитой. Эгалитаризм не дает ей возможности эффективно функционировать, а от этого страдает все общество. Опасность массовых, эгалитарных движений он видит в том, что их участники требуют реального равенства, равенства результатов, и не удовлетворяются формальным "равенством возможностей".

Д. Белл считает, что "принцип меритократии" должен проникнуть в университеты, бизнес, правительство. "Общество, которое не имеет своих лучших людей во главе его ведущих институтов, есть социологический и моральный абсурд. Это не противоречит принципу честности. Принцип заслуг мне кажется необходимой основой продуктивного общества. Важно, что общество открыто каждому" [7, с. 454]. Таким образом, меритократическое общество Д. Белла соединяет равное уважение всех с более или менее высокой степенью отличия некоторых. Все неравенства в престиже и богатстве вполне справедливы. "В этом смысле мы и можем признать различия между индивидами. Это та мера, в которой хорошо отрегулированная меритократия может быть обществом неравных, но справедливым" [7, с. 455].

По мнению одного из лидеров французских "новых левых" Л. Поуеля, именно "меритократия, основанная на отборе лучших... была бы наиболее совершенной социальной формой... Никакое человеческое общество не жило без элиты" [4].

По мнению М. Янга, заслуга каждого может быть объективно измерена. Искусство измерения заслуги приобретает статус науки, где действует так называемая "формула заслуги": "Intelligence and Effort together make up Merit: $I + E = M$ " (Интеллект + Достижения = Заслуги) [5, с. 94].

С точки зрения сторонников меритократии, критерий принадлежности людей к тому или иному слою социальной иерархии учитывает различие их интеллектуальных способностей и роли в социальном процессе. "Вполне возможно, что для возникновения нашей цивилизации, - пишет А. Дженсен, - определенный процент человечества должен был обладать той способностью, которую мы называем теперь интеллектом. В то время как незначительное меньшинство (возможно, 1 или 2%) высокоодаренных людей было нужно для прогресса цивилизации, огромное большинство было способно усваивать последствия этого прогресса" [8, с. 89]. В высшую страту меритократической системы войдут, таким образом, люди исключительных дарований, гении и творцы, чей интеллект является двигателем истории. Несколько ниже займут места лица, имеющие высокий "коэффициент интеллекта", способные развивать творческие идеи и углубляться в познание вещей. Далее идут люди со средними интеллектуальными способностями, которым доступны понимание и применение творческих идей. В самом основании иерархии находятся те, кто вообще ни на что не способен.

А. Дженсен полагает, что таланты в обществе распределяются по "кривой Гаусса-Лапласа". Истинно гениальные люди составляют не более 0,5% населения, столько же примерно и лиц абсолютно неспособных к какой бы то ни было умственной деятельности. Число высокоодаренных, талантливых людей определяют приблизительно в 2%. У 25% населения уровень интеллекта выше среднего на 10-30%, но столько же и людей, у которых этот уровень на 10-30% ниже среднего [8]. По этим расчетам выходит, что средним уровнем IQ обладают 47%

Таким образом, меритократический подход к подготовке интеллектуальной элиты утверждает, что духовная сфера всегда элитарна. Эту идею можно осуществлять лишь в условиях вольных университетов. Только в их стенах можно сформировать ценностные установки для подготовки будущей профессуры.

По другому изучают эту проблему сторонники так называемой теории "селекции элит". Практически все ученые сходятся в том, что центральное место в исследовании меритократии занимают вопросы ее формирования. От того, как оно осуществляется, зависит состав элиты, а значит, и социальное содержание реализуемой ею системы господства. Доказать, что элита формируется на рациональных принципах, соответствующих интересам общества, и в своем составе отражает его социальную структуру, - "значит оправдать ее существование и тем самым систему в целом" [7, с. 141].

Идея "селекции" напрямую вытекает из теории "циркуляции элит" В. Парето, согласно которой "удержаться" в ее составе в условиях жесткого

"естественного отбора" можно только благодаря личным качествам (достоинствам) индивида. "Неравенство распределения доходов, очевидно, зависит гораздо больше от самой природы человека, чем от экономической организации общества. Глубоких изменений этой организации было бы недостаточно для модификации закона распределения доходов" (Pareto V. Cours d' economie politique). Он был убежден, что в среде элиты не может быть длительного соответствия дарований индивидов занимаемым ими социальным позициям. Последние определяются в огромной мере преимуществами, которыми пользовались индивиды с самого начала, т.е. позициями, занимаемыми их родителями. Однако законы наследования гласят: нельзя рассчитывать, что дети тех, кто умел повелевать, наделены теми же способностями. В элите всегда есть негодные для дела люди, но в своей совокупности она состоит из индивидов, обладающих нужными качествами. "Если бы аристократы среди людей напоминали отборные породы животных, в течение долгого времени воспроизводящих примерно одинаковые признаки, история рода человеческого полностью отличалась бы от той, каковую мы знаем" (Pareto U. Traite de sociologie generale).

Можно со всей определенностью сказать, что общество само изначально обладает принципом "селективности", т.е. способностью выделять (избирать) нужные, актуальные, полезные для нормального своего функционирования элементы. Параметр, характеризующий эту способность, - качество уровня личного достоинства избранного индивида. Более того, можно говорить о "селекции" как о фундаментальной категории. Так, например, психология употребляет этот термин в описании "последовательности процессов переработки информации" [8, с. 70]. Селекция всегда направлена на отбор, поэтому все законы элиты непосредственно связаны с этим понятием.

Используя данные психогенетических исследований первой половины XX в., в частности А. Иенсена из Беркли, свидетельствующие, что уровень умственного развития человека на 80% зависит от наследственности и только на 20% - от внешних факторов, гарвардский психолог Р. Гернштейн пришел к выводу о том, что если всех людей поставить в положение, обеспечивающее равенство возможностей, то генотипическая конституция станет решающим фактором, так как социальная среда будет одинаковой для всех. В итоге он рисует печальную картину положения новых беднейших слоев: "люди с низкими способностями (интеллектуальными и другими), ведущие, вероятнее всего, свое происхождение от родителей, которые таким же образом потерпели жизненную неудачу, будут не в состоянии выполнять обычные производственные функции, не в состоянии претендовать на успех и достижения и окажутся вытесненными из общества" [7].

Многие ученые представляют современную правящую элиту как открытую социальную группу, включение в которую обусловлено лишь личными качествами человека. Особенно это характерно для "индивидуального массового общества", где главным критерием селекции элиты являются личные достижения, в первую очередь "результативность" [5, с. 136].

Однако практика показывает, что и через такое сито отбора проникают не самые талантливые и результативные, а наиболее ловкие и способные к мимикрии индивиды. В результате общий уровень элиты не повышается, а падает. Поэтому некоторые социологи считают, что правильнее было бы говорить не о результативности (личных достижениях), а об успехе.

Термин "интеллектуальная элита" часто используется СМИ как простой синоним к понятиям "высокообразованные", "высококультурные", "интеллигенция" или "эрудиты".

Существует два подхода к оценке этого термина.

Первый придерживается функциональной, социологической или социо-экономической трактовки. Эта социоэкономическая школа рассматривает интеллектуалов лишь как одну из многочисленных социальных групп. Данная группа выделяется либо на основе специфической социальной функции (производство и оценка идей), либо на основе сходных социальных и экономических характеристик (образование и род деятельности).

Главной задачей интеллектуальной элиты называемой в западной социальной теории knowledge-class - класс интеллектуалов является оказывать влияние на формирование науки и культуры в разных сферах социальной жизни. Ее представителя отличает от большинства значительный объем знаний и выдающиеся умственные способности. Такая личность характеризуется высоким уровнем профессиональных знаний, что дает ей право на особое место в обществе.

Второй рассматривает понятие "интеллигенция" в гуманистическом и социально-этическом ключе. Представители этой школы видят в интеллигенции уникальную и гомогенную группу с особыми моральными и этическими установками (гражданская позиция, гуманизм, сострадание, вера в народ и т.п.).

Рассмотрим этимологию самого понятия "интеллигенция". Так, например, для К. Манхейма понятия "интеллигенция" и "элита" равнозначны. Он также утверждает, что проблема интеллигенции была, вероятно, впервые поставлена в царской России [10, с. 313]. Сам же термин "интеллигенция" был впервые употреблен М. Т. Цицероном в его трактате "О природе богов". Римский философ употреблял это слово в двух различных смыслах: как "разумность" и как "способность понимать"[11, с. 110,150]. Обратим внимание на второе значение: интеллигент - человек, способный

самостоятельно понимать сущность природных и социальных проблем. У Гегеля это процесс самопознания теоретического духа; у Шеллинга - созидательная и рефлексивная способность; у П. Л. Лаврова интеллигент - критически мыслящая личность. Он считал, что этой "критически мыслящей личностью" может быть далеко не каждый образованный человек, среди которых немало и "дикарей высшей культуры". Русский историк П. Н. Миллюков считал интеллигенцию "умом и цветом" народа. Сегодня интеллигенцию стали понимать как особую социальную группу, которая является духовной элитой общества [12, с. 29]. Главное отличие интеллигента состоит не в уровне его образования и специальной подготовки, а в его нравственном облике, его мировоззрении, его духовности. Поэтому интеллигенция - ценностное понятие. Современные исследования в этой сфере утверждают, что понятие "интеллигент" включает в себя следующие качества: воспитанность, которая является результатом не только воспитания, но и самовоспитания; самообразование; высокие нравственные качества, тяга к творчеству [12, с. 17-18]. По мнению А. Ф. Лосева, интеллигенту присущи: понимание индивидуальной жизни как сгустка общественно-исторических отношений; жизнь ради всеобщего благоденствия; стремление к ликвидации несовершенства жизни; превращение своей жизни в активный или потенциальный подвиг [13, с. 46]. Таким образом, "воспитание", "самообразование", "высокая гражданская мораль", "творчество" - таковы основные "блоки", раскрывающие структуру интеллигентности.

Однако интеллектуальную элиту нельзя отождествлять ни с интеллектуалами, ни с интеллигенцией в общепринятом смысле слова. Достаточно трудно определить ее суть на основе одной преобладающей ценности - власти, денег, влияния. Потому что не только интеллектуальная, но и другие элиты оказывают влияние на социум.

В соответствии с социально-экономической трактовкой, между политической и интеллектуальной элитой существует важная связь, заключающаяся в выражении и внедрении интеллектуальной элитой доминирующих идей. Если политическая элита ответственна за успехи и неудачи в социально-политической сфере, то интеллектуальная элита отвечает за то, каким будет человечество через 50, 100 или более лет. Именно она генерирует в политическую элиту каналы воздействия на массовое сознание, поведение людей. Главная проблема интеллектуальной элиты в том, что ее трудно идентифицировать, так как многие ее представители часто находятся в составе других типов элит, что накладывает свой отпечаток на общее положение критериев и оценок самой интеллектуальной элиты.

Поэтому, для того чтобы определить, что такое интеллектуальная элита, надо рассмотреть те качества, которыми должна обладать эта элита. Главное качество, которое характеризует интеллектуальную элиту - интел-

лектуальні досягнення. Далі – відповідальність за пропонувані рішення, фінансова незалежність, орієнтація на національні інтереси.

Ближче всього до даного поняття знаходиться саме науковий тип еліти, який частіше за все асоціюється з нею.

Вона включає в себе сукупність наукових установ і окремих учених, діяльність яких визначає напрямок, інтенсивність, масштаб і темпи, в кінцевому рахунку, ефективність процесів когнітивної інституціалізації [14, с. 37].

Наукова еліта – багатогранна соціально-професійна спільнота, тому для її вивчення потрібні додаткові соціальні, культурологічні, психологічні критерії і індикатори її ідентифікації. Наукова еліта формується за принципом "самокомплектування" і як правило, усвідомлює свою особливу місію і тому претендує на владу, вплив і лідерство, що проявляється в її соціальному поведінці і мотивації діяльності.

Вона включає в себе сукупність наукових установ і окремих учених, діяльність яких визначає напрямок, інтенсивність, масштаб і темпи, в кінцевому рахунку, ефективність процесів когнітивної інституціалізації [14, с. 37].

Для "вимірювання" наукового внеску використовуються відомі індикатори: публікації в престижних виданнях і кількість патентів, рейтинг за "цитат-індексом", отримання нагород і премій, представництво в наукових радах і редколегіях, тобто вимірюється не тільки потенціал, скільки зафіксовані реальні досягнення в науковій діяльності. Звичайно, ці індикатори не універсальні і використовуються для вивчення еліти фундаментальних наук. Серед інших показників можна виділити престижність навчального закладу (Гарвард, Сорбонна, МГУ) і, нарешті, актуальність обраної теми дослідження [14, с. 4].

Наукова еліта органічно входить в інтелектуальну. Тому, з однієї сторони, в структурі інтелектуальної еліти є не тільки учені, але і видатні представники інших професій інтелектуального праці, з іншої – в широкому сенсі наукова еліта не виснажується власне інтелектуальною.

Особливий статус еліти визначає і її типи і види діяльності – внутринаукові і загальносоціальні. Трапляється, що наукова еліта зливається з науково-адміністративною. Тоді неформальне лідерство підкріплюється безпосередньо властивими функціями.

Совміщення наукової елітою адміністративною, організаційною і науково-дослідницькою діяльності дуже ефективно. При цьому підкріплюється, що "для високої продуктивності учених має суттєве значення їх різносторонність. Чим більше таких областей, тем

выше продуктивность ученого". Более того, как выяснилось, те исследователи, "которые часть своего времени тратят на административную работу, как ученые заслуживают более высокой оценки, чем те, кто занимается педагогической деятельностью"! [14, с. 106, 114].

В постсоветской научной элите выделяют три группы.

Первая, куда входят люди настолько талантливые, что смогли преодолеть все трудности формально-бюрократического и партийно-идеологического характера, при этом не исключается роль случая;

вторая, к которой относятся люди достаточно талантливые и чрезвычайно работоспособные, выбившиеся за счет колоссальных перегрузок, возникающих вследствие необходимости работать для продвижения за себя и за "того парня";

третья включает "околонаучных лиц", претендующих на статус интеллектуальной элиты либо по административной линии, либо имеющих весьма обширные научные связи [14, с. 15-16].

При изучении интеллектуальной элиты в самом общем виде обозначилась определенная роль научных школ в ее формировании. Более того, научная школа может рассматриваться не только как механизм формирования, но и как условие сохранения интеллектуальной элиты в достаточно неблагоприятной для существования науки обстановке в связи с социально-экономическими и политическими потрясениями в обществе.

Учитывая вышеизложенное можно выделить пять основных групп интеллектуальной элиты.

Первая группа – интеллектуалы, которые осмысливают и объясняют социальные, политические, экономические проблемы, события и процессы, происходящие в обществе. В эту группу входят ученые, журналисты, политики и другие профессионалы. В целом именно они оказывают влияние через различные средства массовой информации на широкую публику, на массовое сознание, участвуя в принятии политических или других решений или имея соответствующий статус.

Вторую группу составляют ученые, которые своими исследованиями и разработками способствуют научно-техническому прогрессу страны, поддержанию мирового престижа государства, особенно в области инновационных технологий. Это ученые, изобретатели, которые не оказывают влияния на массовое сознание, но являются элитой, поскольку работают над продвижением экономического и технического благосостояния своей страны.

В третью группу входят профессионалы с высоким уровнем компетентности, опытом и практическим мышлением, способностью к принятию решений в условиях неопределенности, быстрых изменений. Это – инженеры, управленцы разного уровня и профиля, гражданского, военного

масштаба, підприємства, міста, губернії і т. д. І саме від їх інтелектуального рівня залежить успіх різного роду ініціатив в локальних сферах і на окремих ділянках соціальної економічної життя нашої країни.

К четвертої групі належать діячі системи освіти, педагоги, які самі складають інтелектуальний потенціал країни. Своєю діяльністю вони передають відповідні знання і шукають відповідні сучасним вимогам способи мислення. Отже, в залежності від способу організації системи освіти забезпечується той чи інший рівень майбутнього інтелектуального потенціалу суспільства.

П'ята включає офіційних радників, експертів, консультантів, ідеологів, що знаходяться при політичній і бізнес-елітах, але не входять до неї.

Во всіх цивілізованих країнах прогрес суспільства визначається рівнем інтелектуальної еліти. Так як Україна претендує на роль розвинутого демократичного держави, їй не обійтися без власної еліти, вихованої на принципах пріоритету загальносвітових цінностей, орієнтованої на прогресивне стійке розвиток суспільства, на відхід від вузьких національних інтересів, на глобалізацію в широкому сенсі цього слова.

Дальніше дослідження інтелектуальної еліти в системі структури еліт, розгляд структури і змісту діяльності Вишів по формуванню інтелектуальної еліти в соціокультурному просторі набуває характер суттєвої необхідності.

Особливістю обраної теми є те, що вона знаходиться на стику взаємодії ряду наук - соціології, психології, політології, педагогіки, історії і інших.

В зв'язі з цим необхідно всебічне вивчення особливостей формування і розвитку інтелектуальної еліти в сучасному суспільстві. Важливим умовою формування інтелектуальної еліти є розвиток освіти і, перш за все, вищої.

Лише суспільство освітаних людей здатно вижити і розвиватися в нових соціальних і економічних умовах.

Література: 1. Ашин Г.К. Курс історії елітології. - М., 2003. 2. Інтелектуальна еліта Санкт-Петербурга. Ч. 1/ Під ред. С.А. Кугеля. - СПб.: СПб УЕФ, 1995. 3. Смілзер Н. Соціологія. - М.: Фенікс, 1994. - 688 с. 4. Пугачев В.П., Соловьев А.И. Введение в политологию. М., 1995. С.97-130 5. Young M. The Rise of the Meritocracy. 1870 - 2033. An Essay on Education and Equality. Penguin Books (Harmondsworth), 1967. 6. Мальцев Г. В. Буржуазний егалітаризм: еволюція представлень про соціальну рівність

стве в мире капитала. М., 1984.7. Белл Д. Грядущее постиндустриальное общество. М., 1993. 8. Jensen A. How Much Can We Boost IQ and Scholastic Achievement? // Harvard Educational Review. 1969. N 39. 9. Интеллектуальная элита Санкт-Петербурга. Ч. 2. Кн. 1. СПб., 1994. 10. Манхейм К. Диагноз нашего времени. М., 1994. 11. Цицерон М. Т. Философские трактаты. М., 1985. 12. Коган Л., Чернявская Г. Интеллигенция. Екатеринбург, 1996. 13. Лосев А. Ф. Страсть к диалектике. М., 1990. 14. Пельц Д., Эндриус Ф. Ученые в организациях. М., 1973.

Bibliography (transliterated):1. Ashin G.K. Kurs istorii jelitologii. - M.,2003. 2. Intellektual'naja jelita Sankt-Peterburga. Ch. 1/ Pod red. S.A. Kugelja. - SPb.: SPb UJeF, 1995. 3. Smelzer N. Sociologija.- M.:Feniks, 1994. – 688 s. 4. Pugachev V.P., Solov'ev A.I. Vvedenie v politologiju. M., 1995. S.97-130 5. Young M. The Rise of the Meritocracy. 1870 - 2033. An Essay on Education and Equality. Penguin Books (Harmondsworth), 1967. 6. Mal'cev G. V. Burzhuaznyj jegalitarizm: jevoljucija predstavlenij o social'nom ravenstve v mire kapitala. M., 1984.7. Bell D. Grjadushhee postindustrial'noe obshhestvo. M., 1993. 8. Jensen A. How Much Can We Boost IQ and Scholastic Achievement? // Harvard Educational Review. 1969. N 39. 9. Intellektual'naja jelita Sankt-Peterburga. Ch. 2. Кн. 1. SPb., 1994. 10. Manhejm K. Diagnost nashego vremeni. M., 1994. 11. Ciceron M. T. Filosofskie traktaty. M., 1985. 12. Kogan L., Chernjavskaja G. Intelligencija. Ekaterinburg, 1996. 13. Losev A. F. Strast' k dialektike. M., 1990. 14. Pel'c D., Jendrjus F. Uchenye v organizacijah. M., 1973.

Басалюков В.В.,

ОСОБЕННОСТИ ФОРМИРОВАНИЯ ИНТЕЛЛЕКТУАЛЬНОЙ ЭЛИТЫ В СОВРЕМЕННОМ СОЦИУМЕ

В статье рассматриваются вопросы формирования, становления и развития элиты. Процессы становления интеллектуальной элиты проходят в сложных и противоречивых условиях, которые характеризуются глобальными изменениями в общественных отношениях, поэтому возникает потребность изучения проблем формирования интеллектуальной элиты в современном социуме.

Ключевые слова: интеллектуальная элита, формирование, социум

Басалюков В.В.

ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ ІНТЕЛЛЕКТУАЛЬНОЇ ЕЛІТИ В СУЧАСНОМУ СОЦІУМІ

У статті розглядаються питання формування, становлення та розвитку еліти. Процеси становлення інтелектуальної еліти проходять в складних і протирічливих умовах, які характеризуються глобальними змінами в суспільних відносинах, тому виникає потреба вивчення проблем формування інтелектуальної еліти в сучасному соціумі.

Ключові слова: інтелектуальна еліта, формування, соціум

Basalukov V.V.

PECULIARITIES OF FORMATION OF THE INTELLECTUAL ELITE IN MODERN SOCIETY

The article deals with the formation, establishment and development of the processes of formation of the intellectual elite of the elite are in a complex and contradictory conditions that are characterized by global changes in social ways, so there is a need to study the problems of the formation of the intellectual elite in modern society.

Keywords: Intellectual elite, formation, society

Стаття надійшла до редакції 15.02.2013

УДК: 378.147

*Канівець Марина Вікторівна
м. Харків, Україна*

СУТНІСТЬ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ІНЖЕНЕРІВ

Постановка проблеми. Масовий перехід підприємств на нові технології пред'являє більш суворі вимоги до кваліфікації інженерно-технічних фахівців. Зростає потреба в інженерах які володіють широким науково-технічним та гуманітарним кругозором, здатних вирішувати складні завдання науково-технічного прогресу. Від фахівців потрібна здатність сприймати і переробляти різноманітну, динамічно зростаючу науково-технічну та соціально-економічну інформацію.

Професійна підготовка майбутніх інженерів є соціально-педагогічною системою, що спрямовується на формування ціннісних орієн-

тирів майбутнього фахівця з метою професійно-особистісного саморозвитку та самовдосконалення. Аналіз практики роботи ВТНЗ по підготовці майбутніх інженерів свідчить про те, що в основному навчальний процес зорієнтований на підвищення компетентності майбутнього професіонала, однак при цьому недостатньо враховується індивідуальна своєрідність професійного розвитку студента протягом усього періоду його навчання.

Аналіз останніх досліджень и публікацій. Теоретичні основи професійної підготовки студентів технічних вузів у педагогічній науці представлені різними аспектами:

- виявлено особливості інженерної підготовки, суперечності та тенденції сучасної інженерної освіти (Р.В. Габдреев, Ю.П. Похолков, З.С. Сафонова та ін);
- визначені якості, необхідні для роботи у сфері «людина-техніка» (Е.А. Клімов, Ю.Г. Фокін, Е.С. Чугунова та ін);
- виділена специфіка інженерної діяльності (В.А. Барішполец, Ю.А. Богомолів, Ю.А. Голіков, В.П. Рижов та ін),
- обґрунтований її інноваційний характер (Б.Л. Агранович, Д.І. Вайсбург, М.А. Соловйов, П.С. Чубик, А.І. Чучалін та ін.).

Питанням суті та специфіки інженерної діяльності присвятили свої праці такі вчені як О.Г. Романовський, О.А. Ігнатюк, О.С. Пономарьов, О.Е. Коваленко, Ю.П. Нагірний, П.А. Яковишин, М.І. Лазарев, Е.В. Лузік, В.М. Манько та ін.

Викладу основного матеріалу. Інженерна діяльність є складною, ієрархічно побудованою, багаторівневою і динамічною структурою з великими можливостями переходу від рівня до рівня, яка характеризується сукупністю основних параметрів – продуктивність, якість, надійність [3].

Як відзначає О.Г. Романовський, сучасний інженер - це не просто фахівець, який вирішує вузькопрофесійні завдання. Його діяльність пов'язана з природним середовищем, основою життя суспільства, і самою людиною. Вирішуючи свої, здавалося б, вузькопрофесійні завдання, інженер активно впливає на суспільство, людину, природу [4]. Повноцінне оволодіння професією інженера передбачає не тільки високий рівень освіти, але й настільки ж високий рівень духовно-моральної, соціально-психологічної й фізичної культури особистості.

Специфіка інженерної діяльності полягає в тому, що, з одного боку, вона є предметно-практичною, її основу складає знання властивостей об'єкта, з яким вона має справу, а з іншого - вона носить соціальний характер, обумовлений розвитком виробничих відносин у суспільстві і суб'єктивним відображенням цих відносин особистістю.

Своєрідність інженерної діяльності в порівнянні з іншими видами людської практики полягає у винахідництві, конструюванні, проектуванні,

створенні систем, що перетворюють матеріали, енергію, інформацію в більш корисну форму. Знання особливостей інженерної діяльності дає можливість визначити її специфіку через аналіз змісту та специфіки розв'язуваних інженером професійних завдань: створення та експлуатації інженерних систем, дослідження, проектування, конструювання, розробки і впровадження нових технологій, модернізації старих технологій, організації обміну науковим і виробничо-технічним досвідом, розвитку прийомів і способів роботи, управління виробництвом [1].

У сучасному розумінні інженер - це фахівець, який, спираючись на теоретичні знання, професійні навички, ділові якості, забезпечує на основі аналізу, розрахунків та інших методів створення, перетворення або підтримку в працездатному стані технічних, технологічних та інших систем із заданими параметрами їх функціонування. Інженер виступає основним носієм науково-технічного прогресу, який перетворює його ідеї та закономірності в конкретні конструктивно-технологічні форми і рішення.

Сучасний інженер – це цілісна особистість в єдності її індивідуальних здібностей і виконуваних професійних і соціальних функцій, властивих їй особистісних якостей. Інженер повинен володіти науковим світоглядом, інженерно-технічним та економічним мисленням, глибокими знаннями і високою гуманітарною культурою. У нормативній моделі інженера на перший план виступають його знання і вміння в найрізноманітніших галузях науки: фундаментальних, природничих і технічних, економічних, філософських, соціологічних, психологічних, загальнокультурних, отриманих у вузі. Накопичення цих знань має продовжуватися і на виробництві [6].

Сукупність цих різноманітних наукових знань є фундаментом для формування професійно-ділових та соціально-психологічних якостей інженера. До професійно-ділових якостей можна віднести вміння працювати з людьми, ініціативність, відповідальність, творча активність, сумлінність. Великою складністю характеризується і соціально-психологічний вигляд інженера. Його визначає така інтегральна якість, як інтелігентність - комплекс освіченості, культурності, духовності, моральності.

Інтелігентність фахівця характеризує не тільки його моральну і світоглядну культуру, але і його ставлення до дорученої справи, його творчу активність у всіх сферах професійної діяльності, його ставлення до оточуючих людей, до природи і суспільства.

Інженерна діяльність все більше перетворюється у соціально-інженерну діяльність, що висуває вимоги до соціальної виправданості цільових настанов інженерних проектів. Саме тому домінуюче місце в професійній підготовці починає займати формування особистісних якостей інженера. Вони є онтологічним фундаментом морального обґрунтування

вирішуваних ним завдань: інженер виявляється як би в метафізичній позиції стосовно зовнішніх умов - він визначає їх, а не вони його [2].

Відповідно до вимог, які висуваються до рівня професійної підготовки фахівців технічного профілю, невід'ємними якостями інженера нового покоління є самоорганізованість, високий інтелект, професійна мобільність, відповідальність за наслідки своєї діяльності, готовність до міжкультурної взаємодії, прагнення до саморозвитку, творча інтуїція.

У нових умовах необхідна нова професійна та соціально-психологічна модель інженера-гуманіста, який володіє не тільки глибокими знаннями, але і високим моральним та інтелектуальним потенціалом, гуманістичним ставленням до праці, широким кругозором, почуттям високої відповідальності перед суспільством і народом за свої дії. Модель інженера виступає як сукупність його знань і якостей, що відображають державні та суспільні вимоги до нього не тільки як до професіонала, але і як до особистості, суб'єкту суспільних відносин [6].

Гуманітаризація вищої освіти органічно поєднала професійні риси з соціально-психологічними в єдине ціле, бо тільки за цієї умови можливе формування всебічно розвинутої особистості майбутнього інженера, його професіоналізму як синтезу знань, переконань і дій, ціннісних орієнтацій, практичного досвіду.

Враховуючи традиції вітчизняної освіти і тенденції розвитку освіти за кордоном, в якості основи інтеграції знань висуваються гуманітарні знання, що розкривають закономірності розвитку та реалізації особистості в професійній діяльності. Не даючи, здавалося б, конкретних трудових навичок, гуманітарні дисципліни формують особистісні риси, необхідні професіоналу в умовах нових ринкових відносин. Крім того, міжнародний досвід показує, що в останні десятиліття зростає роль гуманітарної освіти, збільшується культуроємність знання як основи розвитку особистості.

Відомо, що ціннісно-смісловою характеристикою гуманітаризації інженерної освіти є забезпечення гармонійної єдності природно-наукової та гуманітарної культури пізнання і діяльності, єдності, заснованої на взаєморозумінні і діалозі. Тільки в процесі вивчення гуманітарних дисциплін студенти освоюють майбутню професійну діяльність як сукупність фізичних, економічних, соціальних, соціально-психологічних закономірностей і оцінки корисності, створюваних штучних середовищ з позиції історизму, пріоритету загальнолюдських цінностей, гуманізму, загальноцивілізованого підходу.

Істотно важливими у зв'язку з цим виступають питання про функції, які повинен виконувати інженер у своїй професійній діяльності. Так, в дослідженнях Б.А. Душкова, Б.Ф. Ломова, Б.Л. Смирнова виділені конструктивна, організаторська, управлінська, гностична, інформаційна, дослід-

дницька, винахідницька, комунікативна, перцептивна функції [3]. Відзначається, що всі ці функції, нерозривно пов'язані між собою і навряд чи можна виділити пріоритетну.

Не можна не погодитися з тим, що ефективність діяльності інженера, залежить, насамперед, від його здатності працювати з людьми, яка розгортається через професійну та комунікативну компетентність. Якщо сучасний фахівець нехтує певними тонкощами поведінки, правилами і нормами спілкування, прийнятими в даному професійному просторі, йому буде складно впоратися зі своїми професійними завданнями.

Зазначимо, що більша частина робочого дня інженера йде на спілкування. Він повинен вміти провести ділову бесіду, переговори, вирішувати службові питання, працювати з документами. І все це має виконуватися на високому професійному рівні, оскільки саме компетентність фахівця в професійному спілкуванні визначає його успіх у професійній діяльності [5].

Нові серйозні вимоги пред'являються до володіння іноземними мовами в обсязі, необхідному для міжособистісного спілкування та користування іноземною літературою та інформацією, знанням міжнародного, ділового та професійного етикету.

Можна виділити особливості професійного спілкування інженерів в порівнянні зі спілкуванням фахівців в інших сферах діяльності. В якості основних форм професійної взаємодії інженерів автори розглядають взаємодію при вирішенні розумових завдань, взаємодію при проектуванні, розробці, конструюванні, впровадженні новітніх технологій, комунікативну взаємодію при керуванні машинами і технологічними процесами.

Необхідно відзначити, що інженерна діяльність у сучасному її розумінні, виникає, коли розвиток техніки як способу діяльності вже не може ґрунтуватися тільки на виробничих навичках, традиціях, а вимагає цілеспрямованого використання наукових знань. Діяльність інженера, на відміну від інших видів діяльності, здійснюється у сфері матеріального виробництва і має технічну спрямованість. Вона акумулює виробничий досвід і використовує наукові знання, відрізняється високим ступенем інтелектуальної творчості, протікає переважно в соціальному середовищі і залежна від зовнішніх, соціокультурних факторів.

Сучасного інженера потрібно розглядати як фахівця, для системи знань і вмінь якого характерна цілісність у розумінні проблем - на фактологічному, теоретичному й рефлексивному рівнях. *Фактологічний рівень* пов'язаний зі знанням і вмінням орієнтуватися у всій емпіричній базі своєї професії, *теоретичний* - зі знанням принципів функціонування об'єкта, а *рефлексивний* - із розумінням походження цих принципів, володінням методологією пізнання й конструювання [2].

Таким чином, в ході професійної підготовки до інженерної діяль-

ності у студентів формуються інтегративні та аналітичні здібності, критичне мислення, здатності здійснювати нововведення, здатності контекстуального розуміння економічних, промислових і міжнародних умов інженерної діяльності, здатності до самопізнання і самоосвіти.

Модернізація системи інженерної освіти потребує підтримки професійного саморозвитку студентів та організації самокеруючої навчальної діяльності, залучення студентів до організації і здійснення цього процесу, делегування їм певних повноважень, розподілу прав, відповідальності між викладачем і студентами, а отже і зміни взаємин між ними.

Вважаємо за необхідне визначити основні напрями роботи, необхідні для модернізації інженерної освіти, а саме:

- при розробленні освітніх програм обов'язковим повинно стати бачення моделі фахівця із середини, компетентність у відмінних рисах його портрета;
- невідмінна відповідність рівня підготовки фахівця інженерного профілю сучасним вимогам ринку праці та працедавців. Це можливо, якщо освітній процес у новітній моделі поєднає знаннєві та компетентнісні підходи й об'єднає кращі традиції інженерної освіти із сучасними компонентами її модернізації;
- обов'язковим, на нашу думку, є забезпечення системності та міжпредметності знань (завдяки впровадженню міждисциплінарних проблемно орієнтованих курсів, модулів із загальноосвітніх і спеціальних дисциплін відповідно до вимог Болонського процесу) як основи контекстного навчання;
- гуманізація та гуманітаризація освіти та виховання акмеологічної культури майбутнього фахівця у контексті неперервної професійної освіти, як запорука стабільного розвитку.

Майбутня професійна діяльність інженера впливає на визначення мети його підготовки, формування змісту дисциплін, що вивчаються, вибір форм і методів здійснення підготовки. Система вимог до фахівця, яка включає якості та властивості особистості, особливості процесів мислення, знання, уміння та навички, якими він повинен оволодіти для ефективного виконання своїх функцій у сфері професійної діяльності, відображені в освітньо-кваліфікаційній характеристиці інженера, яка формує модель підготовки майбутнього фахівця певного профілю [6].

Пріоритетними завданнями професійної підготовки майбутнього інженера ми вважаємо:

- створення умов для розвитку професійно важливих особистісних якостей інженера;
- організація навчального процесу на основі сучасних технологій з урахуванням власних освітніх потреб майбутнього інженера;

- орієнтація психолого-педагогічних дисциплін на вивчення і розвиток особистості майбутнього фахівця;
- підготовка майбутнього інженера до постійного професійно-особистісного саморозвитку в процесі діяльності.

Майбутній інженер у процесі професійної підготовки повинен оволодіти системою знань, необхідними для входження в соціум, а також для швидкісної професійної адаптації та реалізації в ньому.

Отже, головною метою системи вищої інженерної освіти є підготовка майбутніх інженерів високої кваліфікації, здатних здійснювати соціально- професійну та виробничо-технологічну діяльність, згідно з державним і соціальним замовленням. Завданням інженерної освіти повинно виступати забезпечення підготовки професійно та психологічно компетентного фахівця, здатного якісно, ефективно і творче здійснювати професійну діяльність, результатом якої має бути виробництво високоякісної, конкурентоспроможної продукції на світових ринках.

Список літератури: 1. Бехтер А.Ю. Педагогические условия формирования готовности к профессионально-личностному саморазвитию студентов неязыкового вуза. Дисс. ... канд. пед. наук. – М., 2011. – 195 с. 2. Ігнатюк О.А. Формування готовності майбутнього інженера до професійного самовдосконалення: теорія і практика: монографія / О.А. Ігнатюк. – Харків: НТУ «ХПІ», 2009. – 432 с. 3. Ломов Б.Ф. Вопросы общей, педагогической и инженерной психологии. – М.: Педагогика, 1991. – 295 с. 4. Романовский А.Г. Формирование конкурентоспособного специалиста как стратегическая задача философии современного образования / А.Г. Романовский // Теорія і практика управління соціальними системами. – 2008. – №3. – С. 3-9. 5. Суходольский Г.В. Инженерно-психологический анализ и синтез профессиональной деятельности. Дисс. ... докт. психол. наук. – Л., 1982. – 407 с. 6. Формування психологічної готовності майбутніх фахівців до професійної діяльності: моногр. / за ред. О.Г. Романовського та О.С. Пономарьова. – Х.: НТУ «ХПІ», 2011. – 336 с.

Bibliography (transliterated): 1. Behter A.Ju. Pedagogicheskie uslovija formirovanija gotovnosti k professional'no-lichnostnomu samorazvitiju studentov nejazykovogo vuza. Diss. ... kand. ped. nauk. – M., 2011. – 195 s. 2. Ignatjuk O.A. Formuvannja gotovnosti majbutn'ogo inzhenera do profesijnogo samovdoskonalennja: teorija i praktika: monografija / O.A. Ignatjuk. – Harkiv: NTU «HPI», 2009. – 432 s. 3. Lomov B.F. Voprosy obshhej, pedagogicheskij i inzhenernoj psihologii. – M.: Pedagogika, 1991. – 295 s. 4. Romanovskij A.G. Formirovanie konkurentosposobnogo specialista kak strategicheskaja zadacha filosofii sovremennogo obrazovanija / A.G. Romanovskij // Teorija i praktika upravlinnja social'nimi sistemami. – 2008. – №3. – S. 3-9. 5. Suhodol'skij G.V. Inzhenerno-psihologicheskij analiz i sintez professional'noj dejatel'nosti. Diss. ... dokt. psihol. nauk. – L., 1982. – 407 s. 6. Formuvannja psihologichnoї gotovnosti

майбутніх фахівців до професійної діяльності: моногр. / за ред. О.Г. Романовського та О.С. Понімар'юва. – Н.: НТУ «ХПІ», 2011. – 336 с.

Канивец М.В.

СУЩНОСТЬ ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ ПОДГОТОВКИ БУДУЩИХ ИНЖЕНЕРОВ.

В статье рассматривается сущность и специфика профессиональной подготовки будущих инженеров, указана роль гуманитаризации высшего образования в данном процессе. Определены основные задачи профессиональной подготовки будущих инженеров, а также направления модернизации инженерного образования.

Ключевые слова: профессиональная подготовка, инженер, гуманитаризация, система инженерного образования.

Канівець М.В.

СУТНІСТЬ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ІНЖЕНЕРІВ

У статті розглядається сутність і специфіка професійної підготовки майбутніх інженерів, вказана роль гуманітаризації вищої освіти в даному процесі. Визначено основні завдання професійної підготовки майбутніх інженерів, а також напрями модернізації інженерної освіти.

Ключові слова: професійна підготовка, інженер, гуманітаризація, система інженерної освіти.

Kanivets M.

THE ESSENCE OF THE PROFESSIONAL PREPARATION OF FUTURE ENGINEERS.

Essence and specific of professional preparation of future engineers are discussed in the article. The role of humanization of higher education is indicated in this process. The main tasks of professional preparation of future engineers, and also directions of modernization of engineering education are certain.

Keywords: professional preparation, engineer, humanization, system of engineering education.

Стаття надійшла до редакції 10.03.2013

УДК 378.091.33

Марковська Оксана Євгенівна

м. Сімферополь, Україна

СУЧАСНІ ЧИННИКИ ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНО-ПРАКТИЧНИХ УМІНЬ І НАВИЧОК МАЙБУТНІХ ІНЖЕНЕРІВ-ПЕДАГОГІВ МАШИНОБУДІВНОГО ПРОФІЛЮ

Постановка проблеми. Зміни, які сьогодні відбуваються у системі професійно-технічної освіти України, обумовлюють необхідність вдосконалення підготовки інженерно-педагогічних кадрів, від якої значною мірою залежить і якість підготовки майбутніх кваліфікованих робітників. Професійна діяльність майбутнього інженера-педагога має свої специфічні особливості, однією з яких є ґрунтовна професійно-практична підготовка і наявність кваліфікаційного рівня з відповідної робітничої професії. У зв'язку з цим важливого значення набуває пошук і запровадження ефективних форм і методів виробничого навчання та практики майбутніх інженерів-педагогів, що значно розширюють можливості формування в них професійно-практичних умінь і навичок з робітничих професій за різними кваліфікаційними рівнями.

Аналіз останніх досліджень і публікацій з теми. Питанням змісту і організації виробничого навчання присвячені роботи С. Батишева, А. Беляєвої, Г. Кругликова, Н. Макієнко, М. Михнюк, І. Мошкової, Н. Ничкало, О. Новикова, М. Пальчук, В. Скакуна, Ж. Смірнкової, С. Тіхановської, І. Труханова, Н. Шамкова, С. Шапоринського, О. Щербак, Т. Якименко, Ю. Якуби та інших вчених. Сукупність організаційно-педагогічних умов професійної підготовки майбутніх фахівців були розглянуті у дисертаційних дослідженнях Р. Гуревича, В. Лозовецької, Л. Лук'янової, Л. Онищук, В. Паржницького, О. Пінаєвої, В. Радкевич, Л. Соколової, І. Старикова, Л. Тархан. Однак, аналіз публікацій з означеної проблеми дозволяє стверджувати, що на сьогодні недостатньо досліджень, присвячених питанням організації професійно-практичної підготовки з робітничої професії майбутніх інженерів-педагогів машинобудівного профілю в умовах вищого навчального закладу.

Тому **метою** даної статті є визначення чинників, які впливають на ефективність формування професійно-практичних умінь і навичок з робітничої професії у майбутніх інженерів-педагогів машинобудівного профілю в процесі виробничого навчання і практики.

Виклад основного матеріалу. Виробниче навчання є обов'язковою складовою змісту професійної підготовки майбутніх інженерів-педагогів машинобудівного профілю, метою якого є формування у студентів професійних умінь і навичок з відповідної робітничої професії та практична підготовка їх до здійснення професійно-педагогічної діяльності в закладах професійно-технічної освіти. Виробниче навчання є складним

пізнавальним і трудовим процесом, що характеризується як загальними закономірностями, так і специфічними особливостями, що визначаються комплексом заходів, а саме: цілепокладанням, змістом, логікою, дидактичними принципами, організаційними формами і методами, засобами навчання.

З огляду багатогранних факторів, що сприяють підвищенню ефективності навчального процесу, і враховуючи існуючі підходи до організації виробничого навчання і практики, нами було визначено ряд чинників, які впливають на формування професійно-практичних вмінь і навичок майбутніх інженерів-педагогів майбутніх інженерів-педагогів машинобудівного профілю, а саме: оновлення змісту виробничого навчання з урахуванням динамічних техніко-технологічних змін у машинобудівній галузі; поетапне формування професійних вмінь і навичок майбутніх інженерів-педагогів з професійно-практичної підготовки; використання інтегративного навчально-методичного комплексу виробничого навчання і практики; застосування методів інтерактивного навчання; забезпечення індивідуальної траєкторії ефективного формування професійно-практичних умінь і навичок у майбутніх інженерів-педагогів; забезпечення рефлексивного аналізу майбутніми інженерами-педагогами власних професійно-практичних можливостей; особистісне самовдосконалення, спрямоване на розвиток самостійності професійно-практичної діяльності.

Оновлення змісту виробничого навчання з урахуванням динамічних техніко-технологічних змін у машинобудівній галузі потребує відбору змісту виробничого навчання і практики на основі вимог державного стандарту з урахуванням сучасних досягнень в галузі технології машинобудування, запровадження раціонального інструменту і пристроїв, модульної побудови навчальних програм на основі інтеграції знань і навичок, варіативності і гнучкості навчальних програм. Проблема відбору і структурування змісту є досить складною, а враховуючи динамічні зміни у виробничій галузі, зміст має постійно оновлюватися та вдосконалюватися.

Зміст професійно-практичної підготовки майбутніх інженерів-педагогів машинобудівного профілю доцільно проектувати з урахуванням дидактичних і специфічних принципів, в яких закріплені практичні вказівки зі здійснення процесу навчання. На нашу думку, при відборі і структуруванні змісту професійно-практичної підготовки інженерів-педагогів машинобудівного профілю перш за все необхідно враховувати принципи гуманізації, науковості, стандартизації, політехнічності знань, системності і технологічної послідовності, інтеграції змісту професійного навчання, включає дублювання навчального матеріалу у програмах професійно-теоретичної та модульності, індивідуалізації і диференціації змісту, насту-

пності і безперервності професійно-практичної підготовки, професійної мобільності, стабільності та динамічності навчання, доступності [4].

При проектуванні змісту виробничого навчання і виробничої практики майбутніх інженерів-педагогів машинобудівного профілю необхідно врахувати критерії відбору змісту, до основних з яких з врахуванням інтегративних процесів можна віднести: значущість навчального матеріалу для професійного становлення майбутнього фахівця; специфіку розподіленого між навчальними предметами матеріалу з огляду на систематизацію наукових знань та їх дидактичну інтерпретацію; соціальні, дидактичні і методичні можливості реалізації навчального матеріалу в процесі викладання [2]. Водночас, слід мати на увазі цілісне відображення основних компонентів соціального досвіду, перспективи його розвитку, завдання щодо всебічного розвитку особистості; головне і сутнісне у змісті професійного навчання у машинобудуванні; відповідність часу, виділеного на засвоєння навчального матеріалу; відповідність змісту професійного навчання навчально-методичному та матеріально-технічному забезпеченню навчально-виробничого процесу, враховуючи реальні перспективи розвитку машинобудування [6, с. 84].

На основі визначених підходів до відбору і структурування змісту нами було розроблено авторську модульну програму з виробничого навчання і практики з професії «Токар» для студентів напряму підготовки «Професійна освіта» (Машинобудування). Розробляючи зміст програми для підготовки за 2, 3 і 4 кваліфікаційними розрядами з професії «Токар», ми враховували наступні чинники: зміст професійних умінь та навичок згідно з кваліфікаційними вимогами кожного з розрядів відповідно до державного стандарту професії; рівень загальної та професійної підготовки студентів; відображення у змісті програм виробничого навчання і практики сучасного розвитку науки, обладнання та технології виробництва, передового виробничого досвіду з даної професії; врахування міжпредметних зв'язків та забезпечення інтеграції професійних навичок. Програма розроблена на основі Державного стандарту професії 8211.2 – «Токар» ДСПТО 8211.2. Д29067 – 2006 і забезпечує поетапне формування у студентів професійних умінь і навичок з професії "Токар" 2-4 кваліфікаційних розрядів.

При розробці даної програми для вищого навчального закладу (ВНЗ) було враховано суттєві відмінності в структурно-логічній послідовності вивчення спеціальних і загальнотехнічних предметів та виробничого навчання в порівнянні з навчальним процесом в професійно-технічних навчальних закладах (ПТНЗ). В ПТНЗ вивчення спеціальних і загальнотехнічних предметів носить випереджувальний характер відносно виробничого навчання і практики. У ВНЗ виробниче навчання проводиться на 1-му і 2-му курсах навчання, а загальнотехнічні і спеціальні дисципліни «Основи

технології машинобудування», «Технологія конструкційних матеріалів та матеріалознавство», «Взаємозамінність, стандартизація та технічні виміри» вивчаються починаючи з 2-го семестру першого курсу паралельно з виробничим навчанням. Дисципліни «Технологія машинобудування», «Різання металів і ріжучий інструмент», «Металорізні верстати і гнучке автоматизоване виробництво» та інші в загальному вивчаються на 3-му і 4-му курсах. Тому в структуру програми виробничого навчання і практики входить теоретична інформація зі спеціальних дисциплін, необхідна для оволодіння професійними навичками.

Програма розроблялась на основі модульного підходу до структури змісту виробничого навчання. Навчальний зміст поділявся на модулі таким чином, щоб забезпечувалось послідовне формування умінь і навичок, передбачених освітньо-кваліфікаційними характеристиками Державного стандарту професії 8211.2 – «Токар» для 2-4 кваліфікаційних розрядів. При цьому в основу кожного модуля покладено професійну навичку або відповідний вид робіт. Кожен модуль передбачає виконання комплексу робіт відповідного кваліфікаційного розряду. Модулі складаються з теоретичної і практичної частини. Теоретична складова містить інтегрований зміст загальнотехнічних і спеціальних предметів згідно вимог технологічних операцій, процесів, що вивчаються у відповідному модулі. Практична складова містить перелік трудових прийомів, операцій чи комплексних робіт, якими мають оволодіти студенти в процесі засвоєння відповідного модуля, і види практичних завдань. Виробнича практика, згідно модульної програми, проводиться в два етапи: після засвоєння модулів 2 і 3 кваліфікаційних розрядів з професії «Токар» і по закінченні формування професійних умінь 4 кваліфікаційного розряду.

Завдяки своїй структурі запропонована навчальна програма передбачає варіативність розробки змісту індивідуальних програм студентів, що дозволяє з врахуванням набутого студентами практичного досвіду з виконання вправ та простих комплексних робіт скоротити термін професійно-практичної підготовки майбутніх інженерів-педагогів з професії «Токар».

Поетапне формування професійних вмінь і навичок з професійно-практичної підготовки передбачає формування початкових вмінь і навичок (2-й кваліфікаційний розряд) за фронтальною і фронтально-груповою формами організації виробничого навчання; формування професійних вмінь і навичок зі складного комплексу робіт, які відносяться до 3-го кваліфікаційного розряду з професії «Токар»; формування вмінь і навичок з високого рівня кваліфікації (4-й розряд); формування професійних вмінь і навичок з суміжної професії (для студентів, які здобули середній кваліфікаційний рівень з професії «Токар» в ПТНЗ).

Використання інтегративного навчально-методичного комплексу виробничого навчання і практики майбутніх інженерів-педагогів машинобудівного профілю з професії "Токар" є одним з головних чинників, так як від якості дидактичного та методичного забезпечення буде залежати рівень самостійності майбутніх фахівців при формуванні професійно-практичних умінь і навичок. Під навчально-методичним комплексом виробничого навчання розуміється оптимальна система навчально-дидактичної документації, науково-методичної та навчальної літератури, технічних та дидактичних засобів навчання, засобів контролю і критеріїв оцінювання навчальних досягнень студентів, необхідних для формування професійно-практичних умінь і навичок відповідно до вимог кваліфікаційних характеристик [8; 10].

При розробці навчально-методичного комплексу ми враховували думку С. Кочетова, що усі засоби навчання, які використовуються в навчальному процесі, повинні взаємодоповнювати один одного і відповідати таким вимогам: враховувати дидактичні, ергономічні, технічні й економічні аспекти; відповідати навчальній програмі; відповідати рівню розвитку сучасні науки, техніки і виробництва; відповідати основним принципам дидактики і враховувати особливості теоретичного і виробничого навчання; стимулювати використання сучасних форм і методів навчання; забезпечувати активність студентів і сприяти розвитку їхньої пізнавальної діяльності; здійснювати індивідуальний підхід до студентів у навчальному процесі; забезпечувати дидактичну спрямованість при виробленні у студентів навичок, близьких до алгоритмічних; забезпечувати гарну видимість основних елементів із усіх робочих місць студентів; гарантувати безпеку роботи і відповідати гігієнічним вимогам; бути міцними і надійними в експлуатації; забезпечувати максимальний педагогічний ефект [3, с. 7-8].

Багато уваги нами було приділено документації письмового інструктування, до якої відносяться алгоритми дій, операційні, інструкційні, інструкційно-технологічні і технологічні карти. Застосування письмового інструктування дає можливість використання теоретичних знань, розширення і конкретизації їх на практиці, при цьому необхідно враховувати, що конкретні види документації письмового інструктування багато в чому залежать від специфіки професії, при підготовці якої вона застосовується. У першу чергу вона повинна сприяти якісній організації процесу формування рухових, сенсорних і інтелектуальних умінь і навичок та самоконтролю. Письмове інструктування створює умови для формування у студентів таких професійних умінь і навичок як аналіз, синтез, систематизація й узагальнення найбільш істотного у виробничому процесі. Розроблена нами документація письмового інструктування містить інструктивні вказівки і пояснення в письмовій і графічній формах про послідовність виконання дій, правила і

технічні вимоги до виконання трудових прийомів, операцій, видів робіт та розкриває технологічну послідовність робіт комплексного характеру з врахуванням технічних вимог і режиму виконання робіт.

До дидактичних засобів навчання, розроблених викладачем чи майстром виробничого навчання, відносяться також тестові і контрольно-перевірочні завдання і картки, модульні пакети, які забезпечують індивідуалізацію процесу виробничого навчання. Успішність розробки модульних пакетів залежить від дотримання ряду методичних вимог: дотримання змісту інтегрованої програми, змісту дидактичних модулів та їх структурних елементів; відбору комплексних робіт з кожного модуля; забезпечення змісту модулів системою дидактичних засобів навчання (тестовий контроль, перелік основної і допоміжної літератури, методичні рекомендації для студентів) [5, с.98]. Кожний модульний пакет повинен складатися з теоретичної інформації, документації письмового інструктування, завдання для практичної роботи, критеріїв оцінювання виконання навчально-виробничих завдань.

Всі дидактичні засоби навчання спрямовані на індивідуалізацію і диференціацію процесу виробничого навчання, розвиток особистості студентів.

Застосування методів інтерактивного навчання є ще одним чинником формування професійно-практичних умінь і навичок майбутніх інженерів-педагогів машинобудівного профілю. Інтерактивні методи навчання (англ. *inter* – взаємний і *act* – діяти; здатний до взаємодії) – це способи організації активної взаємодії студентів і майстра (інструктора) виробничого навчання в процесі формування професійно-практичних умінь і навичок з метою досягнення визначених дидактичних результатів [1, с. 359]. У своєму дослідженні ми застосовуємо відеозаписи для вивчення способів виконання складних технологічних процесів. Аудіовізуальний спосіб представлення технічної і технологічної інформації має значну перевагу перед вербальним, тому що сприяє більш ефективному сприйняттю суб'єктами навчання трудових операцій завдяки підключенню до перцептивно-розумової мнемічної діяльності зорової і слухової пам'яті. Тобто, завдяки відеозаписам виконання різноманітних технологічних вправ виникає можливість підвищувати мотиваційну діяльність, керувати увагою студентів, впливати на обсяг тривалої пам'яті та на тривалість запам'ятовування змісту навчальної інформації в цілому. Ефективність засвоєння інформації, пов'язаної з виконанням механізованих способів дій, забезпечує і застосування в навчальному процесі інформаційно-комп'ютерних технологій. Рациональне застосування їх при формуванні знань і умінь студентів надає можливість інтенсифікувати навчальний процес, завдяки вирішенню нестандартних виробничих задач сприяє розвитку творчого мислення студентів. Разом з

тим, їм надається можливість здійснювати самоконтроль рівня теоретичних знань за допомогою тестових завдань. До інтерактивних методів відносяться проблемне навчання, метод проєктів, дидактичні ігри, які сприяють технологічному зростанню студентів.

Не менш значимим чинником при організації виробничого навчання і практики майбутніх інженерів-педагогів машинобудівного профілю є **забезпечення індивідуальної траєкторії ефективного формування професійно-практичних умінь і навичок**. Індивідуальна траєкторія навчання розглядається як результат реалізації особистісного потенціалу студентів через вибір змісту, сучасних форм і методів навчання у відповідності з їх мотивами і потребами і забезпечується завдяки модульному підходу до організації виробничого навчання. Організація процесу виробничого навчання майбутніх інженерів-педагогів за індивідуальною траєкторією вимагає від майстра або інструктора виробничого навчання створення таких умов, які б сприяли виконанню індивідуальних програм, а саме: забезпечення навчально-методичними і дидактичними засобами навчання з кожного модуля. До основних дидактичних засобів відносяться робочі креслення, схеми, опорні конспекти, довідкові таблиці, технічна і технологічна документація у вигляді операційних, інструктивних і технологічних карт, тестові завдання, проблемні завдання, сучасний методичний супровід виконання технологічних операцій і процесів; забезпечення індивідуального поточного і вихідного контролю формування професійно-практичних навичок і умінь за різними кваліфікаційними рівнями.

Ефективне формування професійно-практичних умінь і навичок неможливе і без врахування такого чинника, як **забезпечення рефлексивного аналізу майбутніми інженерами-педагогами власних професійно-практичних можливостей**. У психології поняття «рефлексія» розглядається як процес самопізнання суб'єктом внутрішніх психічних актів і стану [7, с. 504]. Завданням рефлексії є з'ясування майбутніми інженерами-педагогами змісту сформованих теоретичних знань і практичних умінь та навичок; співвіднесення реальних результатів з очікуваними, аналіз причин чому досягненні саме такі результати, а не інші, і в разі необхідності – корегування способів і шляхів вдосконалення знань і умінь; встановлення зв'язку між тим, що вже засвоєно на даному етапі, і тим, що необхідно буде засвоїти чи вдосконалити в майбутньому; складання плану подальших дій, які пов'язані з поетапним формуванням більш складних професійних навичок і умінь. Цим діям сприяють розвинуті рефлексивні якості особистості. При індивідуальному і самостійному формуванні майбутніми інженерами-педагогами професійно-практичних умінь і навичок необхідно розвивати такі рефлексивні якості, як самопізнання, самоорганізація, самореалізація та саморозвиток. Самопізнання і самооцінка забезпечують адекватне розу-

міння власних можливостей і ресурсів. Самоорганізація, на думку В. Рибалки, упорядковує правильне використання самопізнання і самооцінки при здійсненні складних видів діяльності, в нашому випадку – при засвоєнні складних технологічних процесів за високим кваліфікаційним рівнем. Самореалізація є важливим продуктивним процесом виявлення професійно-практичного потенціалу майбутніх фахівців, особистісної, суб'єктивної їх сутності [9, с. 32]. Виокремленні якості створюють основу для розвитку рефлексивної діяльності, без якої студентам неможливо здійснити рефлексивний аналіз власних професійно-практичних можливостей.

Аналіз досвіду роботи свідчить про те, що досить важливим чинником у формуванні професійно-практичних умінь і навичок є *особистісне самовдосконалення, спрямоване на розвиток самостійності в професійно-практичній діяльності майбутніх інженерів-педагогів машинобудівного профілю.*

Розвиток професійно-практичної діяльності майбутніх інженерів-педагогів машинобудівного профілю – це процес їх особистісного практичного розвитку, орієнтований на високі професійні досягнення і подальше вдосконалення. Цей розвиток залежить від багатьох чинників, в тому числі: позитивної мотивації до особистісного самовдосконалення у формуванні професійних умінь і навичок високого кваліфікаційного рівня з робітничої професії; готовності до сприйняття і засвоєння необхідної фахової інформації, пов'язаної з сучасними виробничими технологіями машинобудівної галузі; здатності самостійно знаходити способи і прийоми розв'язання різноманітних проблемних ситуацій і задач; здатності до критичного мислення в процесі самостійного формування нових практичних способів дій та ін.

В процесі самостійної професійно-практичної діяльності студент виступає як активні творча особистість, як створювач технологічної культури. Активність особистості студента проявляється у виробленні цілей самостійної професійно-практичної діяльності, її плануванні, визначенні способів самоконтролю ті оцінювання результатів. Самостійну професійно-практичну діяльність студентів можна поділити на чотири рівня. Перший рівень забезпечує копіювальні дії за наданим зразком. На другому рівні здійснюється продуктивна діяльність з виконання нескладних видів робіт. Однак, на цьому рівні вже починається узагальнення прийомів і способів дій та їх перенесення на вирішення більш складних, але типових, навчально-практичних робіт. На третьому рівні здійснюється продуктивна діяльність з самостійного застосування набутих знань для вирішення задач, що виходять за межі типових і вимагають елементів творчості. Четвертий рівень забезпечує самостійну професійно-практичну діяльність з переносу знань при вирішенні задач у нових ситуаціях та умовах. Всі ці підходи можливо застосовувати при формуванні професійно-практичних умінь і

навичок з металообробних професій за індивідуальними модульними програмами навчання.

Висновки. Визначені чинники організації виробничого навчання і практики майбутніх фахівців, виокремлені на основі діяльнісного підходу, враховують особливості професійно-практичної підготовки майбутніх інженерів-педагогів машинобудівного профілю і створюють середовище навчання, яке забезпечить цілісне та якісне формування в них професійно-практичних умінь і навичок з робітничої професії за високим кваліфікаційним рівнем.

Подальші дослідження будуть направлені на розробку окремих методик виробничого навчання майбутніх інженерів-педагогів машинобудівного профілю.

Список літератури: 1. Енциклопедія освіти / АПН України ; голов. ред. В.Г. Кремень ; [заст. голов. ред. О.Я. Савченко, В.П. Андрущенко]. – К. : Юрінком Інтер, 2008. – 1040 с. 2. Козловська І. М. Дидактика в контексті інтегративного навчання : [навчально-методичний посібник] / Ірина Михайлівна Козловська. – Львів : НМЦКПО, 1999. – 48 с. 3. Кочетов С.И. Основы применения средств обучения в ПТУ / Кочетов С. И. – М. : Высшая школа, 1986. – 159 с. 4. Марковська О.Є. Принципи структурування та відбору змісту професійно-практичної підготовки майбутніх інженерів-педагогів машинобудівного профілю / О.Є. Марковська // Збірник наукових праць Бердянського державного педагогічного університету (Педагогічні науки). – 2010. – № 2. – С. 176–180. 5. Михнюк М. І. Організація модульного курсового професійно-технічного навчання і підвищення кваліфікації робітників будівельного профілю : дис. ... кандидата пед. наук, 13.00.04 / Михнюк Марія Іванівна. – К., 2006. – 309 с. 6. Паржницький В. В. Організаційно-педагогічні умови підготовки кваліфікованих робітників машинобудівного профілю у професійному ліцеї: дис. ... кандидата пед. наук : 13.00.04 / Паржницький Віктор Валентинович. – К., 2006. – 264 с. 7. Педагогика: Большая современная энциклопедия / сост. Е. С. Рапацевич. – Минск : Современное слово, 2005. – 720 с. 8. Профессиональная педагогика: учебник / под ред. С. Я. Батышева, А. М. Новикова. – [изд. 3-е, перераб.]. – М.: Ассоциация «Профессиональное образование», 2010. – 456 с. 9. Рибалка В. В. Психологія праці особистості : Навчально-методичний посібник / В. В. Рибалка. - К. : КМПУ ім. Б. Д. Грінченка, 2006. – 60 с. 10. Скакун В.А. Организация и методика профессионального обучения: [учебное пособие] / Владислав Александрович Скакун. – М.: ФОРУМ: ИНФРА, 2007. – 336 с.

Bibliography (transliterated): 1. Enciklopedija osviti / APN Ukraїni ; golov. red. V.G. Kremen' ; [zast. golov. red. O.Ja. Savchenko, V.P. Andrushhenko]. – K. : Jurinkom Inter, 2008. – 1040 s. 2. Kozlov's'ka I. M. Didaktika v konteksti integrativnogogo navchannja : [navchal'no-metodichnij posibnik] / Irina

Mihajlivna Kozlovs'ka. – L'viv : NMCKPO, 1999. – 48 s. 3. Kochetov S.I. Osnovy primenenija sredstv obuchenija v PTU / Kochetov S. I. – M. : Vysshaja shkola, 1986. – 159 s. 4. Markovs'ka O.Є. Principi strukturuvannja ta vidboru zmistu profesijno-praktichnoї pidgotovki majbutnih inzheneriv-pedagogiv mashinobudivnogo profilju / O.Є. Markovs'ka // Zbirnik naukovih prac' Berdjans'kogo derzhavnogo pedagogichnogo universitetu (Pedagogichni nauki). – 2010. – № 2. – S. 176–180. 5. Mihnjuk M. I. Organizacija modul'nogo kursovogo profesijno-tehničnogo navchannja i pidvishhennja kvalifikacii robotnikov budivel'nogo profilju : dis. ... kandidata ped. nauk, 13.00.04 / Mihnjuk Marija Ivanivna. – K., 2006. – 309 s. 6. Parzhnic'kij V. V. Organizacijno-pedagogichni umovi pidgotovki kvalifikovanih robotnikov mashinobudivnogo profilju u profesijnomu licei: dis. ... kandidata ped. nauk : 13.00.04 / Parzhnic'kij Viktor Valentinovich. – K., 2006. – 264 s. 7. Pedagogika: Bol'shaja sovremennaja jenciklopedija / sost. E. S. Rapacevich. – Minsk : Sovremennoe slovo, 2005. – 720 s. 8. Professional'naja pedagogika: uchebnik / pod red. S. Ja. Batysheva, A. M. Novikova. – [izd. 3-e, pererab.]. – M.: Asociacija «Professional'noe obrazovanie», 2010. – 456 s. 9. Ribalka V. V. Psihologija pracі osobistosti : Navchal'no-metodichnij posibnik / V. V. Ribalka. K. : KMPU im. B. D. Grinchenka, 2006. – 60 s. 10. Skakun V.A. Organizacija i metodika professional'nogo obuchenija: [uchebnoe posobie] / Vladislav Aleksandrovich Skakun. – M.: FORUM: INFRA, 2007. – 336 s.

О. Є. Марковська.

СУЧАСНІ ЧИННИКИ ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНО-ПРАКТИЧНИХ УМІНЬ І НАВИЧОК МАЙБУТНІХ ІНЖЕНЕРІВ-ПЕДАГОГІВ МАШИНОБУДІВНОГО ПРОФІЛЮ.

В статті обгрунтовано чинники, що позитивно впливають на ефективність формування професійно-практичних умінь і навичок з робітничої професії у майбутніх інженерів-педагогів машинобудівного профілю в процесі виробничого навчання і практики, враховують особливості інженерно-педагогічної освіти і спрямовані на індивідуалізацію і диференціацію процесу виробничого навчання, розвиток особистості студентів.

Ключові слова: організація виробничого навчання і практики, інженер-педагог, формування професійно-практичних умінь і навичок.

О. Е. Марковская.

СОВРЕМЕННЫЕ ФАКТОРЫ ФОРМИРОВАНИЯ ПРОФЕССИОНАЛЬНО-ПРАКТИЧЕСКИХ УМЕНИЙ И НАВЫКОВ БУДУЩИХ ИНЖЕНЕРОВ-ПЕДАГОГОВ МАШИНОСТРОИТЕЛЬНОГО ПРОФИЛЯ.

В статье обоснованы факторы, которые оказывают влияние на эффективность формирования профессионально-практических умений и навыков по рабочей профессии у будущих инженеров-педагогов машино-

строительного профиля в процессе производственного обучения и практики, учитывающие особенности инженерно-педагогического образования и направленные на индивидуализацию и дифференциацию процесса производственного обучения, развитие личности студентов.

Ключевые слова: организация производственного обучения и практики, инженер-педагог, формирование профессионально-практических умений и навыков.

O.E Markovskaya.

MODERN FACTORS OF FORMING OF PROFESSIONALLY-PRACTICAL ABILITIES AND SKILLS OF FUTURE ENGINEERS-TEACHERS OF MACHINE-BUILDING PROFILE.

The article is sanctified to the ground of factors, that have influence on efficiency of forming of professionally-practical abilities and skills on a working profession for the future engineers-teachers of machine-building profile in the process of the productive educating and practices, taking into account the features of engineer-pedagogical education and sent to individualization and differentiation of process of the productive educating, development of personality of students.

Key words: organization of the productive educating and practice, engineer-teachers, forming of professionally-practical habits and skills.

Стаття надійшла до редакції 13.02.2013

УДК 378.371

*Михнюк Марія Іванівна,
м. Сімферополь, Україна*

РЕФЛЕКСИВНА КУЛЬТУРА ЯК МЕХАНІЗМ ОСОБИСТІСНО-ПРОФЕСІЙНОГО РОЗВИТКУ ВИКЛАДАЧА СПЕЦІАЛЬНИХ ДИСЦИПЛІН БУДІВЕЛЬНОГО ПРОФІЛЮ

Постановка проблеми. В умовах реформування професійно-технічної освіти, забезпечення конкурентоспроможності кваліфікованих робітників на ринку праці, особливої актуальності набуває проблема розвитку професійної культури викладачів спеціальних дисциплін будівельного профілю. Ринкові перетворення вимагають від фахівця не лише високого професіоналізму, але й осмислення своєї діяльності, потреби в постійному усвідомленню результатів самопізнання, які забезпечує рефлексивна культура.

Актуальність дослідження. Роль рефлексії у розвитку особистості досліджували О. Анісімов, Т. Давиденко, А. Деркач, І. Зязюн, Н. Коваль, В. Орлов, І. Підласистий, С. Рубенштейн, С. Степанов, А. Хуторський та ін., види і функції рефлексії – А. Холмагорова, В. Зарецький, І. Семенов, дослідження різних аспектів рефлексивності практичного мислення проводили О. Ігнатович, Н. Ковальова, С. Кузнецов, С. Маслов, В. Рибалка та ін.; формування і розвиток рефлексивної культури особистості – Г. Балл, Г. Дегтяр, В. Єлісеєв, З. Становських, В. Радкевич, В. Рибалка, Т. Усманов та ін.

Метою даної статті є визначення підходів до розвитку рефлексивної культури як складової професійної культури викладачів спеціальних дисциплін ПТНЗ будівельного профілю.

Виклад основного змісту. Сучасна гуманістична парадигма професійної освіти висуває нагальну потребу в професійно компетентному викладачеві, який здатний не тільки до реалізації як свого творчого потенціалу, особистого саморозвитку, так і до здійснення рефлексивних процесів самопізнання. Вперше поняття «рефлексія» ввів у обіг Джон Локк, який вважав, що рефлексія є процесом, за рахунок якого здійснюються накопичення нових ідей.

Рефлексія є предметом дослідження багатьох наук. Так, у філософії поняття «рефлексії» означає процес роздумів індивіда над тим, що відбувається у особистій свідомості [8, с. 504]. Дослідник В. Єлісеєв акцентує свою увагу на тому, що як філософська категорія свідомості і мислення рефлекс-

сія означає процес роздумів людини про те, що здійснюється в її особистісній свідомості та осмислення особистої самосвідомості [4].

Як соціальний феномен рефлексія розглядається як спосіб звернення до іншої свідомості, як здатність реконструювати світ іншої особистості і проявляється в рефлексивних уявленнях учасників взаємодії [13].

У психології під рефлексією розуміється процес самопізнання суб'єктом внутрішніх психічних актів та стану [8, с. 504]; як системостворюючий фактор професіоналізму і зрілості, який визначається розвитком здібностей, способів і стратегій, що забезпечують усвідомлене подолання стереотипів особистісного досвіду і діяльності шляхом їх переосмислення і висування інновацій в педагогічній діяльності [4].

Педагогічну рефлексію академік І. Зязюн розглядає як таку, що упорядкована досвідом викладача, змістом і обставинами діяльності. Вчений відмічає, що «лише той може бути педагогом, хто володіє технологією педагогічної рефлексії» [7, с. 9]. Водночас, «рефлексія» не тільки знання чи розуміння самого себе, але і виявлення того, як інші особистості знають та розуміють «рефлектуючого», його особисті особливості, емоційні реакції і негативні уявлення, пов'язаних з пізнанням [8, с. 504]. А тому, важливе значення в розвитку професійної культури викладачів спеціальних дисциплін надається педагогічній рефлексії, яка забезпечує усвідомлення не тільки того, з чим педагог має справу, але як він робить і може робити.

Опираючись на дослідження науковців Г. Андріанова, Т. Давиденко, І. Підласого, А. Хуторського можна визначити, що педагогічна рефлексія:

- допомагає сформувати отримані результати та визначити мету своєї навчальної діяльності, а в разі необхідності здійснити корегування своїх дій;
- дозволяє усвідомити свою індивідуальність і унікальність;
- забезпечує аналіз та дослідження уже виконаної діяльності з метою фіксації її результатів та здійснення подальшого удосконалення даної діяльності.

Окремі дослідники окрім педагогічної рефлексії виокремлюють і професійну. Так, В. Орлов характеризує професійну рефлексію як спрямованість рефлексійного мислення на об'єкти професійної діяльності, особистісні професійні якості. Вчений відмічає той факт, що спрямованість рефлексії, її мета, предмет осмислення, характер проявів є досить різноманітними навіть у межах професійної діяльності [10].

Рефлексія, як одна із основних видів професійно-педагогічної діяльності викладача спеціальних дисциплін будівельного профілю, допомагає йому ефективно здійснювати навчально-виховний процес з професійної підготовки майбутніх будівельників, а тому предметом рефлексії викладача

спеціальних дисциплін будівельного профілю можуть бути: формування професійного світогляду, потреби, інтереси і запити, окремі професійні якості, способи організації і управління навчально-виховним процесом в ПТНЗ та ін.

На основі таких підходів у психолого-педагогічній науці і практиці можна відокремити різні види рефлексії:

- методологічну рефлексію, яка характеризується своєю спрямованістю на методологічні аспекти розвитку професійної культури, пізнання сутності явищ професійно-педагогічної діяльності викладачів спеціальних дисциплін в ПТНЗ;

- методичну рефлексію викладачів спеціальних дисциплін, яка розвивається у єдиній системі методичної роботи ПТНЗ, тісно пов'язана з професійно-педагогічною діяльністю та спрямовується на процеси, пов'язані з розвитком особистості майбутнього фахівця, керівництво цією активністю. Сформованість методичної рефлексії має ґрунтуватися на самооцінці процесу навчання (самопостереженні, самоконтролі та самооцінці), самоаналізі ретроспективи, яка звернена в минуле, та у прогнозі на майбутнє, що проявляється у самовизначенні, самозвіті, самозобов'язання [Єліс];

- технологічну рефлексію, що забезпечує пізнання сутності і змісту технологічних процесів, самовизначення рівня їх сформованості, творчого застосування інноваційних педагогічних і виробничих процесів. Технологія розвитку рефлексивної культури, на думку В. Єлісеєва, передбачає усвідомлений аналіз навчальної діяльності на основі мотивів і диспозицій, відкритість професійним новаціям і творчості з метою самовдосконалення, прагнення до активності в самореалізації своїх цілей тощо [4].

Серед видів професійної рефлексії педагога В. Орлов виокремлює феноменологічну рефлексію, яка дає можливість у пізнанні піднятися над власними знаннями, зробити його об'єктом споглядання, порівняти його з іншими знаннями, визначити межу, і таким чином здійснити рефлексію власного знання. Шляхом рефлексії, вважає вчений, можна входити у феноменологічну сферу і відносити до адекватного сприйняття все те, що існує у свідомості особистості в єдності з його попередньої професійно-педагогічної діяльності та її відтворенням у рефлексивній пам'яті [10, с. 162].

Якщо розглядати професійну рефлексію як процес самопізнання і самоаналізу, то розвиток особистості викладача спеціальних дисциплін значною мірою залежить від уміння правильно оцінювати свої потреби в різних педагогічних ситуаціях. Вміння контролювати себе, керувати власним емоційним станом є ознакою особистісної рефлексії викладача, що виробляється в процесі професійного становлення педагога.

Особистісна рефлексія викладача спеціальних дисциплін визначається як перебудова змісту своєї свідомості, діяльності. Проблема організації і корегування індивідуальної освітньої діяльності пов'язана з успішністю її осмислення. Традиційна педагогіка, вважає А. Хуторський, не вимагає від осмислення того що відбувається ні від педагога ні від учнів, в ній не має місця рефлексивним видам діяльності. Проблема проявляється і в тому, що ті, хто навчаються не мають потреби в усвідомленні свого розвитку, не виявляючи своїх результатів навчання, затрудняються пояснити, що саме проявляється в ході їх діяльності. Натомість викладачеві пропонується набір готових засобів для організації процесу засвоєння знань на кожному етапі, але без розуміння способів свого уміння, механізмів пізнання і мислєдіяльності, неможливе привласнення тих знань, які були набуті в процесі навчання [14, с. 287]. Тобто, рефлексивна діяльність дозволяє осмислити свою індивідуальність. Вчений підкреслює, що за результатами рефлексії можливо не лише обдумувати майбутню діяльність, але й вибудовувати її реалістичну структурну основу, яка витікає із особливостей попередньої діяльності [14, с. 288].

Розглядаючи особистісну рефлексію викладачів спеціальних дисциплін ПТНЗ будівельного профілю, необхідно враховувати єдність процесів діяльності і свідомості. Враховуючи вимоги до здійснення їх професійно-педагогічної діяльності, рефлексивна культура має включати систему рефлексивних умінь і навичок, які формуються і розвиваються в процесі цієї діяльності, спрямовані на виявлення, оцінку, узагальнення найбільш важливих ознак педагогічного процесу з метою досягнення його якісних змін, професійного і особистісного удосконалення. До таких умінь можна віднести: здійснення аналізу відповідності змісту діяльності вимогам професійної підготовки майбутніх кваліфікованих робітників; аналізу підготовки ефективності організаційних форм і методів, що застосовуються в навчально-виховному процесі; аналізу причин як позитивних, так і негативних результатів навчання, досвіду своєї діяльності [2].

Особистісна рефлексивна культура пов'язана з поняттям «здібності», які є синтезом властивостей людської особистості, що відповідають вимогам діяльності та забезпечують ефективність здійснення професійно-педагогічної діяльності викладачів в ПТНЗ, що ґрунтується на основі знань. Г. Дегтяр до знань, які сприяють розвитку здібностей особистості, відносить такі: перцептивні – здібність занурюватися у внутрішній світ особистості, спостережливість, комунікативні – здібності знаходити вірний підхід до іншої людини, передбачати наслідки своїх дій, які пов'язані з педагогічним оптимізмом, вірою в людину; здатність до розподілу уваги одночасно між декількома видами діяльності [2]. Тобто, якщо розглядати рефлексив-

ність як здібність, то рефлексія є механізмом, який характеризує рівень розвитку цієї здібності.

З психолого-акмеологічної позиції рефлексивну культуру викладача спеціальних дисциплін ПТНЗ характеризують такі професійно-важливі якості, які пов'язані з його самопізнанням, самоаналізом, самореалізацією і самоорганізацією засобами осмислення і переосмислення засобів і способів свого мислення, діяльності, спілкування в процесі професійно-педагогічної діяльності [3, с. 647].

Досвід самопізнання, на думку А. Деркача, допомагає викладачеві спеціальних дисциплін розпізнати внутрішні процеси, які так чи інакше відбуваються у власній свідомості, а також приводити свої дії у відповідність із власними потребами і можливостями. Основані на педагогічній рефлексії самоаналіз і самооцінка професійно-педагогічної діяльності сприяють забезпеченню контролю і корекції цієї діяльності та спонукають викладачів до саморозвитку і самовдосконалення. Враховуючи сутність цих рефлексивних механізмів, Н. Нікітіна, О. Железнякова, М. Петухов виокремлюють два підходи до організації самоаналізу педагогічної діяльності:

- самоаналіз, який здійснюється засобом порівняння свого результату із еталоном, зразком відповідної діяльності;
- самоаналіз, на основі порівняння свого нового результату діяльності з попереднім, який зорієнтований перш за все на прослідкування особистісних змін і досягнень в динаміці розвитку.

Даний вид аналізу, на думку вчених, є найбільш продуктивним з точки зору мотивації фахівця до професійно-особистісному самовдосконалення, а перехід від зовнішньої оціночної діяльності викладача до самоаналізу і самооцінки, вважають вчені має здійснюватися поетапно:

- змістовна розвернута оцінка, яка створює орієнтовану основу дій самоаналізу;
- здійснення взаємоаналізу і взаємооцінки результатів своєї та іншої діяльності;
- здійснення індивідуального самоаналізу і самооцінки дій [5, с. 91].

В залежності від етапу саморозвитку і самовдосконалення професійно-педагогічної діяльності викладача спеціальних дисциплін ПТНЗ виокремлюються такі види самооцінки, як *прогностична* - що здійснюється на основі попереднього аналізу своїх можливостей; *процесуальна* – застосовується в ході реалізації діяльності на основі самоконтролю; *ретроспективна* – використовується на завершальному етапі діяльності [5, с. 92]. Таким чином, щоб здійснити рефлексивне керівництво розвитком учнів, викладач

має бути здатним керувати собою і через себе всіма компонентами педагогічної діяльності на ґрунті зворотного зв'язку.

До основних компонентів рефлексивної культури науковці відносять такі: рефлексивне середовище, рефлексивну компетентність, компетентність в співтворчості, рефлексивно-інноваційний потенціал. На думку С. Степанова, наявність готовності і здібності до професійної рефлексії складає сутність рефлексивної компетентності [12].

Орієнтуючись на позицію І. Зимньої відносно компонентів компетентностей, К. Нор і Ю. Бабаян виокремили таку систему рефлексивної компетентності: готовність до прояву рефлексивної компетентності, досвід прояву рефлексивної компетентності у різних ситуаціях, ставлення до змісту рефлексивної компетентності і об'єкту її застосування, емоційно-вольова регуляція процесів і результатів прояву рефлексивної компетентності [6].

Рефлексивне середовище характеризується системою ставлень, що розвивають та розвиваються. Тобто, рефлексивне середовище – це система умов розвитку та саморозвитку особистості. Рефлексивне середовище створюється в процесі вирішення професійних завдань. Цей процес Т. Гура розглядає у двох вимірах: перший – простір взаємодії інтелектуальних зусиль учасників взаємодії (учні і викладач), другий – їх взаємодія як партнерів, які безпосередньо спілкуються один з одним в ситуації вирішення завдання [1].

Для створення рефлексивного середовища необхідно, щоб сам викладач спеціальних дисциплін був здатний виходити за межі власного досвіду, вважає Т. Гура, і бути здатним активізувати рефлексивно-інноваційні процеси у мисленні, спілкуванні і діяльності через активізацію власних рефлексивних позицій [1].

Рефлексивно-інноваційний потенціал, як компонент рефлексивної культури, сприяє породженню інновацій у професійній діяльності викладача спеціальних дисциплін. Розвиток рефлексивно-інноваційного потенціалу має місце при включенні в процес рефлексивного переосмислення нових змістів професійної свідомості і виробничого та педагогічного досвіду [8, с. 504]. Таким чином, взаємозв'язок рефлексивних компонентів сприяє розвитку рефлексивної культури викладачів спеціальних дисциплін ПТНЗ будівельного профілю.

Ефективність розвитку професійної культури викладача спеціальних дисциплін будівельного профілю значною мірою залежить від рівня сформованості його рефлексивної культури, що характеризується ступенем їх усвідомлення суб'єкта та специфікою змісту процесів рефлексії на кожному з рівнів [2]. Так, Л. Молчан у своєму дослідженні обґрунтовує три рівні педагогічної рефлексії:

перший рівень – рефлексія-опис. На цьому рівні викладач може доступно викладати послідовність своїх педагогічних дій, але не вміє оцінити актуальність і складність педагогічних проблем;

другий рівень – рефлексія-аналіз. Викладачі, які виявляють другий рівень рефлексії вміють організувати свою діяльність, організувати дослідну роботу, аналізувати та корегувати навчально-програмну документацію, оцінювати результати навчальної діяльності;

третій рівень – рефлексія-прогноз. На третьому рівні викладачі уже можуть самостійно сформулювати педагогічну проблему, обрати методику аналізу педагогічного процесу, прогнозувати результати педагогічного впливу на тих, хто навчається тощо [9, с. 474-475].

Висновок. Таким чином, вище визначене свідчить, що рефлексія є складним механізмом і розглядається як здатність особистості до пізнання самої себе та інших; як вид мислення, що сприяє переосмисленню змісту своєї діяльності; як основоположний чинник психологічних якостей особистості, а в умовах особистісного розвитку набуває особливого значення як один з видів професійної культури викладача спеціальних дисциплін ПТНЗ будівельного профілю.

Подальші дослідження будуть спрямовані на розробку засобів розвитку професійної культури викладачів спеціальних дисциплін професійно-технічних закладів будівельного профілю.

Список літератури: 1. Гура Т.Є. Рефлексивне середовище як чинник розвитку професійної компетентності практичних психологів у системі післядипломної освіти / Т. Є. Гура // Матеріали III Міжнародного освітнього форуму «Особистість у єдиному освітньому просторі» (26-29 квітня 2012 року, м. Запоріжжя) [електронний ресурс]. – Режим доступу: http://virtkafedra.ucoz.ua/el_gurnal/pages/vyp7/konf3/GuraTE.pdf.

2. Дегтяр Г. О. Формування рефлексивної культури студентів педагогічних університетів : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : спец. 13.00.04 «Теорія і методика професійної освіти» / Г. О. Дегтяр. – Харків, 2006. – 19 с. 3 Деркач А. А. Акмеологические основы развития профессионалов / А. А. Деркач. – М. : Издательство Московского психолого-социального института ; Воронеж : НПО «МОДЭК», 2004. – 752с.

4. Елисеев В. К. Становление и развитие рефлексивной культуры учителя как субъекта педагогической деятельности : дис. ... доктора пед. наук : 13.00.08 / Елисеев Владимир Константинович. – М., 2005. – 460 с.

5. Никитина Н. Н. Основы профессионально-педагогической деятельности : Уч. пособие для студентов среднего проф. образ. / Н. Н. Никитина, О. М. Железнякова, М. А. Петухов. – М. : Мастерство, 2002. – 288 с.

6. Нор К. Ф. Шляхи формування рефлексивної компетентності вчителів у післядипломній освіті / К. Ф. Нор, Ю. О. Бабаян // Матеріали III Міжна-

родного освітнього форуму «Особистість у єдиному освітньому просторі» (26-29 квітня 2012 року, м. Запоріжжя) [електронний ресурс]. – Режим доступу: http://virtkafedra.ucoz.ua/el_gurnal/pages/vyp7/konf3/Nor_Babajan.pdf.

7. Педагогічна майстерність: Підручник / І. А. Зязюн, Л. В. Крамушенк, І. Ф. Кривонос та ін.; за ред. І. А. Зязюна. – [2-е вид., допов. і переробл.] – К. : Вища школа, 2004. – 422 с.

8. Педагогика : Большая современная энциклопедия / сост. Е. С. Рапаевич. – Минск : Современное слово, 2005. – 720 с.

8. Радкевич В.О. Теоретичні і методичні засади професійного навчання у закладах профтехосвіти художнього профілю : монографія / В.О. Радкевич ; за ред. Н.Г. Ничкало. – К. : УкрІНТЕЛ. – 424 с.

9. Развитие педагогической мастерности преподавателя в условиях непрофессионального образования. Монография / за ред. М. М. Солдатенко, О. М. Семенов. – Глухів : РВВ ГДБУ, 2008. – 284 с.

10. Развитие психологической культуры ученической молодежи в системе непрерывного образования : навчально-методичний посібник / за ред. В. В. Рибалки. - К. : ПБПО України, 2005. – 298 с.

11. Степанов С. Ю. Рефлексивная компетентность как базовая категория предпринимательской деятельности / С. Ю. Степанов, О. А. Полицук // Рефлексия, образование и интеллектуальные инновации. – Новосибирск, 1995. – С. 266-271.

12. Усманов Т. М. Педагогические условия развития рефлексивной культуры курсантов в образовательном процессе военного вуза : автореф. дис. на соискание науч. степени канд. пед. наук : спец. 13.00.01 «Общая педагогика, история педагогики и образования» / Т. М. Усманов. – Хабаровск, 2012. – 28 с.

13. Хуторской А. В. Современная дидактика: учебник для вузов / Андрей Викторович Хуторской. – СПб : Питер, 2001. – 544 с.: ил. – (Серия «Учебник нового века»).

Bibliography (transliterated): 1. Gura T.Є. Refleksivne seredovishhe jak chinnik rozvitku profesijnoї kompetentnosti praktichnih psihologiv u sistemі pisljadiplomnoї osviti / T. Є. Gura // Materiali III Mizhnarodnogo osvitrn'ogo forumu «Osobistist' u edinomu osvitrn'omu prostori» (26-29 kvitnja 2012 roku, m. Zaporizhzhja) [elektronnij resurs]. – Rezhim dostupu: http://virtkafedra.ucoz.ua/el_gurnal/pages/vyp7/konf3/GuraTE.pdf.

2. Degtjar G. O. Formuvannja refleksivnoї kul'turi studentiv pedagogichnih universitetiv : avtoref. dis. na zdobuttja nauk. stupenja kand. ped. nauk : spec. 13.00.04 «Teorija i metodika profesijnoї osviti» / G. O. Degtjar. – Harkiv, 2006. – 19 s.

3. Derkach A. A. Akmeologicheskie osnovy razvitija professionalov / A. A. Derkach. – M. : Izdatel'stvo Moskovskogo psihologo-social'nogo instituta ; Voronezh : NPO «MODJeK», 2004. – 752s.

4. Eliseev V. K. Stanovlenie i razvitie refleksivnoj kul'tury uchitelja kak sub#ekta pedagogicheskoj dejatel'nosti : dis. ... doktora ped. nauk : 13.00.08 / Eliseev Vladimir Konstantinovich. – M., 2005. – 460 s.s.

Nikitina N. N. Osnovy professional'no-pedagogicheskij dejatel'nosti : Uch. posobie dlja studentov srednego prof. obraz. / N. N. Nikitina,

O. M. Zheleznyakova, M. A. Petuhov. – M. : Masterstvo, 2002. – 288 s. 6. Nor K. F. Shljahi formuvannya refleksivnoï kompetentnosti vчителiv u pisljadiplomnij osviti / K. F. Nor, Ju. O. Babajan // // Materiali III Mizhnarodnogo osvith'ogo forumu «Osobistist' u edinomu osvith'omu prostori» (26-29 kvitnja 2012 roku, m. Zaporizhzhja) [elektronnij resurs]. – Rezhim dostupu:

http://virtkafedra.ucoz.ua/el_gurnal/pages/vyp7/konf3/Nor_Babajan.pdf. 7. Pedagogichna majsternist': Pidruchnik / I. A. Zjazjun, L. V. Kramushhenk, I. F. Krivonos ta in.; za red.. I. A. Zjazjuna. – [2-e vid., dopov. i pererobl.] – K. : Vishha shkola, 2004. – 422 s. 8. Pedagogika : Bol'shaja sovremennaja jenciklopedija / sost. E. S. Rapacevich. – Minsk : Sovremennoe slovo, 2005. – 720 s. 8. Radkevich V.O. Teoretichni i metodichni zasadi profesijnogo navchannja u zakladah proftehosviti hudozhn'ogo profilju : monografija / V.O. Radkevich ; za red. N.G. Nichkalo. – K. : UkrINTEL. – 424 s. 9. Rozvitok pedagogichnoï majsternosti vikladacha v umovah neprofesijnioï osviti. Monografija / za red. M. M. Soldatenko, O. M. Semenog. – Gluhiv : RVV GDBU, 2008. – 284 s. 10. Rozvitok psihologichnoï kul'turi uchniv's'koï molodi v sistemi neperervnoï osviti : navchal'no-metodichnij posibnik / za red. V. V. Ribalki. K. : IPBPO Ukraïni, 2005. – 298 s. 11. Stepanov S. Ju. Refleksivnaja kompetentnost' kak bazovaja kategorija predprinimatel'skoj dejatel'nosti / S. Ju. Stepanov, O. A. Polishhuk // Refleksija, obrazovanie i intelektual'nye innovacii. – Novosibirsk, 1995. – S. 266-271. 12. Usmanov T. M. Pedagogicheskie uslovija razvitija refleksivnoj kul'tury kursantov v obrazovatel'nom processe voennogo vuza : avtoref. dis. na soiskanie nauch. stepeni kand. ped. nauk : spec. 13.00.01 «Obshhaja pedagogika, istorija pedagogiki i obrazovanija» / T. M. Usmanov. – Habarovsk, 2012. – 28 s. 13. Hutorskoj A. V. Sovremennaja didaktika: uchebnik dlja vuzov / Andrej Viktorovich Hutorskoj. – SPb : Piter, 2001. – 544 s.: il. – (Serija «Uchebnik novogo veka»).

М. І. Михнюк

РЕФЛЕКСИВНА КУЛЬТУРА ЯК МЕХАНІЗМ ОСОБИСТІСНО-ПРОФЕСІЙНОГО РОЗВИТКУ ВИКЛАДАЧА СПЕЦІАЛЬНИХ ДИСЦИПЛІН БУДІВЕЛЬНОГО ПРОФІЛЮ.

В даній статті розглянуто механізми особистісно-професійного розвитку викладача спеціальних дисциплін професійно-технічних навчальних закладів будівельного профілю. Розкрито характеристики різних видів рефлексії, підходи до розвитку особистісної культури викладача, компоненти рефлексивної культури, рівні її сформованості.

Ключові слова: рефлексія, рефлексивна культура, викладач спеціальних дисциплін, професійно-педагогічна діяльність, самовдосконалення, самореалізація.

М. И. Мыхнюк

РЕФЛЕКСИВНАЯ КУЛЬТУРА КАК МЕХАНИЗМ ЛИЧНОСТНО-ПРОФЕССИОНАЛЬНОГО РАЗВИТИЯ ПРЕПОДАВАТЕЛЯ СПЕЦИАЛЬНЫХ ДИСЦИПЛИН СТРОИТЕЛЬНОГО ПРОФИЛЯ.

В данной статье рассмотрены механизмы личностно-профессионального развития преподавателя специальных дисциплин профессионально-технических учебных заведений строительного профиля. Раскрыты характеристики разных видов рефлексии, подходы к развитию личностной культуры преподавателя, компоненты рефлексивной культуры, уровни ее сформированности.

Ключевые слова: рефлексия, рефлексивная культура, преподаватель специальных дисциплин, профессионально-педагогическая деятельность, самоусовершенствование, самореализация.

M. I. Myhnyuk

REFLECTION CULTURE AS MECHANISM OF PERSONALITY-PROFESSIONAL DEVELOPMENT OF TEACHER OF THE SPECIAL DISCIPLINES OF BUILDING PROFILE.

The mechanisms of personality-professional development of teacher of the special disciplines of vocational educational establishments of building profile are considered in this article. Descriptions of different types of reflection going, are exposed near development of personality culture of teacher, component of reflection culture, levels of her forming.

Keywords: reflection, reflection culture, teacher of the special disciplines, professionally-pedagogical activity, self-perfection, self-realization.

Стаття надійшла до редакції 15.03.2013

УДК 316.3 + 612.82

*Мищенко Виктор Иванович,
г. Харьков, Украина*

ДУХОВНОСТЬ ТЕХНИЧЕСКОГО ТВОРЧЕСТВА

Постановка проблемы. Техническое творчество представляет собой условие человеческого бытия в мире: благодаря нему сохраняется и поддерживается жизнь вида Homo Sapiens, использующего свой разум для создания технических устройств, воздействующих на природу для удовлетворения разнообразных потребностей людей. Но в истории техники зачастую доминирует несколько односторонний подход, в котором технический прогресс рассматривается как развёртывание во времени и пространстве логики абсолютного духа (Г. Гегель). В нём сам творец незримо рас-

творяется в своём творчестве, да и сама «анатомия творчества» (важнейший компонент социализации личности!) уходит на «задний план»: мы имеем дело с конечными результатами творчества, «музейными экспонатами» интеллектуальной деятельности. Цивилизационная трансформация общества в XXI веке от конвейерного способа производства к информационному потребовала актуализировать духовную составляющую технического творчества, поскольку именно она, по результатам современных исследований «играет роль главного регулятора подлинно социально-творческой деятельности» [9, 9].

Анализ исследований и публикаций по данной теме. Попытку представить духовность как творческий потенциал человека предприняли А.С. Холманский, Л.И. Холманская [11]. По их мнению, она представляет собой «комплекс психофизических процессов, отвечающий за творческую активность ума». Данный подход, открывая важную сторону духовности, требует существенного дополнения, ибо духовность характеризует не только процесс, но цель и результат деятельности, а так же средства, используемые для их достижения.

Д.А. Леонтьев, стремясь осмыслить существенный аспект творческой деятельности, – переход в состояние вдохновения, раскрыл его как разрешение диалектического противоречия: «Потребности толкают меня изнутри; ценности, напротив, притягивают меня извне» [10]. Потребности творческой самореализации и осознание общественной ценности творческой технической деятельности безусловно важно для творца, но не менее важным является сам познавательный интерес, сформированные годами творческой деятельности и системой воспитания навыки и радость игры, позитивные эмоции и чувства, связанные с решением интеллектуальной творческой задачи.

Вызывает сомнение плодотворность дискуссий о том, что творчеству, изобретательству нельзя учить, что это феноменальный механизм, не поддающийся алгоритмизации. Мощную атаку на рациональные формы познания мира ведут представители гносеологического иррационализма [1]. Довольно распространёнными являются подходы, отрицающие саму возможность обучению творчеству. Приведём лишь некоторые доводы противников такого обучения. «Творчество - величайший в существовании бунт. Если хочешь быть творческим, тебе придется избавиться от всей обусловленности», – утверждает Бхагаван Шри Раджниш [7]. По мнению Ильнара Карима, процесс создания – это процесс жизни, тайна жизни это тайна, постичь которую, будет значить убить её [7]. Сформулировав принцип «субъективной достоверности», Рене Декарт утверждал, что «открытие скорее сделает отдельный человек, чем целая толпа», а великий Резерфорд фактически соглашался с ним: «Все знают как делается откры-

тие, и не делает никто. Но находится один, который не знает. Вот именно он и делает открытие». Действительно, творчество – это всегда инновация. Однако вспомним: Леонардо да Винчи впервые нарисовал эскиз вертолёта, наблюдая за полётом стрекозы. Синектика – творчество по принципу аналогии, важнейший вид технического творчества, основанный на переносе опыта в другую сферу, область познания. Исследование алгоритмов творческой деятельности необходимо как на уровне методики, формой которой может быть представлена в виде теории решения изобретательских задач (ТРИЗ) Г.С. Альтшуллера [2], но и методологии творческой деятельности Г.Я. Буша [3], опыт формирования кафедр технического творчества.

Таким образом, современный анализ исследований технического творчества позволил накопить весьма солидную базу подходов, алгоритмов и методов исследования, но фактически отсутствует системный подход в их реализации, тесно связанный с деятельностью творца, духовностью его творческой деятельности.

Переходя к **изложению своей концепции**, автор считает необходимым остановиться на следующих позициях:

1. Следует, прежде всего, определиться: почему техническое творчество связано с феноменом духовности, что стоит за раскрытием её смысла? Человечество вплотную подошло к пониманию богатства и многофункциональности этой категории, но её сущность поразительным образом всякий раз ускользает от исследователя, когда, как, казалось бы, мы получили окончательное решение. Показательно в этом отношении исследование Д.А. Леонтьева, осуществлённое в его работе «Духовность, саморегуляция и ценности» (2005).

Справедливо отметив, что «важно не отождествлять духовность ни с бескорыстием (может быть следствием разных психологических основ и механизмов, как зрелых, так и весьма упрощенных), ни с творчеством (поскольку творчество, в том числе в высших общепризнанных своих проявлениях, может вполне уживаться с гедонистическим, эгоистическим стилем поведения), ни с нравственностью (нравственность может принимать и ригидно-фанатичные, твердолобые, лишённые духовности формы), ни с религиозностью (может с равным успехом и способствовать развитию личности, и, наоборот, консервировать и тормозить развитие личности, поддерживать выбор стагнации и приспособленчества), Д.А. Леонтьев делает вывод о том, что следует «рассматривать духовность как высший уровень человеческой саморегуляции, присущий зрелой личности» [10]. Остаётся в этом случае невыясненным вопрос, каков вектор, направленность этой «саморегуляции», совпадает ли он с понятием духовности.

Рассматривая «дух» как житнетворческий, креативный, самосозидающий акт, мы переносим на категорию духовности функцию сохранения и поддержания разумной жизни, осмысленности бытия человека во Вселенной, утверждению красоты (гармонии и совершенства) и гуманизма (справедливость, альтруизм, жизненная энергия позитивной самореализации). Духовность применима к той форме бытия человеческих существ, где разумность и гуманизм пронзают все сферы сознания, отношений и деятельности. Духовность предстаёт как феномен, обуславливающий смысл, инициацию, энергию и оригинальность творческой деятельности, а также такой способ бытия, который способствует формированию высокого духовного потенциала, поисковой направленности и творческого саморазвития.

Духовность технической деятельности (ДТТ) есть, прежде всего, показатель, вектор, определяющий движение цивилизации: либо это движение осуществляется по направлению к техногенной катастрофе, либо – к ноосферному обществу, основанному на разуме [4]. Не каждое новое есть творчество, оно характеризуется также позитивной социальной значимостью, проявляется как экософия – вид инновационной деятельности, осуществляя которую человек осознаёт свою божественную природу, действует в соответствии с принципом: «Не навреди!». Таким образом, исходным показателем духовности технической деятельности является шкала нравственных ценностей (НЦ) изобретателя.

2. Одухотворённость – наиболее значимый элемент духовности технической деятельности, который, по мнению автора, связан с такими компонентами как познавательный интерес (ПИ) – стремление исследователя приблизиться к тайне, потребность творить (ПТ) – чувство радости в ожидании решения сложной проблемы, а также – навыки игры (НИ), формирующие твёрдость духа в достижении цели. Потребность творить, навыки игровой деятельности должны формироваться всеми субъектами системы образования и социализации личности. Социальная значимость изобретения, открытия может присутствовать, но не является обязательным условием вдохновения, большинство открытий и инновационных проектов было совершенно бескорыстно, ведущим элементом выступает познавательный интерес, стремление раскрыть свой творческий потенциал в решении конкретной проблемы. Ребёнок растёт, в игре открывая мир. Важно, чтобы разумное, рациональное начало игры приносили в его жизнь сначала родители, затем – воспитатели и учителя, и, наконец – профессора высшей школы. Такая игровая практика в форме игрового проектирования распространена в НТУ «ХПИ», является предметом анализа руководства вуза, его методического отдела.

3. Существенной предпосылкой ДТТ является поисковая направленность личности (ПНЛ). ПНЛ предваряет ПИ, она ещё не связана с решением определённой задачи, она представляет, осуществлять постоянную творческую работу с информацией. ПНЛ формируется определённой социально-культурной средой, продуцирующей определённую систему ценностей. В современных условиях происходит резкое снижение интереса молодёжи к инновационной деятельности.

4. Важнейшим элементом ДТТ является способность духа осуществлять адаптацию мозга к среде существования, фиксировать элементы противоречия, являться в форме «предчувствия открытия», особого эмоционального состояния, которое предшествует духовному озарению на стадии «инициации мыслительного процесса» [6] и позволяет обнаружить проблему, сформулировать задачу, требующую решения и выступает в форме духовной интуиции изобретателя (ДИИ).

5. Свобода и неординарность мышления (СНМ). Свобода мышления (СМ) означает способность противодействовать «идолам рода» – апперцепциям, стереотипам и авторитетам. Важно сформировать умение не только смотреть, но и видеть, ставить перед собой вопросы о причинах, развивать глубинное мышление, раскрывающее суть процессов. Неординарность мышления (НМ) связана с развитием воображения, способности к мимезису (следованию за природой, понимание «тонкости» мироустройства, его гармонии и совершенства).

Таким образом, духовность технической деятельности может быть представлена как:

$$\text{ДТТ} = \text{НЦ} + \text{ПИ} + \text{ПТ} + \text{НИ} + \text{ПНЛ} + \text{ДИИ} + \text{СМ} + \text{НМ}$$

В решении данной проблемы – формирования ДТТ, оказывающей непосредственное влияние на продуктивность творческого процесса, представляется необходимым сконцентрировать внимание на стратегически важных направлениях деятельности:

1. Приступить к формированию ИСКС – интеллектуальной социокультурной среды в системе Интернет, телевидении, в музеях, литературе, в искусстве, в разработке новых игр для детей, в системе государственного стимулирования творческой интеллигенции, формирующих позитивный образ изобретателя, первооткрывателя. Важно, чтобы музеи не только знакомили с бытом, обычаями прошлых веков, но и с формированием коллективного интеллекта общества (КИО), историей совершения открытий и изобретений (ИСОИ). Предназначение ИСКС – формирование нового ноосферного сознания, ориентированное на экософическое творчество, позитивное преобразование мира. Изменению предстоит не только графика, архитектура малых форм городских ландшафтов, характер формирования ИСКС парков культуры и отдыха, но и массовое сознание –

календари памятных дат, обычаи, сувениры, праздники: люди должны знать и чтить не только своих святых и героев, но и первооткрывателей, ведущих по пути прогресса. Мероприятия данного направления – не благое пожелание, а единственная альтернатива развития: если мы не получим качественно новый человеческий материал с ориентацией на духовный поиск, бескорыстную инициативную творческую деятельность, не преодолеем «инстинкт потребительства», духовную неразвитость и пустоту, мы не получим возможности устойчивого развития.

2. Необходимо изменить систему школьного образования, осуществлять градацию школьных учебных заведений, специализацию, отбор, стимулировать инициативность, творчество. Необходимо прекратить практику «ориентации на середняка», стимулировать конкурентность, игровую состязательность.

3. Вузовская система образования должна быть в большей степени не сколько системой передачи знаний, сколько инструментом творческих апробаций. Необходимо осуществить переход от практики «левополушарного» образования [3], от бессистемного накопления знаний к их творческому использованию, приступить к исследованию не только артефактов технической культуры, но и особенностей и закономерностей творческой технической деятельности. Студенты должны получить опыт и радость игровой творческой деятельности, формировать профессиональную направленность научного поиска.

4. На протяжении последних десятилетий был проведен комплекс исследований, связанных с изучением влияния искусства на техническое творчество. Те группы студентов, которые знакомились с искусством, получали практические навыки, активизировали деятельность правополушарного мозга, имели лучшие результаты в техническом творчестве [3]. По мнению автора, Япония смогла совершить прорыв от полуфеодалного государства к технотронному обществу благодаря утонченности и филигранности не только художественного искусства, но и строительства замков, архитектуры. О влиянии искусства на техническое творчество говорили и многие талантливые конструкторы и изобретатели. «Некрасивая модель не полетит», – так говорил выдающийся отечественный авиаконструктор Олег Константинович Антонов, создавая очередной шедевр – художественное изображение будущего летательного аппарата. Нерешенность проблемы влияния искусства на творческую техническую деятельность, по мнению автора, в значительной степени сдерживает субъективизм в определении такого её критерия, как «красота». На наш взгляд, целесообразнее использовать такие характеристики как богатство форм, гармония, совершенство, неординарность и индивидуальная неповторимость автора. Искусство должно подготавливать все духовные процессы

изобретателя к открытию новых подходов к решению проблем технического творчества. При этом искусство должно вызывать чувство одухотворённости, а не шокировать, порождать чувство страха, омерзения, унижать человеческое достоинство.

5. Творчество должно быть жизнеутверждающим, должно укреплять дух, давать надежду на будущее, воспитывать волю к созиданию, победе - духовной победе, в себе и в окружающем мире. Такую задачу ставил перед собой Сократ, Платон, Аристотель, увидевшие человека, как духовного существа. Способна ли современная философия решать эти задачи? Стремление следовать философской моде, сложившейся в эпоху постмодерна, идеализация гедонистических тенденций общества, в котором ценности потребительства проявили себя, вызвав мощный экономический кризис ряда стран еврозоны, безграничная свобода, разрушающая мораль, некритичность толерантности, доведённая до абсурда – духовной распушенности, пошлости, массового отупения, – всё это демонстрирует, насколько в глубокоом духовном кризисе находится современное общество. Необходимо философское Возрождение, чтобы сохранить шанс для цивилизации.

6. В.В. Козлов, В.А. Мазилев, обращая внимание на кризис в психологии, вызванный возрастанием противоречий её теоретического и экспериментального направления, указывают, что в рамках традиционной общей психологии для духовности «места» вообще не предусмотрено, а творчество сводится чаще всего к элементарной «нетривиальности» в принятии того или иного решения. «На наш взгляд, – подчёркивают учёные, – это означает, в первую очередь, слабость общей психологии». [8]. Значительная часть учебной литературы носит описательный характер, не анализируются методологические аспекты, способы активизации творческого креативного мышления, внимания, воображения, фантазии, виды ограничений и девиаций этих процессов.

Реалии XXI столетия требуют объединить усилия разных специалистов, обеспечить системный подход в формировании ДТТ. Реализация стоящих перед современной наукой задач позволит нейтрализовать негативные факторы переживаемой эпохи, обеспечить переход общества к новому типу цивилизации, основанной на творческой деятельности людей.

Литература: 1. Алексеенко А.П. Природа духовности: Монография. – Х.: Факт, 2004. – 240 с. 2. Альтшуллер Г. С., Злотин Б. Л., Зусман А. В. Поиск новых идей: от озарения к технологии (теория и практика решения изобретательских задач). — Кишинев: Картя Молдовеняскэ, 1989. 3. Буш Г.Я. Методы технического творчества. Издательство "Лиесма", г.

Рига, 1972. 4. Вернадский В.И. Несколько слов о ноосфере // Успехи современной биологии. 1945. Т.18, вып.2; Химическое строение биосферы Земли и её окружения. – М.: Наука, 1965 5. Грановская Р.М., Березная И.Я. Интуиция и искусственный интеллект Л.: Издательство Ленинградского университета, 1991. 6. Ильнар Карим. Творчество есть духовность. Информационный ресурс. [http:// sunhome.ru/navigator/v.tvorches](http://sunhome.ru/navigator/v.tvorches). 7. Кипчак О.Д., Васильев И.А. Концептуальная модель стадий инициации мыслительного процесса.//Вестник московского университета.–№2.–М.: 2001,– С. 3 – 15. 8. В.В.Козлов, В.А.Мазилев Творчество и духовность как проблема современной научной психологии // «ЧФ: Социальный психолог» Вып. 18, 19. 9. Лазутина Т.В. Духовная основа социального творчества личности. Диссертация на соискание учёного звания доктора философских наук по специальности 09.00.11 «Социальная философия», Красноярск, 2010. 10. Леонтьев Д.А. Духовность, саморегуляция и ценности // Гуманитарные проблемы современной психологии (Известия Таганрогского государственного радиотехнического университета, 2005, № 7). – С. 16-21, // <http://institut.smysl.ru/article/spirit.php> 11. Холманский А.С., Холманская Л.И. Духовность как творческий потенциал человека. Информационный ресурс. http://portalus.ru/modules/psychology/spirityaly_as_human_creativity.

Bibliography (transliterated): 1. Alekseenko A.P. Priroda duhovnosti: Monografija. – Н.: Fakt, 2004. – 240 s. 2. Al'tshuller G. S., Zlotin B. L., Zusman A. V. Poisk novyh idej: ot ozarenija k tehnologii (teorija i praktika reshenija izobretatel'skih zadach). — Kishinev: Kartja Moldovenjaskje, 1989. 3. Bush G.Ja. Metody tehničeskogo tvorčestva. Izdatel'stvo "Liesma", g. Riga, 1972. 4. Vernadskij V.I. Neskol'ko slov o noosfere // Uspehi sovrem. biologii. 1945. T.18, vyp.2; Himičeskoe stroenie biosfery Zemli i ejo okružhenija. – М.: Nauka, 1965 5. Granovskaja R.M., Bereznaia I.Ja. Intuicija i iskusstvennyj intellekt L.: Izdatel'stvo Leningradskogo universiteta, 1991. 6. Il'nar Karim. Tvorčestvo est' duhovnost'. Informacionnyj resurs. [http:// sunhome.ru/navigator/v.tvorches](http://sunhome.ru/navigator/v.tvorches). 7. Kipchak O.D., Vasil'ev I.A. Konceptual'naja model' stadij iniciacii myslitel'nogo processa.//Vestnik moskovskogo universiteta.–№2.–М.: 2001,– S. 3 – 15. 8. V.V.Kozlov, V.A.Mazilov Tvorčestvo i duhovnost' kak problema sovremennoj nauchnoj psihologii // «ChF: Social'nyj psiholog» Vyp. 18, 19. 9. Lazutina T.V. Duhovnaja osnova social'nogo tvorčestva lichnosti. Dissertacija na soiskanie uchjonogo zvanija doktora filosofskih nauk po special'nosti 09.00.11 «Social'naja filosofija», Krasnojarsk, 2010. 10. Leont'ev D.A. Duhovnost', samoreguljacija i cennosti // Gumanitarnye problemy sovremennoj psihologii (Izvestija Taganrogskogo gosudarstvennogo radiotehničeskogo

universiteta, 2005, № 7). – S. 16-21, // <http://institut.smysl.ru/article/spirit.php>
11. Holmanskij A.S., Holmanskaja L.I. Duhovnost' kak tvorcheskij potencial cheloveka. Informacionnyj resurs.
http://portalus.ru/modules/psychology/spirityaly_as_human_creativity.

Мищенко В.И.

ДУХОВНОСТЬ ТЕХНИЧЕСКОГО ТВОРЧЕСТВА

В данной статье автор дает характеристику важнейшим элементам духовности технической деятельности, предлагает рекомендации по её системному формированию и эффективному использованию.

Ключевые слова: свобода и неординарность мышления, познавательный интерес, потребность творить, навыки игры, поисковая направленность личности, духовная интуиция изобретателя.

Мищенко В.І.

ДУХОВНІСТЬ ТЕХНІЧНОЇ ТВОРЧОСТІ

У цій статті автор дає характеристику найбільш важливих елементів духовності технічній діяльності, пропонує рекомендації щодо її системної формуванні та ефективної використанні.

Ключові слова: свобода і оригінальність мислення, пізнавальний інтерес, потрібність творити, навички гри, пошукова спрямованість особистості, духовна інтуїція винахідника.

V. Mishenko

SPIRITUALATY OF THE TECHNICAL CREATIVITY

In this article the author gives a description of the most impotent elements of the spirituality of the technical activities, offers recommendations on its system formation and efficient use.

Key words: freedom and originality of thinking, cognitive interest, need to create, skills of game, search orientation of individual, spiritual intuition of the inventor.

Стаття надійшла до редакції 17.03.2013

УДК 376–054.62

*Нагайцева Нина Ивановна,
Снегурова Татьяна Алексеевна,
Виктор Ольга Михайловна,
г. Харьков, Украина*

**КАЧЕСТВЕННЫЕ ПЕРЕМЕНЫ В ОРГАНИЗАЦИИ
ОБУЧЕНИЯ И ВОСПИТАНИЯ ИНОСТРАННЫХ СТУДЕНТОВ
НА ФАКУЛЬТЕТЕ МЕЖДУНАРОДНОГО ОБРАЗОВАНИЯ НТУ
"ХПИ"**

Высшая школа в Украине в течение многих лет переживает период реформ во всех областях своей деятельности. Вхождение Украины в Болонский процесс связано с целым комплексом задач: это интеграция Украины в мировое культурно-информационное пространство; активизация диалога культур Украины и других стран мира; содействие развитию и совершенствованию научно-предметной и культурно-образовательной системы украинского государства, формирование поликультурного и полиаспектного образования в подходе к актуальным проблемам гуманитарных наук, к самой методике преподавания русского и украинского языков в вузах страны.

Совершенно изменились и условия набора наших студентов: 1) практически до нуля упало количество студентов, прибывающих по гослинии; 2) их сменили студенты, обучающиеся "по контракту"; 3) появились студенты, идущие на I курс вуза без базовой подготовки по РКИ; 4) наконец, если прежде мы готовили к поступлению на I курс исключительно инженеров, то теперь это и медики, и экономисты, и гуманитарии.

Всё это требует от кафедр факультета международного образования (ФМО) гибкости и мобильности, поиска новых моделей и методик обучения, новых форм и приёмов работы с иностранцами, чтобы повысить статус кафедры и сделать её конкурентоспособным партнёром как родственных, так и неродственных кафедр.

Вступление Украины в общеевропейское пространство и реформирование высшей школы предполагает изменение существующей традиционной образовательной модели.

Новые тенденции в организации системы высшего образования, открытость достижений мировой практики выдвигают требование разработки принципов наиболее качественных образовательных услуг, конкурентоспособных и на мировом рынке труда знания.

Ориентация в работе с иностранными студентами на такие методики, как межкультурная коммуникация, диалог культур, личностно-ориентированное обучение, делают студента как языковую личность, носи-

теля определённой культуры центром учебного процесса.

Именно эти мировые тенденции в образовании характеризуют международный компонент деятельности ФМО НТУ "ХПИ" как наиболее необходимое условие его дальнейшего комплексного развития.

Подготовительный факультет для иностранных граждан НТУ "ХПИ" (теперь входит в состав ФМО), созданный 40 лет назад, в 1973 году, в полной мере осознаёт важность инновационных процессов в современной научно-методической парадигме образования иностранных студентов.

Шагая в ногу со временем, кафедра гуманитарных наук и кафедра социально-экономических наук ФМО разрабатывают инновационные социогуманитарные курсы и комплексные программы гуманитарной подготовки студентов. Преподаватели двух названных кафедр участвуют в подготовке теоретических курсов как по самой широкой филологической и общественной тематике, так и спецкурсов "узкой" проблематики, удовлетворяющих весьма специфические интересы.

Это связано с тем, что в последние годы в Украине кардинально изменилась геополитическая, идеологическая, социокультурная и информационная ситуация и началось интенсивное расширение международных контактов: увеличивается число иностранцев из Западной Европы, приезжающих на учёбу, на стажировку либо в целях туризма; факультет принимает теперь на учёбу студентов любых гуманитарных профилей (будущих художников, музыкантов, вокалистов, фотографов, библиотекарей и пр.). Эта объективная ситуация послужила толчком к интерпретации привычных моделей обучения РКИ, к разработке творческих приёмов и методов в технологии обучения, а также коррекции форм контроля и самоконтроля предъявленного учебного материала. Поэтому и появились абсолютно новые учебники, учебные пособия и спецкурсы гуманитарного направления. "Именно духовный аспект гуманитарных спецкурсов, расширяющих сознание, может помочь растущему человеку. Совместное движение в одном направлении учителя и учащегося – к духовности – дадут возможность обеим сторонам взять на себя **личную** ответственность решать задачи о смысле бытия, ... те вопросы, которые человек минувшего тысячелетия доверял решать мудрецам". [1, с. 52]

Так, специалисты наших кафедр подготовили и издали учебные пособия по таким прежде "экзотическим" для нас дисциплинам, как коммуникативный синтаксис, стилистика, фонетика и фонология, культурология, русская фразеология, по различным лексическим и лексико-грамматическим слоям русского языка.

Но решая актуальную задачу удовлетворения соцзаказов слушателей с самыми разнообразными интересами и уровнем подготовки по РКИ, мы одновременно решаем и "утилитарную" задачу повышения профессио-

нализма самих преподавателей ФМО, готовящих новейшие программы, креативные курсы лекций, пособия и спецкурсы.

На протяжении сорокалетней работы с иностранными студентами кафедра гуманитарных наук ФМО принимала на краткосрочное обучение (летние курсы) молодёжь из США, Италии, Испании, Великобритании, Греции. Наиболее тесные контакты сложились у нас с вузами Австрии, в частности, с Клагенфуртским и Айзенштадским университетами.

За 20 лет функционирования нашей, так называемой Летней языковой школы (краткосрочных курсов), пройден путь экспериментов в методике краткосрочного коммуникативного обучения РКИ, путь создания и апробации новых учебных материалов, учебных пособий и учебников для иностранцев. Творческие коллективы кафедры создали ряд учебников, учебных пособий и огромное количество учебных материалов, не вошедших в печатные издания, которые в разные периоды работы наших курсов использовались как базовые.

С благодарностью к авторам представляем их: "Что за прелесть этот русский!" (1998, Нагайцева Н.И., Кропотова Е.А.); "Об Украине – порусски" (1998, Романов Ю.А.); "От Киевской Руси до Украины наших дней" (2001, Ясницкая И.А, Виноградова И.Ф.); "Хотите говорить порусски? Говорите!" (2001, Ковтун Н.И., Бойко И.Ю.); "В добрый путь!" (2005, Дубичинский В.В., Зубарева В.А.); "25 уроков русской устной речи" (2006, Олейник С.П., Романов Ю.А.); "Краткий коррективочный курс" (2008, 2009, Романов Ю.А., Северин Н.В., Нагайцева Н.И., Снегурова Т.А.); "Начало-плюс: Учебник рус. языка для иностранных стажёров и аспирантов" (2002, 2009, Нагайцева Н.И., Снегурова Т.А. и др.); "Русская грамматика в комментариях и альтернативных таблицах" (2009, 2010, Нагайцева Н.И., Кропотова Е.А.) и многие другие.

Очевидно, что подобная творческая продуктивность свидетельствует о серьёзном отношении преподавателей-гуманитариев к изменению условий обучения, влияющих на его успешность.

Ещё одно направление совершенствования учебного процесса связано с определением фундаментальной роли художественного текста в обучении как филологов, так и нефилологов с принципиально новыми подходами к нему, с совершенствованием методических приёмов работы с ним. Художественный текст – это наиболее содержательно гуманизирующая текстовая часть, выполняющая никуда не отошедшие эстетические и воспитательные функции, характеризующаяся как наибольшей кодифицированностью, так и бесчисленными образцами живой разговорной речи. Кроме того, художественные тексты однозначно являются одним из главных средств повышения мотивации обучения, поскольку могут служить объективным критерием степени усвоения новой для иностранного реци-

пиента культури, т.е. могут сделать "прозрачной" художественную интерпретацию народом фактов речевой действительности, в конечном счёте – служить цели интеллектуализации занятий по РКИ.

Опыт показывает, что работа над художественным текстом чрезвычайно оживляет обычный "рядовой" урок, учит мыслить по-новому, выходя за рамки узконациональных традиций, обычаев и привычек, поворачивает представителей разных национальных культур лицом друг к другу как жителей одного общего дома – Земли.

Из учебных программ, где целью является формирование межкультурной компетенции, а не общенаучных навыков и умений, преподаватели также получают импульс для развития адекватных стратегий речевого поведения обучаемых в языковой среде, коррекции ошибочных поведенческих тактик, а также предупреждения коммуникативных неудач, ведущих, как правило, к возникновению отрицательных национальных стереотипов и даже к межкультурному непониманию (cross – cultural miscommunication) [2].

Многочисленные исследования в этой области показывают, что наиболее перспективной в настоящее время является культурологическая модель образования, которая основана на творческом взаимодействии преподавателя и студента как субъектов разных этнокультурных систем. Дж. Нэсбит, известный социальный футуролог, считает, что развитие многообразия культур самовыражения человека – языка, творчества, религий, искусств – является визитной карточкой наступившего тысячелетия.

Таким образом, вывод о том, что культура в процессе развития цивилизации начинает доминировать, является обоснованным и жизнеспособным.

Гуманизация и гуманитаризация образования, предполагающая максимальное развитие творческих сторон личности, невозможна без обращения к культурным ценностям и традициям. Освоение языка всегда связано с одновременным изучением истории и культуры: каждый из нас должен быть немного историком, чтобы стать сознательно действующим гражданином (В.О. Ключевский).

"Диалог культур" – таков девиз культурологической модели образования, определённый в документах Болонского проекта, который рассматривает образованного человека в качестве продукта национальной культуры, толерантного по отношению к иным культурам.

Кафедра социально-экономических наук, основанная на ФМО 10 лет назад, в преподавании таких общественных дисциплин, как история Украины, страноведение, философия, социология, культурология и блока экономических дисциплин, развивает гуманитарную и поликультурную направленность обучения. Педагоги кафедры стремятся соединить в учеб-

ном процессе лучшие традиции и инновации отечественного образования, а также современные западные стандарты. Элементы проблемного и программированного обучения становятся неотъемлемыми составными частями каждого занятия.

В настоящее время, когда деформированы прежние устои общества, а новые только оформляются, представляя собой хаотическую, противоречивую совокупность политических взглядов, социальных и индивидуальных установок, моральных позиций, будущие иностранные специалисты нуждаются в знакомстве с исторически сложившимися общечеловеческими, непреходящими ценностями и научными концепциями мирового развития, которые помогут им сформировать собственные убеждения.

Общепризнанным направлением гуманитаризации образования является внедрение социогуманитарных дисциплин, так как они приоритетны в формировании условий ментального вхождения иностранного студента в социум, создавая так называемый "тоннель реальности", соответствующий новым изменившимся условиям "чужой" культуры. Преподаватели кафедры социально-экономических наук, создавая учебные пособия, наряду с овладением иностранцами программным лексическим минимумом, развитием навыков его корректного использования, сосредоточивают своё внимание и на усвоении учащимися концептов культуры инсоциума.

Одна из основных задач преподавателей русского языка и общественных дисциплин в иностранной аудитории – показать страну, жизнь её народа, образ мышления нации, формируя иноязычное сознание, перестраивая языковое сознание обучающегося на иностранный лад (по теории языкового сознания П.Я. Гальперина).

Иностранцы, приезжающие в Украину, хотят ближе познакомиться с её народом в целом и конкретным человеком – в частности. Они хотят понять душу украинского народа. Но это чрезвычайно сложно. Самый короткий путь к осмыслению и пониманию такой загадочной души лежит через диалог культур. Следует заметить, что пространство культур – это "территория тотальной диалогичности" [3]. Чтобы диалог был успешным, необходимо соотносить социокультурные традиции людей, с которыми вступаешь в диалог, со своими национальными традициями, обычаями.

Кафедра социально-экономических наук ФМО имеет значительный опыт в создании необходимой учебно-методической литературы. Недавно создан курс лекций по культурологии (2008, 2010, Нагайцева Н.И., Снегурова Т.А.), опирающийся на концепт о том, что культурология – предмет играющий ключевую роль в гуманитарной подготовке, как ни один иной предмет, поднимающий уровень культуры (в том числе – языковой) в иноязычной аудитории; она даёт информацию о культуре и глубинной самобытности народов, их духовной связи, порой общности мировоз-

зренческих позиций.

Но культурологическая модель обучения предусматривает не просто передачу знаний, а и организацию совместной учебной деятельности, в которой иностранный студент является активным участником "диалога культур". Огромную роль в формировании межкультурной компетенции играют различные формы учебно-воспитательной работы с иностранными студентами. Эта работа продолжает процесс обучения, не дублируя его. Основываясь на добровольности и интересе, внеаудиторная работа как бы расширяет рамки обучения иностранному языку и способствует его лучшему усвоению, а главное, – активизации речевых навыков и умений. Изучение иностранного языка становится предельно интересным: знания, приобретённые на уроках РКИ, перестают быть пассивно накапливаемыми и становятся действительно активными, живыми и нужными. Внеаудиторная работа позволяет студентам применить свои знания, умения вне аудитории, расширить их общий кругозор. Она даёт студентам возможность увеличить объём времени для речевой практики, что крайне существенно для получения прочных умений и навыков [4, с. 7].

К формам внеаудиторной работы относятся экскурсии, посещение театров, концертных залов, кинотеатров, студенческие научно-практические конференции, вечера на русском языке.

Особую рельефность во внеаудиторную воспитательную работу коллектива ФМО вносит кафедра социально-экономических наук, создавшая интересный и оригинальный урок-концерт "Весна с географией". Обычно этот тематический урок проходит в первых числах марта. Студенты, проработавшие на факультете уже несколько месяцев, свободно и уверенно рассказывают по-русски о своих странах, исполняя национальные песни и танцы, а также с удовольствием поют русские и украинские песни. Это не просто урок-концерт: правильнее будет сказать, это – спектакль со своей фабулой и даже театральной интригой. Иностранные студенты, готовя этот концерт, становятся единым, сплочённым, дружным коллективом, который во время репетиций часами общается только на русском языке. Проведение такого мероприятия стало прекрасной традицией, способствующей развитию взаимопонимания и дружбе между представителями молодёжи разных стран.

Самым продуктивным моментом является то, что студенты чувствуют органическую потребность рассказать о своих культурных вехах, а желание высказаться на иностранном (т.е. русском) языке тем сильнее, чем глубже затронуты личные эмоции, мысли, интересы. Не всегда легко для преподавателей кафедры идёт подготовка этого концерта, но сама данная форма внеаудиторной работы бесценна по своему результату, так как происходит соприкосновение разных культур и личностей.

Ещё одной перспективной формой учебно-воспитательной работы

на нашем факультеті являється прощальний випускний концерт, який часто проходить як театральний спектакль. Чому може служити постановка спектакля (міні-спектакля) силами студентів-подфаковців, спеціальність яких ніколи не буде пов'язана з театром? Не избыточно ли така форма роботи?

Наш багаторічний досвід доводить абсолютно однозначно: ні, студентський театр як форма самовираження особистості не тільки має право на існування, а й є незамінним і навіть обов'язковим на початковому етапі навчання, оскільки сприяє вдосконаленню у його учасників прозвучувальних і ритміко-інтонаційних навичок, формуванню комунікативної і міжкультурної компетенції, активізації мовних навичок і розвитку у студентів "чуття мови". Крім того, в грі відбувається міцне засвоєння безеквівалентної лексики, що має яскравий національний колорит, і подолання пресловутого "бар'єру до нового". Студенти активно оволодівають національними елементами музичної і прикладної російської і української культури. Будучи об'єднаними загальною метою при постановці спектакля, студенти-іноземці вступають в нові для себе "соціальні" стосунки і починають формувати інтернаціональний колектив, що вирішує єдине завдання.

В яких театральних постановках уже брали участь наші студенти? Це були сценки з студентського життя, написані викладачами, інсценування різних віршів типу "Багаж" С. Маршак, "Случай на вокзалі" І. Уткина; басні І. Крилова "Стрекоза і мурашка", "Квартет". І головне – народні казки: "Теремок", "Репка", "Курочка Ряба", – і "Муха-Цокотуха" К. Чуковського, з яскравими фольклорними музичними і етнографічними елементами.

Спектаклі за мотивацією казок, представлені в віршованій формі, представлені в жанрі мюзикла.

З повним основанием можна вважати внеаудиторну концертну роботу гідною кульмінацією навчально-виховної діяльності викладачів кафедр гуманітарних і соціально-економічних наук, що ґрунтується на лінгвокультурологічному підході в викладанні РКИ і інших гуманітарних дисциплін. Це робить процеси аккультурації і міжкультурної комунікації результативними, досягаючими кінцевої мети: **во-перших**, відбувається найбільш безболісне входження студента в мовну, ментальну і економічну інсоцію; **во-других**, розвивається здатність до розуміння, критичної оцінки і інтерпретації соціокультурної ситуації; **в-третьих**, зменшується так званий "культурний шок" в початковий період навчання.

Таким чином, міжкультурне навчання – це освітньо-

развивающий процесс, в ходе которого обе культуры (родная и иноязычная) играют существенную роль и проявляются как культурные удаления и культурные сближения, в результате чего, по мнению А.Л. Бердичевского [5, с. 63], возникает третья культура, характеризующаяся новым взглядом на собственную личность и промежуточным положением между родной и иностранной культурой.

Литература: 1. Валит Е.С. Ли И. Пути овладения концептами культуры инсоциума в рамках спецкурса "Литература". / Тези XI Міжнар. наук.-практ. конф. ХНУ ім. В.Н. Каразіна, Х., 2007. – С. 52–53. 2. Тарасова Е.В. «Подводные рифы» межкультурной коммуникации//Викладання мов у вузі на сучасному етапі: Зб. наук.праць, вип.4.- Х.: “Константа”, 2002.- С 324-332. 3. Бахтин М.М. Вопросы литературы и эстетики. М., 1975. 4. Петриченко И.Б. Олимпиада по русскому языку для иностранных студентов – одна из форм внеаудиторной работы. / Междунар. научно-метод. конф., посвящённая 35-летию ПФ НТУ "ХПИ". Х., 2008. – С. 72–73. 5. Бердичевский А.Л. Современные тенденции в обучении иностранному языку в Европе. // РЯЗР. 2002.№ 2. – С. 59–65.

Bibliography (transliterated): 1. Valit E.S. Li I. Puti ovladenija konceptami kul'tury inso-ciuma v ramach speckursa "Literatura". / Tezi XI Mizhnar. nauk.-prakt. konf. HNU im. V.N. Karazina, H., 2007. – S. 52–53. 2. Tarasova E.V. «Podvodnye rify» mezhkul'-turnoj kommunikacii//Vikladannja mov u vuzi na suchasnomu etapi: Zb. nauk.prac', vip.4.- H.: “Konstanta”, 2002.- S 324-332. 3. Bahtin M.M. Voprosy literatury i jeste-tiki. M., 1975. 4. Petrichenko I.B. Olimpiada po russkomu jazyku dlja inostrannyh studentov – odna iz form vneaditurnoj raboty. / Mezhdunar. nauchno-metod. konf., posvjashhjonnaja 35-letiju PF NTU "HPI". H., 2008. – S. 72–73. 5. Berdichevskij A.L. Sovremennye tendencii v obuchenii inostrannomu jazyku v Evrope. // RJaZR. 2002.№ 2. – S. 59–65.

Н.И. Нагайцева, Т.А. Снегурова, О.М. Виктор

КАЧЕСТВЕННЫЕ ПЕРЕМЕНЫ В ОРГАНИЗАЦИИ ОБУЧЕНИЯ И ВОСПИТАНИЯ ИНОСТРАННЫХ СТУДЕНТОВ НА ФАКУЛЬТЕТЕ МЕЖДУНАРОДНОГО ОБРАЗОВАНИЯ НТУ "ХПИ"

Статья посвящена качественным изменениям при работе с иностранными учащимися на факультете международного образования за годы независимости Украины. Рассматриваются проблемы формирования межкультурной компетенции как у студентов-иностранцев подготовительного факультета, так и у стажеров из стран Западной Европы.

Ключевые слова: обучение, воспитание, НТУ «ХПИ», иностран-

ные студенти.

Н.І. Нагайцева, Т.О. Снігурова, О.М. Віктор

ЯКІСНІ ЗМІНИ В ОРГАНІЗАЦІЇ ТА ВИХОВАННІ ІНОЗЕМНИХ СТУДЕНТІВ НА ФАКУЛЬТЕТІ МІЖНАРОДНОЇ ОСВІТИ НТУ "ХПІ"

Стаття присвячується якісним змінам в роботі з іноземними учнями на факультеті міжнародної освіти за роки незалежності України. Розглядаються проблеми формування міжкультурної компетенції як у студентів-іноземців підготовчого факультету, так і у стажистів з країн Західної Європи.

Ключові слова: навчання, виховання, НТУ «ХПІ», іноземні студенти.

N.I. Nagaytceva, T.A. Snigurova, O.M. Viktor

QUALITATIVE CHANGES IN THE PROCESS OF THE TEACHING AND EDUCATION OF FOREIGN STUDENTS AT THE FACULTY OF INTERNATIONAL EDUCATION OF THE NTU "KhPI"

The article deals with the qualitative changes in process of the teaching of foreign students at the faculty of international education during the independence of Ukraine. The problems of the forming of cross-cultural competence of the foreign students from West Europe is studied in this article as well.

Keywords: training, education, NTU «KhPI», foreign students.

Стаття надійшла до редакції 12.04.2013

УДК 378.147

*Романовська Олена Олександрівна,
м. Харків, Україна*

ФОРМУВАННЯ ТВОРЧИХ УМІНЬ У МАЙБУТНІХ ІНЖЕ- НЕРІВ-ПЕДАГОГІВ

Актуальність дослідження. Серед стратегічних завдань реформування вищої освіти України, визначених Національною доктриною розвитку освіти, поставлені такі завдання, як формування освіченої, творчої особистості, а також забезпечення пріоритетності розвитку людини. Одним

із напрямків вирішення цих завдань є удосконалення навчально-виховного процесу в інженерно-педагогічних закладах освіти. Це зумовлено тією обставиною, що в умовах конкуренції зростає потреба в підготовці компетентних інженерів-педагогів, які б нарівні з міцними техніко-технологічними знаннями володіли б методикою передачі їх студентам і робітникам, і мали б досить високий рівень професійної майстерності. У свою чергу майстерність інженера-педагога, як синтез теоретичних знань і високорозвинених практичних умінь, проявляється через творчість і втілюється в ній.

Формування і розвиток творчих умінь у майбутніх інженерів-педагогів — один з шляхів удосконалення підготовки висококваліфікованих викладачів, які творчо ставляться до своєї роботи і здатні підняти на рівень провідних країн світу національну систему професійної освіти України. Пріоритетним напрямком розвитку сучасної освіти є створення у вищому навчальному закладі сприятливих умов для формування творчої особистості, здатної до саморозвитку, самовдосконалення як під час навчання у вищій школі, так і в подальшій професійній діяльності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Залежність науково-технічного прогресу від творчості інженерів спрямувала зусилля психологів та інженерів-педагогів на розробку методів діагностики творчих здібностей та стимуляції творчої активності. Питання технічної творчості висвітлено у працях Г.Альтшулера, В.Блохіна, Д. Богоявленської, М.Давлетшина, А.Есаулова, М.Зіновкіної, Ю.Іванова, К.Зуєва, І.Калошиної, В.Міхельковича, В.Моляко, В.Морозова, Я.Пономарьова, В.Радомського, О.Романовського, А.Савенкова, С.Сисоєвої, Ю.Фокіна, Е.Чугунової та ін. Для активізації технічної творчості та розвитку необхідних для неї якостей у різні часи пропонувалися морфологічний аналіз, синектика, методи контрольних питань, матриць відкриття, мозкового штурму, творчого інженерного конструювання, теорія розв'язання винахідницьких задач, психоевристичного програмування, гірлянди випадковостей та асоціацій, стратегія семикратного пошуку та багато інших.

Аналіз стану проблеми формування творчих умінь показав, що, незважаючи на певний рівень її теоретичної і практичної розробленості, поза увагою дослідників залишилися такі питання, як комплексний розгляд змісту, форм і методів підготовки майбутніх фахівців до творчості в професійній діяльності. Творчість, пов'язана з необхідністю відходу від традиційних рішень, з пошуком нових шляхів досягнення навіть традиційних цілей, — це невід'ємна частина трудової діяльності сучасного інженера.

Цієї думки дотримуються всі дослідники особливостей інженерної діяльності, що знайшло своє відображення у тих вимогах до випускника інженерного ВНЗ, сформульованих на Всесвітньому конгресі з інженерної

освіти в 1992 році: професійна компетентність; комунікативна готовність; розвинута здатність до творчих підходів у вирішенні професійних задач; стійке позитивне ставлення до своєї професії, прагнення до постійного особистісного та професійного вдосконалення; володіння методами техніко-економічного аналізу виробництва з метою його раціоналізації, оптимізації та реновації; розуміння тенденції та основних напрямків розвитку науки та техніки. Це означає, що молодий інженер, прийшовши на робоче місце після закінчення ВНЗ, має продемонструвати розвинуту здатність до творчих підходів, тобто розвиток її має відбутися під час його навчання, що викликає необхідність формування в студентів потреби у творчій самореалізації та розвитку його творчих здібностей з перших днів перебування у вищій школі.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Незважаючи на численні напрацювання з питань творчості, творчого потенціалу майбутніх фахівців, зокрема бракує інноваційних авторських методик формування творчих умінь у студентів. Отже мета дослідження – теоретично обґрунтувати, розробити методику формування творчих умінь майбутнього інженера-педагога під час його професійної підготовки.

Досягнення поставленої мети передбачає вирішення таких завдань:

1. Провести аналіз літератури з проблем формування творчих умінь.
2. Визначити змістовну структуру творчих умінь майбутнього інженера-педагога.
3. Теоретично обґрунтувати методику формування творчих умінь майбутнього інженера-педагога.

Виклад основного матеріалу. Оновлення суспільства, а тим більше його радикальна зміна, — суперечливий, складний і тривалий процес, пов'язаний із пошуком нових шляхів, засобів здійснення перетворень в усіх сферах життєдіяльності людей. Усе це зумовлює необхідність творчої участі в цьому процесі всіх членів суспільства, тому що недостатня творча активність, відсутність ефективних стимулів її розвитку та реалізації - основні фактори, які заважають втіленню нових ідей, задумів, нових цільових настанов та орієнтацій.

Процеси демократизації і гуманізації суспільства створюють можливість вибору шляхів життєдіяльності його членів, сприятливі умови для творчості кожного. У гуманному цивілізованому суспільстві розвиток особистості, її творчих можливостей стає самоціллю всіх суспільних відносин. Саме тому в умовах духовного відродження суспільства діяльність закладів освіти - від дитячого садка до вищого навчального закладу, потребує конкретних змін, які викликані необхідністю формування суспільно-активної, творчої особистості, що можливо лише при створенні сприятливих умов

для всебічного розвитку потенційних можливостей кожної людини, самореалізації її особистості у навчальному процесі.

Темпи науково-технічного прогресу висунули перед сучасною освітою завдання виховати креативно діючу, інтелектуально і практично розвинуту особистість, здатну до перетворювальних дій у змінних умовах й за різних обставин. Не кожна людина може стати творчою, але творчим виконавцем – обов'язково. Здатна до життєтворчості людина – успішна людина.

Реалізація наведених завдань наполягає на організації такого навчання, яке б не тільки гарантувало отримання умінь адаптуватись у дійовому просторі, але і спонукало до трансформації й модернізації їх відносно потреб індивіда та самореалізації у широкому полі видів діяльностей.

Між тим, питання можливості навчання творчості у вузі й досі є невизначеним. Не визначеним залишається і поняття «творчі уміння», їх структура, критерії їх визначення та показники сформованості. Творчі уміння, які вказані у Державному стандарті освіти України як бажаний компонент, ще не є завданням вузу. І в той же час, найвищий рівень системи оцінювання має назву «творчого», а це означає, що повинна бути організована систематична творча діяльність студента і викладача з вказівками конкретних орієнтирів її, залученням відповідних умінь, демонстрацією творчих технологій, системою дослідження динаміки якісних змін тощо.

Проблемою творчості, творчих умінь, їх складу, займалося багато вчених, отже, зробивши теоретичний аналіз різних праць [2,3,4,5,6,9,10,13,14,15], дозволив дійти до таких висновків:

Уміння є необхідною складовою будь-якої діяльності людини. Кількісний рівень та висока ступінь володіння уміннями свідчать про здатності людини до адаптації, саморозвитку та інноваційної діяльності. Творчі уміння - це реалізовані креативні здатності людини, результатом виявлення яких є новий продукт; вони є найвищими в ієрархії умінь, такими, що забезпечують життєтворчість людини, дозволяють реалізуватися креативному потенціалу індивіда, розкритися відповідним здібностям і здатностям особи, опанувати технологією видобування творчого продукту. Кожне уміння утримує в собі елементи творчого і спрямовані за творчим вектором. Частина з них є зумовленими онтогенетично і залишаються провідними для індивіда на все життя. Набування переважної кількості таких потребує організованої креативної діяльності.

Основа успіху в ситуації вирішення творчих завдань майбутнього інженера-педагога – високорозвинена здатність здійснювати певні маніпуляції з поняттями, образами, ідеями у свідомості, де найголовнішим компонентом психологічного механізму поведінки людини є високий розвиток внутрішнього плану дій особистості. Відповідно, творчі уміння майбутньо-

го фахівця інженерно-педагогічного профілю - це інтегральна якість особистості останнього, яка визначає здатність до творчості й розвивається у процесі фахової підготовки та подальшої професійної діяльності. Вона проявляється через уміння створювати креативну атмосферу, бачити педагогічні і технічні проблеми, знаходити нові оригінальні й продуктивні шляхи їх вирішення, творчо використовуючи різні об'єкти.

Аналіз структури творчих умінь, проведений низкою вітчизняних і зарубіжних дослідників (В.І.Андрєєв, Л.С. Виготський, В.О. Крутецький, О.М. Лук, А. Маслоу, Я.О. Пономарьов та інші) дозволив виявити основні їх компоненти, наведені у таблиці 1.

Проведений аналіз праць вчених щодо структури творчих умінь [2,3,4,5,6,9,10,13,15], дозволив отримати такі висновки:

- 1) на сьогодні серед педагогів і психологів немає узгодженої, єдиної думки щодо структури творчих умінь;
- 2) важливим компонентом творчих умінь є здатність людини до дивергентного мислення та сенситивності;
- 3) вирішальну роль відіграє мотивація (бажано внутрішня);
- 4) креативні досягнення неможливі без засвоєння людиною загальних і специфічних знань, пов'язаних із творчістю;
- 5) важливу роль відіграє позитивний емоційний стан людини, віра у свої можливості.

На основі аналізу, ми виділили такі основні компоненти творчих умінь майбутніх інженерів-педагогів, які в подальшому планується формувати за допомогою методики:

- 1) інтелектуально-логічні вміння: аналізувати, синтезувати, виконувати розумові операції порівняння, виділяти головне, основне, описувати явища, процеси, систематизації, класифікації, абстрагування, конкретизування, узагальнення;
- 2) інтелектуально-евристичні вміння: формування гіпотез, генерування оригінальних ідей, фантазування, асоціативність мислення, незалежність суджень, переносити знання та навички в нові ситуації, бачити протиріччя, проблеми;
- 3) комунікативно-творчі вміння: відстоювати свою точку зору, переконувати інших у процесі творчої дискусії, оволодіння досвідом інших людей, швидко засвоювати раціональні методи і прийоми творчої діяльності, співробітництва, продуктивне спілкування, успішно вирішувати конфліктні ситуації під час колективної творчої діяльності.

Також було визначено найважливіші якості інженера-педагога, що сприяють успішній творчій діяльності: здатність до нестандартного рішення; пошуково-проблемний стиль мислення; уміння створювати проблемні, нестандартні навчальні і виховні ситуації; оригінальність у всіх

сферах своєї діяльності; творча фантазія, розвинена увага; специфічні особистісні якості (сміливість, готовність до ризику, винахідливість, цілеспрямованість, оптимізм, ентузіазм, настирливість, упевненість, кмітливість, інтуїтивне відчуття нового та оригінального та інше).

Перелік найважливіших рис творчих умінь інженера-педагога не є усталеним. Аналіз психолого-педагогічної літератури приводить до висновку, що рівень творчої діяльності інженера-педагога, визначається, як правило, залежно від того чи іншого конкретного напрямку його педагогічної діяльності.

Так, наприклад, І.П. Раченко визначає рівні творчої діяльності викладача, щодо його вміння організовувати свою працю. М.М. Поташник [12] виділяє їх щодо підготовки інженера-педагога до занять чи виховного заходу. В.А. Кан-Калик визначає творчі рівні діяльності майбутнього інженера-педагога щодо вміння керувати засвоєнням знань через взаємодію зі студентським колективом [7].

Таблиця 1. Структура творчих умінь

№ п/п	Назва компоненту структури	Суть компоненту структури
1	мотиваційно-творча активність і спрямованість особистості	зацікавленість творчої особистості, почуття задоволеності від своєї діяльності, бажання досягти нових висот і успіхів, в ініціативі та бажанні бути лідером, обов'язку і відповідальності, прагнення до самоосвіти, самопізнання і самовиховання
2	інтелектуально - логічні властивості особистості	здатність до аналітико-синтетичної діяльності, до виконання розумових операцій порівняння, виділення головного, систематизації і класифікації, індукції та дедукції, пояснення, абстрагування, конкретизації і узагальнення
3	інтелектуально - евристичні здібності особистості	основні інтелектуальні операції: висунення гіпотез, генерування оригінальних ідей, фантазування, асоціативність мислення, незалежність суджень, вміння переносити знання та навички в нові ситуації

№ п/п	Назва компоненту структури	Суть компоненту структури
4	світоглядні здібності особистості, які сприяють успіху в навчально-творчій діяльності	світоглядні елементи, які визначають напрямок роботи дослідника: впевненість особистості у соціальному значенні творчої діяльності для науково-технічного та суспільного прогресу, методологічний фундамент наукових та естетичних досягнень
5	моральні якості особистості, які впливають на успішність творчої діяльності	чесність, як інтегративне моральне якість, яка включає в себе правдивість, принциповість, вірність узятим на себе зобов'язанням, суб'єктивну впевненість у правильності своєї позиції, щирість перед самим собою й іншими людьми. Важлива моральна якість - скромність, характеризує особистість, яка відноситься до всіх людей з повагою, проявляє толерантність до чужих думок і одночасно критично оцінює власні заслуги і недоліки
6	здатність особистості до самоврядування у процесі творчої діяльності	цілеспрямованість, здатність до планування, здатність до самореалізації особистості, здатність до самоконтролю, здатність особистості об'єктивно оцінювати свої можливості, індивідуальні особливості та досягнення. Самооцінка може бути адекватною, завищеною і заниженою
7	комунікативні якості особистості	здатність опанувати передовим досвідом інших людей, швидко засвоювати нові раціональні методи і прийоми творчої діяльності, здатність до співпраці, продуктивному спілкуванню і взаємодопомоги в процесі колективного вирішення творчих завдань, здатність відстоювати свою точку зору, здатність успішно вирішувати конфліктні ситуації в процесі колективної творчої діяльності

№ п/п	Назва компоненту структури	Суть компоненту структури
8	естетичні якості особистості	здатність керуватися у творчій діяльності принципами гармонії, краси, симетрії, цілісності
9	індивідуальні особливості особистості	темп і стиль діяльності, які залежать від темпераменту особистості, працездатність, як здатність тривалий час виконувати творчі завдання

Для визначення рівня творчої діяльності інженера-педагога треба розглядати різні напрями його педагогічної діяльності. Ми розділяємо точку зору В.І. Андреева щодо визначення п'яти підсистем у творчій педагогічній діяльності [1].

1. Дидактична підсистема характеризує ступінь володіння викладачем змістом навчального матеріалу, формами, методами, засобами ефективно організації навчальної творчої діяльності студентів;

2. Виховна підсистема характеризує творчу педагогічну діяльність викладача із забезпечення психолого-педагогічних умов для формування кожного студента як особистості через активну життєву діяльність вихованців, їх творчий розвиток, самореалізацію своїх потенційних можливостей у різних видах діяльності;

3. Організаційно-управлінська підсистема характеризує творчу педагогічну діяльність викладача з розвитку здатності до самоуправління і комунікації;

4. Підсистема самовдосконалення характеризує творчу педагогічну діяльність викладача з підвищення своєї професійної та загальної культури, із самовиховання і саморозвитку професійно-значущих якостей, педагогічної колективності, створення своєї творчої лабораторії;

5. Громадсько-педагогічна підсистема характеризує професійний, громадський та особистісний рейтинг викладача.

У цих підсистемах різні інженери-педагоги можуть перебувати на різних творчих рівнях:

1. Репродуктивний передбачає, що викладач працюючи на основі вироблених до нього методик, рекомендацій, досвіду, відбирає ті, які найбільше відповідають конкретним умовам його праці, індивідуально-психологічним особливостям студентам.

2. Раціоналізаторський передбачає, що викладач на основі аналізу свого досвіду, конкретних умов своєї педагогічної діяльності вносить корективи у свою роботу, удосконалює, модернізує її.

3. Конструкторський передбачає таку діяльність викладача, у якій на основі свого досвіду, знань психолого-педагогічних особливостей сту-

дентського колективу, використовуючи існуючі методики, викладач конструє свій варіант вирішення педагогічної проблеми.

4. Новаторський передбачає вирішення педагогічної проблеми на принципово нових засадах, відрізняється новизною, оригінальністю, високою результативністю.

Отже, творчий інженер-педагог – це особистість, яка характеризується високим рівнем педагогічних творчих умінь (креативні риси особистості й додатково сформовані мотиви, особистісні якості, здібності, які сприяють успішній творчій педагогічній діяльності), відповідним рівнем знань предмету, який викладає, набутими психолого-педагогічними знаннями, уміннями та навичками, які, за сприятливих для педагогічної творчості учителя умов, забезпечують його ефективну педагогічну діяльність із розвитку потенційних творчих можливостей тих, кого навчають.

При всьому розмаїтті вивчення проблеми формування майбутнього інженера-педагога як творчої особистості, підготовки його до творчої професійної діяльності, аспект формування у студентів інженерно-педагогічних навчальних закладів творчих умінь та навичок недостатньо досліджений у теоретично-методичному та методичному плані. Разом із цим у системі професійної підготовки майбутнього інженера-педагога, на початкових етапах його залучення до педагогічної праці, існує особливо велика потреба в поглибленні теоретичної та практичної підготовки до творчої професійної діяльності, а саме існує нагальна потреба в методиках, які б поліпшували підготовку майбутніх інженерів-педагогів як творчої особистості.

Завданням даного дослідження є розробка методики формування творчих умінь майбутніх інженерів-педагогів у процесі їх професійної підготовки під час вивчення циклу педагогічних дисциплін (на прикладі дисципліни «Комунікативні процеси в педагогічній діяльності»).

На основі аналізу базового змісту різних навчальних курсів можна зробити висновок, що предметна галузь циклу педагогічних дисциплін найбільш оптимальна для формування творчих умінь інженера-педагога.

Формування – це педагогічне управління індивідуальним становленням людської особистості. Процес формування творчої особистості того, хто навчається як суб'єкта творчих соціальних відносин і продуктивної творчої діяльності за своєю суттю є педагогічним управлінням розвитком потенційних творчих можливостей людини, формуванням у неї таких творчих якостей, які забезпечують успішність у творчій діяльності, індивідуальне становлення особистості студента як суспільно активної [14].

Формування творчої особистості студента у навчально-виховному процесі слід розглядати як процес фасілітації, тобто як створення умов з

метою полегшення, сприяння, стимулювання, активізації розвитку творчих можливостей студентів.

В нашому дослідженні виділено три етапи формування творчих умінь майбутніх інженерів-педагогів:

1) мотиваційний – на цьому етапі у студентів формується позитивна мотивація до виконання творчих дій, студенти усвідомлюють головну мету вивчення дисципліни «Комунікативні процеси в педагогічній діяльності», формують позитивне ставлення до себе;

2) діяльнісний – на цьому етапі у студентів формуються знання та вміння щодо творчої діяльності, особисті якості;

3) результативний – на цьому етапі у студентів формуються уміння щодо використання раніше отриманих знань для вирішення проблеми в конкретній заданій ситуації.

Оскільки на кожному з цих етапів вирішуються свої завдання, притаманні саме цьому етапу, то, відповідно, на кожному з них використовувались свої методи і засоби діагностики сформованості творчих умінь.

Мета мотиваційного етапу полягає в стимулюванні розвитку мотивації оволодіння професією та ціннісних орієнтацій студентів щодо творчої діяльності, спрямуванні студентів на встановлення і підтримування зворотного зв'язку у спілкуванні, усвідомленні ролі вербальних професійних умінь (організація мовлення, орієнтація в ситуації спілкування, мовленнєвий вплив) і невербальних засобів комунікативного впливу в процесі педагогічної діяльності (володіння голосом, жестами, мімікою, пантомімікою, виконання партитури).

Мета діяльнісного етапу полягає в формуванні у студентів знань та умінь щодо творчої діяльності, самооцінки, систематизації та узагальненню, умінь самоаналізу, таких умінь, що необхідні для успішного здійснення подальшої професійної діяльності.

Мета останнього, результативного, етапу полягає у виявленні наявного рівня сформованості творчих умінь у студентів, самостійне створення ними проектів власних професійних дій, опанування творчими комунікативними вміннями.

Для перевірки вихідного і кінцевого рівня творчості ми використовували наступні методики: діагностика невербальної креативності (методика Е.Торренса, адаптована А.Н.Вороніним); діагностика вербальної креативності (методика С.Мідника, адаптована А.Н.Вороніним).

Для визначення наявності у майбутніх інженерів-педагогів уявлення про творчі здібності та їх структуру використовувалися такі методи та засоби діагностики: анкетування; тестування; бесіда; опитування.

Для виявлення рівня готовності конкурентоздатного інженера-педагога до майбутньої професійної діяльності були визначені відповідні

критерії (мотиваційний, діяльнісний, результативний), показники (показник конкретних знань, умінь і навичок; показник творчого мислення; особистісно-індивідуальний показник (комунікативність, допитливість, увага, воля, працьовитість, інтерес до занять у колективі)) та рівні (репродуктивний, продуктивний, творчий).

Формування творчого потенціалу майбутніх інженерів-педагогів повинно відбуватися під час аудиторної роботи - лекційного курсу, практичних занять, науково-дослідної діяльності, позааудиторної самостійної роботи. При проведенні лекційних занять, викладач використовує такі методи, які сприяють розвитку творчого мислення у студентів, такі як: евристичні бесіди з елементами використання відеопрезентацій, лекції-діалог, диспути тощо.

Зміст і структура практичних занять повинен спонукати студентів творчо осмислювати теорію, звертатися за додатковою інформацією до підручників, навчально-методичних посібників, Інтернет-джерел, фахових періодичних видань. Такі заняття будуються на використанні проблемних ситуацій, завдань, розв'язання яких вимагає не стільки репродукції отриманих знань під час лекційних занять чи прочитання підручника, скільки активізації творчих умінь студентів, дивергентного мислення, виявлення творчого потенціалу.

Більш докладно зміст методики формування творчих умінь майбутнього інженера-педагога представлено у таблиці 2.

Таблиця 2. Зміст методики формування творчих умінь майбутнього інженера-педагога

№	Мета умінь, що формуються	Метод	Форма	Засоби
1	Вміти аналізувати, синтезувати, виконувати розумові операції порівняння, виділяти головне, основне, описувати явища, процеси, систематизації, класифікації, абстрагування, конкретизування, узагальнення;	Розповідь, доповідь, тренінг, евристичні завдання	Індивідуальна, групова	Картки з: евристичними завданнями; завданнями у вигляді схем, таблиць; запитаннями за темою заняття; приладдя

№	Мета умінь, що формуються	Метод	Форма	Засоби
				для письма
2	Вміти формулювати гіпотези, генерувати оригінальні ідеї, фантазувати, асоціювати, незалежно судити, переносити знання та навички в нові ситуації, бачити протиріччя, проблеми;	Біном фантазій (казко терапія), колективна творча справа, мозковий штурм	Індивідуальна, групова	Картки з казками, картки з героями казки, аудіо записи, робочій конспект
3	Вміти відстоювати свою точку зору, переконувати інших у процесі творчої дискусії, оволодівати досвідом інших людей, швидко засвоювати раціональні методи і прийоми творчої діяльності, співробітництва, продуктивно спілкуватись, успішно вирішувати конфліктні ситуації під час колективної творчої діяльності, приваблювати до себе, проявляти взаємоповагу, взаєморозуміння, взаємодопомогу	Евристична бесіда, дискусія, ділова гра, метод проектів з подальшим публічним захистом	Індивідуальна, групова	Конспект з питаннями, сценарій ділової гри, алгоритм виконання проекту, літературні джерела

Таким чином, можна констатувати, що завдання по розробці методики формування творчих умінь майбутнього інженера-педагога вирішені. У свою чергу, рішення основних завдань по розробці даної методики створює наукову основу для подальшої експериментальної роботи.

Систематична робота з розвитку творчих умінь дає наступні результати: студенти стають допитливими, активними, такими, які вміють вчитися, справжніми мрійниками і фантазерами, людьми, здатними бачити

чудо у звичних речах. Заняття з педагогічних дисциплін значно підвищують творчий потенціал, розвивають творчі здібності майбутніх інженерів-педагогів, адже творчість є однією з суттєвих характеристик педагогічної діяльності. Власна творчість студентів допомагає міцніше засвоювати й запам'ятовувати теоретичні відомості. Легше вирішується проблема мотивації, студенти самі виявляють бажання творити. Важливим моментом є те, що творчі роботи привертають увагу практично всіх студентів, тут вони відкриваються з позитивного боку.

Також можна висловити переконливу думку, що творчість є важливою здібністю особистості взагалі, а для особистості інженера-педагога це є пріоритетний та один з основних чинників. Майбутній інженер-педагог – це творча особистість, яка володіє оригінальним проблемно-педагогічним і творчим мисленням, і творець педагогічного досвіду. Саме творчість являє собою універсальну якість особистості, яка володіє знаннями, упевнено їх використовує на практиці, прагне до самореалізації та вмє критично мислити.

Саме творчі вміння надають можливість інженеру-педагогу моделювати можливі зміни в організації, структурі та змісті навчального процесу, цілеспрямовано і вчасно коригувати свою діяльність під час використання педагогічних технологій і інновацій, виникнення труднощів у процесі вивчення різних дисциплін, що вимагає доцільного, вдумливого, творчого використання різноманітних методів, прийомів, засобів навчання, реалізації особистісно-орієнтованого підходу в освіті.

Висновки та перспективи подальших досліджень. У статті здійснено теоретичний аналіз з проблеми формування творчих умінь у майбутніх інженерів-педагогів, визначено структуру творчих умінь інженера-педагога та запропонована методика формування у майбутніх інженерів-педагогів творчих умінь.

Подальшого розвитку потребують: пошук шляхів розвитку творчих умінь викладачів ВНЗ; створення єдиного комплексу методичних прийомів для розвитку творчих умінь в навчальному процесі ВНЗ з усіх дисциплін, починаючи з початку навчання і до кінця.

Література. 1. Андреев В.И. Диалектика воспитания и самовоспитания творческой личности: основы педагогического творчества / В. И. Андреев. – Казань, Изд-во КГУ, 1988. – 238 с. 2. Андрієвська В. В. Креативність / В. В. Андрієвська // Енциклопедія освіти / [Акад. пед. наук України; відповід. ред. В. Г. Кремень]. - К. : Юрінком Інтер, 2008. - С 432. 3. Богоявленская Д. Б. Психология творческих способностей / Д. Б. Богоявленская. М. : Академия, 2002. 320с. 4. Бриль М. М. Психологічна готовність педагога вищої школи до активізації творчого потенціалу учнівської молоді / М. М. Бриль // Теоретичні і прикладні проблеми психології.-2006. - №33(14). -С. 40-44. 5. Васильев И.Б. Профессиональная педагогика: конс-

пект лекцій для студентів інженерно-педагогічних спеціальностей. В 2-х частинах. — Харків, 2003. — Ч.2. — 175 с. 6. Выготский Л.С. Воображение и творчество в детском возрасте: Психологические очерки: Кн. для учителя. — 3,е изд. — М.: Просвещение, 1991. — 93 с. 7. Кан-Калик В.А., Нікандров Н.Д. Педагогічна творчість вчителя. - М., 1987. - 159 с. 8. Кравченко Л.М. Стратегії інженерно-педагогічної освіти в контексті інтеграції в європейський простір / Л.М. Кравченко, Н.В. Кравченко // Зб.наук. праць БДПУ (Педагогічні науки). — 2010. — №2. — С.113-118. 9. Лазарев М.О. Основи педагогічної творчості: Навчальний посібник для пед. ін-тів / Сумський держ. пед. ін-т ім. А.С.Макаренка. — Суми: ВВП "Мрія-1" — ЛТД, 1995. — 212 с. 10. Моляко В.О. Творчий потенціал особистості / В.О. Моляко // Науковий часопис НПУ ім. М.П. Драгоманова. Сер. № 12. Психологічні науки: зб. наук. праць. — К.: НПУ ім. М.П. Драгоманова, 2007. — Вип. 17. — С. 16-22. 11. Пономарев Я.А. Психологія творчості. — М.: Наука, 1976. — 294 с. 12. Поташник М.М. Педагогічне творчество: проблемы развития и опыт: Пособие для учителя. — К.: Рад. шк., 1988. — 191 с. 13. Психологія і педагогіка життєтворчості: Навчально-методичний посібник (ред. рада: В.Даній (голова), Г.М.Несен (заст. голови), Л.В.Сохань, І.Т.Єрмаков (наук. ред). Та ін. - К., 1996. - 792 с. 14. Сисоева С.О. Педагогічна творчість: Монографія. — Х.— К.: Книжкове видавн. «Каравела», 1998. — 150 с. 15. Рибалка В.В. Психологія розвитку творчої особистості: Навч. посібник. — К.: ІЗМН, 1996. — 236 с.

Bibliography (transliterated): 1.Andreev V.I. Dialektika vospitaniya i samovospitaniya tvorcheskoj lichnosti: osnovy pedagogicheskogo tvorchestva / V. I. Andreev. — Kazan', Izd-vo KGU, 1988. — 238 s. 2. Andrievs'ka V. V. Kreativnist' / V. V. Andrievs'ka // Enciklopedija osviti / [Akad. ped. nauk Ukraїni; vidpovid. red. V. G. Kremen']. - K.: Jurinkom Inter, 2008. - S 432. 3. Bogojavlenskaja D. B. Psihologija tvorcheskih sposobnostej / D. B. Bogojavlenskaja. M. : Akademija, 2002. 320s. 4. Bril' M. M. Psihologichna gotovnist' pedagoga vishhoї shkoli do aktivizacii tvorchogo potencialu uchniv'skoї molodi / M. M. Bril' // Teoretichni i prikladni problemi psihologii.- 2006. -№33(14). -S. 40-44. 5. Vasil'ev I.B. Professional'naja pedagogika: konspekt lekcij dlja studentov inzhenerno-pedagogicheskij special'nostej. V 2-h chastjah. — Har'kov, 2003. □ Ch.2. — 175 s. 6. Vygotskij L.S. Voobrazhenie i tvorcestvo v detskom vozraste: Psihologicheskie очерки: Кн. длja ucitelja. — 3,е изд. — М.: Prosveshhenie, 1991. — 93 s. 7. Kan-Kalik V.A., Nikandrov N.D. Pedagogichna tvorchist' vchitelja. - M., 1987. - 159 s. 8. Kravchenko L.M. Strategii inzhenerno-pedagogichnoї osviti v konteksti integracii v evropejs'kij prostir / L.M. Kravchenko, N.V. Kravchenko // Zb.nauk. prac' BDPU (Pedagogichni nauki). — 2010. — №2. — S.113-118. 9. Lazarev M.O. Osnovi pedagogichnoї tvorchosti: Navchal'nij posibnik dlja ped. in-tiv / Sums'kij derzh. ped. in-t im. A.S. Makarenko. — Sumi: VVP "Mrija-1" — LTD, 1995. — 212 s. 10. Moljako V.O. Tvorchij potencijal osobistosti / V.O. Moljako // Naukovij chasopis NPU im. M.P. Dragomanova. Ser. № 12. Psihologichni nauki: zb. nauk. prac'. — K.: NPU im. M.P. Dragomanova, 2007. — Vip. 17. — S. 16-22. 11. Ponomarev Ja.A. Psihologija tvorchestva. — M.: Nauka, 1976. — 294 s. 12. Potashnik M.M.

Pedagogicheskoe tvorchestvo: problemy razvitija i opyt: Posobie dlja uchitelja. – K.: Rad. shk., 1988.– 191 s. 13. Psihologija i pedagogika zhittetvorchosti: Navchal'no-metodichnij posibnik (red. rada: V.Danij (golova), G.M.Nesen (zast. golovi), L.V.Sohan', I.T.Ermakov (nauk. red). Ta in. - K., 1996. - 792 s. 14. Sisoeva S.O. Pedagogichna tvorchist': Monografija. – H.– K.: Knizhkovе vidavn. «Karavela», 1998. – 150 s. 15. Ribalka V.V. Psihologija rozvitku tvorchoї osobistosti: Navch. posibnik. – K.: IZMN, 1996. – 236 s.

Романовська О.О.

ФОРМУВАННЯ ТВОРЧИХ УМІНЬ У МАЙБУТНІХ ІНЖЕНЕРІВ-ПЕДАГОГІВ

Статтю присвячено проблемі формування творчих умінь у майбутніх інженерів-педагогів під час їх професійної підготовки. Визначено суть поняття творчі уміння; визначено основні компоненти творчих умінь інженера-педагога; теоретично обґрунтовано методику формування творчих умінь майбутнього інженера-педагога, основний зміст якої полягає у впровадженні в початковий процес при вивченні дисципліни «Комунікативні процеси в педагогічній діяльності» методів, що стимулюють розвиток творчого мислення.

Ключові слова: творчість; творчі уміння; компоненти творчих умінь; формування; методика формування творчих умінь.

Романовская Е.А.

ФОРМИРОВАНИЕ ТВОРЧЕСКИХ УМЕНИЙ У БУДУЩИХ ИНЖЕНЕРОВ-ПЕДАГОГОВ

Статья посвящена проблеме формирования творческих умений у будущих инженеров-педагогов во время их профессиональной подготовки. Определена суть понятия творческие умения, определены основные компоненты творческих умений инженера-педагога; теоретически обоснована методика формирования творческих умений будущего инженера-педагога, основной смысл которой заключается во внедрении в учебный процесс при изучении дисциплины «Коммуникативные процессы в педагогической деятельности» методов, стимулирующих развитие творческого мышления.

Ключевые слова: творчество; творческие умения; компоненты творческих умений, формирование, методика формирования творческих умений.

Romanovska O. O.

FORMATION OF THE CREATIVE SKILLS OF THE FUTURE ENGINEERS-TEACHERS

The article is devoted to the formation of creative skills of future engineers-teachers during their training. Defined the essence of the concept of creative skills, the basic components of the creative skills of the engineer-teacher; theoretically **grounded** method of formation of creative skills of the future engineer-teacher, the basic meaning of which is the implementation of the educational process in the study of the discipline "Communication processes in educational activities" methods that promote the development of creative thinking.

Keywords: creativity; creative skills; the components of creative skills; formation; methodology of forming of creative skills.

Стаття надійшла до редакції 05.04.2013

УДК 636.085.36.98

*Сичова Юлія Володимирівна,
Кібенко Любов Михайлівна.,
м.Харків, Україна*

МОТИВАЦІЯ ЯК КОМПОНЕНТ ЗМІСТУ НАВЧАННЯ ІНО- ЗЕМНІЙ МОВИ

Актуальність проблеми. Розширення та якісна зміна характеру міжнародних зв'язків, інтерналізація всіх сфер діяльності людини роблять іноземні мови соціальнозначимими в суспільному житті. Вони стають важливим чинником соціально – економічного, науково – технічного та загальнокультурного прогресу суспільства. Внаслідок цього значно збільшується статус предмета іноземна мова як навчальної дисципліни та мотивація її вивчення.

Однією з найбільш актуальних проблем сучасної методики є навчання усному спілкуванню, т.б. мова йде про формування комунікативної компетенції, т.б. спроможності спілкуватися іноземною мовою.

Мета досліджень – вивчити взаємозв'язок мотивації та змісту навчання іноземній мові, розкрити її складові та значущу роль соціокультурного матеріалу на створення позитивної мотивації під час навчального процесу.

Матеріали і методи досліджень – використання власного досвіду та досліджень, аналіз сучасного вітчизняного і зарубіжного досвіду в області методики викладання іноземних мов.

Навчання спілкуванню іноземною мовою в умовах навчального процесу являє собою складне завдання, так як невимусене мовлення стимулює не необхідність, а потребу в реальному спілкуванні. Поряд з цим виникає питання про зміст в методиці навчання іноземним мовам, в якій

однією із головних складових є мотивація вивчення даної навчальної дисципліни.

Навчання іноземним мовам в більшості випадків носить штучно – навчальний характер, і це значно знижує потребу студентів у спілкуванні іноземною мовою. Центральним завданням кожного навчального заняття є створення умов іншомовного мовленнєвого спілкування в процесі навчання мові, максимально наближених до звичайних умов. Стимулюючим фактором іншомовного мовленнєвого спілкування слід вважати мотивацію вивчення іноземної мови.

Для правильної організації навчального заняття необхідні в першу чергу знання мотивів, цілей, зацікавленості студентів, і по – друге, вміння визначати їх та правильно керувати ними. Теоретичні дослідження з проблем мотивації та відносно визначення її зв'язку зі змістом навчання іноземним мовам визначає наступне, що «навчальна мовленнєва діяльність направлена на досягнення комунікантами певного позитивного або негативного результату в конкретній ситуації спілкування мовою, яка вивчається» [6а].

На сьогоднішній день не існує спільної думки відносно даної проблеми, а саме, що являє собою мотивація в цілому і мотивація навчальної діяльності зокрема. Рішення питання про мотивацію навчання можливе лише в області психологічних досліджень цього напрямку, де розглядаються психологічні основи мотивації. Як стверджує І.А. Зімяня, «мотив – це те, що пояснює характер мовленнєвої дії, тоді як комунікативний намір виражає те, яку комунікативну ціль має на меті комунікант, плануючи ту чи іншу форму впливу на слухача»[4].

Виходячи зі стверджень вчених–психологів та педагогів, під мотивацією тлумачиться система спонукальних імпульсів, що направляють навчальну діяльність, у випадку позитивної установки викладача, на більш глибоке вивчення іноземної мови, її вдосконалення та прагнення розвивати потреби пізнання іншомовної мовленнєвої діяльності.

Багаторічна педагогічна практика в вузі свідчить про те, що протягом одного навчального року відношення студентів до різних видів мовленнєвої діяльності іноземною мовою може різко змінюватися в позитивну або негативну сторони, і це пояснюється багатьма чинниками.

У більшості випадків у навчальному процесі використовується лише підручник з його типовими, одноманітними вправами, досить часто відсутні мультимедійні засоби навчання. Все це знижує позитивні емоції студента, його зацікавленість до заняття, і навчальна робота набуває пасивного виду діяльності. На думку вчених – психологів існує думка, чим вища успішність з іноземної мови, тим глибше в підсвідомості студента позитивна установка до вивчення іноземної мови. І навпаки, низька успішність ко-

релює з негативною когнітивною, мнемонічною, комунікативною установкою. Позитивна установка на вивчення іноземної мови сприяє покращенню результатів навчання мовленнєвої діяльності [3].

Для того, щоб ефективно організувати на заняття навчання видам мовленнєвої діяльності, постійно їх оптимізувати необхідно знати типи мотивації. Мотивація вивчення іноземної мови може визначатися зовнішніми (вузькоособистими) мотивами та внутрішніми мотивами [5].

Зовнішні мотиви не пов'язані зі змістом навчального матеріалу: мотиви пізнавальної діяльності, зацікавленості до змісту навчання (пізнавальні мотиви), мотиви оволодіння загальними способами дій, виявлення причинно – наслідкових зв'язків у навчальному матеріалі, який вивчається (навчально – пізнавальні мотиви) [5]. На думку Г.В. Рогової та З.Н. Микитенко, інтерес до процесу навчання з іноземної мови, базується на внутрішніх мотивах, які виходять із самої іншомовної діяльності. Таким чином, з метою збереження зацікавленості до предмету викладач іноземної мови повинен розвивати у комунікантів внутрішні мотиви [9;7].

Для підвищення ефективності навчання іншомовному спілкуванню з високою долею мотивації необхідно на занятті вирішити певний ряд завдань, основні із яких заключаються у використанні міжособистих відносин створенні емоційного благополуччя. З упевненістю можна сказати, що «працює не стимуляція, а внутрішнє спонукання; мотивація виявляється не привнесеною в навчання ззовні, не нав'язаною йому, а є прямим порожденням самого методу навчання» [8].

Таким чином, мотивація являє собою багатогранне явище, яке вимагає в свою чергу цілого комплексу засобів у навчальному процесі для її підтримки та керування.

Комунікативна компетенція під час вивчення іноземної мови повністю зв'язана з соціокультурними та лінгвокраїнознавчими знаннями. Без знання соціокультурного фону неможливо сформувати комунікативну компетенцію навіть в обмежених рамках.

Навчання іноземній мові як іншомовній етнокulturі і національно – специфічній картині світу являє собою певну систему, в якій надзвичайно важливі засоби підтримки мотивації до пізнавальної та виховної діяльності, що пізніше викликає у студента, який вивчає іноземну мову, комунікативну мотивацію, і в подальшому, компетенцію.

Сучасні методичні дослідження базуються на лінгвокраїнознавчому підході під час вивчення іноземної мови [1; 2; 8]. При цьому виділяється лексика з країнознавчим компонентом, країнознавчі дані, які торкаються самих найрізноманітніших сторін життя країни, мова якої вивчається, її історії, літератури, науки, мистецтва (І.Л. Бім) , а також традиції та звичаї.

В загальній структурі мотивації домінуючим є основний мотив, який визначає навчальну діяльність та формування відношення до неї.

Пізнавальні мотиви в оволодінні іноземною мовою диференціюються наступним чином: інтерес до іноземних мов як такий сприяє формуванню мотивів до аналізу мовних явищ, усіляких за формою та змістом занять з іноземної мови, до розвитку лінгвістичного мовлення; можливість використання іноземної мови як засобу обміну інформацією, отримання знань з її допомогою, вивчення культури, історії, розвитку й дійсності країни, мова якої вивчається, розширення кругозору формує мотив відношення до іноземної мови як необхідного засобу пізнавальної діяльності [66]. Практика викладання іноземної мови показує, що студенти з незмінною зацікавленістю відносяться до історії, культури, мистецтва, звичаїв, традицій, побуту повсякденного життя народу.

Висновки. Ретельно відібраний і правильно поданий матеріал закріплює всі складові мотивації: потреба, інтереси, емоції, самі мотиви та оптимально сприяє ефективному засвоєнню мови. Отже, формування сталого рівня мотивації навчання вимагає від викладача підбирати відповідні навчальні матеріали, які б представляли собою когнітивну, комунікативну, професійну цінність, що носить творчий характер, в цілому стимулювали б навчальну мотивацію.

Лінгвокраїнознавчі матеріали сприяють більш усвідомленому вивченню іноземної мови, саме соціокультурний компонент є певним стимулом підвищення мотивації в навчальному процесі вищої школи.

Література: 1.Бим И.Л. Теория и практика обучения немецкому языку в средней школе. Проблемы и перспективы. - М.: Просвещение, 1988. – 256 с. 2.Верещагин Е.М., Костомаров В. Г. Язык и культура: Лингвострановедение в преподавании русского языка как иностранного. Методическое руководство. - 3-е издание переработанное и дополненное. - М.: Русский язык, 1983. – 269 с. 3.Зарецкая И.И., Сологуб В.А., Симонова М.Н. Методы развития коммуникативной культуры педагогического коллектива. - Академия повышения квалификации и переподготовки работников образования МО РФ, 2003. - 190 с. 4.Зимняя И.А. Психологические аспекты обучения говорению на иностранном языке. - М. Просвещение, 1978. – 159 с. 5.Леонтьев А.А. Потребности, мотивы, эмоции. Конспект лекций. - М.: Издательство МГУ, 1971. – 40 с. 6.Мотивационные аспекты профессионально-ориентированного обучения ИНОСТРАННОМУ ЯЗЫКУ в ВУЗе. Межвузовский сб. науч. тр. – М: «Просвещение», 2002 а) О повышении мотивации обучения иноязычному речевому общению на начальном этапе языкового пед. ВУЗа. Н.А.Качалов б) Маслыко Е.А. Пути формирования

мотивации овладения студентами иностранного языка. 7.Никитенко З.М., Осиянова О.М. К проблеме выделения культурного компонента в содержании обучения англ. языка в начальной школе. // ИЯШ. - 1993. - №3. 8.Пассов Е. И., Кузовлев В. П., Коростелев В. С. Цель обучения иностранному языку на современном этапе развития общества // ИЯШ. - 1987. - №6. 9.Рогова Г. В. Методика обучения английскому языку на начальном этапе в ср. школе: По-сobie для учителя. - М.: Просвещение, 1988. – 224 с.

Bibliography (transliterated): 1.Bim I.L. Teorija i praktika obuchenija nemeckomu jazyku v srednej shkole. Problemy i perspektivy. - M.: Prosveshhenie, 1988. – 256 s. 2.Vereshhagin E.M., Kostomarov V. G. Jazyk i kul'tura: Lingvostranovedenie v prepodavanii russkogo jazyka kak inostrannogo. Metodicheskoe rukovodstvo. - 3-e izdanie pererabotannoe i dopolnennoe. - M.: Russkij jazyk, 1983. – 269 s. 3.Zareckaja I.I., Sologub V.A., Simonova M.N. Metody razvitija kommunikativnoj kul'tury pedagogicheskogo kollektiva. - Akademiya povyshenija kvalifikacii i perepodgotovki rabotnikov obrazovanija MO RF, 2003. - 190 s. 4.Zimnjaja I.A. Psihologicheskie aspekty obuchenija govoreniju na inostrannom jazyke. - M. Prosveshhenie, 1978. – 159 s. 5.Leont'ev A.A. Potrebnosti, motivy, jemocii. Konspekt lekcij. - M.: Izdatel'stvo MGU, 1971. – 40 s. 6.Motivacionnye aspekty professional'no-orientirovannogo obuchenija INSTRANNOMU JaZYKU v VUZe. Mezhvuzovskij sb. nauch. tr. – M: «Prosveshhenie», 2002 a) O povyshenii motivacii obuchenija inojazychnomu rechevomu obshheniju na nachal'nom jetape jazykovogo ped. VUZa. N.A.Kachalov b) Maslyko E.A. Puti formirovanija motivacii ovladenija studentami inostrannogo jazyka. 7.Nikitenko Z.M., Osijanova O.M. K probleme vydelenija kul'turnogo komponenta v so-derzhanii obuchenija angl. jazyka v nachal'noj shkole. // IJaSh. - 1993. - №3. 8.Passov E. I., Kuzovlev V. P., Korostelev V. S. Cel' obuchenija inostrannomu jazyku na sovremennom jetape razvitija obshhestva // IJaSh. - 1987. - №6. 9.Rogova G. V. Metodika obuchenija anglijskomu jazyku na nachal'nom jetape v sr. shkole: Po-sobie dlja uchitelja. - M.: Prosveshhenie, 1988. – 224 s.

Сичова Ю.В., Кібенко Л.М.

МОТИВАЦІЯ ЯК КОМПОНЕНТ ЗМІСТУ НАВЧАННЯ ІНО- ЗЕМНІЙ МОВИ

В даній статті розглядається вплив лінгвокраїнознавчого матеріалу на мотивацію вивчення іноземних мов та роль соціокультурного елементу

для активізації пізнавальної та розумової діяльності студентів у навчальному процесі.

Ключові слова: лінгвокраїнознавство, мотивація, пізнавальна діяльність, мовне явище, комунікативний метод, соціокультурний компонент.

Сычова Ю.В., Кибенко Л.М.

МОТИВАЦИЯ КАК КОМПОНЕНТ СОДЕРЖАНИЯ ОБУЧЕНИЯ ИНОСТРАННОМУ ЯЗЫКУ

В данной статье рассматривается влияние лингвострановедческого материала на мотивацию изучения иностранных языков и роль социокультурного компонента для активизации познавательной и мыслительной деятельности студентов в учебном процессе.

Ключевые слова: лингвострановедение, мотивация, познавательная деятельность, языковое явление, коммуникативный метод, социокультурный компонент.

Sychova Yu. V., Kibenko L.M.

INFLUENCE OF LINGUISTIC – CULTURAL MATERIAL ON THE MOTIVATION OF STUDY OF FOREIGN LANGUAGES

The influence of linguistic – cultural material on the motivation of the study of foreign languages and the role of sociocultural component for the activation of cognitive and cogitative student activitz during the training is considered in this article.

Key words: culture – oriented linguistics, motivation, cognitive activity, linguistic phenomenon, communicative method, sociocultural component.

Стаття надійшла до редакції 15.02.2013

УДК 141.7, 37.013

*Чудомех Валерий Николаевич,
г. Симферополь, Украина*

ФИЛОСОФИЯ ОБРАЗОВАНИЯ КАК ФУНДАМЕНТ КАЧЕСТВЕННЫХ ПАРАМЕТРОВ ОБЩЕСТВЕННЫХ СРЕД

Введение. *Философия образования* в современных энциклопедических изданиях преподносится как «область философского знания, имеющая своим предметом образование» [1], как «исследовательская область философии, *анализирующая* основания педагогической деятельности и образования, их идеалы и цели, и методологию педагогической деятельности и образования» [2]. По общепринятым ныне представлениям, «философия образования» отсчитывает свою историю с начала XX века, и её родоначальником признан Дж. Дьюи [1]. В 1921 году, в книге «Введение в философию образования», необходимость этого направления философской мысли он обосновывал следующим: «Если философия безразлична к воспитанию, она – не философия. Философию можно определить как общую теорию воспитания» [1]. С тех пор минуло девять десятилетий, но цели, задачи и *объект* «философии образования», как и прежде, недостаточно отчётливы, соответственно, её место и предназначение **в общественных образовательных процессах остаётся** дискуссионным [3, с. 4]. Например, в источнике [1] под целями и задачами «философии образования» подразумевается: а) *разрешение сомнений педагогов в ценности образования*; б) подведение их к пониманию *места* образовательных процессов в жизни общества и *высшей цели* их деятельности в этих процессах; в) *анализ* существующих проблем в общественных образовательных процессах. А в источнике [2] под целями и задачами «философии образования» понимается: а) *осознание кризиса системы образования и педагогического мышления* как отражения кризисности духовной ситуации нашего времени; б) *поиск пути преодоления трудностей в формировании идеалов и целей современного общественного образования* под требования идущей «научно-технической цивилизации» бытия людей и формирующихся «информационных сообществ» людей; в) *поиск новых философских концепций*, способных служить надёжным основанием системы образования и педагогической теории и практики.

Выше, специально курсивно выделено то, чем, собственно, и вызвана существующая *недоопределённость статуса* «философии образования» в общественных образовательных процессах – она трактуется как *внешний их участник* и как *помощник педагога*, функционально должный: а) аналитически исследовать педагогическую деятельность; б) выработать рекомендации по улучшению её организации; в) искать пути решения проблем, возникающих в педагогической деятельности работников систем общественного образования. Данное видение *статуса* «философии образования» отражено в такой, весьма замысловатой, его интерпретации: «...философия по отношению к педагогике выступает как её теоретическая основа, а педагогика является прикладной философией...» [4, с. 1]. Тупико-

вость «внешнего», *пассивно-созерцательного* участия «философии образования» в общественных образовательных процессах, становится всё более и более очевидной. В 2002 году комиссия ЮНЕСКО после анализа качества существующих национальных систем образования (в том числе, в развитых странах) выявила следующее: 1) в них не внедряются новые парадигмы образования, требующиеся ныне для обеспечения последующего благосостояния и выживания Человечества; 2) базирующиеся на доглобализационном мышлении, они устарели на десятки лет; 3) не выполняют они и свою основную функцию по формированию *созидательных сил* общества [5]. Международная Программа «Образование в интересах устойчивого развития», ведущаяся ООН с 2002 года в виде периодических рекомендаций по модернизации национально-государственных систем образования под требованием времени, имеет отчётливую экологическую и методическую направленность и *не ставит в них задач*: ни преодоления нарастающей угрозы духовного кризиса Человечества, ни направления Человечества через систему образования – по пути, предвосхищённому ноосферными трудами В.И. Вернадского и П. Тейяром де Шарденом. Существующие национальные системы общественного образования актуализированы на текущие и ближайшие (в течение 20-30 лет) потребности своих стран, и под «образованием человека будущего» в них понимается подготовка – *непосредственных наследователей* знаний, опыта, традиций и мировоззрений социумов, воспроизводящих их и «образующих». При таком подходе к «человеку будущего», в его современном «образовании» основным становится: ознакомление с историей социума и государства, в котором он явлен на свет и «образовывается», а также введение его в ходе взросления – в жизнь социума *непосредственную*, производительную, социальную и политическую. Раскрытию же того, каким может и должен быть «человек будущего» через пятьдесят, сто и более лет, и каким должно быть Человечество в Будущем, чтобы соответствовать чаяниям всех предшествовавших его поколений, настойчиво искавших «лучший образ» бытия людей и видевших в нём «великий космический смысл», в существующих национальных системах общественного образования уделяется крайне малое внимание. Хотя появление «трансгуманизма» и ряда других подобных течений, выдвигающих *идеи радикального изменения* биоорганических, социальных и духовных устоев бытия людей, уже объективно требует иметь в системах современного общественного образования надёжный фундамент: *и для идейного противостояния негативу* таких радикальных предложений Человечеству, *и для аргументированного объяснения* последствий для Рода Человеческого *не препятствованию* их реализации.

Цель настоящей публикации – обосновать необходимость перехода

«философии образования» к *активному и созидательному участию* в деятельности социальных образовательных систем. **Актуальность** тематики публикации – в наличии вышеуказанных проблем в мировой образовательной системе, в том числе и в системе общественного образования Украины. **Объект** анализа далее – классическая система современного общественного образования, а конкретный **предмет** аналитического в нём внимания: возможности в модернизации систем общественного образования для функционирования по принципу *опережения требований будущего Человечества*, и практические действия и средства, принципиально нужные для этого.

Вначале отметим, справедливости ради, что автором «идеи общественного образования» и родоначальником его «философии» следовало бы считать Платона – и обосновавшего необходимость для крепости государства «общественного образования граждан», и воплотившего его пробную модель в своей Академии. В современном общественном образовании, подразумевающем воспитание и формирование новых членов социумов путём передачи им знаний людей и опыта бытия людей в мире, базовым принято *трёхступенчатое их восхождение* к общественно-продуктивной части своей жизни (по ступеням «начального», «среднего» и «высшего» образования). При этом полагается, что *дошкольная* подготовка будущих новых членов социумов к их последующему трёхступенчатому общественному образованию проходит в семейном кругу, а также с помощью нанимаемых специально для этого – воспитателей-педагогов. Ниже, на *рис. 1*, для наглядности, дана обобщённая схема процесса воспроизводства новых членов современных государственных социумов: начинающегося с их рождения и воспитания в семье, затем продолжающегося в их последующем социум-преобразовании во «взрослых», и вершащегося их включением в бытие социумов, как считающихся уже готовыми – и к самостоятельной, взрослой жизни, и к непрерывному в дальнейшем, «взрослому самообразованию».

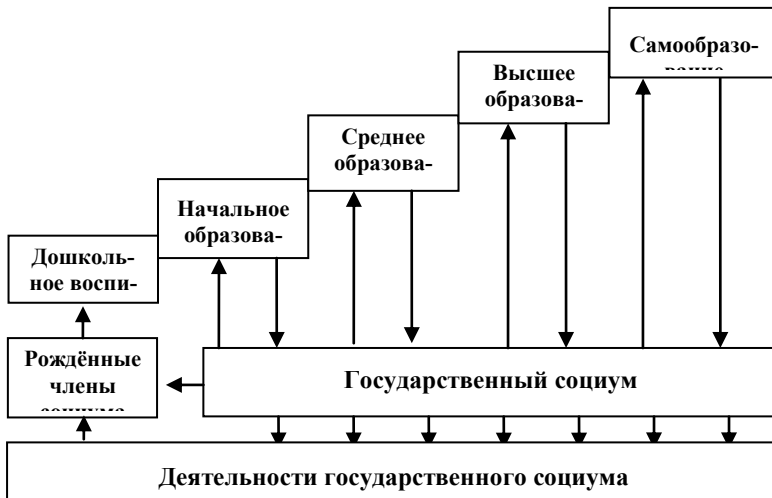

Рис. 1. Схема процесса воспроизводства новых членов современных государственных социумов

Современный процесс восхождения рождающихся новых членов социумов к «взрослости» и к началу активного участия в его деятельности продолжается *17-18 лет* (до завершения среднего образования), а при получении ими ещё и «образования высшего» – до *22-23 лет*. И всё это время мировоззрение и мироотношение будущих новых членов социумов формируется под непосредственным сильным влиянием:

- семьи, их родственников, и таких же, как они, но из других семей;
- чреды воспитателей, педагогов и иных представителей сферы общественного образования (в том числе представителей её вспомогательного состава);
- прочитанного, услышанного и увиденного ими в течение своего взросления;
- былых историй своих государств и доминирующих в них в текущем времени доктрин: религиозных, идеологических и социально-политических;
- социокультурных и духовнокультурных традиций, и парадигм общественного образования, принятых в своих государствах;
- мировоззрений и мироотношений, культивируемых в своих госу-

дарствах.

К этому нужно добавить и то, что поскольку в силу разных причин, качество воспитания будущих новых членов социума в семейной среде зачастую отличается от канонов, принятых в системах общественного образования, то генеральная задача её первой, *начальной ступени*, заключается в доведение всех на неё вступивших – до готовности подняться на ступень выше и получить *образование среднее*. То есть, современное *«среднее образование»* новых членов социумов, начинающееся фактически с 5-го класса, продолжается *семь* учебных лет. Сопоставив время *подготовки* новых членов социумов к получению *фактически среднего* образования и время дления его самого, мы видим, что первое больше второго почти в полтора раза. Если данную временную структуру классической системы современного дошкольного, начального и среднего образования совместить с реальным предназначением каждой его «ступени» в становлении будущих новых членов социумов, а также с практическим учебным содержанием каждой его «ступени», то принципиальные аналитические выводы из этого сопоставительного совмещения могут быть следующими:

1. Начиная с рождения и до окончания «среднего образования», будущие новые члены социумов находятся под постоянным и сильным влиянием всего происходящего в своих социумах и, не имея иного фундамента восприятия происходящего в своих социумах и вовне их, входят в «мир взрослых» после «среднего образования» с мировоззренческими, когнитивными и практическими навыками бытия-в-мире – которые они *захотели и смогли получить* в своих социумах.

2. *Субъективность качества «среднего образования»* будущих новых членов социумов предопределяют не только воля и настойчивость их самих в получении от социума накопленных в нём знаний и опыта бытия. Но и: а) парадигмы дошкольного, начального и среднего образования, принятые в социумах; б) функциональные задачи этих парадигм и базисное содержание курсов дошкольного, начального и среднего образования, принятое в социумах; в) качественные параметры воспитательно-преподавательской среды, в которой протекает воспроизводство и становление будущих новых членов социумов (её способность к созиданию действительно «будущего»); г) отношение в самих социумах к происходящему в сфере общественного образования; д) задачи, которые ставят социумы для неё по обеспечению своей перспективы (предполагаемой ими в «идеях» и в «проектах» своего будущего бытия).

3. Ввиду функциональной прагматичности существующих ступеней дошкольного, начального и среднего общественного образования (их генеральная задача – взрастить и подготовить будущих новых членов социумов к полноценному вхождению в мир социума и к плодотворному уча-

стию в его жизнедеятельности), кругозор воспроизводимых в нём, его будущих новых членов, ограничен «учебными программами», модифицируемыми под доминирующие в социумах *идеологии*: мировоззренческие, религиозные, социокультурные и социально-политические. Ознакомление будущих новых членов социумов с иными представлениями мира и образами бытия людей в мире, в том числе и с историями бытия людей и социумов «других», наличные учебные программы «среднего» общественного образования предусматривают, как правило: в последний год его завершения, в малом объёме и с комментариями, исходящими из мировоззренческих позиций – культивируемых издавна в социумах и традиционных для них.

4. Естественным продуктом на выходе «ступени среднего образования» такого воспроизводства социумами их будущих новых членов становится – *автоматический слепок* того, что есть в социумах в период этого воспроизводства – «будущее социумов» с мировоззрением, не выходящим за рамки им прочитанного, услышанного и увиденного в ходе взросления. Соответствует этому фундаменту и онторефлексия таких будущих новых членов социумов, проявляющаяся в их поведении, в их поступках, и в видении ими – своего последующего места в социумах.

Функциональное предназначение следующей, «высшей ступени» общественного образования – вывести выпускников его «средней ступени» на более высокий уровень знаний и опыта бытия в социуме и мире, и сформировать из них: а) слой социума высокопросвящённый и специализированный на высококачественное выполнение всех деятельности социума производительных, социальных, духовных; б) способный своими деятельно-творческими усилиями создавать предпосылки – к прогрессирующему развитию всех сфер жизнедеятельности своего социума и государства. От качества выходного продукта «высшей ступени» общественного образования, как видим, зависит многое: и текущее бытие социумов и государств; и способность государств к прогрессирующему развитию во времени; и состояние государств через пять, десять, двадцать и более лет после начала активной в них деятельности новых представителей их «высших по образованию» социальных слоёв.

Но оправдываются ли надежды государств на быстрый прогресс в своём бытии путём значительных общественных трат на столь длительное и многоступенчатое воспроизводство своих новых поколений? И способно ли нынешнее содержание всех традиционных ступеней образовательных процессов однозначно вести к системной консолидации Человечества и к началу гармоничного бытия всех людей на Земле?

Во-первых, всё предшествующие поколения Человечества существовали разделёнными на «части» (на роды, племена, народы, государства и цивилизации) и развивались *по-отдельности* (заимствуя что-либо у дру-

гих лишь периодически). Соответственно, у них были *отдельные истории*, на которые *истории других частей* Человечества накладывали отпечаток: чаще всего при военных противостояниях, в ходе торговли и при вхождении в двух- и многосторонние «союзы» для воспрепятствования угрозам своей безопасности, истекавшим – от иных близлежащих «частей» Человечества. *Разделённость* Человечества на «части» сохраняется и ныне. Высоты духовных, социокультурных, мировоззренческих и цивилизационных *барьеров* между ними немного понизила начавшаяся «экономическая глобализация» бытия Человечества, но они не исчезли, и останутся до тех пор, пока будут существовать для этого – их причины объективные (подробнее о них в источнике [6]). Ввиду многотысячелетней *раздельности развитий* «цивилизаций людей», наличие у Человечества *единой истории* отвергается многими учёными и философами и на Западе, и на Востоке. Поэтому современные учебные программы не раскрывают полно значимость всех прежних «частей» Человечества в обретении им современного планетного статуса, и *величие многотысячелетних усилий всех былых людей Земли* по формированию нынешних научных и технических возможностей Человечества *остаётся непознанным* будущими членами современных социумов и неосознаваемым.

Во-вторых, неизвестна будущим новым членам социумов и *многомиллионнолетняя «доистория людей»*, включавшая генезис телесности, разума и духа, слов и речи, и образа бытия людей. В современных учебных программах, раздел по «доистории людей» краток, содержит перечисления лишь *гипотез* происхождения людей Земли (креационных и эволюционных) и критических отзывов о них, и в нём нет прямого ответа – откуда люди на Земле? То есть, и эта весьма существенная часть *планетарного величия* многомиллионного процесса Бытия Людей на Земле остаётся *незнаемой* будущими новыми членами социумов.

В-третьих, в мировоззренческих разделах современных учебных программ отсутствуют также понятия: *о вселенской значимости* Бытия Людей на Земле; *о космоценности людей и Бытия Людей на Земле*; *о потенциальном космогоническом предназначении людей во Вселенной* – путём развития и совершенствования во времени становиться и быть – её *сотворцами, оживителями и оразумителями* [7, с. 563-564].

Таким образом, можно уверенно констатировать следующее:

1) Мировоззренческо-мироотношенческое мышление *будущих* членов социумов а, соответственно, и *будущих представителей Человечества*, современными учебными программами всех ступеней общественного образования проектируется и формируется: а) обособленным текущим в социумах и видением в них будущего не далее одного-двух своих поколений; б) сконцентрированным, в основном, на текущем в социумах и обращённым

на бытие Человечества в целом – минимально (его активируют лишь общие проблемы в текущем бытии людей, так или иначе связанные: с экологией, глобализированной экономикой, с военными конфликтами и т.п.).

2) При нынешних подходах к формированию содержания современных учебных программ всех ступеней общественного образования, оно не является «опережающим». Придать ему такой характер могло бы участие в нём философии не только в качестве «аналитика» и «оценщика» того, что в нём происходит. Но и её активное участие по его организации в части: а) *постановки всечеловеческих целей* общественного образования, вытекающих из космостатуса людей и потенциальной способности Человечества к выполнению вышеупомянутой миссии со-творца, оживителя и оразумителя Вселенной; б) *настойчивого лоббирования* реально космогонического статуса людей во Вселенной; в) *формирования базиса для планетизированно-космогонического мировоззрения* у людей Земли с убедительными научными обоснованиями их *великой вселенской ответственности* (приведены в источнике [7]): и за длительность Бытия Людей, и за реализацию его космопотенций, и за сохранение прародительницы и многомиллионлетней пестовательницы Рода Человеческого – Живой природы Земли.

3) Переход философии к такой активной и созидательной роли подготовлен ноосферными трудами В.И. Вернадского, П. Тейяра де Шардена и трудами многих отечественных и зарубежных их последователей, пробы философов активно включиться в образовательные процессы есть и в современной Украине. В частности, на философском факультете ТНУ им. В.И. Вернадского (Крым, Симферополь) недавно был разработан и введён в учебную практику – курс «Ноосферологии», в 2010 году в Киеве выпущен учебник «Философия образования в свете новой космологической концепции» [8], в котором его автор, доктор философских наук О.А. Базалук, исходя из предложенной им, «космологической концепции» происхождения людей: а) раскрывает местоположение Человечества во Вселенной и «образ человека будущего», вытекающий из вселенских задач, потенциально стоящих перед будущим Человечеством; в) анализирует влияние основных элементов и компонентов общественного образования – на формирование мировоззрения «будущих людей».

Общие выводы. Впечатляющие успехи в развитии науки и техники высветили и сделали наглядным отставание Человечества в общественно-государственном воспроизводстве людей духовно и интеллектуально развитых – способных критически оценивать происходящее в мире и активно противодействовать: и «глобальным вызовам» Человечеству, часто именуемым экологическими, экономическими и демографическими, и «вызовам» расширяющейся с каждым годом среды маргиналов – представителей мно-

гообразных сциентистских течений, навязывающих Человечеству следование в будущее – путём негативным по многим его последствиям, и далее уже необратимым для людей (ведущим к разрушению всех устоев Бытия Людей).

Существующие системы общественного образования принципиально пригодны для быстрого и широкого воспроизводства людей, способных эффективно ответить на эти «вызовы» Человечеству. Модернизация и модификация классических систем общественных образования под такую *неотложную* задачу возможна: а) при активном включении в их деятельность философов, осознающих пагубность произвольного изменения многотысячелетних фундаментов бытия людей для дальнейшей судьбы Человечества и способных постоянно доказывать это практически; б) при обязательном участии таких философов в формировании содержания всех программ общественного образования; в) при непременном использовании в них всего богатства идей и позиций видения мира, человека, и места человека в мире, предложенных Человечеству философией в тысячелетиях своего творческого существования.

Список литературы: 1. Wikipedia [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://ru.wikipedia.org>. 2. Философская энциклопедия [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://dic.akademic.ru/contents.nst/enc_philosophy/ 3. Гершунский Б.С. Философия образования. Учебное пособие / Б.С. Гершунский. – М.: МПСИ, 1998. – 432 с. 4. Современные проблемы философии образования [Электронный ресурс]. – Сайт педагогического сообщества Псковской области (РФ). – Режим доступа: <http://wiki.pskovedu.ru/index.php/>. – 8 с.5. Образование в интересах устойчивого развития в международных документах и соглашениях. – М.: Эко-Согласие, 2005. – 348 с. 6. *Чудомех В.Н.* Единения людей: принципы, базисы и кондиционально-исторические модификации / В.Н. Чудомех // Культура народов Причерноморья. – Симферополь: Межвузовский центр «Крым», 2007. – №106. – С. 255-259. 7. *Чудомех В.Н.* Человечество и Вселенная: генезис миссии / В.Н. Чудомех. – Симферополь: Бизнес-информ, 2011. – 600 с. 8. *Базалук О.А.* Философия образования в свете новой космологической концепции. Учебник. – К.: Кондор, 2010. – 458 с.

Bibliography (transliterated): 1. Wikipedia [Elektronnyj resurs]. – Rezhim dostupa: <http://ru.wikipedia.org>. 2. Filososfskaja jenciklopedija [Elektronnyj resurs]. – Rezhim dostupa: http://dic.akademic.ru/contents.nst/enc_philosophy/ 3. Gershunskij B.S. Filosofija obrazovanija. Uchebnoe posobie / B.S. Gershunskij. – M.: MPSI, 1998. – 432 s. 4. Sovremennye problemy filosofii obrazovanija [Elektronnyj resurs]. – Sajt pedagogicheskogo soobshhestva Pskovskoj oblasti (RF). – Rezhim dostupa: <http://wiki.pskovedu.ru/index.php/>. – 8 s.5. Obrazovanie v interesah ustojchivogo

razvitija v mezhdunarodnyh dokumentah i soglashenijah. – M.: Jeko-Soglasie, 2005. – 348 s. 6. Chudomeh V.N. Edinenija ljudej: principy, bazisy i kondicional'no-istoricheskie modifikacii / V.N. Chudomeh // Kul'tura narodov Prichernomor'ja. – Simferopol': Mezhvuzovskij centr «Krym», 2007. – №106. – S. 255-259. 7. Chudomeh V.N. Chelovechestvo i Vselennaja: genezis missii / V.N. Chudomeh. – Simferopol': Biznes-inform, 2011. – 600 s. 8. Bazaluk O.A. Filosofija obrazovanija v svete novej kosmologicheskoj koncepcii. Uchebnik. – K.: Kondor, 2010. – 458 s.

Чудомех В.Н.

ФИЛОСОФИЯ ОБРАЗОВАНИЯ КАК ФУНДАМЕНТ КАЧЕСТВЕННЫХ ПАРАМЕТРОВ ОБЩЕСТВЕННЫХ СРЕД

В статье проанализирована способность классических систем общественного образования к воспроизводству «людей будущего», раскрыты причины отставания качества общественного образования от требований времени и предложен путь его модернизации для функционирования по принципу опережения «требований будущего Человечества» (предусматривает активное и созидательное участие философов в формировании программ общественного образования и их содержания).

Ключевые слова: социум, образование, философия, будущее Человечества.

Чудомех В.М.

ФІЛОСОФІЯ ОСВІТИ ЯК ФУНДАМЕНТ ЯКІСНИХ ПАРАМЕТРІВ ГРОМАДСЬКИХ СЕРЕДОВИЩ

У статті проаналізовано здатність класичних систем громадської освіти до відтворення «людей майбутнього», розкрити причини відставання якості громадської освіти від вимог часу та запропоновано шлях їх модернізації для функціонування за принципом випередження «вимог майбутнього Людства» (передбачає активну і творчу участь філософів у формуванні програм громадської освіти та їх змісту).

Ключові слова: соціум, освіта, філософія, майбутнє Людства.

Chudomeh V.

PHILOSOPHY OF EDUCATION AS FOUNDATION OF QUALITATIVE PARAMETERS THE SOCIAL ENVIRONMENTS

In article is analyzed the ability classical systems of public education for reproduction the "people of future", are disclosed the reasons of backlog the quality public education from requirements of time and are offered path its modernization for functioning on principle of advancing the "future mankind

requirement" (provides the active and constructive part philosophers in formation of the programs public education and their content).

Key words: society, education, philosophy, future of humanity.

Стаття надійшла до редакції 05.03.2013

УДК 378.147.1:621.311

*Корольова Наталія Валеріївна,
м. Харків, Україна*

ФОРМУВАННЯ У МАЙБУТНІХ ІНЖЕНЕРІВ-ПЕДАГОГІВ КОМПЕТЕНТНОСТІ З ПРОЕКТУВАННЯ МЕТОДИК НАВЧАННЯ ЕЛЕКТРОЕНЕРГЕТИЧНИХ ДИСЦИПЛІН

Постановка проблеми. Сучасні тенденції розвитку освіти безпосередньо пов'язані з тими вимогами, які висуваються до фахівця на даному етапі розвитку суспільства.

У Концепції Державної програми розвитку освіти України підкреслюється, що основна мета професійної освіти – це підготовка висококваліфікованого фахівця відповідного рівня і профілю, компетентного, ерудованого, відповідального, соціально й професійно мобільного, орієнтованого в суміжних галузях діяльності, такого, що вільно володіє своєю професією, економічними та правовими знаннями, основами наукової організації праці й культури виробництва, здібного до ефективної роботи за фахом на рівні світових стандартів, технічної та соціальної творчості, самовдосконалення, готового до постійного професійного зростання, до роботи за різних форм організації праці й виробництва в умовах конкуренції.

Особливої уваги потребує підготовка інженерно-педагогічних працівників для системи професійно-технічної освіти, оскільки ринок праці, що інтенсивно формується, вимагає підвищення ефективності підготовки робітників різних галузей.

Підготовка компетентного інженера-педагога дуже складна, оскільки протягом усього періоду навчання студенти інженерно-педагогічних спеціальностей одержують специфічні знання, які характеризуються взаємопроникненням однієї галузі знань в іншу, тісною та раціональною інтеграцією психолого-педагогічного та фахового компонентів у підготовці фахівців. При такій підготовці педагогічні та технічні знання у світогляді

майбутнього інженера-педагога набувають вигляду цілісної системи знань та умінь.

Вищезгадане підкреслює актуальність дослідження на *соціально-педагогічному рівні*, обумовлену соціальним замовленням суспільства на забезпечення якості професійної освіти, що відповідає потребам сучасного ринку праці і вимозі міжнародних стандартів, тобто на підготовку кваліфікованих, конкурентоздатних, компетентних, творчих і мобільних фахівців.

Переважаючий в сучасній професійній освіті компетентнісний підхід безпосередньо пов'язаний з ідеєю комплексної підготовки індивіда не тільки як фахівця, професіонала своєї справи, але і як особистості, і як носія певних професійно важливих якостей. Отже, виявлення переліку професійно важливих якостей майбутнього інженера-педагога і їх формування стає одним з актуальних завдань всієї освітньої системи на *науково-теоретичному рівні*.

На *науково-методичному рівні* актуальність дослідження пов'язана з необхідністю розробки комплексу завдань, які сприяють ефективному формуванню знань, умінь, навичок і професійно важливих якостей майбутніх інженерів-педагогів під час вивчення дисциплін професійної підготовки.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У багатьох країнах підготовка кадрів, яка зорієнтована на формування високого рівня компетентності, є найбільш поширеною і вивчається вітчизняними та зарубіжними вченими. Дидактичні основи підготовки інженерів-педагогів досліджували О. Коваленко, П. Кубрушко, В. Кулешова, М. Лазарєв, П. Лузан, В. Нікіфоров, Б. Соколов; засоби формування компонентів професійно-педагогічної компетентності розробляли Н. Брюханова, А. Вербицький, О. Дубасенюк, Н. Кулюткін, Е. Лузик, Л. Семушина, В. Скакун; можливості навчальних дисциплін у формуванні особистості фахівця досліджували Ю. Бабанський, Н. Дмитрієва, О. Долженко, Б. Душков; умови формування компонентів педагогічної компетентності вивчали Н. Борисова, М. Кларін, В. Ляудіс, С. Сисоева. Методики навчання електроенергетичних дисциплін майбутніх інженерів-педагогів представлені в працях Н. Ерганової, В. Іванової, О. Коваленко, В. Цапенко, О. Філімонова та інших учених. Але вчені спираються, зокрема, на традиційні методики навчання, основу яких складає засвоєння знань, формування професійних умінь і навичок, але діючі державні стандарти вищої освіти спрямовані не тільки на формування системи знань, умінь, навичок, але й професійно важливих якостей фахівця. Аналіз діяльності викладачів професійним навчальних закладів вказує, що

вони переважно використовують пояснювально-ілюстративні та репродуктивні методи при недостатньому рівні використання дидактичних методів навчання, які носять проблемний характер. Таким чином, залишаються не розробленими зміст, методи та засоби формування у майбутніх інженерів-педагогів компетентності з проектування методик навчання електроенергетичних дисциплін. Все це обумовлює наявність наступних суперечностей: між необхідністю підвищення якості професійної освіти фахівців інженерно-педагогічного профілю та недостатньою розробленістю теорії, методики й технологій її досягнення; між зростаючими вимогами до рівня сформованості професійних знань, умінь, навичок і професійно важливих якостей майбутніх інженерів-педагогів та недостатньою розробленістю змісту, методу і засобів їх формування.

Ці суперечності дозволяють сформулювати проблему: підвищення якості формування у майбутніх інженерів-педагогів компетентності з проектування методик навчання електроенергетичних дисциплін.

Отже, актуальність означеної проблеми, її недостатня розробленість та необхідність розв'язання означених суперечностей обумовили вибір теми статті.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Метою статі є теоретично обґрунтувати і розробити методичну систему формування у майбутніх інженерів-педагогів компетентності з проектування методик навчання електроенергетичних дисциплін.

Виклад основного матеріалу. Аналіз основних державних нормативних документів [1,9] показав їх спрямованість на застосування компетентнісного підходу до проектування стандартів освіти. Було визначено, що для реалізації вимог держстандартів вищої освіти необхідно формувати у майбутнього інженера-педагога професійні знання від орієнтовно-ознайомлювального рівня до продуктивно-синтетичного рівня; професійні уміння з опорою на джерело інформації, самостійно і самостійно в автоматичному режимі; розвивати професійно важливі якості майбутнього інженера-педагога. Для формування у студентів компетентності з проектування методик навчання електроенергетичних дисциплін повинні використовуватися методи, засоби і форми навчання, які відповідають вищенаведеним рівням.

Результати аналізу існуючих методичних систем формування компетентності з проектування методик навчання електроенергетичних дисциплін [2, 3, 4, 7, 10] показали, що ці методики не в повному обсязі відповідають вимогам держстандартів вищої освіти: зміст частково забезпечує

належний рівень сформованості знань, умінь, навичок і професійно важливих якостей майбутнього інженера-педагога через недостатню кількість задач різного рівня складності; найчастіше використовуються пояснювально-ілюстративні методи навчання, які забезпечують формування орієнтовно-ознайомлювального рівня і недостатній рівень використання продуктивних методів навчання, що в не повній мірі можуть забезпечити формування у майбутніх інженерів-педагогів компетентності з проектування методик навчання електроенергетичних дисциплін на понятійно-аналітичному і продуктивно-синтетичному рівнях; засоби навчання представлено в основному у вигляді таблиць, схем та практично відсутні засоби управління процесом формування у студентів системи компетенцій з проектування методик навчання електроенергетичних дисциплін. Було зроблено висновок про те, що якісне формування у майбутніх інженерів-педагогів компетентності з проектування методик навчання електроенергетичних дисциплін можливе за умови обґрунтування і розробки моделі вищезазначеної компетентності майбутніх інженерів-педагогів, яка включає систему відповідних компетенцій, що відображають ознаки знаннєвого, вміннєвого і особистісного компонентів; методи навчання повинні забезпечити навчальний процес на репродуктивному і продуктивному рівнях; управління процесом формування у студентів компетентності з проектування методик навчання електроенергетичних дисциплін можливе за умов використання засобів навчання, які забезпечують одночасне формування знань, умінь, навичок і професійно важливих якостей і покрокове управління навчально-пізнавальною діяльністю студентів. Наступним етапом дослідження була необхідність теоретично обґрунтувати, розробити цілі, зміст, методи і засоби навчання, які спрямовані на формування у майбутнього інженера-педагога компетентності з проектування методик навчання електроенергетичних дисциплін. За системою державних стандартів вищої освіти основною метою процесу навчання у вищій школі є підготовка студентів до майбутньої професійної діяльності, яка здійснюється через формування у них професійних знань, умінь, навичок і професійно важливих якостей. На основі положень системного, структурного і компетентнісного підходів, а також положень про професійну діяльність інженера-педагога було розроблено модель компетентності з проектування методик навчання електроенергетичних дисциплін, яка складається з системи компетенцій: аналітичної, прогностичної і конструювальної, що побудовані на ознаках знаннєвого, вміннєвого і особистісного компонентів. Вона представлена в двох формах: в структурній і у вигляді множин

ознак. Розроблена модель компетентності, яка представлена в структурній формі, відображає цілі і зміст методики навчання: відтворює ієрархічну структуру, одержану за допомогою поетапної декомпозиції професійних знань, умінь, навичок фахівця; ґрунтується на професійних завданнях за допомогою поетапної декомпозиції типових задач діяльності фахівця; а також вміщує задачі від репродуктивного до продуктивного рівнів. Модель, яка представлена у вигляді множин ознак дозволяє більш детально описати компетентність з проектування методик навчання електроенергетичних дисциплін. Для реалізації моделі компетентності було теоретично розроблено і обґрунтовано метод управління процесом формування у студентів системи компетенцій, який ґрунтується на задачному підході і забезпечує: поетапне формування у студентів професійних знань на орієнтовно-ознайомлювальному, понятійно-аналітичному, продуктивно-синтетичному рівнях складності; формування професійних умінь за рівнями: з опорою на джерело інформації, самостійно і самостійно в автоматичному режимі відповідно до моделі компетентності з проектування методик навчання електроенергетичних дисциплін; формування професійно важливих якостей майбутнього інженера-педагога; оперативне управління навчальним процесом з обов'язковим поопераційним контролем рівнів сформованості знань, умінь, навичок і професійно важливих якостей майбутнього інженера-педагога.

Аналіз існуючих засобів навчання [5, 6, 8] показав, що вони не в повному обсязі задовольняють вимогам щодо формування у майбутніх інженерів-педагогів компетентності з проектування методик навчання електроенергетичних дисциплін, які зазначені в держстандарті вищої освіти.

Отже, для реалізації методу управління процесом формування системи компетенцій у майбутніх інженерів-педагогів було розроблено узагальнену модель засобу управління процесом формування системи компетенцій з проектування методик навчання електроенергетичних дисциплін. Підґрунтям для розробки засобів навчання є покрокове управління навчально-пізнавальною діяльністю студентів, наявність проблемних задач та інформаційної підтримки.

Розроблена модель засобів навчання містить задачі проблемного характеру та допоміжну інформацію з розв'язання задач і забезпечує оперативне управління процесом формування у студентів системи компетенцій шляхом застосування поетапного контролю після вирішення студентами кожного завдання; досягнення продуктивного рівня навчально-пізнавальної діяльності студентів за рахунок наявності проблемних задач; одночасне формування професійних знань, умінь, навичок і професійно важливих якостей

через комплексне поєднання процедурної та декларативної інформації; поетапне формування професійних знань, умінь зі заздалегідь визначеними професійно важливими якостями майбутнього інженера-педагога; уникнення формування помилкових дій за рахунок покрокової реалізації дій та контролю.

Висновки та перспективи подальших досліджень. У статті здійснено теоретичне узагальнення та запропоновано нове розв'язання наукової проблеми підвищення якості формування у майбутніх інженерів-педагогів компетентності з проектування методик навчання електроенергетичних дисциплін, що виявляється в теоретичному обґрунтуванні і розробці цілей, змісту, методу, засобів методичної системи формування компетентності з проектування методик навчання електроенергетичних дисциплін, які ґрунтуються на задачному підході.

Подальшого розвитку потребують: визначення і обґрунтування теоретичних засад формування у майбутніх інженерів-педагогів компетентності з проектування методик навчання електроенергетичних дисциплін в умовах дистанційного навчання.

Література. 1. Вимоги до державних стандартів вищої освіти: до постанови Кабінету Міністрів України від 7 серпня 1998 р. № 1247 // Офіційний вісник України. – К., 1998. – № 32, ст. 1206. – С. 8–14. 2. Бадмаев Б. Ц. Психология и методика ускоренного обучения / Б.Ц. Бадмаев – М.: ВЛАДОС, 1998. – 272 с. 3. Безрукова В.С. Педагогика. Проективная педагогика. Учебное пособие для инженерно-педагогических институтов и индустриально-педагогических техникумов. – Екатеринбург: Деловая книга, 1996. – 344 с. 4. Косырев В.П. Методическая подготовка инженеров-педагогов: Монография. – М.: ОНТИ ПНЦ РАН, 1998. – 143 с. 5. Кузьминський А.І. Педагогіка. / А.І. Кузьминський, В.Л. Омеляненко – К.: Знання-Прес, 2003. – 418 с. 6. Мойсеюк Н.Є. Педагогіка: Навч. посібник. 3-є видання, доп. / Н.Є. Мойсеюк – К.: ВАТ «КДНК», 2001. – 608 с. 7. Никифоров В.И. Основы и содержание подготовки инженера-преподавателя к занятиям: уч. пособие. / В.И. Никифоров – Л.: Ленингр. Ун-та, 1987. – 141 с. 8. Пидкасистый П. И. Педагогика / П. И. Пидкасистый – М.: Педагогическое общество России, 2000. – 640 с. 9. Про розроблення державних стандартів вищої освіти до постанови Кабінету Міністрів України від 7 серпня 1998 р. № 1247 // Офіційний вісник України. – К., 1998. – № 32, ст. 1206. – 21 с. 10. Соколов Б.А. Методические основы преподавания машиностроительных дисциплин / Б.А. Соколов – М.: Высш. шк., 1981. – 189 с.

Bibliography (transliterated): 1. Vimogi do derzhavnih standartiv vishhoї osviti: do postanovi Kabinetu Ministriv Ukraїni vid 7 serpnja 1998 r. № 1247 // Oficijnij visnik Ukraїni. – K., 1998. – № 32, st. 1206. – S. 8–14. 2. Badmaev B. C. Psihologija i metodika uskorenogo obuchenija / V.C. Badmaev

– М.: VLADOS, 1998. – 272 s. 3. Bezrukova V.S. Pedagogika. Proektivnaja pedagogika. Uchebnoe posobie dlja inzhenerno-pedagogicheskikh institutov i industrial'no-pedagogicheskikh tehnikumov. – Ekaterinburg: Delovaja kniga, 1996. – 344 s. 4. Kosyrev V.P. Metodicheskaja podgotovka inzhenerov-pedagogov: Monografija. – М.: ONTI PNC RAN, 1998. – 143 s. 5. Kuz'mins'kij A.I. Pedagogika. / A.I. Kuz'mins'kij , V.L. Omeljanenko – К.: Znannya-Pres, 2003. – 418 s. 6. Mojsejuk N.C. Pedagogika: Navch.posibnik. 3-є vidannja, dop. / N.C. Mojsejuk – К.: VAT «KDNK», 2001. – 608 s. 7. Nikiforov V.I. Osnovy i sodержanie podgotovki inzhenera-prepodavatelja k zanjatijam: uch. posobie. / V.I. Nikiforov – L.: Leningr. Un-ta, 1987. – 141 s. 8. Pidkasistyj P. I. Pedagogika / P. I. Pidkasistyj – М.: Pedagogicheskoe obshhestvo Rossii, 2000. – 640 s. 9. Pro rozroblennja derzhavnih standartiv vishhoї osviti do postanovi Kabinetu Ministriv Ukraїni vid 7 serpnja 1998 r. № 1247 // Oficijnij visnik Ukraїni. – К., 1998. – № 32, st. 1206. – 21 s. 10. Sokolov B.A. Metodicheskije osnovy prepodavanija mashinostroitel'nyh disciplin / B.A. Sokolov – М.: Vyssh. shk., 1981. – 189 s.

Корольова Н.В.

ФОРМУВАННЯ У МАЙБУТНІХ ІНЖЕНЕРІВ-ПЕДАГОГІВ КОМПЕТЕНТНОСТІ З ПРОЕКТУВАННЯ МЕТОДИК НАВЧАННЯ ЕЛЕКТРОЕНЕРГЕТИЧНИХ ДИСЦИПЛІН

Статтю присвячено проблемі підвищення якості формування у майбутніх інженерів-педагогів компетентності з проектування методик навчання електроенергетичних дисциплін. Визначено, що для реалізації вимог державних стандартів вищої освіти, методична система повинна базуватися на моделі компетентності майбутніх інженерів-педагогів, яка містить систему компетенцій, що відображають ознаки знаннєвого, вміннєвого і особистісного компонентів; метод, який забезпечує формування компетентності з проектування методик навчання на репродуктивному і продуктивному рівнях; модель засобів управління процесом формування компетентності, яка забезпечує одночасне формування знань, умінь і професійно важливих якостей і покрокове управління навчально-пізнавальною діяльністю студентів.

Ключові слова: компетентність; проектування методик навчання електроенергетичних дисциплін; методична система; модель компетентності; метод і засоби управління; система компетенцій з проектування методик навчання електроенергетичних дисциплін.

Королева Н.В.

ФОРМИРОВАНИЕ У БУДУЩИХ ИНЖЕНЕРОВ-ПЕДАГОГОВ КОМПЕТЕНТНОСТИ ПО ПРОЕКТИРОВАНИЮ МЕТОДИК ОБУЧЕНИЯ ЭЛЕКТРОЭНЕРГЕТИЧЕСКИХ ДИСЦИПЛИН

Статья посвящена проблеме повышения качества формирования у будущих инженеров-педагогов компетентности по проектированию методик обучения электроэнергетических дисциплин. Анализ исследуемой проблемы выявил наличие противоречий между необходимостью повышения качества профессионального образования будущих инженеров-педагогов и недостаточной разработанностью теории, методики и технологии их достижения; между растущими требованиями к уровню сформированности профессиональных знаний, умений и профессионально важных качеств будущего инженера-педагога и недостаточной разработанностью содержания, метода и средств их формирования.

Ключевые слова: компетентность, проектирование методик обучения электроэнергетических дисциплин; методическая система; модель компетентности; метод и средства управления; система компетенций по проектированию методик обучения электроэнергетических дисциплин.

Koroleva, N.V.

THE FORMATION OF FUTURE ENGINEERS, TEACHERS COMPETENCE IN DESIGNING TEACHING METHODS COURSES ELECTRICITY.

Dissertation is devoted the problem of upgrading forming for the future engineers-teachers of competence from planning of methods of studies of electroenergy disciplines. Certainly, that for realization of requirements of state standards of higher education the methodical system includes the model of competence of future engineers-teachers, which contains the system of jurisdictions and represents the signs of knowledges, abilities and personality components of jurisdictions; method which provides forming of competence from planning of methods of studies on the genesial and productive levels of complication; model of facilities of process control of forming of competence, which provides the simultaneous forming of knowledges, abilities and professionally important qualities and покровоке management of students educational-cognitive activity.

Keywords: a competence is from planning of methods of studies of electroenergy disciplines; methodical system; model of competence; a method and facilities of process control of forming of the system of jurisdictions is from planning of methods of studies of electroenergy disciplines.

Стаття надійшла до редакції 05.03.2013

ІІ РОЗДІЛ
ВИКОРИСТАННЯ ІНФОРМАЦІЙНИХ
ТЕХНОЛОГІЙ В ПРОЦЕСІ НАВЧАННЯ

УДК 371.134:629.33

*Адабашев Бекир Велишаевич,
Асанова Фатма,
г. Симферополь, Україна*

**ПОДГОТОВКА ІНЖЕНЕРОВ-ПЕДАГОГОВ І ОСОБЕННОСТИ
ПРОФЕСІОНАЛЬНОЇ ОРИЄНТАЦІЇ БУДУЩИХ СПЕЦІАЛІ-
СТОВ АВТОМОБІЛЬНОГО ПРОФІЛЯ.**

На протязі століття професійна орієнтація і професійне навчання шли рука об руку, орієнтуючись, перш за все на лиць підліткового віку, виходячи з посилки «навчання і професія — на всю життя». Змінення державного устрою України, структурні змінення в економіці, поява інституту безробітних в початку 1990-х гг. внесли серйозні корективи в раніше сложившюся практику. Частина завдань професійного навчання по-ранішньому вирішується в традиційних формах середнього і вищого професійного освіти, частина — в системі регіональної служби зайнятості, частина — в системі короткотривалої підготовки і перепідготовки, в тому числі на базі першого вищого освіти, частина — в системі корпоративного навчання. Зміняється сама концепція професійного освіти: «от освіти — на всю життя, к освітанню через всю життя». Ключовим моментом професійного навчання виступає посередництво досвідченого наставника в оволодінні суб'єктом визначеної професії.

Постановка проблеми. Зросли вимоги сучасного виробництва к рівню професійної підготовленості кадрів в ще більшій, ніж раніше, ступені актуалізують проблеми професійної орієнтації молоді, оскільки професійні намірення значительної частини учасників зазвичай не відповідають потребам народного господарства в кадрах визначеної професії. Профориєнтації молоді по своїй суті являється не тільки і не стільки проблемою педагогічної. Її правильно називати суспільною проблемою, для вирішення котрої зусиль одних педагогів явно недостатньо. Суть профориєнтації як суспільної проблеми проявляється в необхідності подолати протиріччя між об'єктивним набором кадрів і неадекватно цьому сложившимся суб'єктивними професійними устремліннями молоді. То єсть по своєму призначенню система профориєнтації повинна оказати суттєвий вплив на раціональне розподілення трудових ресурсів, вибір життєвого шляху молодістю, адаптацію її к професії.

“Система профориєнтації на сучасному етапі її розвитку призначена забезпечити координацію дій державних органів, школи, сім’ї, органів професійно-технічного, середнього спеціального, вищого освіти та інших соціальних інститутів, які беруть участь в її здійсненні, неперервне і сучасне рішення наукових і організаційних питань, пов’язаних з профориєнтацією, комплексне проектування впливів профориєнтаційного характеру на особистість школяра з урахуванням соціально-економічного прогнозу”.[1,59].

Підготовка до вибору професії важлива ще й тому, що вона є невід’ємною частиною всебічного і гармонічного розвитку особистості, і її слід розглядати в єдності та взаємодії з моральним, трудовим, інтелектуальним, політичним, естетичним і фізичним удосконаленням особистості, тобто з усією системою навчально-виховного процесу. Таким чином, можна зробити висновок про те, що профориєнтація є важливим моментом як у розвитку кожної людини, так і у функціонуванні суспільства в цілому.

Відсутність єдиної точки зору на поняття профориєнтації об’яснюється ще й іншими причинами. Наприклад, те, що це комплексна проблема, а отже підходи до її визначення можуть бути різними. Якщо професійна орієнтація розглядається через призму педагогічної практики, що протікає під впливом вчителів шкіл, майстрів навчально-виробничих комбінатів та інших, то прийняття цієї точки зору як єдиної та головної створює педагогічний образ профориєнтації.

На сучасному етапі інформатизації освіти відбувається активне оволодіння засобами комп’ютерних технологій та їх впровадження в навчальні дисципліни підготовки майбутніх фахівців.

Національна доктрина розвитку освіти, Концепція інформатизації та комп’ютеризації освіти, державна програма «Інформаційні та комунікативні технології в освіті та науці» на 2006-2010г.г. характеризують інформатизацію навчання як глобальне та пріоритетне напр. удосконалення змістових та операційно-дійових компонентів освіти для реалізації всіх її поточних та стратегічних завдань.

Результати наукових досліджень та аналіз стану загальної та професійної підготовки випускників навчальних закладів різних рівнів та профілів свідчать про те, що рішення проблеми інформатизації професійної освіти в даний час здійснюється недостатньо активно. Все це негативно впливає на підготовку висококваліфікованих конкурентоспроможних фахівців [2, с.93-94]

Современное профессиональное образование является одним из важнейших факторов формирования четких жизненных и профессиональных ориентиров личности. Для современного общества необходимо формировать такого специалиста, который способен не только творчески использовать информацию, но и самостоятельно приобретать и применять ее в сложных и нестандартных ситуациях, ставить задачи и находить пути их решения.

В этой связи профессиональная ориентация в период обучения является важной компонентой в подготовке качественных специалистов обладающих всеми требованиями к ним по выбранной специальности.

Довузовская профессиональная ориентация не заканчивается выбором специальности и поступлением в учебное заведение, а предусматривает дальнейшее развитие профессиональных интересов будущих специалистов. Заинтересованность в результатах производства, эффективного труда, профессиональной карьеры активизируется во время профессионального обучения. Приобретение любимой профессии предполагает индивидуально-личностное развитие учащихся и студентов, которые формируют самосознание, ценностные ориентации, компетентность, развитие информационной культуры.

Что касается информационного воспитания, то ему практически не уделяется внимание, хотя важность его не менее значима – формирование в личности гуманистического мировоззрения [4, с.67].

Целью статьи является разработать педагогические основы создания и внедрения технологии мультимедиа в виде ЦКК в системе профессионального образования и выявление возможности профессиональной ориентации и развитие информационной культуры будущих специалистов специальности «Профессиональное образование » автомобильного профиля в условиях профессионального обучения.

Анализ исследований и публикаций. В настоящее время активно изучаются последствия использования мультимедийных технологий в образовании (активность в общении, стремлении поиска новой информации, применение ее в своих исследованиях, повышение образовательного и профессионального уровня личности). Значительный вклад внесли работы В.П.Беспалько, С.А. Бешенкова, Я.А.Ваграменко, Р.С.Гуревич, М.П.Лапчика, В.М.Монахова, М.Ю.Кадемия, Е.С.Полат, И.Э.Роберт, В.В.Рубцова, Э.Г.Скибицкого, А.Борка, Р.Вильяма и др. Психологические вопросы применения информационных и компьютерных технологий (ИиКТ) в образовании изучались В.В. Давыдовым, Т.В. Габай, Е.И. Машбицем, Н.Ф. Талызиной, О.К. Тихомировым и др.

Анализ литературных источников показал, что еще недостаточно разработана проблема проектирования и применения технологии мультимедиа в виде *целостных компьютеризованных курсов* (ЦКК) в профессио-

нальном образовании. Таким образом, возникает противоречие между потребностями педагогической практики в современных технологиях мультимедиа для подготовки специалистов и недостаточной изученностью педагогических основ проектирования и разработки адаптивного лекционного курса профессиональной педагогики, учитывающих закономерности и специфику профессиональной подготовки специалистов [3, с.34].

Высшая школа Украины переживает сложный и противоречивый процесс обновления. Основными целями преобразования профессионального образования являются: подготовка квалифицированного в своей отрасли работника, специалиста соответствующего уровня и профиля, конкурентоспособного на рынке труда, свободно владеющего своей профессией и способного ориентироваться в сложных областях деятельности, готового к постоянному профессиональному росту, социальной и профессиональной мобильности.

Одним из рычагов, влияющих на развитие личности, являются инновационные технологии, т.е. применение принципиально новых способов, методов взаимодействия преподавателей и студентов, обеспечивающих эффективное достижение результатов педагогической деятельности.

В своих публикациях по новейшим тенденциям информационных технологий в области образования Сейдаметова З.С. д.п.н., зав. кафедрой информационно-компьютерных технологий РВНЗ «КИПУ» отмечает о динамике роста населения земного шара пользующегося интернетом от 0,7% в 2000 г. до 45% в 2010 г. В целом в мире в 2010 году число интернет пользователей превысило 2 миллиарда человек, что составляет 29,7% населения земного шара [12, с.129]. Эти данные свидетельствуют о том, что показатели числа интернет-пользователей в Украине также стремительно повышаются, а вместе с тем увеличиваются и информационные потоки различной научной, технической, социальной, познавательной информации.

Анализ научных работ, в которых раскрыты особенности развития личности, под влиянием социальной среды его воспитания (И. Бех, П. Гальперин, А. Леонтьев, С. Рубинштейн, М. Лукашевич, Г. Андреева, Ю. Истратов, И. Кон, А. Кушак, А. Белинская, А. Волохов, Н. Сребна) созвучны с идеями, заложенными в законодательстве Украины об образовании и документах Министерства образования и науки Украины.

Изложение основного материала.

Профориентационная работа с будущими специалистами в период профессионального обучения у студентов автомобильного направления имеет ряд специфических особенностей, обусловленных социально-экономическими и научно-техническими тенденциями.

Особенность подготовки будущих специалистов автомобильного направления обусловлена сокращением количества государственных пред-

приятый и учреждений, обслуживающих транспортные перевозки. Увеличение коммерческих станций технического обслуживания автомобилей, транспортных перевозок в городах и населенных пунктах обслуживающих население, в последнее время активизировало учащихся и студентов с выбором специализации «Эксплуатация и ремонт городского автомобильного транспорта». Подготовка специалистов в учебных заведениях по специальности Профессиональное образование с присвоением квалификации инженер-педагог в отрасли «Транспорт» позволяет выпускникам заниматься и преподавательской деятельностью в профессионально-технических учебных заведениях, лицеях, колледжах и других учебных заведениях, имеющих в учебных планах подготовки специалистов дисциплины автомобильного направления.

Для более качественной подготовки специалистов возникает необходимость использования различного рода компьютерных программ в зависимости от профиля дисциплины, в частности для профессиональной педагогики программное обучение.

Программное обучение – это обучение по заранее разработанной программе, в которой предусмотрены действия обучаемого и педагога (или посредством обучающих технологий)[5]. Исследование основано на предположении о том, что эффективность образовательного процесса с использованием ЦКК будет повышена, если:

- определить дидактические условия разработки и использования технологии мультимедиа в образовательном процессе;
- выявить принципы создания и использования ЦКК на основе технологии мультимедиа в системе профессионального образования;
- разработать технологию создания и применения целостных компьютеризированных курсов на базе технологий мультимедиа.

В соответствии с целью, объектом, предметом исследования и гипотезой были определены следующие задачи исследования:

1. Изучить состояние проблемы использования современных ИиКТ, в том числе и технологии мультимедиа в системе профессионального образования.
2. Выявить дидактические условия разработки и реализации технологии мультимедиа в реальном образовательном процессе.
3. Разработать систему принципов проектирования и создания ЦКК на базе технологий мультимедиа.
4. Создать технологию разработки и применения технологий мультимедиа в образовательном процессе и экспериментально проверить ее эффективность в реальных условиях.
5. Разработать научно-методические рекомендации по созданию и внедрению ЦКК на базе технологии мультимедиа в процессе обучения.

Практическая значимость исследования заключается в том, что оно имеет практично-ориентированный характер и может быть использовано в педагогической практике. Показано, что обучение с применением технологий мультимедиа позволяет обучающимся более успешно усваивать содержание учебного материала в данной области знаний, способствует формированию устойчивого познавательного интереса и постоянной мотивации к обучению, развивает память, внимание и мышление, создает условия для активной самостоятельной работы обучающихся.

В связи с этим профориентация рассматривается как целостный социально-педагогический феномен, который имеет специфические педагогические признаки, а именно: цель, содержание, форму и технологии реализации, а также конечный результат - профессиональное самоопределение и становление будущего специалиста. Профессиональное самоопределение - это процесс принятия решения личностью по выбору будущей трудовой деятельности. Оно заключается в осознании личностью себя как субъекта конкретной профессиональной деятельности и предусматривает самооценку человеком индивидуально-психологических качеств и сопоставление своих возможностей с требованиями профессии, к специальности[6, с. 275].

Профессиональное становление будущего специалиста означает выработку профессиональных интересов, социальных норм, жизненных позиций. На основе этих личностных качеств формируются цели и мотивационные установки профессиональной деятельности, то есть развивается профессиональное самоопределение человека. Профессиональное становление неразрывно связано с профориентацией личности.

В современных условиях решение проблемы профориентации возможно при условии использования личностью ориентированного подхода, когда создаются оптимальные условия развития у субъектов учебного процесса, способности к самообразованию, самоопределению, самостоятельности и самореализации[7, с.32].

Предлагаем рассмотреть возможности профессиональной ориентации с точки зрения интеграции[8, с.96]. Философское учение о взаимообусловленности социальных явлений в педагогической деятельности и идеи диалектического развития личности в результате включения в различные виды деятельности предполагает включение интеграционных механизмов в процесс профориентации.

Если профориентационная работа в учебных заведениях будет основываться на ее понимании как неотъемлемой части профессиональной педагогики, то содержание этой работы должна отражать структуру учебного процесса, теоретическую и практическую подготовку и их взаимодействие на принципах интеграции. Интеграционные процессы способны

обеспечить ожидаемые результаты профориентации, в частности социализацию, профессиональное становление и самоопределение.

Процессы социализации осложняются проблемами труда. Объективными предпосылками интеграции профессий, является повышение научно-технического и технологического уровня производства, изменение содержания труда, появление инвариантной составляющей в деятельности специалистов разных профессий. Подготовка современного специалиста должна обеспечивать формирование целостной системы знаний, что возможно лишь при условии интегрированного подхода к обучению.

Благодаря наличию интернета, становится возможным общение между людьми любого возраста, скачивание с базы данных любой доступной научной информации, использование различных мобильных устройств в образовательном процессе высших учебных заведений в частности.

С целью индивидуализации обучения и обеспечения студентов разносторонней учебной и научной информацией, а также с целью обучения в условиях информационного образовательного простора, в частности, в Винницком государственном педагогическом университете им. М. Кацюбинского разработаны электронные учебно-методические комплексы дисциплин (УМКД) по многим учебным дисциплинам учебного плана подготовки специалистов «Профессионального образования»[9, с.132]. Все разработанные УМКД профессионально направлены и рассчитаны на специфику направлений подготовки специалистов и содержит: необходимый лекционный материал, задания по выполнению лабораторных и практических работ, аудио и видеоматериалы, электронные учебники и пособия, вопросы по контролю и самоконтролю знаний студентов и др.

В соответствии с УМКД, осуществляется систематизация, структурирование информации и представление ее в интерактивном виде, что позволяет значительно улучшать доступ к информационным образовательным ресурсам.

Профессиональное становление специалиста требует обеспечить его многокомпетентной системой интегрированных разнопрофильных знаний. Творческий характер мышления проявляются в способности применения полученных знаний в новой ситуации, готовности выдать необходимую информацию в нужный момент и принять решение.

Профессиональная составляющая информационной культуры определяется спецификой вида деятельности, особенностями задач, возникающими перед специалистом. Общая информационная культура личности предполагает готовность эффективно решать широкий круг всевозможных задач, независимо от особенностей профессиональных видов деятельности, но и выполнять широкий спектр социальных ролей.

Проблема формирования информационной культуры исследуется в контексте отношения человека к информации, ее оценивания и отбора для практического использования, организации профессиональной информационной деятельности.

Информационная культура вооружает специалистов современными знаниями, оптимальными способами работы на ЭВМ, стимулирует стойкий познавательный интерес и потребность профессионального саморазвития, самореализации. Совершенствование системы профессионального образования обусловило появление не только инновационных технологий, форм и методов, средств обучения, но и новых видов активности личности, которым присуще общие черты обучения и труда. Интеграция элементов учебной и профессиональной деятельности способствует повышению уровня профессионального самоопределения будущих специалистов. Опираясь на вышеизложенные подходы, предлагаем собственное видение профессиональной ориентации в условиях профессиональной подготовки инженеров-педагогов автомобильного направления. Профориентационная работа с будущими специалистами в период профессионального обучения делится на три этапа:

- первый этап - осмысление выбранной профессии инженера-педагога автомобильного и городского транспорта;
- второй этап - ориентирование в условиях конкретного производства автобазы, станции технического обслуживания или на предприятиях обслуживания городского транспорта;
- третий этап - ситуационное ориентирование.

Особенность этого подхода к профессиональной ориентации заключается в разработке методик и профориентации в процессе изучения общеобразовательных дисциплин, внеучебной деятельности и профессионально-практической подготовки.

Первый этап начинается еще в школе, до выбора специальности, и продолжается до начала профессионального обучения.

В этот период преобладают общеобразовательные дисциплины. На этом этапе целесообразно сосредоточить внимание на коротких спецкурсах социально-гуманитарного направления, например «Я и профессия», «Я и специальность», которая может предлагаться вариативно: как часть учебного предмета, как факультативная, как материал для самостоятельной работы [10, с.96]. Акцент в работе следует сделать на оценку качеств личности как субъекта профессиональной деятельности. Оценка будущего специалиста проводится с помощью психолого-педагогических тестов. Обучающимся предоставляется возможность самостоятельно выбирать тесты, составлять анкеты и проводить опросы.

Второй этап профориентации связан с началом профессионального обучения, когда в будущем специалисте вырабатывается позитивное представление о будущей профессии. Именно тогда и формируются понятия социальной важности профессиональной деятельности, представление конкретного производства. В этот период педагогическая поддержка профориентационного процесса осуществляется на основании познавательной деятельности. В учебной группе создаются подгруппы по профессиональным интересам. К примеру, одна по автомобильным перевозкам, другая по ремонту и техническому обслуживанию автомобилей, третья по эксплуатации городского транспорта. Преподавательский коллектив берет активное участие в организации экскурсий на соответствующие предприятия, заключаются договора на прохождение производственных практик. Все это положительно влияет на студентов и реально приближает их к производству.

Третий этап характеризуется профессиональным становлением и адаптацией будущего специалиста при освоении данной профессии. Интерес к профессии будущих специалистов предполагает реализацию полученных в университете знаний, умений и навыков на производстве.

Предметом освоения в процессе профессионально-практической подготовки есть сама профессиональная деятельность, ее структура и взаимосвязь между компонентами.

Исследователи этой проблемы утверждают, что регулятором трудовых действий является образ предмета труда, а основными компонентами ориентационной основы действий, есть предмет действий, орудие действий, технология действий и сама деятельность [11, с. 164]. На этом этапе выпускникам предлагается проанализировать процесс производства в период прохождения производственной практики и подготовить отчет, который отображает историю, структуру, влияние социально-экономических показателей на перспективу развития предприятия.

Выводы. Создание информационной образовательной среды в учебном заведении будет способствовать логичной систематизации и структурированию, информации создания условий для перехода на новый уровень учебных технологий, новый уровень овладения научными знаниями, повышения конкурентоспособности высшего образования

Таким образом, можно утверждать, что в современных условиях расширяется научное представление о сущности и содержании профориентации.

Использование личностно-ориентированного, интегрированного подхода, показал новые возможности профессиональной ориентации в условиях профессионального обучения.

Профессиональная ориентация будущих инженеров-педагогов является неотъемлемой частью профессиональной педагогики и отображает структуру учебного процесса. Теоретическая и практическая составляющая

профориентационной работы взаимодействуют между собой на основе интеграции.

Профориентация в период профессионального обучения происходит в три этапа: осмысление выбранной профессии, ориентирование в условиях конкретного производства; ситуативная ориентация. Методика профориентации в период профессиональной подготовки разработана на основе интеграции и охватывает все стороны учебного процесса: теоретическое обучение, познавательную деятельность, профессионально-практическую подготовку.

Интеграционные процессы обеспечивают результаты профориентации: профессиональное становление и самоопределение.

Список литературы: 1.Захаров Н.Н. Профессиональная ориентация школьников: учебное пособие для студентов. - М.: Просвещение, 1988 - 272 стр. 2.Гуревич Р.С. Информатизация навчального процесу як чинник формування особистості майбутніх фахівців // Дидактика професійної школи: Зб. наук. Праць. – Хмельницький: ХНУ. – 2006. – Вип. 4. – С. 94 – 97. 3.Мизин И.А. Информационные и телекоммуникационные технологии в системе образования России / И.А.Мизин, К.К.Колин //Системы и средства информатики. – М.: Наука, 1996. –Вип.8 – С.31-36. 4.Гуревич Р.С., Атаманюк В.В. Формування інформаційної культури майбутнього вчителя // Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання у підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми: Зб. наук. праць/Ред.кол.: ІА Зязун та ін. – Київ – Вінниця: ДОВ Вінниця – 2003.– С. 8 – 13. 5.Селевко Г.К. Педагогические технологии на основе активизации, интенсификации и эффективного управления. М., - 2002. 6.Гончаренко С.У. Український педагогічний словник.–К.: Либідь, 1997. – 367 с. 7.Савченко С.В. Науково-теоретичні засади соціалізації студентської молоді в поза навчальній діяльності в умовах регіонального освітнього простору: Автореферат дис. док. пед. наук: 13.00.05. – Луганськ. – 2004. – 41 с. 8.Козловська І. Теоретико-методологічні аспекти інтеграції знань учнів професійно-технічної школи (дидактичні основи). – Львів: Світ – 1999. – 302 с. 9.Гордейчук Г.Б. Современные технологии в профессиональном образовании / Симферополь, НИЦ КИПУ, 2012-180с. 10.Цюприк А.Я., Якимович Т.Д. До проблеми розвитку професійного самовизначення майбутнього фахівця // Науковий вісник Південноукраїнського державного педагогічного університету ім. К.Д. Ушинського: Зб. наук. праць. – Одеса: ПДПУ – Вип. 10., 4 П. – С. 210 – 214. – 0,2 авт. арк. 11.Решетова З.А. Психологические основы профессионального обучения. – М.: Из-во Моск. ун-та, - 1985. – 208 с. 12.Сейдаметова З.С. Современные технологии в профессиональном образовании / Симферополь, НИЦ КИПУ, 2012-180с. 13.Пряжников Н.С. Методы активизации профессионального и личностного самоопределения, Москва, Издательство НПО “Модэк” 2002 год, 392 стр. 14.Магомедов Н.М. Современные информационные технологии в об-

разовании: дидактические проблемы, перспективы использования / Н.М. Магомедов, И.В.Роберт. _ М.:Школа-Пресс, 1994-205с.

Bibliography (transliterated): 1.Zaharov N.N. Professional'naja orientacija shkol'nikov: uchebnoe posobie dlja studentov. - M.: Prosveshhenie, 1988 - 272 str. 2.Gurevich R.S. Informatizacija navchal'nogo procesu jak chinnik formuvannja osobivosti majbutnih fahivciv // Didaktika profesijnoi shkoli: Zb. nauk. Prac'. - Hmel'nic'kij: HNU. - 2006. - Vip. 4. - S. 94 - 97. 3.Mizin I.A. Informacionnye i telekommunikacionnye tehnologii v sisteme obrazovanija Rossii / I.A.Mizin, K.K.Kolin //Sistemy i sredstva informatiki. - M.: Nauka, 1996. -Vyp.8 - S.31-36. 4.Gurevich R.S., Atamanjuk V.V. Formuvannja informacijnoi kul'turi majbutn'ogo vchitelja // Suchasni informacijni tehnologii ta innovacijni metodiki navchannja u pidgotovci fahivciv: metodologija,teorija, dosvid, problemi: Zb. nauk. prac'/Red.kol.: IA Zjazun ta in. - Kiiv - Vinnicja: DOV Vinnica - 2003.- S. 8 - 13. 5.Selevko G.K. Pedagogicheskie tehnologii na osnove aktivizacij, intensifikacij i jeffektivnogo upravlenija. M., - 2002. 6.Goncharenko S.U. Ukraïns'kij pedagogichnij slovnik.-K.: Libid', 1997. - 367 s. 7.Savchenko S.V. Naukovo-teoretichni zasadi socializacii studencheskoï molodi v poza navchal'nij dijal'nosti v umovah regional'nogo osvith'ogo prostoru: Avtoreferat dis. dok. ped. nauk: 13.00.05. - Lugans'k. - 2004. - 41 s. 8.Kozlovs'ka I. Teoretiko-metodologichni aspekti integracii znan' uchniv profesijno-tehnichnoi shkoli (didaktichni osnovi). - L'viv: Svit - 1999. - 302 s. 9.Gordejchuk G.B. Sovremennye tehnologii v professional'nom obrazovanii / Simferopol', NIC KIPU, 2012-180s. 10.Cjuprik A.Ja., Jakimovich T.D. Do problemi rozvitku profesijnogo samoviznachennja majbutn'ogo fahivcja // Naukovij visnik Pivdenoukraïns'kogo derzhavnogo pedagogichnogo universitetu im. K.D. Ushins'kogo: Zb. nauk. prac'. - Odesa: PDPU - Vip. 10., 4 II. - S. 210 - 214. - 0,2 avt. ark. 11.Reshetova Z.A. Psihologicheskie osnovy professional'nogo obuchenija. - M.: Iz-vo Mosk. un-ta, - 1985. - 208 s. 12.Sejdametova Z.S. Sovremennye tehnologii v professional'nom obrazovanii / Simferopol', NIC KIPU, 2012-180s. 13.Prjazhnikov N.S. Metody aktivizacii professional'nogo i lichnostnogo samoopredelenija, Moskva, Izdatel'stvo NPO "Modjek" 2002 god, 392 str. 14.Magomedov N.M. Sovremennye informacionnye tehnologii v obrazovanii: didakticheskie problemy, perspektivy ispol'zovanija / N.M. Magomedov, I.V.Robert. _ M.:Shkola-Press, 1994-205s.

Б.В. Адабашев, Ф.Б.Асанова

ПОДГОТОВКА ИНЖЕНЕРОВ-ПЕДАГОГОВ И ОСОБЕННОСТИ ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ ОРИЕНТАЦИИ БУДУЩИХ СПЕЦИАЛИСТОВ АВТОМОБИЛЬНОГО ПРОФИЛЯ.

Рассмотрены аспекты профессиональной подготовки инженеров-педагогов автомобильного профиля и возможности профессиональной ориентации, а также научные подходы к проблеме информатизации образования влияющие на качество обучения.

Ключевые слова: Профессиональное образование, информационные технологии, профессия, ориентация, информатизация, мотивация.

Б.В. Адабашев, Ф.Б.Асанова

ПІДГОТОВКА ІНЖЕНЕРІВ-ПЕДАГОГІВ ТА ОСОБЛИВОСТІ ПРОФЕСІЙНОЇ ОРІЄНТАЦІЇ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ АВТОМОБІЛЬНОГО ПРОФІЛЮ.

Розглянуті аспекти професійної підготовки інженерів-педагогів автомобільного профілю і можливості професійної орієнтації, а також наукові підходи до проблеми інформатизації освіти, що впливають на якість.

Ключові слова: Професійна освіта, інформаційні технології, професія, орієнтація, інформатизація, мотивація.

B.V. Adabashev, F.B.Asanova

PREPARATION OF ENGINEERS-TEACHERS AND FEATURES OF PROFESSIONAL ORIENTATION OF FUTURE SPECIALISTS OF MOTOR-CAR TYPE.

The aspects of professional preparation of engineers-teachers of motor-car type and possibility of professional orientation, and also scientific approaches, are considered to the problem of informatization of education influencing on quality teaching.

Keywords: Trade education, information technologies, profession, orientation, informatization, motivation.

Стаття надійшла до редакції 16.03.2013

УДК 378: 004

*Байло Марина Юрївна
Вінниця,
Україна*

ЗАСТОСУВАННЯ ОСВІТНЬОГО ПОРТАЛУ ДЛЯ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ ОСВІТИ У ВНЗ

Проектування та створення сучасного інформаційно-освітнього середовища на базі передових інформаційно-телекомунікаційних технологій (ІКТ) є найважливішим напрямом розвитку сучасної системи вищої освіти. Зміст і якість освіти, її відповідність сучасним потребам суспільства, є пріоритетним напрямком розвитку українського суспільства. Підвищення якості та доступності професійно-технічної освіти забезпечує впровадження (ІКТ) [7]. Розвиток сфери професійної освіти на основі інтеграції педагогічних та інформаційно-комунікаційних технологій, створення на їх основі освітніх порталів (ОП) ВНЗ з відповідним науково-методичним наповненням і можливостями використання наукових, освітніх та інформаційних ресурсів значно підвищують якість освіти, забезпечують підвищення рівня знань, умінь та навичок студентів внаслідок позитивного впливу засобів ІКТ [1, 4, 7].

Постановка проблеми. Інформатизація сучасного суспільства і тісно пов'язана з нею інформатизація освіти характеризуються вдосконаленням і масовим поширенням ІКТ в освіті, зокрема ОП ВНЗ. Вони широко застосовуються для передачі інформації і забезпечення взаємодії викладача і студента в сучасній системі професійної освіти (ПО). Тому викладач повинен не тільки володіти знаннями в області ІКТ, але й бути фахівцем щодо їх застосування у своїй професійній діяльності. Досягненню такої мети має сприяти створення і застосування ОП ВНЗ.

Найбільших успіхів у використанні ОП в Україні досягли науковці Національного технічного університету «Харківський політехнічний інститут» (В. Кухаренко, О. Рибак, Н. Сиротенко [5]), а також ВНЗ в м. Києві, Львові, Вінниці.

Аналіз останніх досліджень. Багато науковців присвячують свої наукові педагогічні та психологічні дослідження проблемам розробки та використання ОП в навчально-виховному процесі, а саме: Р. Гуревич, Г. Жолдак, О. Пехота та ін. Теоретико-методологічні та методичні основи розвитку ІКТ, питання проектування, створення та застосування ОП на прикладі електронних навчально-методичних комплексів відображені в роботах В. Бикова, Р. Гуревича, Ю. Жука, О. Шестопалюка та ін. Особливості використання ОП у підготовці педагогів розглядаються в наукових, навчально-методичних працях М. Кадемії. Питання, пов'язані з формуванням професійних знань учнів ПТНЗ засобами мультимедіа, знайшли відображення в дисертаційних дослідженнях Л. Шевченко, Л. Коношевського, В. Кухаренко.

З огляду на вищесказане **метою** даної статті є обґрунтування теоретичних основ застосування засобів ІКТ (ОП) для організації навчально-виховного процесу у ВНЗ, зокрема, професійної освіти.

Виклад основного матеріалу. Інформатизація освіти (ІО) забезпечує: підвищення ефективності всіх видів освітньої діяльності на основі використання ІКТ; підвищення якості підготовки фахівців з новим типом мислення, відповідним вимогам інформаційного суспільства.

За допомогою методів і засобів інформатизації майбутній фахівець повинен вміти отримувати відповіді на питання про те, які інформаційні професійно орієнтовані ресурси є, де вони знаходяться, як можна отримати до них доступ і як їх можна використовувати в цілях підвищення ефективності своєї професійної діяльності.

Вміння використовувати ОП для здобуття нових знань базується на знаннях, уміннях і навичках, набутих студентами в процесі вивчення у ВНЗ дисциплін: інформатика, основи роботи з персональним комп'ютером, мультимедійні засоби навчання, програмного забезпечення, програмування та засобів телекомунікацій.

Використання ОП передбачає постійну модернізацію програмного і технічного забезпечення, регулярне підвищення кваліфікації викладачів і технічних фахівців ВНЗ. Успішність розробки і використання ІКТ у навчальному процесі, якість створених ОП можуть оцінити студенти, для яких перехід на навчання за новими навчальними програмами, скорочення обсягу аудиторних навчальних годин з одночасним збільшенням навчальних годин, відведених для самостійної роботи, мотивує їх до використання ОП в навчальному процесі.

Сучасний ВНЗ повинен забезпечувати впровадження нових підходів до навчання засобами ОП, з метою виконання вимог державних освітніх стандартів до професійної підготовки студентів, самоосвіти на основі варіативності змісту та організації освітнього процесу, саме ІО, формування сучасного освітнього середовища (ОП) навчального закладу будуть сприяти вирішенню цих завдань.

Необхідність впровадження ОП в освітню діяльність ВНЗ, а також враховуючи особливості організації професійної підготовки майбутніх фахівців, в нашому випадку, педагогічних працівників, ми проводимо дослідження щодо створення різнорівневого багатофункціонального інформаційного освітнього порталу кафедри «Інноваційних та інформаційних технологій в освіті» Інституту магістратури, аспірантури та докторантури Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського, який реалізує концепцію доступності високоякісної освіти.

Послідовне впровадження в навчальний процес on-line-навчання сприяє розміщенню на порталах ВНЗ актуальної освітньої інформації і створює умови для інтеграції в навчальний процес ВНЗ освітнього контенту, інноваційних технологій навчання, організаційних моделей навчання, підвищення професійної компетентності викладачів, [3].

На кафедрі інноваційних та інформаційних технологій в освіті Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського створено інформаційно-освітній портал. Головна сторінка порталу кафедри показана на рис. 1.

Рис. 1. Головна сторінка порталу кафедри інноваційних та інформаційних технологій в освіті

Аналізуючи зміст ОП, ми бачимо, що кафедра надає можливість користувачам отримувати інформацію про роботу кафедри в різних напрямках: навчальна робота (державна атестація освітньо-кваліфікаційних рівнів; дипломні і курсові роботи, виконані студентами; практика з інформаційних технологій; курсове навчання з робітничих професій; підготовка до екзаменів); наукова робота (напрями та матеріали науково-дослідної роботи; науково-дослідна тема кафедри; підготовка науково-педагогічних працівників; експериментальна робота; Intel проекти «Навчання для майбутнього»; науково-педагогічна практика магістрів; видавнича діяльність кафедри); діяльність кафедри (тематика та матеріали виступів та доповідей на методичних семінарах; всеукраїнські та міжнародні конкурси; співпраця з вітчизняними навчальними закладами; співпраця з зарубіжними навчальними закладами; відкриті заняття викладачів кафедри); інформація про кафедру (адреси та телефони працівників кафедри; наукові працівники; планування роботи кафедри; фотогалерея кафедри); сторінка профспілкового комітету кафедри; плани та матеріали виховної та позаурочної роботи; педагогічне програмне забезпечення; абітурієнту; програми; електронні на-

вчально-методичні комплекси; електронні педагогічні програмні засоби; рейтинг викладачів кафедри; електронна газета.

Розглянемо більш детально розділ «Електронні навчально-методичні комплекси» (ЕНМК), який складається з двох частин, що відповідають освітньо-кваліфікаційним рівням «Бакалавр» та «Спеціаліст», рис. 2.

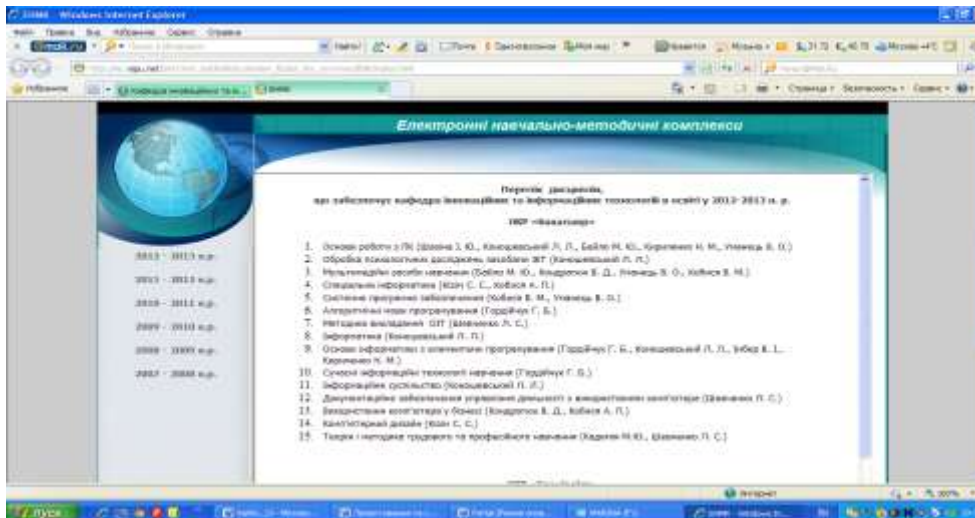

Рис. 2. Головна сторінка розділу «Електронні навчально-методичні комплекси»

З цієї сторінки ми можемо обрати будь-який ЕНМК з дисциплін, викладання яких забезпечує кафедра, відповідно до напрямків підготовки майбутніх педагогів, наприклад з дисципліни «Основи роботи з ПК», рис. 3.

Рис. 4. Головна сторінка ЕНМК «Основи роботи з ПК»

ЕНМК з дисципліни «Основи роботи з ПК» складається з таких розділів:

- «Головна ЕНМК» – забезпечує перехід на сторінку «Електронні навчально-методичні комплекси: Перелік дисциплін, що забезпечує кафедра інноваційних та інформаційних технологій в освіті у 2012-2013 н. р.»: Напрямки підготовки: ОКР «Бакалавр»; ОКР «Спеціаліст»».

- «Блог» – забезпечує реєстрацію користувача.
- «Головна» – забезпечує перехід на головну сторінку

ЕНМК «Основи роботи з ПК».

- «Методичні матеріали» – забезпечує перехід на сторінки з методичними матеріалами.

- «Навчальний матеріал» – забезпечує відкриття сторінок з лекціями, самостійними роботами, технікою безпеки, лабораторними роботами, словником, рекомендованою літературою, адресами інформаційних джерел Інтернету, студентськими роботами/

- «Матеріали для контролю знань» – забезпечує студентам доступ до сторінок «Питання до заліку», «Тести», «Критерії якості знань».

Дисципліну «Основи роботи з ПК» вивчають студенти всіх напрямків підготовки університету, студенти природничого напрямку підготовки цю дисципліну вивчають за навчальним планом, який відрізняється від навчального плану, призначеного для студентів гуманітарних напрямків під-

готовки. Тобто, на порталі кафедри розміщено комплекс з дисципліни «Основи роботи з ПК» – для студентів гуманітарних спеціальностей.

Робочі програми розроблені для різних напрямків спеціалізації і мають професійну спрямованість.

ЕНМК з дисципліни «Основи роботи з ПК» вирішує наступні завдання:

- забезпечення широкого і якісного доступу до наявних педагогічних програмних засобів (ППЗ), до інформаційних ресурсів порталу кафедри;
- створення технічних умов для пошуку і вивчення матеріалу, викладеного в доступній формі у вигляді інформаційних тематичних блоків, що допомагає студентам отримати необхідну навчальну інформацію в повному обсязі;
- стимулювання процесу створення інноваційних ППЗ;
- навчально-методичний супровід освітнього процесу тощо.

Розглянемо роботу студентів з ЕНМК «Основи роботи з ПК». Отримавши доступ до навчально-методичних матеріалів в електронному вигляді, **студент може** їх роздрукувати або вивчати отриманий навчально-методичний матеріал безпосередньо з екрану. Крім того, в процесі навчання студент може самостійно і автономно звертатися до різних розділів і видів робіт з дисципліни, що допоможе йому поглибити і розширити знання з дисципліни.

Після вивчення певного об'єму матеріалу, студент може у письмовій формі (по електронній пошті або по Skype) поставити питання викладачеві і отримати на них відповіді.

Далі, як продовження процесу навчання, для перевірки якості засвоєння викладач може задати ряд контрольних питань, пославши їх студенту по електронній пошті. Студент може також проводити самотестування, використовуючи електронні тести, розміщені в ЕНМК, для підготовки до захисту лабораторних робіт, складання заліку (іспиту). Залік (іспит) студент складає особисто при прямому контакті з викладачем в традиційній формі: білет – питання – практичне завдання – відповідь (заліковий тест).

Висновки. Застосування ОП (ІКТ) в професійній освіті тісно зв'язано з використанням і всебічним удосконаленням освітніх порталів ВНЗ, які сприяють професійному та особистісному розвитку студентів.

Застосування ІКТ у навчальному процесі істотно підвищує рівень знань і вмінь студентів, суттєво покращує рівень засвоєння матеріалу, підвищує рівень пізнавальних інтересів студентів та підвищує мотиваційну складову навчальної діяльності, обумовлену тим, що застосування інноваційних технологій є цікавим, новітнім.

Створений засобами ІКТ освітній портал надає можливість динамічно оновлювати навчально-методичні ресурси, пропонувати студентам

ППЗ, створені кваліфікованими педагогами, застосовувати такі педагогічні технології, які б враховували пізнавальні можливості студентів.

Впровадження освітнього порталу надає викладачу додаткові можливості успішно вирішувати складні науково-методичні задачі: встановлення змістовних зв'язків у ланцюжку «загальне – особливе – одичне»; відбір дидактично обґрунтованих методик засвоєння студентами нових знань; використання *варіативних* комбінованих методик (технологій) навчання з урахуванням реальної готовності студентів до репродуктивного та продуктивного типу навчальної діяльності; забезпечення розширення суб'єктивного статусу студента в його освітній діяльності, так як дозволяє кожному студенту знайти свою оптимальну освітню траєкторію (час, темп, обсяг вивченого матеріалу, послідовність засвоєння тощо).

Список використаних джерел: 1. Башинська Т. Проектувальна діяльність – основа вчителя і учнів. / Т.Башинська – Початкова школа – 2003. №7. – с. 35 – 38. 2. Гуревич Р.С. Організація баз даних у MS Access: навчальний посібник для учнів і студентів нетехнічних навчальних закладів/ Р.С.Гуревич, Л.В. Жиліна, М.Ю.Кадемія – Вінниця: ДОВ «Вінниця», 2006.– 252 с. 3. Калюжна Т.М. Організаційно-педагогічні умови застосування освітньо-наукового порталу в системі екстернатної підготовки фахівців у технічному університеті: дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук: спец. 13.00.04. «Теорія і методика професійної освіти» / Т.М. Калюжна. – Київ, 2009. – 183 с. 4. Крилов І.В. Інформаційні технології: теорія і практика / І.В.Крилов – М.: «Центр», 1996 р. – 156 с. 5. Кухаренко В.М. Дистанційне навчання. Умови застосування. Дистанційний курс: навчальний посібник. 3-є вид. / В.М. Кухаренко, О.В. Рибалка, Н.Г. Сиротенко – Харків: НТУ "ХПІ", Торсінг, 2002. – 320 с. 6. Ларионов В.В. Видовое информационное поле в инновационной педагогике: состав, структура, свойства и применение в тестировании / Инновации в образовании. / В.В.Ларионов. – 2005. – №1. – с.55–62.

Bibliography (transliterated): 1. Bashins'ka T. Proektual'na dijaj'nist' – osnova vchitelja i uchniv. / T.Bashins'ka – Pochatkova shkola – 2003. №7. – s. 35 – 38. 2. Gurevich R.S. Organizacija baz danih u MS Access: navchal'nij posibnik dlja uchniv i studentiv netehnichnih navchal'nih zakladiv/ R.S.Gurevich, L.V. Zhilina, M.Ju.Kademija – Vinnicja: DOV «Vinnicja», 2006.– 252 s. 3. Kaljuzhna T.M. Organizacijno-pedagogichni umovi zastosuvannja osvitn'o-naukovogo portalu v sistemi eksternatnoj pidgotovki fahivciv u tehničnomu universiteti: dis. na zdobuttja nauk. stupenja kand. ped. nauk: spec. 13.00.04. «Teorija i metodika profesijniosviti» / T.M. Kaljuzhna. – Kiiiv, 2009. – 183 s. 4. Krilov I.V. Informacijni tehnologii: teorija i praktika / I.V.Krilov – M.: «Centr», 1996 r. – 156 s. 5. Kuharenko V.M. Distancijne navchannja. Umovi zastosuvannja. Distancijnij kurs: navchal'nij posibnik. 3-e vid. / V.M. Kuharenko, O.V. Ribalka, N.G. Sirotenko – Harkiv: NTU "HPI", Torsing, 2002. – 320 s. 6. Larionov V.V. Vidovoe informacionnoe pole v innovacionnoj pedagogike: sostav, struktura, svojstva i primenenie v testirovanii / Innovacii v obrazovanii. / V.V.Larionov. – 2005. – №1. – с.55–62.

М.Ю. Байло

ЗАСТОСУВАННЯ ОСВІТНЬОГО ПОРТАЛУ ДЛЯ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ ОСВІТИ У ВНЗ

У роботі запропоновано концептуальний підхід до викладання в ВНЗ України дисциплін професійного напрямку з використанням освітнього порталу. Розглянуті шляхи реалізації дидактичних принципів при використанні освітніх порталів для викладання дисциплін професійного циклу.

Ключові слова: освітній портал, інформаційні технології, вища професійна освіта.

М.Ю. Байло

ИСПОЛЬЗОВАНИЕ ОБРАЗОВАТЕЛЬНОГО ПОРТАЛА ДЛЯ ОБЕСПЕЧЕНИЯ ПРОФЕССИОНАЛЬНОГО ОБРАЗОВАНИЯ ВУЗОВ

В работе предложен концептуальный подход к преподаванию в ВУЗах Украины дисциплин профессиональной направленности с использованием образовательных порталов. Рассмотрены пути реализации дидактических принципов при использовании образовательных порталов для преподавания дисциплин профессионального цикла.

Ключевые слова: образовательный портал, информационные технологии, высшее профессиональное образование.

M. Y. Baylo

USE OF THE EDUCATIONAL PORTAL FOR PROFESSIONAL EDUCATION UNIVERSITIES

In the proposed conceptual approach to teaching in higher educational Institutions of Ukraine disciplines of professional orientation with the use of educational portals. The ways of implementation of didactic principles in the use of educational portals for teaching disciplines of professional cycle.

Keywords: educational portal, information technology, higher professional education.

Стаття надійшла до редакції 13.03.2013

УДК 378.091.31:811.112.5

*Балашова Світлана Сергіївна
м. Вінниця, Україна*

ВИКОРИСТАННЯ ІННОВАЦІЙНИХ МЕТОДИК НАВЧАННЯ ГЕТЕ-ІНСТИТУТУ У ФОРМУВАННІ ІНШОМОВНОЇ КОМПЕТЕНЦІЇ МАЙБУТНІХ ЕКОНОМІСТІВ

Постановка проблеми. У зв'язку з орієнтацією зовнішньої політики України на поглиблення міжнародних економічних відносин з країнами

Європи питання підготовки конкурентоспроможних фахівців-економістів, які володіють іноземними мовами, стає все більш актуальним.

Знання іноземних мов як засобу соціального спілкування є невід'ємною частиною суспільного розвитку нашого часу. В Україні якість освіти сучасних студентів як майбутніх фахівців пов'язана з необхідністю оволодіння іноземними мовами, що сприятиме їхній мобільності у Європі і має відповідати міжнародним уявленням щодо основних компетенцій справжнього фахівця. Це вимагає нової орієнтації цілей, принципів, змісту, методик викладання мови, оцінювання набутих знань відповідно до визначених в освітньо-кваліфікаційній характеристиці фахівця типових завдань та вмій їх застосування у його діяльності; розвиток діяльнісної комунікативної компетенції [2, с. 8].

Аналіз попередніх досліджень. Про актуальність питання необхідності використання інноваційних технологій навчання іноземної мови студентів нефілологічних спеціальностей свідчать чисельні публікації таких авторів як Матвієнко О.В., Гришкова Р.О., Козаков В.А., Сорокіна Н.Д. та ін., що визначають інноваційне навчання як процес і результат такої навчальної діяльності, яка стимулює появу змін в існуючій культурі, соціальному середовищі. Інноваційне навчання, поза підтримкою існуючих традицій, ініціює активний відгук на проблемні ситуації, що виникають як перед окремою людиною, так і перед суспільством [1; 3].

Основна функція інноваційного навчання – це не стільки підготовка до життя, скільки безпосереднє включення в сам життєвий процес, що можна здійснити лише за умов оволодіння прийомами саморозвитку та самоосвіти. Таким чином, основна мета інноваційного навчання – це навчити людину вчитись у будь-якій ситуації. В основі моделі інноваційного навчання – спільна діяльність студента і викладача у формі діалогу, міжособистісних взаємодій та інтенсивного занурення в предмет [3, с. 116].

Мета статті полягає в обґрунтуванні доцільності використання передового досвіду Гете-Інституту у навчанні німецькій мові та застосування його інноваційних методик навчання, обумовлених орієнтацією на ключові вміння, яких повинні набути майбутні фахівці, що вивчають дисципліну «Німецька мова за професійним спрямуванням».

Виклад основного матеріалу. Іншомовна професійна підготовка фахівця економічного профілю повинна відповідати вимогам часу, бути зорієнтованою на розширення кола професійних ролей та функцій, перспективу міжнародної співпраці, забезпечувати можливість мобільності як науковців, так і студентів у межах світового освітнього простору. Мета, якої необхідно досягнути, це формування у студентів нефілологічних спеціальностей іншомовної соціокультурної компетенції в процесі фахової підготовки. Специфіка іншомовної підготовки студентів економічних на-

вчальних закладів повинна відповідати вимогам Загальноєвропейських Рекомендацій з мовної освіти і передбачати дотримання сучасних дидактичних та методичних принципів навчання іноземних мов: інтерактивності, інтеграції, мовленнєво- мисленнєвої активності, контекстуалізації, домінуючої ролі безперекладної семантизації, інтернаціоналізму та плюрилінгвізму, варіативності та раннього професійного спрямування в навчанні іноземної мови [3].

До педагогічних засад, здатних забезпечити формування іншомовної компетенції, віднесено інноваційне навчання професійного іншомовного спілкування. Приймаючи до уваги те, що основна мета інноваційної освіти - навчити людину поповнювати свої знання у будь-якій ситуації, зазначимо, що в основі інноваційної освіти лежить спільна діяльність студента і викладача у формі діалогу, міжособистісних взаємодій та інтенсивного занурення в предмет [3].

Інноваційне навчання іноземної мови передбачає відмову від переказу навчальних текстів та інших репродуктивних методів навчання та перехід до рівноправного діалогічного спілкування, моделювання реальних життєвих ситуацій, впровадження інтерактивних видів роботи: методу проєктів, мозкової атаки, кейс-методу, рольових ігор тощо. Воно сприяє формуванню критичного мислення студентів та здатності застосовувати отримані знання в конкретних ситуаціях [1, с. 118].

Завдяки педагогічній співпраці та активній участі у розробці навчальних програм, планів і підручників, завдяки різноманітним пропозиціям у підготовці та підвищенні кваліфікації вчителів німецької як іноземної, Гете-Інститут має безпосередній вплив на виникнення або модифікацію концепцій вивчення та викладання іноземної мови. На відміну від традиційних лекцій, практичних і семінарських занять, активні форми й методи навчання на заняттях Гете-Інституту дозволяють наблизити навчальний процес до реальності, імітуючи професійну діяльність, що сприяє формуванню іншомовної компетенції.

Гете-Інститут — це всесвітня мережа культурних центрів Федеративної Республіки Німеччина, що популяризує вивчення німецької мови за кордоном і підтримує міжнародну співпрацю в культурній сфері, подає детальну інформацію про культурне, суспільне й політичне життя Німеччини. Мережа Гете-Інститутів, Гете-центрів, культурних товариств, читальних залів, екзаменаційних центрів та центрів вивчення німецької мови більш ніж 50 років виконує центральні завдання культурної й освітньої політики за кордоном.

Один із основних напрямів роботи Гете-Інституту є викладання німецької мови як іноземної, проведення мовних курсів та екзаменів, розробка навчальних матеріалів та підвищення кваліфікації викладачів німецької

мови. Крім того, в межах цієї галузі, Гете-Інститут бере участь у наукових дослідженнях та ініціативах мовної політики. Гете-Інститут є основним партнером в ініціативі "Школи: Партнери майбутнього".

Гете-Інститут в Україні поставив перед собою такі завдання:

- виступати посередником та співучасником у німецько-українському діалозі в культурній та освітній сферах;
- сприяти зростанню й підтриманню інтересу до Німеччини;
- надавати інформацію про Німеччину;
- сприяти вивченню німецької мови в Україні;
- підтримувати діалог між Європою та східноєвропейськими культурами (<http://www.goethe.de/ins/ua/kie/>).

Гете-Інститут пропонує диференційовану програму мовних курсів. Починаючи з курсів для початківців аж до найвищого рівня слухачі займаються мовою за комунікативними методиками, готуючись до центральних іспитів Гете-Інституту.

Наприклад, успішна здача іспиту „Ділова німецька мова“ Prüfung Wirtschaftsdeutsch International (PWD) служить підтвердженням того, що фахівець може належним чином порозумітися у повсякденних професійних ситуаціях та адекватно реагувати. Іспит відповідає п'ятому рівню (C1) відповідно до шестирівневої шкали вмінь та навичок Загальноєвропейських рекомендацій з мовної освіти.

Після успішної здачі іспиту (майбутній) фахівець зможе, наприклад:

- розуміти складну усну та письмову інформацію німецькою мовою та компетентно висловлюватися в усній та письмовій формі на професійні та наукові теми,
- опрацьовувати широкий мовний спектр комплексних та фахових складних автентичних усних та письмових текстів наукової тематики,
- коректно, відповідно до ситуації та диференційовано висловлюватися німецькою мовою на професійні та наукові теми,
- належним чином здійснювати ділове письмове листування тощо (<http://www.goethe.de/ins/ua/kie/lrn/prf/pwd/ukindex.htm>).

Цілі занять з німецької мови за професійним спрямуванням у ВНЗ сформульовані у «Рамковій Програмі з німецької мови для професійного спілкування для вищих навчальних закладів України», яка є принципово новим вихідним документом, на основі якого розробляються Типові програми з німецької мови для конкретної спеціальності ВНЗ України. Дана Рамкова Програма є продовженням європейського проекту «Німецька як мова професійного спілкування у ВНЗ країн Європи», що здійснюється за підтримки Гете-Інституту. Закладені в основу Рамкової Програми зміст,

цілі, принципи та методи навчання базуються на новітніх досягненнях педагогіки, психології, лінгвістики та методики викладання іноземних мов. Це дозволяє організувати навчальний процес з урахуванням сучасних вимог до професійної підготовки майбутнього фахівця [6, с. 1].

Під інноваційними засадами Рамкової Програми слід розуміти:

- розвиток діяльнійсної комунікативної компетенції, що передбачає оволодіння всіма видами мовленнєвої діяльності та комунікативне використання німецької мови як у повсякденних, загальних ділових, так і у фахових ситуаціях;
- професійна і фахова спрямованість, що передбачає залучення професійних навичок, умінь та знань;
- усвідомлення міжкультурних відмінностей та зв'язків між власною та іноземними культурами;
- формування тематичних мереж для визначення змісту навчального процесу;
- система оцінювання рівня сформованості комунікативної діяльнійсної компетенції студентів з урахуванням рівнів володіння іноземною мовою, визначених у Загальноєвропейських Рекомендаціях з мовної освіти.

Професійно зорієнтоване заняття з німецької мови як іноземної – це насамперед мовне заняття, професійний зміст якого зростає від першого до останнього семестру [6, с.9].

Отже, мета занять з німецької мови за професійним спрямуванням у ВНЗ – це розвиток діяльнійсної іншомовної компетенції як у повсякденних, загальних ділових, так і у фахових ситуаціях, які, поряд з навчанням іншомовного спілкування, передбачають усвідомлення студентом зв'язків між власною та іноземними культурами, розвиток та активізацію міжфахового мислення, формування навичок та вмінь автономного навчання, спрямованого на формування у студента особистої відповідальності за результати навчання шляхом організації навчального процесу спільно з викладачем.

До професійно і фахово-орієнтованих технологій в навчальному процесі належать організація роботи і часу, візуалізація, презентація, ведення розмови/дискусії та/або керування ними, аналіз професійних ситуацій, метаплан, майнд-меппінг тощо. Зазначені технології можуть знайти своє застосування насамперед у таких формах організації занять як проектна робота та ділові ігри. Останні відкривають можливості для творчої та експериментальної діяльності і навчання, якими керують самі студенти [6, с.16].

Можливості застосування ігрових технологій у навчальному процесі та їх використання у професійній підготовці фахівців розкрито у працях А.Вербицького, В.Платова, В. Щербань, Л. Волкової, Л.Якубовської та ін.

Питання організації навчання за методом проектів розглядалися у працях Д. Дьюї, У. Х. Кілпатрика, Л. Є. Левіна, Д. Пітта, С. Т. Шацького, О. С. Полат, Г. К. Селевка, В. Д. Симоненко, І. А. Сасової, М. Б. Романовської, С. Яшук, А. Вольерс, Ш. Ланг, Е.Юнг та ін.

Ділові ігри у підготовці фахівців до професійного спілкування іноземною мовою є методом активізації її вивчення, який базується на поєднанні індивідуального та групового навчання. Як рольові, так і ділові ігри сприяють формуванню навичок діалогічного та монологічного мовлення, активізації мовленнєвої діяльності, вихованню засобами іноземної мови.

Ділова гра є засобом моделювання різноманітних умов професійної діяльності шляхом пошуку нових засобів її виконання. Ділова гра імітує певні аспекти людської діяльності та соціальної взаємодії. Гра є ефективним методом навчання, оскільки усуває протиріччя між абстрактним характером предмету та реальним характером професійної діяльності. Вона дозволяє знайти рішення складних проблем завдяки застосуванню спеціальних правил ведення дискусій, обговорення проблеми, стимулюванню творчої активності студентів (наприклад, методом мозкового штурму). Крім того, ділові ігри дозволяють майбутнім фахівцям розкрити свої власні якості, навчитися працювати у команді, сприяють розвитку навичок критичного мислення, комунікативних навичок, розв'язання проблем, відпрацювання різних варіантів поведінки в проблемних ситуаціях, вихованню розуміння позиції інших людей.

Нині широкого застосування в навчальному процесі набув метод проектів, який завжди передбачає для вирішення проблеми, з одного боку, використання різних методів, з іншого — інтегрування знань, умінь з різних галузей науки. Проектна робота є об'єднаною навчально-пізнавальною творчою діяльністю студентів-партнерів, які мають спільну проблему, мету, способи діяльності, узгоджені методи, спрямовані на досягнення загального результату сумісної діяльності, а метод проектів є тим методом, в основі якого лежить розвиток пізнавальних, творчих навичок учнів, умінь самостійно конструювати свої знання та орієнтуватися в інформаційному просторі, розвивати своє критичне мислення [5, с.6].

Наведемо приклад організації заняття із використанням ігрових технологій із залученням ресурсів мережі Інтернет для студентів-менеджерів туризму з теми «Туристи у Гамбурзі».

Метою гри є навчити студентів уміти орієнтуватися у незнайомому місті, планувати поїздку (забронювати готель, вибрати транспортний засіб та дізнатися, як дістатися до міста та скільки коштують квитки, як організувати вільний час та що відвідати).

Студенти розподіляються на групи – туристів та експертів. Кожен турист отримує картку, в якій пропонуються мовні засоби для ведення розмови з заданої теми, зазначаються вік, соціальний статус, інтереси та преференції кожного (наприклад, хтось надає перевагу подорожі літаком та проживанню у великому готелі у центрі міста, хтось хотів би забронювати невеличкий тихий готель, хтось полюбає театр, інший – джазові концерти та ін.). Завдання «експертів» – працівників туристичної служби міста (відділень «Готелі», «Транспортне сполучення», «Організація вільного часу. Визначні місця») – зробити, враховуючи бажання «туристів», відповідні пропозиції щодо зручного перебування у місті. Виконання цього завдання вимагає відповідної підготовки. Викладач може попередньо підготувати актуальну інформацію, роздрукувавши її, або запропонувати студентам самим зібрати інформацію, використовуючи сайти міста у мережі Інтернет.

Отже, під час навчання фахівців професійному спілкуванню іноземною мовою з використанням ігрових технологій забезпечується формування комунікативної компетенції студентів. Ігри у підготовці фахівців до професійного спілкування іноземною мовою (ігрові дискусії, ігрові ситуації, рольові ігри, ділові навчальні ігри) є ефективним засобом вирішення завдань формування фахівця, який не тільки готовий до професійної діяльності, але й сформований як творча і соціально-активна особистість.

Студенти використовують свої мовні, міжкультурні, методичні та фахові знання для реалізації проекту, що передбачає планування, пошук, систематизацію, презентацію, а іноді й виготовлення цільового продукту і його випробування.

Варто зупинитися на можливостях використання ресурсів Веб 2.0 у навчальному процесі. Дослідження процесу інформатизації та комп'ютеризації освіти, а також психолого-педагогічне обґрунтування можливостей використання засобів сучасних інформаційних технологій сервісів Веб 2.0 у навчальному процесі висвітлено в працях Є.С.Полат, Є.Д. Патаракина, Р. С. Гуревича, М.Ю.Кадемії, Б.Додж, Р. Донат, С.Гербер та ін.

На одному з сайтів Гете-Інституту пропонується ціла низка методично-розроблених веб-квестів, які можуть бути використані на заняттях у ВНЗ та у самостійній роботі студентів, оскільки містять всі необхідні пояснення (<http://www.goethe.de/ins/pl/kra/prj/que/uws/ein/deindex.htm>):

Веб-квести можуть бути використані у навчанні різним дисциплінам, але особливо корисними вони є у навчанні іноземним мовам, оскільки вони представляють собою міні-проекти, засновані на пошуку інформації в Інтернеті. Навчання із веб-квестами є активним, самостійним, конструктивним, ситуативним, автономним, соціальним процесом. Автономне навчання сприяє тому, що студенти вчаться засвоювати технології та стратегії навчання, самостійно підходити до вирішення проблем, а також переносити набуті знання і стратегії на інші сфери діяльності. Автономне навчання є основою усвідомленого самостійного неперервного навчання і формує гнучку реакцію на можливі професійні зміни.

Під час виконання веб-квестів розвиваються такі вміння:

- використання інформаційних технологій для вирішення професійних завдань (пошук необхідної інформації, оформлення результатів пошуку у презентації, кліпи, веб-сайти та ін.);
- автономне навчання та самоорганізація;
- робота в групі (планування роботи та розподілення ролей в групі, взаємодопомога);
- уміння знаходити декілька способів рішення проблемної ситуації, вибір та обґрунтування найбільш раціонального варіанту;
- навички проведення презентацій (представлення результатів виконаного завдання), ведення дискусії тощо.
- веб-квест – це не що інше, як сценарій організації проектної діяльності учнів з будь-якої теми.

Переконливих причин для використання веб-квестів досить багато. Це легкий спосіб включення Інтернету в навчальний процес, у процес вивчення мов, при цьому не потрібно особливих технічних знань. Квест може

виконуватися індивідуально, але найкращим чином він виконується в групі. При цьому досягаються дві основні мети навчання мови – комунікація та обмін інформацією. Веб-квести розвивають критичне мислення, такі вміння як уміння порівнювати, аналізувати помилки і перспективи, класифікувати, мислити абстрактно. Студенти не просто збирають інформацію, а й трансформують її, щоб виконати завдання, вирішити поставлену проблему. У студентів підвищується мотивація, вони сприймають поставлене завдання як реальне і корисне, як таке, що може бути застосоване на практиці, удосконалюють мову, що веде до підвищення ефективності навчання.

На Інтернет-сайтах Гете-Інституту також представлені можливості застосування ресурсів Веб 2.0 у навчальному процесі, які відповідають сучасному етапові розвитку інтерактивних технологій. Наприклад, сайт <http://www.goethe.de/frm/deindex.htm> містить інтерактивні вправи, ігри, подкасти, відеоматеріали, програмне забезпечення для сучасних пристроїв для комунікації, що уможливорює вивчення німецької мови в цікавий, сучасний, ефективний спосіб.

Висновок. Отже, використання передового досвіду Гете-Інституту у навчанні німецькій мові та застосування інноваційних методик навчання сприяють оволодінню студентами ключовими вміннями, які становлять одну із складників професійної комунікативної діяльності.

Список літератури: 1. Гришкова Р.О. Інноваційні технології формування іншомовної компетенції студентів нефілологічних спеціальностей // Наук. праці МДГУ ім. П. Могили. – Том 42. – Випуск 29. – 2005. – Миколаїв. – С. 117-122. 2. Загальноєвропейські Рекомендації з мовної освіти: вивчення, викладання, оцінювання / Науковий редактор українського видання доктор пед.наук, проф. С. Ю. Ніколаєва. - К. : Ленвіт, 2003. - 237 с. 3. Козаков В.А., Дзвінчук Д.І. Психолого-педагогічна підготовка фахівців у непедагогічних університетах: Монографія. – К.: ЗАТ “НІЧЛАВА”, 2003. – 140 с. 4. Костенко Н.І. Специфіка іншомовної підготовки студентів ВНЗ економічного профілю // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://archive.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/Znpkhist/2012_6/12knizep.pdf. 5. Полат Е. и др. Что такое проект: Типология проектов // Відкритий урок. Розробки, технології, досвід. – 2004. – № 5-6. – с. 10-17. 6. Рамкова Програма з німецької мови для професійного спілкування для вищих навчальних закладів України. – К.: Ленвіт, 2006. – 90 с.

Bibliography (transliterated): 1. Grishkova R.O. Innovacijni tehnologii formuvannja inshomovnoї kompetenciji studentiv nefilologichnih special'nostej // Nauk. praci MDGU im. P. Mogili. – Tom 42. – Vipusk 29. – 2005. – Mikolaiv. – S. 117-122. 2. Zagal'noevropejs'ki Rekomendacii z movnoї osviti: vivchennja, vkladannja, ocinjuvannja / Naukovij redaktor ukrains'kogo vidannja doktor ped.nauk, prof. S. Ju. Nikolaeva. - K. : Lenvit, 2003. - 237 s. 3. Kozakov V.A., Dzvinchuk D.I. Psihologo-pedagogichna pidgotovka fahivciv u

nepedagogicchnih universitetah: Monografija. – K.: ZAT “NICH LAVA”, 2003. – 140 s. 4. Kostenko N.I. Specifika inshomovnoї pidgotovki studentiv VNZ ekonomichnogo profilju // [Elektronnij resurs]. – Rezhim dostupu: http://archive.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/Znpkhist/2012_6/12knizep.pdf. 5. Polat E. i dr. Chto takoe proekt: Tipologija proektov // Vidkritij urok. Rozrobki, tehnologii, dosvid. – 2004. – № 5-6. – s. 10-17. 6. Ramkova Programa z nimec'koї movi dlja profesijnogo spilkuvannja dlja vishnih navchal'nih zakladiv Ukraїni. – K.: Lenvit, 2006. – 90 s.

С.С. Балашова

ВИКОРИСТАННЯ ІННОВАЦІЙНИХ МЕТОДИК НАВЧАННЯ ГЕТЕ-ІНСТИТУТУ У ФОРМУВАННІ ІНШОМОВНОЇ КОМПЕТЕНЦІЇ МАЙБУТНІХ ЕКОНОМІСТІВ

У статті обґрунтовано питання доцільності використання передового досвіду Гете-Інституту у навчанні німецької мови та застосування інноваційних методик навчання, обумовлених орієнтацією на ключові вміння, яких повинні набути майбутні фахівці, що вивчають дисципліну «Німецька мова за професійним спрямуванням».

Ключові слова: Гете-Інститут, навчання німецької мови, інноваційні методики навчання.

С.С. Балашова

ИСПОЛЬЗОВАНИЕ ИННОВАЦИОННЫХ МЕТОДИК ОБУЧЕНИЯ ГЕТЕ-ИНСТИТУТА В ФОРМИРОВАНИИ ИНОЯЗЫЧНОЙ КОМПЕТЕНЦИИ БУДУЩИХ ЭКОНОМИСТОВ

В статье рассматривается вопрос о целесообразности использования передового опыта преподавания Гете-Института в формировании иноязычной компетенции, а именно профессионально ориентированных технологий с ориентацией на развитие основных умений, которыми должны владеть будущие экономисты, изучающие «Немецкий язык для профессии».

Ключевые слова: Гете-Институт, обучение немецкому языку, инновационные методики обучения.

S.S. Balashova

USAGE OF GOETHE-INSTITUT INNOVATIVE TECHNOLOGIES FOR FOREIGN-LANGUAGE COMPETENCE OF FUTURE ECONOMISTS

The article deals with the problem of the necessity of the active usage of the Goethe-Institut innovative technologies, such as projects, business games, webquests etc for the development of the future economists' foreign-language competence.

Keywords: Goethe-Institute, German language course, innovative methods of teaching.

Стаття надійшла до редакції 15.03.2013

УДК 378.147.88

Бесараб Тетяна Петрівна

м. Харків, Україна

ОСОБЛИВОСТІ ЮРИДИЧНОЇ ТЕРМІНОСИСТЕМИ В АНГЛІЙСЬКІЙ МОВІ

Термінологічна лексика посідає помітне місце у словниковому складі будь-якої розвинутої літературної мови. Безперервно поповнюючись новими одиницями, вона становить ту частину словника, розвиток якої відбувається найбільш інтенсивно. Без вивчення складу термінологічної лексики і змін у ній неможливо правильно зрозуміти закономірності розвитку системи мови в цілому, оскільки термінологія є однією з підсистем мови.

Становлення і розвиток термінології, семантична структура термінів перебувають в центрі уваги фахівців багатьох галузей знання. Кожна наука прагне максимально впорядкувати термінологію, якою вона користується, і, встановивши співвідносність між словом і термінованим поняттям, досягти максимальної точності й лаконічності кожного терміна. Але, виникаючи на ґрунті живої мови, термінологія цілком природньо і закономірно постійно перебуває під її впливом і не може позбутися, особливо в період свого формування, властивостей, притаманних загальномовній лексичі.

Дана робота присвячена актуальним проблемам перекладу юридичної термінології, поняттю терміносистеми, та морфологічній класифікації юридичних термінів.

Актуальність дослідження полягає у відсутності належної опрацьованості теми у науковій літературі, її багатоаспектність, а також важливість результатів дослідження для перекладознавства.

Мета роботи - аналіз нормативних документів, що містять юридичну термінологію та встановлення основних лексикограматичних труднощів її перекладу з англійської на українську мову. Для досягнення мети необхідно вирішити наступні завдання:

1 Визначити особливості юридичної терміносистеми англійської та української мов.

2 Дослідити процеси формування міжмовної юридичної термінології в рамках юридичної термінографії, визначити основні класифікації юридичних термінів.

3 Здійснити структурно-семантичний аналіз перекладу складних юридичних термінів на українську мову.

Методи дослідження. У ході дослідження при доборі мовного матеріалу використовувався метод суцільної вибірки. Метод семантикокомпонентного аналізу було застосовано для визначення структури юридичних термінів в англійській та українській мовах. Метод статистичних

підрахунків на основі лексикографічних джерел та правничих текстів різних функціональних типів використовувався для визначення частотності того чи іншого мовного явища. При зіставленні юридичних термінів в англійській та українській мовах було використано аналіз способів та прийомів перекладу юридичної термінології.

Об'єкт дослідження - юридичні терміни, що використовуються при складанні нормативних документів та відповідність їх перекладу.

Предмет дослідження - способи перекладу юридичної термінології з англійської на українську мову, структурно-семантичні особливості юридичної термінології в англійській мові.

Наукова новизна дослідження обумовлена тим, що у роботі пропонуються нові принципи аналізу термінологічних одиниць та ґрунтовно розглядаються проблеми перекладу складних юридичних термінів та словосполучень англійської та української юридичної термінології.

Теоретичне значення дослідження полягає у тому, що у даній роботі виявлено специфіку аналізу способів перекладу термінів англійської та української юридичної терміносистеми.

Практична цінність дослідження визначається можливістю використання його результатів у викладанні курсу теорії та практики перекладу (розділ "фальшиві друзі перекладача"); у спецкурсах з перекладу юридичних текстів; у спецкурсі з термінознавства.

Інтеграція та взаємодія різних наук вимагає посиленої уваги науковців до питань термінознавства та дослідження функціонування термінологічних структур у різних сферах людської діяльності. Проблеми становлення, семантики, деривації та тенденції розвитку термінологічних одиниць, фахової лексики вивчали вітчизняні та зарубіжні дослідники, зокрема В. Виноградов, В. Лейчик, Г. Винокур, Б. Головін, Т. Кияк, В. Даниленко, К. Кусько, А. Крижанівська, Е. Жильбер, А. Ширмер, Й. Сміт, Ф. Дорнер та інші. Дослідники переважно по-різному розуміють проблематику, цілі та функціональні завдання термінологічних структур, концептуальні засади термінознавства як науки.

Кожне дослідження термінологічної лексики ґрунтується на певному визначенні терміну. Щодо визначення терміну, вимог, висунутих до нього в лінгвістичній літературі існують різні, часто протилежні точки зору.

Специфіка значення слова, його відмінність як категорії мови від поняття саме як категорії думки проявляється у функціонуванні мови, в якості засобу спілкування. Слово - інструмент, за допомогою якого поняття існує в якості продукту узагальнюючої та протиставляючої діяльності людського розуму.

Зміст терміну розкривається його дефініцією на основі виділення необхідних і достатніх ознак поняття. Термін – емоційно - нейтральне слово чи словосполучення, яке вживається для точного вираження понять та назв предметів. Передача англійських термінів на українську мову вимагає знання тієї галузі, якої стосується переклад, розуміння змісту термінів англійською мовою і знання термінології рідною мовою. При передачі юридичної літератури з англійської мови на українську важливе значення має взаємодія терміну з контекстом, завдяки чому виявляється значення слова [1, с.145].

Якщо слово вживається як термін у системі іншої спеціальної галузі знань, то в ній воно теж однозначне, семантично чітко відмежоване від тих його значень, що виявляються в позатермінологічному функціонуванні, а також і в термінологічному, але в іншій галузі знань.

Таким чином, термін являє собою слово, що характеризується не лише стильовою співвіднесеністю, а й певною замкненістю в системі лексики на означення понять якоїсь окресленої галузі знань [2, с.357].

Нерозривний зв'язок юридичних понять і відповідних їм термінів виявляється в тому, що упорядкування правової термінології неможливе без досить глибокої наукової розробки юридичних понять, їхнього логічного аналізу і точного визначення. Якщо юридичні поняття визначені недостатньо ясно, про точну термінологію не може бути і мови. Як відзначав академік В.В. Виноградов, усякі «спроби упорядкування термінів без попереднього аналізу понять, що ними виражаються, залишаються безрезультатними» [3, с.123].

Отже, юридичний термін буває і багатозначним, хоча одним з вимог до терміна є саме його однозначність, адже законодавець повинний дати юридичному термінові одне єдине визначення, включаючи в нього всі істотні з його погляду ознаки, тобто такі, котрі носять регулюючий характер, мають правове значення. Наявність у терміна декількох різних законодавчих дефініцій веде до нечіткості, розпливчастості правового регулювання, породжує непорозуміння і помилки, як правило, з боку тих, на кого поширюється дія законодавчого акта. Однак визначення правового поняття в законі дуже важливо і з нормативної точки зору. Установа або особа, що застосовують або виконують правове розпорядження, не можуть трактувати дане законодавцем поняття інакше, як це сформульовано в нормативному акті. Нормативні дефініції - норми особливого роду, що включаються органічно в механізм правового регулювання, що визначають його загальні основи, організаційні передумови [4, с.120].

Термін, як і всі інші мовні універсали, важко піддається визначенню. Через складність та дискусійність такого завдання в лінгвістиці існує чимало різних спроб визначення термінів. Наведемо деякі дефініції терміну,

котрі відображають синтез більшості існуючих та взаємодоповнюючих одна одну думок.

О.В. Федоров пише: "Термін - це окреме слово чи утворення на базі іменникового підрядного словосполучення, яке позначає професійне поняття і призначене для задоволення специфічних потреб спілкування в галузі певної професії (науковій, технічній, юридичній)" [5, с.246]. Дане визначення є досить вдалим та містким, хоча деякі моменти можуть викликати заперечення. Сумнівним є, зокрема, той факт, що всі терміни утворюються лише на базі іменника. Такою базою іноді можуть слугувати також прикметники, дієслова, прислівники [5, с.123]. Н.М. Раєвська, ґрунтуючись на різноманітних визначеннях, пропонує цікаву "сумарну" дефініцію: "Термін - це слово чи словесний комплекс, котрі співвідносяться із поняттям певної галузі пізнання, вступаючи у системні відносини з іншими словами і словесними комолексами та утворюючи разом з ними в кожному окремому випадку замкнену систему, яка відрізняється високою інформативністю, однозначністю, точністю та експресивною нейтральністю" [6, с.21].

Таким чином, можемо підсумувати, що термін - це окреме слово чи утворення на базі іменникового підрядного словосполучення, яке позначає професійне поняття і призначене для задоволення специфічних потреб спілкування в галузі певної професії.

Питання мови та юриспруденції, перекладу юридичної термінології знаходяться у полі зору науки, яка у науковій літературі носить назву "legal linguistics" ("правова лінгвістика"). Сучасне розуміння правової лінгвістики значно розширилося, так як змінилися вимоги сучасної лінгвістики, що пройшла за ці роки довгий шлях розвитку. У зв'язку з цим змінилося співвідношення правознавства та мовознавства у вивченні мовних питань у правовій сфері і значно зросла роль лінгвістичних досліджень у цій області.

Питання про те, чи є мова права особливою мовою і чи є ця спеціальна мова цільною, складають одну з традиційних галузей досліджень правової лінгвістики.

Так як мова права є не тільки семіотичною системою, але і невіддільною частиною правової системи з її традиціями, особливостями логікою і функціями, то особливості цієї мови природним чином впливають з особливостей самого права, серед яких в першу чергу наводяться наступні:

- високий ступінь абстракції юридичних понять. На відміну від спеціальних галузей, як наприклад, техніки або природознавства, де терміни позначають конкретні предмети і можуть бути зображені найнаймні графічно, що дозволяє досить легко визначити зміст поняття і співвіднести поняття з його мовним позначенням, мова права виражає аб-

страктні поняття і зв'язки між ними. Звідси впливає друга особливість мови права:

- тісний зв'язок мови та права. Правові поняття і норми можуть бути виражені тільки за допомогою мови. Мова є єдиним "робочим інструментом" юриста, інструментом, який повинен бути добре пристосований для роботи з "робочим матеріалом", тобто з системою правових відносин, щоб забезпечити її функціонування.

Серед особливостей юридичної мови, що найбільш часто піддаються критиці з боку лінгвістів, багато дослідників наводять наступні:

- вживання юридичних термінів, які збігаються зі словами природної мови (наприклад, «термінологізовані слова» [7, с.183]: possession (володіння, володіння), item (річ, об'єкт));

- вживання «невизначених виразів» [7, с.189] (public interest (інтереси громадянськості));

- вживання архаїзмів; «Компактний стиль "(складні номінальні групи, пасивні конструкції, заплутані синтаксичні конструкції, складно-підрядні речення тощо)». У зв'язку з цим слід звернути увагу на те, що причини виникнення проблем взаєморозуміння між юристами і неюристами в правовій та адміністративній області полягають не в лексичі і мовних структурах, а скоріше в абстрактності спеціальних юридичних понятійних взаємозв'язків.

Юридичні терміни як мовні знаки, що репрезентують поняття спеціальної, професійної галузі, становлять суттєву складову юридичних текстів і одну з головних труднощів їх перекладу з огляду на їх неоднозначність, відсутність перекладних відповідників (у випадку термінів-неологізмів) та національну варіативність (тобто наявність різних термінів в американському, британському, канадському та інших варіантах англійської мови, що позначають одне й те ж явище, процес, об'єкт тощо). Особливістю юридичного словника має бути те, що він вбере у себе безліч термінів з різних галузей науки і техніки, а разом з цим, усі їхні негативні та позитивні процеси, що будуть безпосередньо впливати на розвиток фахової термінології.

Список літератури: 1.Коваленко А. Я./ Науково технічний переклад// А. Я. Коваленко - вид. «Карп'юка» 2001 р., 245 с. 2.Верба Л. Г. Порівняльна лексикологія англійської та української мов - вид. «Нова книга» 2003 р., 389 с. 3.Виноградов В. С./ Общие лексические вопросы// В. С. Виноградов - Москва 2004 р., 209 с. 4.Шевченко Й. С. /Лінгвістичні й дидактичні проблеми іншомовної комунікації.// Й. С. Шевченко - Харків: Константа, 2002 р., 410 с. 5. Федоров А. В. /Основы общей теории перевода// А. В. Федоров - Москва 2002 р., 290 с. 6.Раєвська Н. М./ English lexicology// Н. М. Раєвська - Київ 1991 р., 332 с. 7.Демченко В.Н. /«Органічна і неорганічна українська мова»// В.Н. Демченко - Херсон, 2003 р., 260 с.

Bibliography (transliterated): 1.Kovalenko A. Ja./ Naukovo tehnicnij pereklad// A. Ja. Kovalenko - vid. «Karp'juka» 2001 r., 245 s. 2.Verba L. G. Porivnjal'na leksikologija anglijs'koї ta ukraїns'koї mov - vid. «Nova kniga» 2003 r., 389 s. 3.Vinogradov V. S./ Obshhie leksicheskie voprosi// V. S.

Vinogradov - Moskva 2004 r., 209 s. 4. Shevchenko J. S. /Lingvistichni j didaktichni problemi inshomovnoї komunikacii.// J. S. Shevchenko - Harkiv: Konstanta, 2002 r., 410 s. 5. Fedorov A. V. /Osnovy obshhej teorii perevoda// A. V. Fedorov - Moskva 2002 r., 290 s. 6. Raevs'ka N. M. / English lexicology// N. M. Raevs'ka - Kiiv 1991 r., 332 s. 7. Demchenko V.N. /«Organichna i neorganichna ukraїns'ka mova»// V.N. Demchenko - Herson, 2003 r., 260 s.

Т.П. Бесараб

ОСОБЛИВОСТІ ЮРИДИЧНОЇ ТЕРМІНОСИСТЕМИ В АНГЛІЙСЬКІЙ МОВІ

Дана робота присвячена актуальним проблемам перекладу юридичної термінології. У роботі проаналізована лексика документів, що містять юридичну термінологію. Також були визначені особливості юридичної терміносистеми англійської та української мов.

Ключові слова: права лінгвістика, термінологія, архаїзм, неологізм, структурні та семантичні особливості, національна варіативність.

Т.П. Бесараб

ОСОБЕННОСТИ ЮРИДИЧЕСКОЙ ТЕРМИНОСИСТЕМЫ В АНГЛИЙСКОМ ЯЗЫКЕ

Данная работа посвящена актуальным проблемам перевода юридической терминологии. В работе проанализирована лексика документов, содержащих юридическую терминологию. Также были определены особенности юридической терминотестемы английского и украинского языков.

Ключевые слова: терминология, архаизм, неологизм, структурные и семантические особенности, национальная вариативность, правовая лингвистика.

Besarab T.

SOME PECULARITIES OF ENGLISH LEGAL TERMINOLOGY

This article deals with actual problems of law terminology translation. The vocabulary of documents comprising legal terminology has been analyzed. Also the particular legal term system of English and Ukrainian languages has been identified.

Key words: terminology, archaism, neologism, structural and semantic features, national variability, legal linguistics.

УДК 378.016–057.87:[004.9:004.492]

*Кириленко Неля Михайлівна,
м. Вінниця, Україна*

ІНФОРМАЦІЙНА БЕЗПЕКА ЯК СКЛАДОВА ІНФОРМАЦІЙНОЇ КУЛЬТУРИ СТУДЕНТІВ

Постановка проблеми. Зростання ролі інформації підтверджується низкою законодавчих і підзаконних актів вищих органів державної влади. Інформатизація суспільства ставить перед собою завдання інформатизації освіти, яка готує кваліфіковані кадри для всіх сфер і галузей суспільного життя, а стрімкий розвиток і оновлення наявної педагогічної системи на основі створення умов для формування професійно-компетентної, соціально активної, творчої особистості педагога – є мета сучасної освіти. В усіх її сферах здійснюється пошук способів інтенсифікації і швидкої модернізації системи підготовки, підвищення якості навчання з використанням інформаційно-комунікаційних технологій як інструменту людської діяльності й принципово нового засобу навчання.

Однією з глобальних цілей інформатизації освіти є підготовка педагогів, які володіють високим рівнем інформаційної культури, а перехід суспільства на новий інформаційний рівень розвитку обумовлює актуалізацію проблеми інформаційної безпеки.

Аналіз останніх досліджень. Інформаційний простір, інформаційні ресурси, інформаційна інфраструктура та інформаційні технології значною мірою впливають на рівень і темпи соціально-економічного, науково-технічного і культурного розвитку. За сучасних умов інформаційна складова набуває дедалі більшої ваги і стає одним із найважливіших елементів забезпечення національної безпеки. Доктрина інформаційної безпеки України трактує поняття «інформаційна безпека» як стан захищеності її національних інтересів в інформаційній сфері, що визначаються сукупністю збалансованих інтересів особистості, суспільства і країни [3].

Закономірно, що інформаційну безпеку особистості пов'язують з її інтересами в сфері інформації. Грачов Г.В. у своїх дослідженнях розглядає поняття «інформаційно-психологічна безпека», яке визначає як стан захищеності індивідуальної, групової і суспільної психології від дії інформа-

ційних факторів, що викликають дисфункціональні соціальні процеси [1]. Останнім часом поняття «інформаційна культура» широко вивчається зарубіжними та вітчизняними науковцями (Антонова С., Гендіна Н., Гуревич Р., Іконнікова С., Кадемія М., Коломієць А., Кулікова Ю., Кружаліна І., Мінкіна В.). У контексті підготовки майбутніх педагогів у вищому навчальному закладі інформаційна безпека стає складовою їх інформаційної культури.

Інформаційна безпека в освіті – складове поняття, що включає в себе технічні, етичні і правові аспекти. Коли інформатика інтегрувалась в інші предмети та інтенсивно впроваджується у навчання метод навчальних проектів, студенти засвоюють істини не лише через теоретичні статті підручника, а на практиці, оформлюючи свої дослідження, здійснюючи пошук і структурування інформації за допомогою інформаційно-комунікаційних технологій. На шляху до безпечного освітнього простору необхідно забезпечити підготовку кваліфікованих кадрів, які здатні працювати із сучасними технологіями захисту. Мова йде не тільки про підготовку спеціалістів вузького профілю, а й про підвищення кваліфікації всіх тих, хто застосовує інформаційні технології у професійній діяльності.

Метою нашої роботи є розкриття проблем інформаційної безпеки в комп'ютерних освітніх системах, визначення політики інформаційної безпеки в цих системах та можливостей розв'язання проблем навчання інформаційної безпеки студентів у педагогічних вищих навчальних закладах.

Виклад основного матеріалу дослідження. Інформаційна безпека – це наукова дисципліна, предметом вивчення якої є такі специфічні властивості інформації як конфіденційність, цілісність, доступність, автентичність. Саме вони забезпечують безпеку збору, збереження, передачі та обробки інформації. Розглянемо ці властивості.

Конфіденційність. Згідно цієї вимоги, інформацію від комп'ютерних систем можуть отримувати тільки авторизовані особи. Це включає в себе виведення на друк або на екран та інші форми подання інформації, в тому числі і саме виявлення існування об'єкту.

Цілісність. Передбачається, що характеристики комп'ютерної системи можуть змінювати лише авторизовані особи. Під змінами тут маються на увазі запис, редагування, зміна статусу, видалення і створення нових об'єктів.

Доступність. Необхідно, щоб характеристики комп'ютерної системи були доступними авторизованим особам.

Автентичність. Комп'ютерна система повинна мати можливість перевіряти ідентичність користувача.

Сучасні комп'ютерні системи – це складний механізм, що складається з великої кількості компонентів різного ступеня автономності, які

пов'язані між собою, і даних, якими вони обмінюються. Практично кожний механізм може вийти з ладу або піддатися зовнішньому впливу.

На наш погляд, науково-технічний прогрес в проєкції на систему освіти об'єктивно супроводжується двома тенденціями: по-перше, процесами об'єднання традиційних спеціальностей на основі накопиченого людством досвіду, по-друге, появою нових спеціальностей і напрямків у тих областях науки і техніки, що визначають суть науково-технічного прогресу.

У зв'язку з цим особливо ретельного підходу вимагають спеціальності з нових предметних галузей. До числа таких предметів безсумнівно відноситься інформаційна безпека, що включає в себе природничо-наукові, технічні і гуманітарні складові. В межах цієї предметної галузі інформаційна безпека розглядається як стан захищеності інформаційного середовища, що забезпечує її формування, використання і розвиток в інтересах громадян, організацій, країни.

Нині актуальним постало питання інформатизації освіти, яка є дуже важливим чинником у процесі формування інформаційної культури. Саме спроби знайти орієнтири для спеціалістів на систематичний та усвідомлений пошук нових знань змушують звернутись до проблеми формування їхньої інформаційної культури. Студенти повинні самостійно і ефективно здійснювати пошук необхідної інформації. Інформаційна культура є складовою їх загальної культури, систематизованим комплексом знань, умінь, навичок, що забезпечують оптимальне здійснення індивідуальної інформаційної діяльності, спрямованої на задоволення власних професійних потреб. Така діяльність досить тісно пов'язана з інформаційною безпекою.

У зв'язку з інтенсифікацією процесу інформатизації суспільства, науки, освіти, роль інформаційної безпеки стала визначальною. Державні освітні стандарти вищої професійної освіти передбачають вивчення проблем, пов'язаних з інформаційною безпекою не тільки майбутніми спеціалістами в сфері, а й студентами вищих навчальних закладів. Під час вивчення дисциплін повинна приділятися увага питанню боротьби з комп'ютерними злочинами, захисту від інформаційно-психологічного впливу на людину через технічні системи і засоби масової інформації, а також організаційним, оперативним, правовим і психологічним аспектам забезпечення інформаційної безпеки.

Під забезпеченням інформаційної безпеки комп'ютерних освітніх систем розуміють організацію протидії будь-якому несанкціонованому вторгненню в процес нормального (штатного) функціонування комп'ютерної освітньої системи, а також спробам модифікації, крадіжки, виведення з ладу або порушення її компонентів, тобто захист усіх компо-

ментів комп'ютерної освітньої системи – програмного (системного та прикладного) забезпечення, даних (тимчасових чи постійних), технічного забезпечення або апаратних засобів, персоналу (адміністративного та технічного), користувачів.

Застосування комп'ютерних освітніх систем уможливить підвищення якості навчання інформаційної безпеки студентів у результаті:

- підвищення рівня пізнавальної мотивації студентів до навчання проблем, пов'язаних з інформаційною безпекою;
- підвищення їхньої інформаційної культури;
- покращення рівня засвоєння знань і навичок, отриманих під час навчання інформаційній безпеці;
- підвищення рівня зацікавленості студентів під час використання досягнень інформаційної безпеки в їх професійній діяльності, під час вивченні інших дисциплін та у вільний час.

Негативним у створенні таких комп'ютерних освітніх систем є те, що такі системи стикаються з великою кількістю різноманітних загроз, а саме – комп'ютерні віруси, несанкціонований доступ до конфіденційної інформації, різноманітними типами комп'ютерних атак, проникнень у систему.

Проблем, пов'язаних з інформаційною безпекою безліч. У цій сфері необхідно розв'язувати питання, що стосуються визначення природи різних видів інформаційних загроз, механізмів їхнього впливу на об'єкти інформаційної безпеки, можливих наслідків цих впливів, шляхів і методів їх нейтралізації або зменшення.

Сучасна комп'ютерна освітня система є складний тип організації, що здійснює автоматизовану обробку інформації, яка пов'язана з процесом навчання студентів і використовує для цього найсучасніші інформаційні, комп'ютерні, мережеві, програмні, мультимедійні, комунікаційні технології.

Під сучасною парадигмою забезпечення інформаційної безпеки розуміють багаторівневу, документовану програму, яка включає активне використання:

- а) на верхньому рівні: затвердженій стратегії інформаційної безпеки і її складових;
- б) на середньому рівні: обов'язкових базових (міжнародних або національних) стандартів;
- в) на нижньому рівні: окремих технологій і засобів захисту інформаційної безпеки, деталізованих процедур, а також багато чисельних метрик захищеності [4].

Під політикою інформаційної безпеки мають на увазі сукупність документів, вимог і правил, спрямованих на захист інформації в

комп'ютерних освітніх системах. Як правило, розроблена політика інформаційної безпеки орієнтована на визначену і обмежену групу ризиків і загроз для інформаційної безпеки, що пов'язані з окремою функцією комп'ютерних освітніх систем, окремою компонентою комп'ютерної освітньої системи або способом її організації і використання.

Отже, виділимо перелік політики для комп'ютерної освітньої системи:

1. Політика використання Інтернету освітньої організації.
2. Політика допустимого використання комп'ютерних освітніх систем в цілому і її окремих частин.
3. Політика призначення, використання і оновлення користувачами паролів доступу до комп'ютерної системи в цілому або окремих її частин.
4. Політика користування електронною поштою.
5. Політика антивірусного захисту.
6. Політика використання освітнього контенту.
7. Політика модифікації освітнього контенту.
8. Політика публічних сервісів.
9. Політика безпеки комп'ютерної лабораторії в середині системи.
10. Політика безпроводного доступу до системи.
11. Політика аудиту захищеності системи (моніторинг атак, виміри захищеності і т.д.).
12. Політика оцінки ризиків.
13. Політика безпеки серверів і маршрутизаторів.
14. Політика класифікації конфіденційності інформації в комп'ютерних системах.
15. Політика шифрування даних і інформації в комп'ютерних системах.

Кожна політика інформаційної безпеки, як правило, визначає, чому освітня організація захищає власну інформацію і містить такі розділи, як ціль, сфера застосування, відповідальність за невідповідність вимогам політики.

На сучасному етапі застосування інформаційно-комунікаційних технологій у вищому навчальному закладі необхідно залучати студентів у проблематику інформаційної безпеки. Вони повинні засвоювати технології безпечної роботи у сучасних цифрових середовищах, уміти застосовувати програмний захист від несанкціонованого втручання та програмні обмеження для роботи з комп'ютером, дотримуватись етичних, юридичних, психологічних та педагогічних вимог до створення Інтернет-ресурсів. Все це, безперечно, сприятиме підвищенню пізнавальної діяльності студентів, творчим доробкам та підвищенню їхньої інформаційної культури.

Проблем, пов'язаних з розвитком процесу інформатизації та інформаційної безпекою достатньо. У цій сфері необхідно вирішувати питання, пов'язані з визначенням природи різних видів інформаційних небезпек (за-

гроз), механізмів їхнього впливу на об'єкти інформаційної безпеки, можливіх наслідків цих впливів, шляхів і методів їх нейтралізації або зменшення.

Поняття „інформаційна культура” тісно пов'язане із дефініцією “інформаційна компетентність”, яка являє собою компетентність індивіда у роботі з інформацією, а також комп'ютерну компетентність – уміння працювати на комп'ютері та інформаційними технологіями [2].

Висновок. На наш погляд, інформаційна компетентність педагогів передусім передбачає їхню здатність використовувати апаратні засоби, а також ефективно працювати з інформацією в електронному та друкованому варіантах (швидко її знаходити та раціонально опрацьовувати). За своєю природою інформаційна культура передбачає не тільки певні знання, але й використання цих знань і вдосконалення їх у процесі тієї чи іншої професійної діяльності, в тому числі і пов'язаної з інформацією та інформаційною безпекою.

Список використаних джерел: 1. Грачев Г. В. Информационно-психологическая безопасность личности: состояние и возможности психологической защиты / Грачев Г. В. – М.: Изд-во РАГС, 1998 – 125 с., с.14. 2. Гуревич Р.С. Формування інформаційної культури майбутнього фахівця // Гуревич Р. С. Педагогіка і психологія професійної освіти: результати досліджень: Зб. наук. праць / За ред. І. А. Зязюна, Н. Г. Нічкало. – К., 2003. – С. 354-360.1. 3. Доктрина інформаційної безпеки України. Електронний ресурс: //zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=514%2F2009. 4. Шаньгин В.Ф. Информационная безопасность компьютерных систем и сетей / Шаньгин В.Ф. – М.: ИД «ФОРУМ» - ИНФРА-М, 2008.

Bibliography (transliterated): 1. Grachev G. V. Informacionno-psihologicheskaja bezopasnost' lichnosti: sostojanie i vozmozhnosti psihologicheskoj zashhity / Grachev G. V. – М.: Izd-vo RAGS, 1998 – 125 s., s.14. 2. Gurevich R.S. Formuvannja informacijnoї kul'turi majbutn'ogo fahivcja // Gurevich R. S. Pedagogika i psihologija profesijnoї osviti: rezul'tati doslidzhen': Zb. nauk. prac' / Za red. I. A. Zjazjuna, N. G. Nichkalo. – К., 2003. – S. 354-360.1. 3. Doktrina informacijnoї bezpeki Ukraїni. Elektronnij resurs: //zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=514%2F2009. 4. Shan'gin V.F. Informacionnaja bezopasnost' komp'juternih sistem i setej / Shan'gin V.F. – М.: ID «FORUM» - INFRA-M, 2008

Кириленко Н.М.

ІНФОРМАЦІЙНА БЕЗПЕКА ЯК СКЛАДОВА ІНФОРМАЦІЙНОЇ КУЛЬТУРИ СТУДЕНТІВ

У статті робиться спроба розкрити проблеми інформаційної безпеки в комп'ютерних освітніх системах, розглядаються можливості розв'язання проблем навчання інформаційної безпеки у студентів в педагогічних вищих навчальних закладах.

Ключові слова: інформаційна культура, інформаційна безпека, інформація.

Кириленко Н.М.

ИНФОРМАЦИОННАЯ БЕЗОПАСНОСТЬ КАК СОСТАВНАЯ ИНФОРМАЦИОННОЙ КУЛЬТУРЫ СТУДЕНТОВ

В статье делается попытка раскрыть проблемы информационной безопасности в компьютерных образовательных системах, рассматриваются возможности решения проблем обучения информационной безопасности студентов в высших учебных заведениях.

Ключевые слова: информационная культура, информационная безопасность, информация.

Kirilenko N.M.

INFORMATION SAFETY AS F COMPONENT OF INFORMATION CULTURE OF HUMANITARIAN STUDENTS

The article deals with the problems of information safety in the computer educational systems, an attempt is made to solve the problems of teaching students information safety at pedagogical higher educational institutions.

Key words: information culture, information safety, information.

Стаття надійшла до редакції 15.03.2013

УДК 378.091.313:004.77

*Кізім Світлана
Степанівна,
м. Вінниця, Україна*

ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ВИКОРИСТАННЯ МЕРЕЖЕВИХ ТЕХНОЛОГІЙ У ФАХОВІЙ ПІДГОТОВЦІ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ

Постановка проблеми. Розвиток інформаційно-комунікаційних технологій (ІКТ) та сервісів мережі Інтернет надають широкі можливості для навчання, спілкування, знайомства, відпочинку, розваги тощо. Вміння особистості орієнтуватися в інформаційному просторі, працювати з різними видами інформації, одержувати необхідну інформацію й оперувати нею відповідно до власних і професійних потреб, зумовлюють необхідність створення та використання електронних інформаційних ресурсів та мережених сервісів. Вони допоможуть майбутнім фахівцям вирішувати професійні завдання, долучатися до обговорення і виконання наукових проєктів, проводити наукові дослідження, демонструвати та обговорювати результати власних досліджень.

Мережеві технології виявилися достатньо ефективним методом забезпечення відвідуваності сайтів та зворотнього зв'язку серед учасників мережевої спільноти, що спричинило швидку появу та популярність досить великої кількості соціальних Веб-сервісів, тобто сервісів Веб 2.0.

Аналіз попередніх досліджень. Проблемами використання мережевих технологій в освіті опікувалися знані вітчизняні та зарубіжні вчені: В. Биков, Р. Гуревич, М. Жалдак, І. Захарова, Н. Морзе, Є. Полат, Є. Патаракін та ін. У своїх працях науковці зазначають, що мережевих технологій здатні підтримувати відкритий інформаційний освітній простір.

Мета цієї статті розглянути проблеми та перспективи використання мережевих технологій у професійній підготовці майбутніх учителів.

Виклад основного матеріалу. Мереживі технології змінюють звичні стереотипи використання глобальної мережі, що перестала бути середовищем передавання інформації й транспортним каналом постачання знань. Пасивна позиція «читача» (споживача інформації) змінюється на інтерактивну позицію «письменника» (коментатора, співучасника дискурсу, виробника інформації) [6].

Важливим чинником у професійній підготовці майбутніх учителів є використання сервісів Веб 2.0, оскільки вони дозволяють майбутнім фахівцям не лише подорожувати по мережі, але і спільно працювати, розміщувати у мережі текстову та медіа інформацію. Перехід студентів на рівень учасників мережевої спільноти надає можливості не тільки ефективно впроваджувати ІКТ у професійну педагогічну діяльність, а й дозволяє розширити світогляд майбутніх педагогів; оволодіти вміннями спілкування у мережі Інтернет; організувати міжособистісну взаємодію; співпрацювати у групі; систематично підвищувати рівень загальнокультурної, технологічної й інформаційної компетентності.

Використання мережевих технологій у процесі фахової підготовки майбутніх учителів створює можливості:

- для використання відкритих, безплатних і вільних електронних ресурсів, які можуть бути використані з навчальною метою;
- для самостійного створення та публікації матеріалів навчального призначення у мережі Інтернет;
- для спостереження за діяльністю учасників спільноти;
- для створення та обговорення навчальних ситуацій, які спонукають майбутніх педагогів до творчого пошуку та прийняття нешаблонних рішень.

За допомогою сервісів Веб 2.0 можна організувати наступну колективну діяльність студентів:

- спільний пошук навчальних матеріалів;
- спільне зберігання закладок;
- створення і спільне використання медіа-матеріалів (фотографій, відео, аудіозаписів.);
- спільне створення і редагування гіпертекстів;

- спільне редагування і використання у мережі текстових документів, електронних таблиць, презентацій та інших документів;
- спільне редагування і використання карт знань, навчальних схем, тощо.

Соціальні сервіси Веб 2.0 дають змогу розповсюджувати контент у мережі Інтернет, тобто сприяють розміщенню власних текстових повідомлень, фотографій, малюнків та музичних файлів. Доступність, відкритість, інтерактивність соціальних сервісів Веб 2.0 призводить до колективного використання та спілкування як в он-лайн, так і в оф-лайн режимах, взаємного використання текстових, мультимедійних та відео ресурсів усіма учасниками навчального процесу [3].

Як засвідчує, аналіз науково-методичної літератури діюче місце у системі освіти займають сервіси: вікі, Ютуб, блоги, віртуальні сайти, веб-касти, спеціальні закладки, соціальні мережі.

Особливий інтерес щодо використання соціальних сервісів у професійній підготовці майбутніх учителів викликають он-лайн-щоденники (блоги), педагогічний потенціал яких полягає у тому, що студенти у процесі отримання, трансформації знань й подальшого публікування своїх робіт вчаться конструювати знання, засновані на рівноправних відносинах та спілкуванні [2, с.120].

Нині популярність освітніх блогів обумовлена двома чинниками: по-перше, публікувати та представляти інформацію в Інтернеті за допомогою блогів досить легко, оскільки робота блогера зводиться до створення нового поста для якого необхідно, задати назву та ввести саме повідомлення, використовуючи навик набору та форматування текстової інформації, що відповідають алгоритму роботи у звичайному текстовому редакторі. Пост зберігається на сервері, який автоматично формує Веб-сторінки, гіперпосилання, додає стиль форматування тощо. По-друге – це миттєва доступність у мережі Інтернет опублікованої інформації.

Прозорість та доступність блогу викликають інтерес багатьох дослідників, які розглядають його як варіант особистого освітнього простору. Для блогу характерний зворотний порядок запису, відомості про останні (найсвіжіші) записи публікуються вгорі. Функціонування та ведення блогу забезпечує доступ до мережі Інтернет та бажання представляти власні дидактичні та методичні матеріали. Як правило, автором записів у блозі є одна людина, тобто блогер. Автори декількох блогів часто об'єднуються в соціальну мережу, відстежують записи та залишають відгуки і замітки на полях чужих щоденників. Для підтримки спілкування з студентами на сторінках блогу викладачі мають змогу розміщувати гіперпосилання на сервіси, що здійснюють таку підтримку (чат, голосова і відозв'язок) або використовують можливості вбудованих додатків – гаджетів.

У мережі Інтернет існує безліч платформ, які дозволяють створити власний блог. Вибір зазвичай залежить від функціональних можливостей та кількості блогерів, які вже створили блоги на даній платформі. Відзначимо найбільш поширені платформи серед освітян:

- Blogger – дозволяє створювати блог усім користувачам, які мають власний акант у системі Google;

- WordPress – платформа, яка дозволяє створити блог на віддаленому сервері або встановити систему на власному комп'ютері чи в локальній мережі навчального закладу [4, с.12].

У процесі професійної підготовки студентів освітньо-кваліфікаційного рівня «Спеціаліст» (спеціальність українознавство), використання блогу забезпечує:

- перегляд навчальних відеофільмів та екранізацій творів українських письменників;

- аналіз дидактичних матеріалів, зокрема опорної схеми, асоціативного куша, криптограми, кросворду, шкала часу, тестових завдань та ін;

- висвітлення рекомендацій для студентів щодо створення дидактичних матеріалів;

- обмін корисними посиланнями на ресурси мережі Інтернет.

Для студентів робота з даним блогом сприяє:

- розширенню власного світогляду в умовах ознайомлення з досвідом учасників учительської спільноти;

- обміну досвідом, оскільки студенти перечитують та цитують записи відвідувачів блогу;

- вдосконаленню культури писемного мовлення в умовах додавання коментарів та записів у блозі;

- залученню студентів до учительської спільноти у мережі Інтернет;

- вдосконаленню ІКТ-навичок через опрацювання Веб-ресурсів мережі Інтернет;

- прагнення до грамотності, оскільки записи та коментарі студентів доступні для широкого кола відвідувачів блогу;

- самовираження у формуванні та обґрунтуванні власної думки.

Висновок. Використання сервісів Веб 2.0, зокрема блогів, дозволяє викладачу розміщувати цікаві матеріали, корисні посилання, інтерактивні тести; створювати власні колекції навчальних матеріалів, відеоуроків; організувати он-лайн роботу та розширювати межі для спілкування з студентами і колегами. Спільна робота викладача та студентів формує у майбутніх учителів вміння: зберігати, здійснювати пошук, аналіз та визначати якість освітніх Веб-ресурсів у мережі Інтернет, а також

користуватися Веб-технологіями для забезпечення освітніх цілей та самоосвіти.

Список літератури: 1. Волохонский В. Л. Психологические механизмы и основания классификации блогов [Текст] // Личность и межличностное взаимодействие в сети Internet. Блоги: новая реальность. ; под ред. В. Л. Волохонского, Ю. Е. Зайцевой, М. М. Соколова. – СПб. : СПбГУ, 2006. – 235 с. 2. Иванченко Д. А. Перспективы применения блог-технологий в Интернет-обучении [Текст] // Информатика и образование / Д. А. Иванченко – № 2. – 2007. – С. 120-122. 3. Киселева М. П. Использование блогов в учебном процессе [Электронный ресурс] / М. П. Киселева, А. Е. Самарина. – Режим доступа : – expo.smolensk.ru/dokald_11/kiseleva_samarina_2.doc. 4. Патаракин Е.Д. Социальные сервисы Веб 2.0 в помощь учителю: учебно-методическое пособие / Е. Д. Патаракин – 2-е изд., испр. – М: Интуит.ру, 2007. – 64 с.: ил. 5. Richard E. Ferdig, Kaye D. Trammell. Content Delivery in the ‘Blogsphere’, «Т.Н.Е. Journal», February 2004. – Online: <http://www.thejournal.com/magazine/vault/A4677D.cfm>. 6. Електронний ресурс [Освітній блог] http://lit-1.blogspot.com/2012/02/blog-post_11.html

- С. С. Кізім

ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ВИКОРИСТАННЯ МЕРЕЖЕВИХ ТЕХНОЛОГІЙ У ФАХОВІЙ ПІДГОТОВЦІ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ

У статті розглянуто ефективність та можливості використання блогів у процесі професійної підготовки майбутніх учителів. Використання блогів, дозволяє учасникам навчального процесу ефективно впроваджувати ІКТ у професійну педагогічну діяльність, розширює світогляд педагогів, створює відкрите середовище для спілкування та навчання.

Ключові слова: сервіси Веб 2.0, блог, професійна підготовка майбутніх учителів, Веб-ресурси.

С.С. Кизим

ПРОБЛЕМЫ И ПЕРСПЕКТИВЫ ИСПОЛЬЗОВАНИЯ СЕТЕВЫХ ТЕХНОЛОГИЙ В ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ ПОДГОТОВКЕ БУДУЩИХ УЧИТЕЛЕЙ

В статтю розглянуто ефективність і можливості використання блогів в процесі професійної підготовки майбутніх учителів. Використання блогів, дозволяє учасникам освітнього процесу ефективно впровадити ІКТ в професійну педагогічну діяльність, розширює кругозір педагогів, створює відкриту середовище для спілкування та навчання.

Ключові слова: сервіси Веб 2.0, блог, професійна підготовка майбутніх учителів, Веб-ресурси.

S. S. Kizim

PROBLEMS AND PROSPECTS OF THE USE OF NETWORK TECHNOLOGIES ARE IN PROFESSIONAL PREPARATION OF FUTURE TEACHERS

The article deals with the effectiveness and the possibility of using blogs in the training of future teachers. Use blogs, allowing participants to the learning process effectively implement ICT in professional teaching career, expands worldview teachers, creates an open environment for communication and learning.

Keywords: services Web 2.0, blogging, training future teachers, Web resources.

Стаття надійшла до редакції 13.03.2013

УДК 37.378.091.33 : 001.895

*Кондратюк Володимир Дмитрович
м. Вінниця, Україна*

ВИКОРИСТАННЯ МЕДІАОСВІТНІХ ТЕХНОЛОГІЙ У ПРОФЕСІЙНІЙ

ПІДГОТОВЦІ МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ

Постановка проблеми. Головним завданням системи освіти в Україні є формування та розвиток конкурентоздатного, з глибокою мотивацією до продуктивної педагогічної діяльності вчителя, який завдяки креативному, творчому мисленню, бажанню навчатися, ефективно застосовує інноваційні засоби з метою підвищення якості знань учнів. Тому саме професійна підготовка вчителя, як носія матеріальних і духовних цінностей, спадкоємця поколінь має сприяти утвердженню гуманної, демократичної особистості, здатної до саморозвитку, самореалізації своїх інтересів та обдарувань.

Аналіз останніх досліджень. Аналіз філософської, психолого-педагогічної і методичної літератури показав, що проблема формування професійної компетентності є одним з головних пріоритетів закладів освіти. Тому питання підготовки фахівців знаходиться у центрі уваги багатьох науковців (Л. Анциферова, Г. Балла, С. Батишева, Р. Гуревича, М. Кадемії, Н. Морзе та ін). Сутність поняття професійної компетентності було предметом розгляду і роботах І. Зазюна, Н. Ничкало, В. Беспалько, Л. Коношевського та ін.

Стаття 34 Конституції України визначає «Кожен має право вільно збирати, зберігати, використовувати і поширювати інформацію усно, письмово або в інший спосіб на свій вибір» [1]. Саме на процес формування конкурентоздатного фахівця впливає інформація, отримана з різних джерел. Однак досить часто періодичні видання, програми радіо, кіно, телебачення, сайти мережі Інтернет пропонують дезінформацію з метою зацікавлення, маніпуляції, залучення великої аудиторії. Спостерігається негативний вплив системи засобів масової інформації на розвиток і професійне становлення студентів. У цьому випадку досить важко змінити, переробити пресу й інші медіатехнології, тому потрібно «змінити» аудиторію, слухачів, глядачів, у тому числі учителів, під впливом яких формується світогляд молодого покоління.

Особлива роль у даному процесі належить учителям «Технологій», адже саме вони мають широкий доступ до медіаджерел. У майбутніх учителів «Технологій» має розвиватись критичне мислення, ставлення до одержаної з різних джерел інформації, і саме медіаосвіта сприяє формуванню медіаграмотності майбутніх учителів «Технологій», умінням аналізувати медіатексти отримані з різних джерел інформації.

У педагогічній літературі розглянуто два підходи щодо визначення самого терміна «медіаосвіта». Учені Російської школи (А. Федоров, А. Шариков, Н. Рижих, І. Хижняк, Т. Строганова та ін.) вважають, що «медіаосвіта – це напрям педагогіки, що забезпечує вивчення закономірностей масової комунікації (преси, ТБ, радіо, кіно, відео тощо)» [2, с. 555]. Основними завданнями такої медіаосвіти є підготовка нового покоління до життя в сучасних інформаційних умовах, сприйняття, розуміння, усвідомлення наслідків впливу різної інформації, навчання способів спілкування на основі невербальних форм комунікації за допомогою технічних засобів. Прихильники іншого підходу (Дж. Гріпсруд, Д. Букінгенем, Д. Шретер, Дж. Сефтон-Грін та ін.) вважають, що медіаосвіта – це процес розвитку особистості посередництвом і матеріалами засобів масової комунікації: преси, радіо, телебачення, кіно, інтернет, інших мультимедійних комп'ютерних систем. У цьому випадку головне завдання медіаосвіти – розвинути вміння поставити засоби масової інформації (ЗМІ) на службу людям, взяти

з них найцінніше, а також активно брати участь у створенні власних медіапродуктів.

У більш нових трактуваннях медіаосвіти наголос все частіше робиться на формуванні в аудиторії ЗМІ здатності до активного, осмисленого засвоєння медійного змісту, заснованого на знаннях про сутність, специфіку і цілі масових комунікацій. Усе більше уваги приділяється «розвитку самостійного критичного мислення стосовно ЗМІ, надбанню практичних навичок у виявленні неправдивих повідомлень і спотворень інформації, виробленню стійкого імунітету до маніпулятивного впливу масмедіа, збагаченню соціального досвіду аудиторії в практиці спілкування з друкованою й електронною продукцією. У такому випадку медіаосвіта покликана формувати культуру раціонального освоєння медійного змісту, розвивати соціальну активність громадян.

Саме медіаосвітні технології, які виокремилися в складову частину педагогіки – медіадидактику, що розробляє теорію медіаосвіти й навчання, науково обґрунтовує зміст медіаосвіти, вивчає закономірності, принципи, методи й організаційні форми навчання із залученням медіапродуктів та опертям на мас-медіа, – втілюють принципи гуманізації освіти, сприяють підвищенню інтелектуального, культурного, духовного, морального рівня майбутнього фахівця. Тому ми вважаємо, що саме медіаосвітні технології будуть ефективними у процесі професійної підготовки вчителя. Медіаосвітні технології допомагають майбутнім вчителям «Технологій» точніше визначити своє місце в системі суспільних відносин, вибрати бажане соціальне становище; сприяють становленню особистості студентів, дозволяють їм стати активними членами суспільства, озброюють їх необхідними знаннями, формують світогляд і розвивають творчі здібності.

Проблему застосування медіаосвітніх технологій у навчально-виховному процесі досліджували зарубіжні та вітчизняні науковці. Зокрема, естетичне виховання молоді засобами кіномистецтва (О. Федоров), розвиток і функціонування медіапедагогіки, медіадидактики та медіавиховання (Г. Онкович), формування критичного ставлення до отриманої з різних джерел негативної інформації (Б. Потятиник), розвитку мас-медійних навчальних технологій у середніх закладах освіти США (С. Шумаєва), педагогічні умови застосування медіаосвіти у процесі професійної підготовки майбутніх учителів (Ю. Козаков) та ін.

У зарубіжних країнах, а саме у США, медіаграмотності навчають, як на інтегрованих заняттях у рамках звичайних предметів (історії, географії, англійської мови тощо), так і на автономних курсах (фотографії, журналістики, телебачення, масової комунікації, кіноведення тощо). Зокрема, використання аудіовізуальних медіа у класі (К. Тайнер), систематизація вимог, що висувуються до знань і умінь учнів шкіл різних штатів

США у процесі медіаосвіти (Д. Леверанз), проблеми медіаосвіти (Д. Консідайн) та ін.

Однак наукових робіт у вітчизняному педагогічному дискурсі з питань взаємозв'язку медіаосвітніх технологій з професійною підготовкою майбутнього вчителя «Технологій», на жаль, не виявлено, тому дослідження медіаосвітніх технологій є актуальним і вчасним.

Метою статті є дослідження особливостей застосування як традиційних медіаосвітніх технологій (періодичних видань, радіо, кіно, телебачення), так і новітніх інформаційних медіаосвітніх технологій у професійній підготовці майбутнього вчителя «Технологій».

Як було сказано вище, медіаосвітні технології є унікальним засобом не лише формування критичного мислення, але й розвитку творчих здібностей особистості, засобом стимулювання бажання самоосвіти, самопідготовки, постійного прагнення здобуття знань студентами.

Розглянемо соціально-педагогічну класифікацію медіа, яка поділяється: за типом основного засобу медіа (преса, радіо, кіно, телебачення, відео, комп'ютерні мережі та ін.), за каналом сприйняття (аудіо, відео, аудіовізуальні, знакові – текстові, графічні), за місцем використання (індивідуальне, групове, масове, домашнє, робоче, транспортне та ін.), за змістом інформації, напрямку соціалізації (ідеологічне, політичне, морально-виховне, пізнавально-навчальне, естетичне, екологічне, економічне), за функціями та цілями використання (одержання інформації, освіта, спілкування, розв'язання проблем, розвага, соціальне управління), за результатом впливу на особистість (розвиток світогляду, самопізнання, самовиховання, самонавчання, самоствердження, самовизначення, регуляція стану, соціалізація) [3].

У процесі професійної підготовки майбутнього вчителя «Технологій» технології медіаосвіти передбачають залучення до навчального процесу як традиційні засоби масової інформації (періодичні, професійно-орієнтовані, фахові, спеціальні та науково-методичні видання, радіо, телебачення, кіно тощо) так і засоби новітніх інформаційних технологій, а саме – програмно-апаратні засоби і пристрої, що функціонують на базі обчислювальної техніки; використовують також сучасні способи і системи інформаційного обміну, що забезпечують операції збирання, накопичення, збереження, оброблення й передавання інформації.

Під час професійної підготовки у ВНЗ, майбутні вчителі «Технологій» мають отримати набір знань, умінь і навичок роботи із періодичною пресою професійного спрямування; виділяти й аналізувати відповідні програми телебачення, глобальні інформаційні мережі, уміти користуватися основними сайтами мережі Інтернет, вести осмислений пошук необхідної інформації й аналізувати її. Все це надасть принципово нові можливості для пізнавальної та творчої самореалізації вчителя.

Ми вважаємо, що удосконалення процесу професійної підготовки майбутніх учителів «Технологій» передбачає відбір:

- пізнавально-інформаційних фільмів і кіноеккурсів про технологічні процеси, відповідно до навчальної програми;
- ресурсів мережі Інтернет, що дозволяють ефективно користуватися вчителям під час уроків та в поза навчальний час у режимі on-line або off-line;
- комп'ютерних програмно-методичні комплексів, однією із безперечних переваг яких є досить проста і доступна форма (навіть для новачків у комп'ютерному світі) вони, надають складний комплекс інформації: текст, звук і візуальний ряд;
- програмно-апаратних комплексів «Інтерактивна дошка», який має властивості традиційної шкільної дошки, з більшими можливостями графічного коментування екранних зображень, що дозволяє збільшити навчальне навантаження під час викладання предмета в аудиторії, забезпечує ергономічність навчання, сприяє креативному навчанню.

З нашої точки зору, правильний вибір та інтеграція мультимедіа у професійну підготовку майбутнього вчителя «Технологій» дозволять досягти цілей медіаосвіти, пов'язаних із уміннями студентів знаходити, готувати, передавати й отримувати необхідну інформацію.

Для підготовки майбутнього вчителя «Технологій» крім традиційних медіа технологій, доцільно використовувати ефективні новітні медіаосвітні технології, ефективність яких була перевірена на заняттях з дисциплін: Мультимедійні засоби навчання, Сучасні інформаційні технології навчання, Інформаційне суспільство, Документаційне забезпечення управління діяльністю з використанням комп'ютера, Використання комп'ютера у бізнесі, Комп'ютерний дизайн, Теорія і методика трудового та професійного навчання, Історія інформатики та інформаційних технологій, Інформаційно-комунікаційні технології в навчальному процесі, Навчально-виховний процес у професійних закладах освіти, Апаратне забезпечення персональних комп'ютерів, периферійних пристроїв та їх ремонт, Комп'ютерні мережі, Методика застосування комп'ютерної техніки при викладанні технологій у Вінницькому державному педагогічному університеті імені Михайла Коцюбинського. Розглянемо деякі з них:

- Технологія організації медіатеки та науково-освітнього порталу

Технологія організації навчальних медіатеки передбачає використання CD-ROM, DVD, Video CD, інтернетних сайтів і каталогів у медіатеці. Медіатека – це сукупність сучасних засобів аудіо-теле, візуальних і віртуальних комунікацій, які використовуються у процесі організації, планування і проведення занять. Науково-освітній портал є спеціалізованим підрозділом певного загальноосвітнього навчального закладу (середньої школи, ліцею, коледжу тощо) або вищого навчального закладу. Науково-освітній портал є головною складовою цілісної системи інформатизації навчального закладу України та бере участь у формуванні і вико-

нанні затверджених для нього у встановленому порядку планів і програм, звітуючи перед керівництвом навчального закладу. Головною метою медіатеки чи науково-освітнього порталу є навчання студентів цілеспрямованому пошуку інформації.

У Вінницькому державному педагогічному університеті імені Михайла Коцюбинського на базі кафедри інноваційних та інформаційних технологій в освіті працює науково-освітній портал, що має потужну матеріально-технічну базу.

Наш досвід роботи у ВНЗ показав, що комплексне використання розроблених нами медіаосвітніх технологій мотивує майбутніх учителів «Технологій» до опанування своєю професією, дає їм можливість набути і сформувати нові уміння і навички, вчить раціонально використовувати засоби медіаосвіти у своїй професійній діяльності, критично оцінювати отриману інформацію, вміти аналізувати та розпізнавати графіку та медіатексти, ознайомитися з новими тенденціями у викладанні свого предмета, удосконалювати знання педагогічного розвитку особистості, активізувати та мотивувати студентську навчально-пізнавальну діяльність.

Література: 1. Гуревич Р. С. Інформаційно-телекомунікаційні технології в освіті / Гуревич Р. С. // Енциклопедія освіти / [Акад. пед. наук України : гол. ред. В. Г. Кремень]. – К. : Юрінком Інтер, 2008. – С. 364-365. 2. Конституція України // Електронний ресурс. - Режим доступу: search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/Z960254K.html 3. Медиаобразование // Российская педагогическая энциклопедия. Т. 1 / Гл. ред. В. В. Давыдов. – М.: Большая российская энциклопедия, 1993, с. 555. 4. Морзе Н. В. Основи інформаційно-комунікаційних технологій / Морзе Н. В. – К. :Видавнична група BHV, 2006. – 298 с. 5. Онкович Г.В. МЕДІАОСВІТА (ЗАГАЛЬНИЙ КУРС) ПРОГРАМА навчального курсу для студентів вищих навчальних закладів // edu.of.ru/attach/17/82979.doc від 21.09. 2011.

Bibliography (transliterated): 1. Gurevich R. S. Informacijno-telekomunikacijni tehnologii v osviti / Gurevich R. S. // Enciklopedija osviti / [Akad. ped. nauk Ukraїni : gol. red. V. G. Kremen']. – K. : Jurinkom Inter, 2008. – S. 364-365. 2. Konstitucija Ukraїni // Elektronnij resurs. - Rezhim dostupu: search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/Z960254K.html 3. Mediaobrazovanie // Rossijskaja pedagogičeskaja jenciklopedija. T. 1 / Gl. red. V. V. Davydov. – M.: Bol'shaja rossijskaja jenciklopedija, 1993, s. 555. 4. Morze N. V. Osnovi informacijno-komunikacijnih tehnologij / Morze N. V. – K. :Vidavnichna grupa BHV, 2006. – 298 s. 5. Onkovich G.V. MEDIAOSVITA (ZAGAL'NIJ KURS) PROGRAMA navchal'nogo kursu dlja studentiv vishhij navchal'nih zakladiv // edu.of.ru/attach/17/82979.doc vid 21.09. 2011.

В.Д. Кондратюк

ВИКОРИСТАННЯ МЕДІАОСВІТНІХ ТЕХНОЛОГІЙ У ПРОФЕСІЙНІЙ

ПІДГОТОВЦІ МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ

У статті обґрунтовано доцільність використання медіаосвітніх технологій у професійній підготовці майбутнього вчителя «Технологій».

Ключові слова: інформація, медіаджерела, комунікації, медіаосвіта.

В.Д. Кондратюк

ИСПОЛЬЗОВАНИЕ МЕДИАОБРАЗОВАТЕЛЬНЫХ ТЕХНОЛОГИЙ В ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ ПОДГОТОВКЕ БУДУЩЕГО УЧИТЕЛЯ

В статье обоснована целесообразность использования медиаобразовательных технологий в профессиональной подготовке будущего учителя «Технологий».

Ключевые слова mediadžerela: информации, коммуникации, mediaosvita.

V.D. Kondratyuk

THE USE OF MEDIA TECHNOLOGIES IN PROFESSIONAL PREPARATION OF A FUTURE TEACHER

In the article the expedience of the use of technologies in a mediaosvita technology of the future teacher «Technologies».

Keywords mediaosvita, information, communication, mediaosvita.

Стаття надійшла до редакції 15.03.2013

УДК 159

*Кузьменко Олександр Васильович,
Решетняк Наталя Борисівна,
м. Харків,
Україна*

ДИДАКТИЧНІ АСПЕКТИ ЕФЕКТИВНОЇ ВЗАЄМОДІЇ СТУДЕНТІВ НА СЕМІНАРСЬКОМУ ЗАНЯТТІ

Постановка проблеми. Важливою умовою успішності семінару є педагогічно доцільне навчальне спілкування на ньому студентів. В цій статті викладена система дій викладача, спрямованих на організацію такого спілкування на занятті з теми «Громадянське суспільство». Завданням семінару є: актуалізація знань студентів про основні етапи розвитку людства, засвоєння ними відомостей про ознаки цивілізованого суспільства, історію формування його наукової концепції; виховання високої комунікативної культури студентів як важливої якості особистості громадянина України; розвиток психічних процесів і функцій у студентів шляхом дидактично обгрунтованої організації самостійної пізнавальної діяльності з використанням висновків теорії проблемного навчання. *Основні поняття, за-*

своєння яких є завданням студентів: громадянське суспільство, правова держава, взаємодія держави і цивілізованого суспільства, приватна та публічна сфери, приватна власність, вільний ринок, суспільне та особисте благо, соціальне партнерство, асоціації. **Обладнання:** Загальна декларація прав людини, Європейська хартія про місцеве самоврядування, Європейська хартія участі молоді в муніципальному та регіональному житті, словниково-енциклопедичні видання, роздатковий дидактичний матеріал, електронні ресурси, технічні засоби навчання.

Аналіз джерел та публікацій. У вітчизняній та зарубіжній дидактиці приділяється багато уваги проблемам активізації пізнавальної діяльності студентів засобами організації їх навчального спілкування (Бондаренко С.М., Гранік Г.Г., Євдокімов В.І., Концева О.А., Лернер І.Я., Лозова В.І., Прокопенко І.Ф. та ін.). В працях зазначених та інших науковців розроблено педагогічну технологію, за допомогою якої навчальна взаємодія суб'єктів учбової діяльності набуває продуктивного характеру. Але сьогодні не є достатньо розробленим питання організації спілкування студентів під час засвоєння ними актуальних суспільно-політичних понять та феноменів. Тож **метою статті** є обґрунтування педагогічно доцільної системи дій викладача з організації ефективної взаємодії студентів на відповідному семінарському занятті.

Викладення основного матеріалу. З метою формування позитивної мотивації навчально-пізнавальної діяльності студентів викладач створює проблемну ситуацію, яка полягає у введенні їх у специфічний психічний стан, пов'язаний з переживанням пізнавальної суперечності, з неможливістю пояснити цікаві феномени або факти на основі наявних знань і умінь [1]. Викладач просить студентів ранжирувати в порядку зменшення значущості поняття «президент», «глава уряду», «депутат парламенту», «громадянин», «губернатор», «спікер парламенту», «міністр», «мер». Досвід роботи показує, що, як правило, виконуючи таке завдання, студенти спочатку називають державних діячів, посадових осіб і лише в останню чергу – громадянина. Далі викладач повідомляє, що В. фон Гумбольдт вважав центральною фігурою громадського життя людину не як політичну істоту (представника держави), а як громадянина. Студенти дізнаються, що свого часу, виступаючи у львівському театрі опери та балету ім. І. Франка, Г. Клінтон сказала: «...найбільш важливою особою у будь-якому демократичному суспільстві є не мій чоловік або чоловік пані Кучми, а рядовий громадянин». Таким чином, підсумовує викладач, має місце суперечність між думкою студентів і точкою зору компетентних у політичній теорії та практиці людей.

Наступним кроком викладача на цьому етапі семінарського заняття є постановка провідної проблеми, яка стане фактором психологічного та

логічного забезпечення ефективної навчальної взаємодії студентів [4]. Викладач виходить із того, що проблемна ситуація є лише передумовою цілеспрямованої пізнавальної діяльності індивіда. Формулюючи провідну проблему, він бере до уваги, що цю функцію не може виконати будь-яке питання, яке поставить студентів у скрутне становище. Недостатньо, якщо воно мобілізує головним чином їх пам'ять. Провідна проблема семінару покликана спонукати студентів порівнювати явища, виявляти зв'язки між ними, робити висновки, тобто мислити. При цьому її формулювання повинно бути привабливим для суб'єктів навчання, породжувати у них пізнавальний інтерес. На семінарському занятті, про яке ідеться, провідна проблема формулюється так: «Чи є Громадянин важливішою фігурою для суспільства, ніж Президент?»

Студентам повідомляється, що розв'язувати зазначену проблему вони будуть протягом двох семінарських занять, перший із яких присвячено певним теоретичним аспектам історичного розвитку суспільства, а другий – питанням його становлення в сучасній Україні. Викладач також звертає увагу студентів на те, що в наведеній вище цитаті з виступу Г. Клінтон відсутній початок, в якому міститься важлива умова перетворення громадянина в центральну фігуру суспільного життя в умовах демократії. Як додаткове завдання студентам пропонується доповнити цитату, тобто припустити, що було сказано спочатку.

На цьому (першому) семінарському занятті працюватимуть кілька тимчасових навчальних груп (по 5–6 студентів). Оскільки важливою ознакою громадянського суспільства є функціонування добровільних громадських асоціацій, викладач має право відійти від розроблених у дидактиці вимог до формування тимчасових навчальних груп і запропонувати студентам об'єднатися у них за власним розсудом [3]. Основна частина заняття. Викладач пропонує студентам здійснити уявну мандрівку двома умовними країнами, які суттєво відрізняються одна від одної з точки зору організації життя. Перша країна має назву «Диктарія». Найхарактернішими її ознаками є: необмежена влада держави над суспільством; ігнорування чиновниками прав людини; повний контроль держави за всіма сферами суспільного життя; дисципліна страху; люди виконують волю влади, лише боячись покарання; досить міцний правопорядок, каральні органи рішуче розправляються зі злочинцями; сувора цензура; малочисельні засоби масової інформації, які до того ж обслуговують волю держави; зневажання громадської думки; командна економіка; державна форма власності на ресурси. Назва другої країни – «Анарханія». Ознаки: відсутня державна влада, суспільні відносини не регулюються; кожна людина має стільки прав і свобод, скільки хоче; громадяни можуть робити все, що забажають, в результаті чого вони постійно конфліктують; відсутній поділ життя суспільства на публічну та

приватну сфери; кожна людина дбає тільки про особисті інтереси, їй незнайоме поняття «суспільне благо»; має місце розквіт злочинності, яка залишається безкарною; люди бояться виходити зі своїх домівок; скрізь панує хаос – не працюють заводи, зачинені магазини, не виходять газети, не функціонує телебачення; помирають слабкі, виживають сильні; ресурси знаходяться у власності тих, хто їх захопив. Викладач запитує студентів, чи хотіли б вони жити в цих країнах? Проводяться експрес-наради тимчасових навчальних груп. Відповіді мотивуються. Завданням викладача в цей момент є підведення студентів до усвідомленої негативної оцінки двох протилежних моделей суспільного розвитку: гіпертрофованої ролі державної влади за повного безправ'я суспільства та анархічного шляху соціального розвитку.

Далі викладач повідомляє, що філософи здавна мріяли про таку модель суспільства, яка б припускала доцільний компроміс між регулюючою роллю держави та інтересами суспільства. Згаданий зразок гармонійної взаємодії держави та суспільства вчені називають громадянським суспільством [2]. Оскільки визначення «громадянський», «культурний», «цивілізований» походять від латинського слова *civilis*, то в поєднанні зі словом «суспільство» всі вони утворюють синонімічний ряд. В аналогічному розумінні на занятті будуть застосовуватися й словосполучення «досконале суспільство», «високорозвинене суспільство». Після цього виступають п'ять студентів-представників тимчасових навчальних груп з невеликими, задалегідь підготовленими повідомленнями про основні етапи формування концепції громадянського суспільства в історії політико-правової та економічної думки. Викладач просить аудиторію уважно слухати виступи, робити записи, готуватися відповідати на запитання: в чому полягають найважливіші положення цієї концепції? Доцільно також запропонувати студентам порівняти точки зору філософів. Приблизний зміст зазначених повідомлень є таким. Перший студент говорить про те, що ідея громадянського суспільства сягає епохи античності. Так, Аристотель сформулював ідею досконалого суспільства-держави, яке є політичною сукупністю аристократії та середнього класу. За Аристотелем громадянин це той, хто може брати участь у законодавчій та судовій владі згаданого суспільства-держави. Студент також говорить, що важливою особливістю античної концепції ідеального суспільства є відсутність межі між політичною (публічною) та приватною сферами життя суспільства.

Другий студент повідомляє, що наступним етапом в історії розвитку концепції громадянського суспільства була творчість М. Макіавеллі. Цей автор писав, що глава держави не повинен зловживати своїми правами й порушувати права підлеглих. Філософ вперше розмежував поняття «держава» та «суспільство». На його думку, держава постійно прагне збільшити

свою владу над суспільством. Тож Макіавеллі відзначив, що крім держави є дещо самостійне, самодостатнє, що живе за своїми правилами. Важливою заслугою вченого був опис таких неполітичних понять, як праця, сім'я, приватні інтереси. Третій студент розповідає про Т. Гоббса. На думку цього мислителя громадянське суспільство виникло внаслідок переходу від природного стану людства, для якого характерні неконтрольовані пристрасті та загальна ворожнеча, до впорядкованого культурного стану. Завдяки державній владі, спокою, порядку громадяни докорінним чином змінюються й створюються умови для виникнення суспільства вищого порядку. Четвертий студент говорить про те, що вирішальний внесок у розробку вчення про громадянське суспільство здійснили філософи XVIII ст. Так, В. фон Гумбольдт дійшов до висновку, що для такого суспільства характерні громадські організації, які добровільно створюються людьми. Водночас для держави властива система зовнішніх по відношенню до суспільства політичних інститутів, зокрема армії, тюрем, податків. У громадянському суспільстві, наголошував філософ, діє природне право, громадяни вільно реалізують можливості, що надає їм природа. Разом з тим держава формує так зване позитивне право, тобто вводить власні правила поведінки. П'ятий студент повідомляє про подальшу конкретизацію вчення про цивілізоване суспільство в працях Г. Гегеля. Розглядаючи державу як прояв божественної ідеї в історії, мислитель в той же час надавав великого значення громадянському суспільству. Основна місія держави, на його думку, полягала у захисті суспільства, впорядкуванні економічного та соціального життя, усуненні суперечностей. Г. Гегель уявляв громадянське суспільство як систему з трьох компонентів-станів: землеробів; ремісників та торгівців; чиновників і військових. Останній стан уособлює суспільний інтерес, здійснюваний державою. Після виступу студентів викладач зазначає, що на початок XIX ст. в науці склалися основи концепції цивілізованого суспільства. Він просить тимчасові навчальні групи провести експрес-наради й відповісти на питання, яке було поставлене перед виступом першого студента. Викладач підводить студентів до відповідей такого типу: держава і суспільство – поняття, що не збігаються; держава регулює суспільні відносини; у громадян є свої права, свободи та інтереси, контролювати які державна влада не може; громадянське суспільство первинне по відношенню до держави; існує сфера приватного життя людини. На цьому етапі семінарського заняття кожна тимчасова навчальна група отримує текст сучасного наукового визначення громадянського суспільства. Перед студентами ставиться завдання: порівняти ознаки, що зазначені у цих дефініціях, з положеннями вище названих філософів. Зважаючи на досить високий ступінь складності завдання, викладач надає студентам допомогу. Група 1: «Суспільство громадян із високим рівнем економічної, соціальної, політич-

ної, культурної і моральної властивостей, яке спільно з державою утворює розвинені правові відносини; суспільство рівноправних громадян, яке залежить від держави, але взаємодіє з нею заради спільного блага». Група 2: «Асоціація вільних громадян, що взаємодіють між собою виключно на ґрунті власних інтересів, правових норм та спільно погоджених чи вироблених регуляторів. Поняття громадянське суспільство характеризує цілісність суспільного життя стосовно політичних структур, передусім держави. Громадянське суспільство поєднує економічні, соціальні, культурні, духовні, родинно-побутові відносини та інститути, а також передбачає певні свободи, права та обов'язки особистості як необхідні умови її ствердження та самореалізації в громадянському житті». Група 3: «Сукупність неполітичних відносин у суспільстві: економічних, соціальних, моральних, релігійних, національних і т. ін. Це сфера самопроявлення вільних громадян і добровільно сформованих асоціацій і організацій, захищених відповідними законами від прямого втручання та довільної регламентації діяльності цих громадян і організацій з боку державної влади». Група 4: «Сукупність неполітичних відносин (економічних, національних, духовно-моральних релігійних тощо), сфера спонтанного вияву інтересів і волі вільних індивідів та їхніх асоціацій, захищена законами від регламентації діяльності їх з боку державної влади». Група 5: «Уся сукупність існуючих у суспільстві неполітичних відносин, той бік життєдіяльності суспільства та окремих індивідів, який перебуває поза сферою впливу держави, за межами директивного регулювання та регламентації». По закінченню експрес-нарад тимчасових навчальних груп їх представники доповідають про результати виконання завдання. Вони повинні зазначити, що сучасна наука спирається на положення, сформульовані мислителями минулого, в першу чергу на ті з них, які були розроблені філософами Нового часу. Водночас студенти звертають увагу на ознаки громадянського суспільства, що на цьому занятті не згадувалися. Наприклад, перша група зважає на правовий характер взаємодії держави й суспільства. Друга група може відзначити, зокрема, важливу роль такого суспільного регулятора як компроміс. Третя група, скажімо, повідомить про наявність у громадянському суспільстві різноманітних суспільних відносин.

Заключна частина заняття. Головним завданням викладача в цей момент є розширення, поглиблення та систематизація знань студентів про громадянське суспільство [3]. Враховуючи досить високий ступінь складності навчального матеріалу, він виступає перед студентами з невеликим повідомленням. Студенти мають зафіксувати в зошитах ті положення та терміни, які ще не розглядалися або не зустрічалися на занятті. У сильнішій групі можна попросити студентів підготувати під час лекції свої пояснення одного-двох нових понять. Далі викладач відповідає на запитання сту-

дентів, просить їх назвати нові положення, терміни та поняття, що пролунали. Найважливіші з них він відразу ж пояснює, значення останніх пропонує уточнити вдома під час роботи зі словником. Студентів просять підготувати вдома невеликий твір на тему: «Яким я уявляю собі ідеальне суспільство?»).

Висновки. Громадянське суспільство – це сфера життя громадян, яка не контролюється державою. Найважливішими ознаками такого суспільства є демократія та ринкова економіка. Для нього також характерно верховенство закону, рівного та обов'язкового для всіх. Розвинена система добровільних громадських асоціацій – одна з важливих ознак громадянського суспільства. Характерний також стійкий порядок, джерелом якого є згода більшості громадян, а не зовнішній примус. Такої згоди члени суспільства досягають шляхом самоорганізації: вони домовляються про те, як обрати владу, якою вона повинна бути. Громадяни знають, що не суспільство служить владі, а навпаки, держава існує заради суспільства. Вони володіють широким обсягом реальних прав і при тому свідомо виконують необхідні обов'язки. Влада знаходиться під суспільним контролем. Якщо вона погано виконує свої обов'язки, то суспільство має засоби змінити її політику. Найефективніший засіб змін – вільні демократичні вибори. Другим інструментом впливу суспільства на державу є всенародне голосування – референдум. У міжнародній демократичній практиці навіть передбачено право народу на повстання проти жорстокої та несправедливої влади. У суспільства є можливості впливати на свій економічний стан. Через представницькі органи влади воно сприяє прийняттю законів, які забезпечують раціональний розподіл матеріальних благ. Закони також визначають засади податкової системи, умови підприємницької діяльності в країні. Суспільство захищає бідних, хворих, сиріт – для цього існують благодійні організації та фонди. У результаті у суспільстві усуваються полноси бідності та багатства, основною стає, постійно збільшуючись, так званий середній клас. До останнього входять, зокрема, дрібні та середні підприємці, бюджетні працівники, кваліфіковані працівники, діячі культури та інші подібні категорії населення.

Список літератури: 1. Гранік Г.Г., Бондаренко С.М., Концевая О. А. Когда книга учит. – М.: Педагогика, 1991. – 256 с. 2. Кузьменко О. П'ять проблем уроку-семінару // Рідна школа, 1996, № 5/6, с.72-75. 3. Паламарчук В. Ф. Як виростити інтелектуала. – Тернопіль: «Навчальна книга - Богдан», 2000. – 152 с. 4. Прокопенко І.Ф., Євдокімов В.І. Педагогічна технологія. – Харків: Основа, 1995. – 105 с.

Bibliography (transliterated): 1. Granik G.G., Bondarenko S.M., Kontsevaya O.A. *Kogda kniga učit.* – M.: Pedagogika, 1991. – 256 s. 2.

Kuzmenko O. P'yat problem uroku-seminaru // Ridna shkola, 1996, № 5/6, s.72–75. 3. Palamarchuk V. F. Yak virostiti intelektualu. – Ternopil: «Navchalna kniga – Bogdan», 2000. – 152 s. 4. Prokopenko I.F., Evdokimov V.I. Pedagogichna tehnologiya. – Harkiv: Osnova, 1995. – 105 s.

О.В. Кузьменко, Н.Б. Решетняк

ДИДАКТИЧНІ АСПЕКТИ ЕФЕКТИВНОЇ ВЗАЄМОДІЇ СТУДЕНТІВ НА СЕМІНАРСЬКОМУ ЗАНЯТТІ

У статті здійснюється аналіз дидактичної теорії семінарського заняття. Обґрунтовується доцільність подальшого дослідження педагогічної ефективності цієї форми навчання.

Ключові слова: семінарське заняття, навчальна взаємодія, організація спілкування студентів, комунікативна культура, педагогічна технологія.

А.В. Кузьменко, Н.Б. Решетняк

ДИДАКТИЧЕСКИЕ АСПЕКТЫ ЭФФЕКТИВНОГО ВЗАЕМОДЕЙСТВИЯ СТУДЕНТОВ НА СЕМИНАРСКОМ ЗАНЯТИИ

В статье осуществляется анализ дидактической теории семинарского занятия. Обосновывается целесообразность дальнейшего исследования педагогической эффективности этой формы обучения.

Ключевые слова: семинарское занятие, учебное взаимодействие, организация общения студентов, коммуникативная культура, педагогическая технология.

O. Kuzmenko, N. Reshetnyak

DIDACTIC ASPECTS OF EFFECTIVE STUDENT INTERACTION AT THE SEMINAR

The didactic theory of student seminar is analyzed in the paper. The further research on efficiency of this pedagogic method is stipulated.

Keywords: seminar, educational cooperation, organization of students' communication, communicative culture, pedagogical technology.

Стаття надійшла до редакції 15.03.2013

УДК 378

Кучеренко Сегрій Михайлович,

*Лях Бенгард Григорович,
Сичов Юрій Іванович,
Літвіненко Ігор Іванович,
Самчук Володимир Володимирович,
Аракелян Інна Сергіївна,
м. Харків, Україна*

ПАНОРАМНО-АЛГОРИТМІЧНИЙ МЕТОД ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ СПРЯМОВАНОСТІ ФАХІВЦЯ

У психології загальноприйнятим є положення про те, що вирішальну роль у розвитку, формуванні, становленні особистості грає діяльність.

Освіта – цілеспрямована пізнавальна діяльність людей з отримання знань, умінь, або щодо їх вдосконалення і є основою інтелектуального, культурного, духовного, соціального, економічного розвитку суспільства та на цьому підґрунті держави в цілому.

Метою освіти є всебічний розвиток людини як особистості та найвищої цінності суспільства, розвиток її талантів, розумових і фізичних здібностей, виховання високих моральних якостей, формування громадян, здатних до свідомого суспільного вибору, збагачення на цій основі інтелектуального, творчого, культурного потенціалу народу, підвищення освітнього рівня народу, забезпечення народного господарства кваліфікованими фахівцями.

Освіта в Україні ґрунтується на засадах гуманізму, демократії, національної свідомості, взаємоповаги між націями і народами. [1]

Зовсім недавно опубліковані результати Всесвітнього опитування Американського інституту суспільної думки Дж. Геллапа про кількість задоволених системою освіти в Україні, що склало лише 38%, тоді як у Білорусії – 52%, Російської Федерації – 42%, США – 70%, Німеччини – 59%.

Аналогічні результати показують соціологічні дослідження, проведені в Україні. Так, за підсумками дослідження Інституту Горшеніна (серпень 2010 року), якість освіти, наданою сучасною українською вищою школою, 34,4% громадян України оцінюють на «трійку», а кожен п'ятий (20,2%) – на «двійку». [2]

Іншими словами, більш половини українських громадян вважають, що якість освіти в Україні не відповідає не тільки світовим але і державним вимогам. Про це переконливо свідчать дані зовнішнього незалежного оцінювання (ЗНО), що здавали випускники загальноосвітніх шкіл.

Максимально можлива кількість балів (53) за виконання тесту по математиці в 2010 році одержали лише 188 абітурієнтів з 111 тисяч що здавали. Показник середнього бала характеризується цифрою 11,9. І це при

тому, що 58% завдань тесту, за результатами психометричного аналізу, можна віднести до категорії «легкі» і «оптимальні». А якщо врахувати те, що в тесті не було завдань, у яких потрібно було показати уміння їх виконувати, а не тільки визначити кінцевий підсумок, то ситуація ще гірше.

Ненабагато краще результати тестування по гуманітарних дисциплінах. Максимально можлива кількість тестових балів по українській мові набрали вісім абітурієнтів з 252 тисяч, які здавали тест; по історії України – один з 139 тисяч. [2]

Це, свідчить про те, що з кожним новим навчальним роком до вищих навчальних закладів приходять все більше абітурієнтів, які слабо підготовлені до всебічного інтенсивного навчання. Це в більшості пов'язано з низьким рівнем загальноосвітньої підготовки учнів, тому що у середній школі переважають, як правило, репродуктивні методи навчання, які не розвивають творчий потенціал учнів, не сприяють формуванню його умінь працювати з інформацією, виділяти в ній головні положення, аналізувати і систематизувати її. Ця нездатність деякою мірою ускладнює навчання і знижує мотивацію до навчання у ВНЗ.

Тому українські випускники, як фахівці своєї справи, вже не тільки на світовому, але поступово втрачають і сходинки на вітчизняному ринку праці.

Трудова діяльність в новітньому суспільстві характеризується перш за все розумовим та творчим змістом та високою інформаційною насиченістю, за якою не встигають навчальні заклади.

Інженерна діяльність являє собою найзрілішу форму трудової діяльності, безпосередньо спрямованої на вирішення технічних завдань і створення техніки. Техніка є те єдине, що об'єднує всіх інженерів, незалежно від того, в якій сфері суспільного життя використовується їхня праця.

Більшу частину інтелектуального потенціалу інженера складають наукові знання, в межах яких узагальнюються дані досвіду. Звичайно, зовсім не обов'язково володіти розвиненою науковою теорією для конструювання та виготовлення простих технічних засобів. Добротні годинники на зубчастих шестернях створили без теорії машин і механізмів, яка з'явилася значно пізніше. Але складну сучасну техніку без застосування наукових знань створити неможливо. Так, без використання досягнень фізики напівпровідників неможливо створити електронний годинник, а без знання електроніки, інформатики та ще цілого комплексу наук неможливо створити обчислювальну машину. Ці обставини визначають місце інженерії і сам характер цієї діяльності. Сфера існування інженерії займає проміжне положення між теорією і практикою, праця інженера є розумовою працею у сфері матеріального виробництва.

Нині сучасне українське суспільство саме має потребу у кваліфікованих фахівцях, які залучені до інженерної справи, однак кількість випускників «інженерних» спеціальностей, що не бажають працювати за професією, залишається на високому рівні.

Отримані результати тривалих досліджень показали, що одним з напрямків забезпечення подальшої успішної трудовий діяльності випускника на фоні висвітлених проблем, які набирають свою тенденцію є відбір навчаємих за професійним спрямуванням та сталої вмотивованості до навчання.

Значимість професійної спрямованості для становлення особистості велика, саме вона визначає психологічний склад особистості й обумовлює його індивідуальну і типову своєрідність, від її сформованості залежить реалізація здібностей людини.

У вітчизняній і закордонній літературі мається велика кількість наукових даних або відносно загальних констатуючих фактів істотного впливу мотивації на успішність освоєння і виконання конкретної діяльності.

Особливу увагу приділяють вивченню мотиваційної сфери особистості в процедурах виявлення й оцінки придатності молоді по своїх індивідуально-психологічних характеристиках до визначених професій, тобто при проведенні професійної орієнтації і психологічного відбору.

На практиці викладачі розуміючи підготовку студента-першокурсника та складність психодіагностики його мотиваційної сфери, яка залежить не тільки від її великої непостійності, схильності впливам різних соціальних і особистісних факторів динамічного характеру, але і від «глибинного» характеру ціннісно-значенневих конструктів та зіставляючи брак навчальних годин, приділяють зазвичай особливу увагу тільки таким технологіям навчання, які акцентують увагу на раціональній та оптимальній її подачі згідно арифметичної прогресії і використовують мотивацію до навчання на основі міжпредметних та міжтемних зв'язків, які слабко відображають методологічну, освітню, розвиваючу, виховну, конструктивну функції.

При цьому наразі мало приділяють увагу дослідження по напрямку розробки навчальних (психологічних) технологій по закріпленню або зовсім зміні професійної спрямованості та мотиваційної схильності студентів під час навчання у вищому навчальному закладі.

Проблема мотивації, мотиву вчинків та діяльність студентів у ВНЗді – одне з першочергових питання для розуміння та керування ними. Тому як сучасний світ через свою складність, динамічність та суперечливість створює різноманітні перешкоди для молоді людини і владно втручається в його особистий простір.

Проведення психодіагностування мотиваційної спрямованості особистості студентів різних курсів і спеціальностей, і зіставляючи їхні мотиви і рівень здобутих ЗУН на різних етапах навчання із психологічним здоров'ям. Дає нам привід говорити про те, що рівень знань, умінь та навичок має деяку частку від умотивуванні студента до навчання та його загального психологічного благополуччя, при якому студент може реалізувати свій власний потенціал, справлятися зі звичайними життєвими стресами, продуктивно і плідно працювати, а також вносити вклад у життя свого співтовариства.

Юність – надзвичайно важливий період життя людини, який плине у студентський період. Тому є приклад, початку творчої діяльності видатних українських митців, яких основна більшість почали свою творчість в юнацький період, а деякі нажалі справжнє своє покликання знаходять тільки на кінці зрілого віку.

Так трапляється, що один робить правильний вибір відразу у цьому напрямку, знаючи або «вгадуючи», що буде найкраще відповідати їх схильностям. Інші знаходять себе після декількох спроб, Про те свідчить зростаючий попит на отримання другої вищої освіти. Де на перше місце виходить – юридична освіта за якою слідує бухоблік і аудит, а третє місце займає менеджмент, потім іде управління персоналом. Причому обирають їх керівники підприємств і топ-менеджери, що мають «технічну» або «гуманітарну» базу. І як виявляється більша кількість з них мають потребу у другій вищій освіті з причин соціальної потреби, а не «духовного стану» для подальшої реалізації себе.

Хоча для цих спроб потрібен характер, здатний перебороти швидко сталу інерцію, і, крім того, розуміння причин тієї незадоволеності, що не може не виникнути, якщо справа обрана не по душі. Людина, що не зуміла вчасно замислитись над природою цієї незадоволеності і побороти себе, живе цілком у владі інерції, не доставляючи радості ні собі ні тим які його оточують.

Він робить свою справу іноді навіть з перебільшеною скрупульозністю, але жодного разу не досягає в ньому щасливого артистизму, що служить вірною ознакою покликання, що народжує з усієї сукупності психічних властивостей, сформованої вихованням і навчанням у дитячі роки з уродженого матеріалу.

Найчастіше можна почути відповідь студентів: «А навіщо мені це потрібно знати...? Ви, скажіть краще коли і де ці знання Я можу використати...? І навіщо мені потрібно знати такі тонкощі, коли Я зовсім не збираюсь працювати за цим фахом...» на питання «Чому Ви, не хочете це вчити або розуміти?»

На це є відповідь, завдяки проведеного опитування, серед молодих людей, які мають намір вступити до ВНЗ. Більшості абітурієнтів мають на сам перед мету в отриманні самої як такої «вищої освіти», ані в отриманні професійних знань, умінь та навичок.

З цієї причини кожен метод навчання в начальних закладах обираються у залежності від поставлених цілей та задач, особливостями зовнішніх умов, закономірностями, можливостями викладачів та навчасмих.

Разом з цим необхідно відзначити, що під час навчання студенти випробують сильну психологічну і фізіологічну напругу. І на основі того, що навчаємі є носіями низької мотивації до навчання, то це часто має руйнівну дію здоров'ю.

Таким чином, виходячи з постановки проблеми, нами була визначена мета статі – теоретично обґрунтувати методіку мотивації до навчання – що є шлях активізації діяльності студентів до придбання знань, умінь та навичок на базі певної інженерної спеціалізації на якій він навчається, що буде початком формування професійної спрямованості фахівця.

При більш глибокому дослідженні мотивації студентів до навчання, виявилось, що найбільша вмотивованість у студентів-першокурсників, яка згасає с подальшим навчанням за арифметичною прогресією.

Цьому в більшості випадків є причина того, що студент на перших сходинках не розуміє – для чого? На кого? І навіщо? Яка подальша перспектива навчання на тій чи іншій спеціалізації?

Одним із шляхів здійснення довгострокової мотивації до навчання (на весь етап навчання у ВНЗ), сформувані задатки професійної спрямованості по певній спеціалізації є створення окремих занять, які будуть створені на основі методіки панорамно-алгоритмічної картини, яка повинна містити:

- аналіз вибраного фаху (можливі місця роботи, перспективи на майбутнє професії тощо);

- мету відповідно до освітньо-кваліфікаційної характеристики, яку повинні досягти студенти після закінчення ВНЗ, тобто які знання, уміння і навички він отримає після навчання, а забезпечити досягнення цієї мети, на думку авторів, може: знання проблем, що існують в галузях промисловості (згідно зі спеціалізацією) на сьогодні не вирішеними фахівцями, а також коло вирішених, що дозволило створити базу даних для використання цих рішень при розробці нових технологій, машин, методів, процесів тощо;

- знання задач, які необхідно вирішити при розгляді проблем галузі;

- задачі, вирішені викладачами ВНЗ при захисті ними докторських і кандидатських дисертацій, при написанні ними монографій, навчальних посібників тощо;

- усі дисципліни, які будуть вивчені та їх зв'язок між дисциплінами;
- теми дипломних проєктів, запропоновані кафедрою на найближчі роки і теми дипломів, захищених випускниками за останні роки;
 - список методичних матеріалів (у вигляді відкритої книги, яка може доповнюватися як викладачами, так і студентами), що використовуються студентами при написанні дипломних проєктів, курсових проєктів, контрольних і т.п.;
 - структура дипломного проєкту і панорамний метод представлення процесу навчання, що дозволяють зрозуміти, як можна (і потрібно) опанувати методами (за допомогою знань, умінь і навичок, придбаних у ВНЗ), що дають можливість вирішувати задачі галузі та робить випускників ВНЗ необхідними (потрібними) в дослідницьких і проєктних інститутах, на виробництвах.

На базі проведених досліджень, автори дійшли висновку, що одним з ефективних методик мотивації до навчання та формування у студентів задатків професійної спрямованості по інженерній спеціалізації є створення окремих занять, які буду проводитись на основі методики панорамно-алгоритмічної картини, яка полягає на основі чіткої постановки мети та її досягнення на кожному етапі навчання у вищому навчальному заклад і створення панорамної картини, що дозволяє бачити всю необхідність копіткої роботи для формування знань, умінь і навичок.

Список використаної літератури: 1. Закон України «Про освіту» (від 23 березня 1996 року № 100/96-ВР). 2. Лікарчук І.Л. Колапс української освіти / І.Л. Лікарчук І.Л. // Дзеркало тижня. Україна. – 2011. – № 8, 5-11 березня. – с. 6. 3. Кучеренко С.М. Алгоритмічний метод мотивації до професійної діяльності / С.М. Кучеренко, Б.Г. Лях, Ю.І. Сичов, В.І. Лазаренко, В.В. Самчук, І.В. Білецька, Н.С. Кучеренко // Монографія. – Харків: УПА, 2008. – 57с. 4. Кучеренко С.М. Панорамно-алгоритмічний метод мотивації навчання // С.М. Кучеренко, Б.Г. Лях, Ю.І. Сичов, І.І. Литвиненко, В.В. Самчук / Теорія і практика управління соціальними системами // Щоквартальний науково-практичний журнал. – Харків: НТУ «ХПІ», 2011. – №3. – 80с. 5. Кучеренко С.М. Один з напрямків психологічної корекції особистості в ході навчального процесу // С.М. Кучеренко, Б.Г. Лях, Ю.І. Сичов, І.І. Литвиненко, В.В. Самчук / Проблеми та перспективи формування національної гуманітарно-технічної еліти. – Збірник наукових праць / за ред. Л.Л. Тovaжнянського, О.Г. Романовського. – Випуск 26 (30). – Харків: НТУ «ХПІ», 2010. – с. 284-289. 6. Бодров В.А. Психология профессиональной деятельности. Теоретические и практические проблемы. – М: Изд-во «Институт психологии РАН», 2006, – 623с. 7. Пряжников Н.С. Методы активизации профессионального и личностного самоопределения: Учебно-

методические пособие. – М.: Издательство Московского психолого-социального института; Воронеж: Издательство НПО «МОДЭК», 2002. – 400с.

С.М. Кучеренко, Б.Г. Лях, Ю.І. Сичов, І.І. Літвіненко,
В.В. Самчук, І.С. Аракелян, Н.С. Кучеренко

ПАНОРАМНО-АЛГОРИТМІЧНИЙ МЕТОД ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ СПРЯМОВАНОСТІ ФАХІВЦЯ

У статті розглядається панорамно-алгоритмічний метод формування професійної спрямованості фахівця, який підвищить мотивацію до навчання, що дає можливість досягти психологічного комфорту студентів і сприяє в гармонійному розвитку особистості до подальшої професійної діяльності, що є джерелом впевненості в собі для здорового життя.

Ключові слова: професійна спрямованість, професійна діяльність, панорамно-алгоритмічний метод.

С.М. Кучеренко, Б.Г. Лях, Ю.И. Сычев, И.И. Литвиненко,
В.В. Самчук, И.С. Аракелян, Н.С. Кучеренко

ПАНОРАМНО-АЛГОРИТМИЧЕСКИЙ МЕТОД ФОРМИРОВАНИЯ ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ НАПРАВЛЕННОСТИ СПЕЦИАЛИСТА

В статье рассматривается панорамно-алгоритмический метод формирования профессиональной направленности специалиста, который повысит мотивацию к обучению, что даст возможность достичь психологического комфорта студентов и окажет содействие в гармоническом развитии личности к дальнейшей профессиональной деятельности, которая является источником уверенности в себе для здоровой жизни.

Ключевые слова: профессиональная направленность, профессиональная деятельность, панорамно-алгоритмический метод.

S.M. Kucherenko, B.G. Ljah, Y.I. Sychev, I.I. Lytvynenko,
V.V. Samchuk, I.S. Arakelyan, N.S. Kucherenko

PANORAMIC-ALGORITHMIC METHOD OF FORMING OF PROFESSIONAL ORIENTATION OF SPECIALIST

In the article a panoramic-algorithmic method is examined of forming of professional orientation personality which will promote motivation to teaching, that will enable to attain the psychological comfort of students and will render assistance in harmonic development personality to further professional activity which is the source of confidence in itself for healthy life.

Keywords: professional orientation, professional activity, panoramic-algorithmic method.

УДК 378 : 004.9

*Куцак Лариса Вікторівна,
м. Вінниця, Україна*

ІНФОРМАЦІЙНО-ОСВІТНІЙ ПОРТАЛ ЯК ЗАСІБ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ ТЕХНОЛОГІЙ

Постановка проблеми. У сучасних умовах розвитку суспільства відбувається процес швидкого зростання обсягу знань, що використовуються фахівцем у своїй професійній діяльності. Нині суспільство інтенсивно використовує інформаційно-комунікаційні технології (ІКТ), що постійно вдосконалюються. Відповідно до цього виникає потреба в підготовці майбутніх фахівців, які мали б змогу на основі одержаних знань самостійно вдосконалювати свої знання та вміння, здобувати нові. Лише ті випускники вищих навчальних закладів (ВНЗ), які зможуть самостійно працювати з інформацією та здобувати знання, володітимуть ІКТ, будуть підготовленими до життя в ХХІ столітті. Володіння ІКТ в умовах інформатизації освіти є однією з основних вимог професійної підготовки майбутніх учителів.

Удосконалення наявних і розробка нових підходів до збирання, оброблення й розповсюдження інформації є невід'ємною частиною процесу розвитку ІКТ та інформаційних систем (ІС). Необхідність такого вдосконалення багато в чому зумовлена безперервним зростанням кількості електронних документів та їх доступності, що поряд зі слабкою структурованістю інформаційних фондів ускладнює управління інформацією й роботу її користувачів. Наявні підходи до роботи з інформацією є недостатньо ефективними. Усвідомлюючи необхідність використання декількох навчальних середовищ, враховуючи певну специфіку курсу, що вивчається, портал покликаний спрямувати роботу майбутнього вчителя у потрібному напрямі [5, с. 136].

Проте, основна проблема полягає в недостатньому упорядкуванні й систематизації інформації щодо наявних потреб. Подолати таку проблему може створення інформаційно-освітнього порталу, застосування якого в традиційній системі освіти надасть можливість засвоювати інформацію вдвічі швидше й краще.

Аналіз попередніх досліджень. Питанням створення й використання інформаційних освітніх ресурсів присвячені дослідження таких науковців, як В. Биков, Р. Гуревич, М. Жалдак, І. Захарова, І. Кухаренко, Ю. Машбиць, Н. Морзе, Є. Полат, Ю. Рамський, В. Руденко, С. Сисоєва, В. Трайньов, І. Трайньов, П. Стефаненко й ін. У роботах цих науковців висвітлюються питання створення, наповнення та використання інфор-

маційно-освітнього порталу (ІОП) в навчальному процесі, сучасні методи-ки та технології використання ІКТ. Праці названих вище авторів сприяли накопиченню і систематизації знань, узагальненню досвіду практичної підготовки студентів з використанням засобів ІКТ. Проте можливості використання ІОП в навчальному процесі ВНЗ остаточно не досліджені.

Мета цієї статті розглянути проблеми та перспективи використання інформаційно-освітнього порталу у професійній підготовці майбутніх учителів технологій.

Виклад основного матеріалу. Формування віртуального навчального простору покликане прагненням поєднати наявний педагогічний досвід з ІКТ. Ключову роль у процесі такого поєднання відіграють Веб-орієнтоване навчальне середовище та технології мережевого навчання Інтернет. Веб-орієнтоване навчальне середовище – це віртуальне інформаційно-наповнене навчальним матеріалом середовище, доступ до якого здійснюється через мережу Інтернет [5, с. 137].

Інтернет є системою об'єднаних комп'ютерних мереж глобального суспільства, що нині покриває практично всю поверхню земної кулі. Мережі Інтернет мають необхідний технологічний базис доступу до Веб-орієнтованих навчальних ресурсів і достатній рівень розподіленості й інтеактивності [3, с. 125].

ІОП є програмною системою, що покликана забезпечити уніфікований доступ до інформації, яка зберігає безліч різнорідних інформаційних джерел. ІОП структурує інформацію та надає засоби для її пошуку.

Інформаційно-освітній портал – це платформа, що містить упорядковану й систематизовану навчальну інформацію, доступ до якої здійснюється через мережі Інтернет.

Портал включає в себе дистанційні етапи навчання, в яких розміщені навчальні матеріали з фахових дисциплін. З метою забезпечення зворотного зв'язку на порталі також розміщується форум для обговорення певних проблемних тем, електронна пошта, блог кожного викладача, чат для оперативного спілкування, вебінар для проведення онлайн-семінарів, веб-конференцій тощо.

Внаслідок вивчення можливостей навчального порталу можна зробити висновок, що його використання надає:

- універсальність технологічних процесів створення, зберігання й використання навчально-методичних ресурсів, що забезпечують ведення навчального процесу через Інтернет;
- єдині каталоги інформаційних ресурсів і спеціальностей, що пропонуються через середовище мережевого навчання;
- постійне поповнення ресурсної бази [1, с. 57].

До основних функцій ІОП можна віднести такі:

1. Повнота, адресна й продумана інформація. Інтернет-ресурс є можливістю надати найбільш повну, адресну, продуману й оперативну інформацію.

2. Обмеженість аудиторії (цільова аудиторія). Освітній Веб-портал привертає лише обмежену (цільову) аудиторію.

3. Доступність. Для кожного слухача, який зареєстрований на порталі, інформація є доступною, якщо є доступ до комп'ютера й мережі Інтернет. Портал також має своєрідний майданчик для консультування. Це електронна пошта, блог, чат, форум.

4. Оперативність оновлення інформації. Портал дає можливість швидко змінювати й оновлювати інформацію, публікувати новини, проводити різні конкурси, спілкування між студентами – майбутніми учителями та викладачами.

5. Зберігання інформації. Навчальний портал – це сховище інформації. Його можна використовувати як засіб для зберігання різного типу інформації. Це може бути інформація навчального характеру, результати контролю й аналізу роботи слухачів тощо.

Ідея роботи порталу – створення й представлення найбільшої маси сервісів, що допомогли б слухачам одержати якісні знання. Портал можна розглядати як сайт, що пропонує різні інтерактивні сервіси, які працюють у рамках єдиного сайту. Портали надають інформацію з різних джерел або тем об'єднаним способом, а також називають навігаційними сайтами [6, с. 134].

Керують роботою порталу адміністратор і викладачі. Кожним етапом управляє викладач, який оновлює інформацію зі свого курсу, удосконалює навчальний матеріал.

Для того, щоб потрапити до навчального порталу, кожному студентові необхідно створити свій аккаунт, що передбачає паралельну реєстрацію на форумі й чаті.

Після реєстрації на порталі студент починає опрацьовувати інформацію. Після опрацювання інформації слухач може перевірити й проаналізувати якість одержання знань за допомогою тестування чи анкетування. За необхідності студенти можуть одержати консультацію з конкретного курсу, надіславши текстове повідомлення своєму викладачу електронною поштою або створивши відповідну тему у форумі.

У процесі опанування навчальним матеріалом студентам пропонується робота у форумі, де можна залишити питання й коментарі.

Досить зручним методом подання навчального матеріалу, що включає також перевірку знань є чат-, та відеоконференції.

Чат-конференція використовується для дискусій, обговорення проблемних питань і проблемних тем. Також чат-конференцію можна викори-

стовувати з метою короткої звітності про виконану роботу, наприклад, виконане індивідуальне чи домашнє завдання, та з метою надання групових й індивідуальних консультацій.

Відеоконференція забезпечує одночасно двобічне передавання, оброблення, перетворення й подання інтерактивної інформації на відстань в реальному режимі часу. Відеоконференції можна використовувати для трансляції очних конференцій, відкритих занять, виконання лабораторних робіт та демонстраційного експерименту. Також в процесі їх проведення можна демонструвати макети, плакати тощо.

До різновидів відеоконференцій можна віднести вебінари й спільне використання екрану комп'ютера. Вебінари є особливим типом вебконференцій. Вони використовуються переважно для донесення навчального матеріалу, тому, що в цій системі мінімізовано зворотній зв'язок від аудиторії. Як правило, зворотній зв'язок відбувається через чат, в якому студенти можуть задати питання викладачеві в процесі й після закінчення вебінару. Вебінари дозволяють проводити онлайн-презентації, одночасно працювати з документами й додатками, синхронно переглядати сайти, відеофайли й зображення. Такі технології застосовують для онлайн-зустрічей і співпраці викладачів і студентів у режимі реального часу через Інтернет [1, с. 56].

Спільне використання екрану комп'ютера дозволяє демонструвати все, що відбувається на робочому столі комп'ютера. Така функція дає можливість одночасно працювати над текстовими документами, презентаціями, кресленнями, схемами, структурами, графіками, таблицями, фотографіями. За допомогою такої функції можна швидко й наочно показати як працювати з певною програмою або інтернет-ресурсом. Функція також може бути дуже корисною для спільної роботи над різними проектами та наочних консультацій.

Наведемо приклад головної сторінки інформаційно-освітнього порталу кафедри інноваційних та інформаційних технологій в освіті Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського (рис. 1).

Рис.1. Головна сторінка інформаційно-освітнього порталу

В процесі створення ІОП було враховано такі вимоги до подання навчально-методичних матеріалів:

- функціонування навчальних матеріалів у комунікаційних середовищах, платформах, операційних систем;
- максимальне використання засобів мультимедіа та ІКТ;
- стійка робота на комп'ютерах різної конфігурації;
- наявність захисту від несанкціонованих дій користувачів;
- простота, надійність та повнота у використанні [2, с. 27].

ІОП кафедри інноваційних та інформаційних технологій в освіті Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського складається з таких розділів:

1. Навчальна робота: впровадження Болонської декларації в навчальний процес, державна атестація освітньо-кваліфікаційних рівнів, підготовка до екзаменів, дипломні та курсові роботи виконані студентами, практика з інформаційних технологій, курсове навчання з робітничих професій.

2. Наукова робота: напрями та матеріали науково-дослідної роботи, підготовка науково-педагогічних працівників, науково-дослідна тема кафедри, експериментальна робота, Intel проекти «Навчання для майбутнього», підвищення кваліфікації педагогічних працівників, педагогічна практика студентів освітньо-кваліфікаційного рівня "Спеціаліст", науково-педагогічна практика студентів магістратури.

3. Діяльність кафедри: тематика та матеріали виступів та доповідей на методичному семінарі, всеукраїнські та міжнародні конкурси, спів-

праця з вітчизняними навчальними закладами, співпраця з зарубіжними навчальними закладами, відкриті заняття викладачів кафедри, видавнича діяльність кафедри, актуальні проблеми сучасної науки та наукових досліджень (електронний журнал).

4. Інформація про кафедру: адреси та телефони працівників кафедри, наукові працівники, матеріально-технічна база кафедри, планування роботи кафедри, фотогалерея кафедри, сторінка профспілкового комітету кафедри, плани та матеріали виховної і позаурочної роботи.

5. Абітурієнту.
6. Програми.
7. Електронні навчально-методичні комплекси.
8. Освітні Е-ресурси.
9. Електронні педагогічні програмні засоби.
10. Рейтинг викладачів кафедри.
11. Електронна газета.
12. Оголошення.
13. Новини кафедри.

У розділі «Електронні педагогічні програмні засоби» зібрані в електронному вигляді словники, навчальні посібники, лабораторні практикуми з ІКТ. Вони враховують специфіку майбутньої професійної діяльності студентів і мають на меті формування теоретичних знань і практичних навичок оволодіння комп'ютерно орієнтованими дисциплінами.

В розділі інформаційно-освітнього порталу «Програми» зібрані навчальні програми з усіх дисциплін, які викладають викладачі кафедри для студентів денної та заочної форм навчання, котрі навчаються за освітньо-кваліфікаційними рівнями: «бакалавр», «спеціаліст», «магістр».

Важливо, що в процесі використання ІОП кожний студент одержує можливість діалогу з викладачем. Таке спілкування не лише підвищує ефективність вивчення курсу, а й привчає студентів до подальшого самостійного одержання знань, що є запорукою їхньої успішної професійної діяльності.

Також на ІОП кафедри інноваційних та інформаційних технологій в освіті розміщені навчально-методичні матеріали відкритих занять викладачів, планування роботи кафедри, матеріали співпраці із зарубіжними та вітчизняними навчальними закладами. В окремому розділі зібрані матеріали «Intel проекти «Навчання для майбутнього», фотогалерея, інформація про науково-педагогічних працівників.

Крім того студенти, викладачі та аспіранти кафедри приймають активну участь у Всеукраїнський та обласних конкурсах з використання ІКТ

у навчальному процесі. Зокрема, в розділі «Новини» інформаційно-освітнього порталу кафедри інноваційних та інформаційних технологій в освіті можна ознайомитись з інформацією про призерів та переможців таких конкурсів та їх роботами: «Вчитель-новатор», «Екософт», «IT-Планета» та ін.

Висновок. Отже, створення ІОП сприяє логічному впорядкуванню навчально-методичного матеріалу, створює передумови зростанню ефективності засвоєнню знань студентами, розвиває процес інформатизації ВНЗ.

Застосування ІОП є необхідним компонентом здобуття якісної освіти. Веб-портали можуть містити значну кількість інформації, об'єднану певною метою, мати розвинуту структуру, що дозволяє отримувати інформацію й консультації. Портал – це велике інформаційне сховище, що можна використовувати як засіб для зберігання різного типу інформації: інформація навчального характеру, результати контролю й аналізу роботи студентів тощо. Використання ІОП – це природний етап еволюції традиційної системи освіти від дошки з крейдою до електронної дошки й комп'ютерних навчальних систем, від книжкової бібліотеки до електронної, від звичайної аудиторії до віртуальної.

Список літератури: 1. Бацуровська І. В. Методика використання порталу у фаховій підготовці майбутніх інженерів в аграрних університетах / І. В. Бацуровська // Матеріали Міжнар. Науково-методичної конф. «Сучасний стан природничо-математичної та технологічної освіти: тенденції, перспективи». - Випуск 13. - Херсон, 2010. – С. 56-59. 2. Гершунский Б. С. Компьютеризация в сфере образования / Б. С. Гершунский – М. : Педагогика, 1997. – 234 с. 3. Кухаренко В. М. Дистанційне навчання: умови застосування. Дистанційний курс : Навчальний посібник / В. М. Кухаренко. – 3-тє вид. - Харків: НТУ «ХПІ», «Торсінг», 2002.- 320с. 4. Морзе Н. В. Критерії якості електронних навчальних курсів, розроблених на базі платформ дистанційного навчання / Н. В. Морзе, О. Г. Глазунова // Інформаційні технології в освіті: Збірник наукових праць. Випуск 1. – Херсон: Видавництво ХДУ, 2008. – 190с. – С.63-75. 5. Самойленко О. М. Технології організації самостійної роботи майбутніх фахівців-аграріїв на основі WEB-орієнтованого середовища : Матеріали Міжнар. конф. "Інтелектуальні системи прийняття рішень та проблеми обчислювального інтелекту" / О. М. Самойленко // Том 1. – Евпаторія : 2010. - С. 136-138. 6. Федорець К. П. Розробка та використання інформаційного освітнього середовища у ПТНЗ / К. П. Федорець // Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання в підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми : зб. На ук. праць. – Вип. 27 / Редкол. І. А. Зязюн (голова) та ін. – Київ - Вінниця : «Планер», 2011. - С. 134-138.

Bibliography (transliterated): 1. Bacurovs'ka I. V. Metodika vikoristannja portalu u fahovij pidgotovci majbutnih inzheneriv v agrarnih universitetah / I. V. Bacurovs'ka // Materiali Mizhnar. Naukovo-metodichnoi konf. «Suchasnij stan prirodnicHO-matematichnoi ta tehnologichnoi osviti: tendencii, perspektivi». - Vipusk 13. - Herson, 2010. – S. 56-59. 2. Gershunskij B. S. Komp'juterizacija v sfere obrazovanija / B. S. Gershunskij – M. : Pedagogika, 1997. – 234 s. 3. Kuharenko V. M. Distancijne navchannja: umovi zastosuvannja. Distancijnij kurs : Navchal'nij posibnik / V. M. Kuharenko. – 3-te vid. - Harkiv: NTU «HPI», «Torsing», 2002.- 320s. 4. Morze N. V. Kriterii jakosti elektronnih navchal'nih kursiv, rozroblenih na bazi platform distancijnogo navchannja / N. V. Morze, O. G. Glazunova // Informacijni tehnologii v osviti: Zbirnik naukovih prac'. Vipusk1. – Herson: Vidavnicтво HDU, 2008. – 190s. – S.63-75. 5. Samojlenko O. M. Tehnologii organizacii samostijnoi roboti majbutnih fahivciv-agrariiv na osnovi WEV-orientovanogo seredovishha : Materiali Mizhnar. konf. "Intelektual'ni sistemi prijnattja rishen' ta problemi obchisljuval'nogo intelektu" / O. M. Samojlenko // Tom 1. – Evpatorija : 2010. - S. 136-138. 6. Fedorec' K. P. Rozrobka ta vikoristannja informacijnogo osvith'nogo seredovishha u PTNZ / K. P. Fedorec' // Suchasni informacijni tehnologii ta innovacijni metodiki navchannja v pidgotovci fahivciv: metodologija, teorija, dosvid, problemi : zb. Na uk. prac'. – Vip. 27 / Redkol. I. A. Zjazjun (golova) ta in. – Kiiv - Vinnicja : «Planer», 2011. - S. 134-138.

- Л. В. Куцак

ІНФОРМАЦІЙНО-ОСВІТНІЙ ПОРТАЛ ЯК ЗАСІБ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ ТЕХНОЛОГІЙ

Розкрито зміст поняття «інформаційне освітнє середовище». Описано шляхи впровадження інформаційного освітнього середовища у навчальний процес вищих навчальних закладів. Подано структуру середовища кафедри інноваційних та інформаційних технологій в освіті Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського

Ключові слова: інформаційне освітнє середовище, навчальний комплекс, комунікаційне середовище, навчальне інформаційне середовище.

Л. В. Куцак

ИНФОРМАЦИОННО-ОБРАЗОВАТЕЛЬНЫЙ ПОРТАЛ КАК СРЕДСТВО ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ ПОДГОТОВКИ БУДУЩЕГО УЧИТЕЛЯ ТЕХНОЛОГИЙ

Раскрыто содержание понятия «информационно образовательная среда». Описаны пути внедрения информационной образовательной среды в учебный процесс высших учебных заведений. Подано структуру среды кафедры инновационных и информационных технологий в образовании Винницкого государственного педагогического университета имени Михаила Коцюбинского.

Ключевые слова: информационное образовательная среда, учебный комплекс, коммуникационная среда, учебная информационная среда.

L. V. Kutcak

INFORMATIONAL AND EDUCATIONAL PORTAL AS A TEACHER TRAINING FUTURE TECHNOLOGIES

The article deals with the concept of “information educative environment” and describes the ways of information e ducative environment application into college educational process. Posted structure of the environment department of Innovation and Information Technology in Education Vinnitsa State Pedagogical University named after Mikhail Kotsyubinskogo.

Key words: information educative environment, educational complex, communication environment, educational information environment.

Стаття надійшла до редакції 11.01.2013

УДК 101

*Лутай Наталья Викторовна.
г.Харьков, Украина*

ОСОБЕННОСТИ ФУНКЦИОНИРОВАНИЯ МЕТАФОР В ЭКОНОМИЧЕСКОМ МЕДИА-ДИСКУРСЕ

Постановка проблемы. В свете когнитивных исследований последних десятилетий появилась возможность интеграции различных подходов с целью описания явления во всей его полноте. Однако по-прежнему редки исследования, учитывающие данного как когнитивный, так и лингвистический аспекты метафор. Наиболее полным является анализ метафор с учётом следующих особенностей: их когнитивной природы; культурной обусловленности; особенностей дискурса, в котором они функционируют; воплощения в языковых единицах разных уровней; грамматики и синтаксиса метафорических высказываний и их реализации в дискурсе. Подобный интегративный анализ может быть применен при обучении метафорической концептуализации на английском языке.

Актуальность предлагаемого исследования определяется необходимостью дальнейшего изучения медиа-дискурса с целью его дифференциации по предметным областям, одной из которых является экономика.

Предметом изучения является онтология конвенциональных концептуальных метафор в англоязычной деловой «качественной» прессе.

Целью работы является комплексное описание метафор, их реального бытования и закономерностей функционирования в экономическом медиа-дискурсе.

Метафорологія другої половини двадцятого століття безпосередньо пов'язана з розвитком когнітивної науки в цілому і когнітивної лінгвістики в частині. «Інтерес до метафори сприяв взаємодії різних напрямків наукової думки, їх ідейній консолідації, наслідком якої стало формування когнітивної науки, зайнятої дослідженням різних сторін людського свідомості». [1; 46]

Стабільні відповідності між областю джерела і областю цільовою, закріплені в мовній і культурній традиції даного суспільства, отримали назву «концептуальних метафор». Однак будь-який концептуальний перенос тільки тоді спостерігаємо, коли має мовне втілення. Отже, при аналізі метафор необхідно враховувати як когнітивний, так і лінгвістичний аспект.

Конвенційні концептуальні метафори, як правило, фіксуються в словниках, не сприймаються як авторські, але при цьому розглядаються як фігуральні висловлювання, оскільки являють собою випадки найбільш частотних застосувань когнітивних моделей (ВОЙНА, СПОРТ і т.д.). Саме вони відображають спосіб категоризації людиною дійсності в даній культурі. Когнітивно-дискурсивний підхід передбачає аналіз дискурсу, в якому метафори функціонують. Дискурс як динамічний процес визначається через протиставлення тексту як продукту мовного виробництва, в функціональному плані – як мова в застосуванні (Г. Кук), з опорою на соціальну складову частину (Т. ван Дейк, Н.Д. Арутюнова, Ю.С. Степанов), в зв'язі з ідеологією (Р. Фаулер); досліджується він спеціалістами по дискурс-аналізу. Основні напрями діяльності по вивченню дискурсу включають аналіз типів дискурсу (устний, письмовий, електронний; політичний, економічний, спортивний і пр.), його структури і зв'язності. Глобальна зв'язність забезпечується єдиністю теми («топіка») дискурсу. Хоча метафори зазвичай визначаються як риторичні структури [2; 73-94], які орієнтовані виключно на надання тексту більшій переконливості і виразності, в даній роботі висловлюється думка, що розкриті структурні метафори, проєцируючі цілі концептуальні області на сферу-ціль, також сприяють зв'язності газетного тексту, виконують тексто- і смислообразовуючу функцію.

Медіа-дискурс – це зв'язний устний і письмовий текст в сукупності з прагматичними, соціокультурними, психологічними і іншими факторами, виражений засобами масової комунікації, беручий участь в соціокультурній взаємодії і відображає механізм свідомості комунікантів.[3; 7] Отже, вивчення концептуальної метафори в дискурсі передбачає дослідження різноманітних мовних, культурних, соціальних, економічних і інших факторів, впливаючих на си-

стему метафор, частотно воспроизводимых членами определенного языкового сообщества.

Медиа-дискурс неоднороден, многослоен, характеризуется разнообразием жанров. Анализ англо-американской деловой прессы показал, что конвенциональные метафоры присутствуют во всех вышеперечисленных типах текстов, хотя их количество, функции и стратегии использования различны. В новостных текстах характерно использование одной или нескольких неразвернутых метафор, которые не связаны друг с другом и не образуют единой смысловой сетки, экономно передавая информацию, тогда как в проблемных и аналитических статьях метафорические модели разворачиваются в тексте, опираясь на большое количество вспомогательных выражений, обеспечивая связность текста и выполняя функцию воздействия.

При типологическом описании текстов массовой информации одним из основных параметров является тематическая доминанта (политика, культура, спорт и т.д.). Рассмотрение медиа-текстов в связи с тематическим наполнением создает предпосылки для детализации понятия «медиа-дискурс» и его классификации на основании медиа-топиков.

Дискурс обладает двумя планами: лингвистическим и экстралингвистическим. Поскольку концептуальная метафора представляет собой способ думать об одной области через призму другой, а метафорические выражения являются отражением ментальных метафор в языке, концептуальные метафоры в дискурсе также обладают двумя планами: лингвистическим и когнитивным.

Например, метафоры модели «БИЗНЕС – ЭТО ВОЙНА» предполагают использование всех возможных ресурсов для того, чтобы нанести поражение конкурентам, захватить новые рынки и приобрести больше клиентов. Воины – это сотрудники фирмы. Противник - это конкурент. Полковник - директор или президент фирмы. Поле битвы - рынок. Захват территории - увеличение доли рынка или выход на новые, еще не занятые рынки. Военные действия, битва, сражение – это всевозможные виды деятельности, так или иначе меняющие конкурентную обстановку. Маневры - это переговоры, соглашения, рекламные кампании. Военное снаряжение - это оборудование, технология, инструмент. Оружием является товар или услуга. Языковым воплощением данного концептуального переноса являются выражения, сгруппированные по фреймам «участники военного конфликта» (lieutenant, captain, cadre, top brass, standard bearer, vanguard), «оружие» (weapon, armoury, bullet, bomb, torpedo), «цель» (target, mission), «стратегия и тактика» (strategy, tactics, manoeuvre), «боевые действия» (to rally the troops, attack, counterattack, foray, to lead the charge, to besiege), «исход» (to win, to capture, to conquer, to capitulate, to beat retreat).

Метафори различаются с точки зрения воспроизводимости в британских и американских СМИ и «фразеологической насыщенности», т.е. концентрации идиом. Так, модели SPORT, GAMBLING требуют знаний специфики и терминологии таких игр, как бейсбол (to step up to the plate, batting order, to play hardball, clean-up hitter, (to be) in a pickle, curve ball, home run, to strike out, extra innings), покер и другие карточные игры (to up the ante, wild card, an ace in the hole, to be dealt a bad hand), скачки (to champ at the bit, to be riding for a fall, inside track, photo finish, down to the wire), бокс (down for the count, to throw in the towel, a one-two punch). Эти модели отличаются высоким содержанием идиом, иначе называемых «устойчивыми метафорами» [4;5]. Концептуальные метафоры позволяют организовать пространство языка, которое на первый взгляд кажется хаотичным и немотивированным, когда иностранцы изучают идиоматику. «The conceptual metaphor brings order to an idiomatic and superficially chaotic area of language.» [2; 85] Приходит осознание неслучайности, обоснованности тех или иных фразеологизмов, вписывающихся в метафорические модели. Это дает понимание когнитивной составляющей языка, системных связей, образных схем, лежащих в основе выражений, которые нельзя истолковать буквально.

Внутриязыковое культурное варьирование проявляется в том, что метафоры, заимствованные из сферы-источника FARMING AND GARDENING, SHIPS AND SAILING чаще применяются в качестве источника метафорической экспансии в британских изданиях, тогда как, к примеру, метафоры, основанные на переносе из области GAMBLING, более частотны в американской прессе.

Многие метафоры демонстрируют устойчивую связь с определенными топиками: лексика сферы «азартные игры» употребляется для метафорического описания рискованных деловых операций (to bet, to stake, to wager, to play for high stakes, to raise the ante, the luck of the draw) и мошенничества (scam, shell game, fast shuffle, to stack the deck); «корабли и море» – для экстренных ситуаций, например, банкротства, кризиса (in dire straits, on the rocks, to take on water, to drown, to sink, shipwreck, to head for the lifeboat, to salvage, to bail out); «сельское хозяйство» – для жизненного цикла товаров и предприятий, а также для сокращений зарплат / штата сотрудников / инвестиций и пр. (to prune, to trim, to chop, to axe); «брак» – для слияний компаний. Кроме того, некоторые метафоры продиктованы отраслью, которую они описывают (будь то автомобилестроение, производство стали или фармацевтика), например:

- Volkswagen Heading for Bumpy Ride. Germany's largest carmaker said Friday it was slashing its earnings targets for the whole of 2004 by more

than a half-billion euros after the company's sales suffered in important markets. [5]

- For the world's carmakers the road ahead is full of opportunities, but also many risks. [6]

- Andrew Witty of GlaxoSmithKline has a three-part prescription for the pharmaceuticals giant. [7]

Обучение системе метафор — необыкновенно сложная задача для человека, не являющегося носителем языка. В каждом языке существуют свои «классификационные решетки» [8; 56], согласно которым предметы и понятия объединяются в группы. «Классификационная решетка» родного языка мешает иностранцу, поэтому важно помочь студентам сформировать новую решетку, понять соответствия, существующие между различными понятийными сферами и лежащие в основе метафорических переносов. Такова задача лингводидактики применительно к концептуальным метафорам. Понимание проекций, реализующихся в метафорических выражениях, является средством формирования беспереводного владения языком.

Знание когнитивного и культурного контекста, обуславливающего употребление той или иной метафоры, - необходимое условие успешного декодирования метафор в газетных и журнальных статьях. Однако не менее важен лингвистический контекст, знание метафорического синтаксиса, особенностей функционирования метафор в дискурсе. Только сочетание этих двух аспектов позволит достичь «метафорической компетенции» и перейти от распознавания метафор в тексте к их грамотному использованию в произведениях речи.

Традиционно рассмотрение метафор начинается со слова и словосочетания, однако можно выделить и некоторые морфемы, обладающие метафорическим значением и используемые при динамическом словообразовании. Границы лингвистического метафорического минимума определяются самой языковой реальностью. Анализ материала деловой «качественной» прессы позволил выделить случаи метафорического употребления отдельных суффиксов.

- They call themselves Proctoids, and they speak in code: PVP, TSR, CMK. It may sound like a top-secret defense project but this is the cryptic culture of Procter & Gamble Co., one of the world's largest consumer products companies. [9]

- It is rare for a company to dominate its industry while claiming not to be motivated by money. Google does. But it has yet to face a crisis. Book and newspaper publishers, media companies such as Viacom, businesses which depend on Google's search rankings and a lengthening queue of others are tired of moralizing sermons. Some feel their own livelihoods are threatened and are suing Google. Even some employees (called “Googlers”) or former employees

(“Hooglers”) are cynical. <...> Google has been hiring “Nooglers” (new Googlers) at a breathtaking rate. [10]

- David R. Nissen, who runs GE Money, remembers how the corporate powers at General Electric used to react whenever the subject of joint ventures came up. “The basic philosophy was, ‘If you don’t have full control, don’t do the deal,’” Mr. Nissen recalled. <...> “Sure, we could keep buying small companies and G.E.-ize them,” said Jeffrey R. Immelt, G.E.’s chief executive. But managerial imperialism is a luxury G.E. can no longer afford. [11]

В вышеприведенных случаях реализуется метафора «компания – это империя», нечто самодостаточное и всевластное, подчиняющее себе всех сотрудников и перекраивающее их по одному образцу. Поэтому во главу угла ставится компания (Procter & Gamble, Google, General Electric), и название компании становится производящей основой для динамического словообразования. Данные суффиксы объединяет идея принадлежности [корпорации] и сходства, интеграции, зачастую за счет потери собственной идентичности. При этом необходимо отметить, что, хотя метафорической единицей в этих примерах является морфема, для правильной интерпретации метафоры требуется макроконтекст (не меньше предложения), как лингвистический, так и когнитивный.

Если в античности метафора трактовалась как слово, то в наше время общепризнано, что невозможно построить теорию метафоры, основываясь на слове. Весь окружающий дискурс поясняет метафору, и она существует только в контексте. Поэтому трудно говорить о метафорах-словах, которые не зависят от окружения. Однако проанализированный материал позволяет выделить несколько случаев, когда отдельное слово, даже взятое в микроконтексте, однозначно интерпретируется как метафора. Это происходит либо в том случае, когда речь идет о мифологических существах (giant) или несуществующих предметах (panacea), либо если слово в своем прямом значении устарело (например, ailing в значении «ill and weak»).

- Soon after taking over as boss of GSK he [Mr Garnier] found himself ensnared in a controversy over access to cheap HIV drugs, a row portrayed in the media as drugs giants cruelly ignoring the plight of dying Africans [6].

- Central Asian Gas Not a Panacea for Europe [10].

- America's ailing electronics giant gets a new chief executive [4].

Рассмотренные примеры демонстрируют, что в отдельных случаях метафора не зависит от контекста и может быть идентифицирована независимо от окружения. Однако данные слова представляют собой исключения. В основном требуется лингвистический макроконтекст для адекватного понимания метафоры. Многие конвенциональные метафоры выделяются на уровне словосочетания. При этом коллигация слов, как правило, не меняет-

ся, в отличие от коллокаций. Знание сочетаемости метафор необходимо для грамотного построения высказываний на языке.

В качестве маркеров метафор в предложении используются графические средства (кавычки), глаголы речи, существительные типа «image, likeness, imitation etc.», указывающие на уподобление одного предмета другому. В тексте метафора встречается в сильных позициях (заголовок, подзаголовок, начало, конец статьи), а в основной части текста разворачивается по одной или нескольким моделям в зависимости от темы, объема и типа статьи. Согласно А.П. Чудинову, в тексте может разворачиваться одна доминирующая модель или несколько моделей параллельно, а также может вообще отсутствовать метафорическая доминанта.[12; 39] Если мы имеем дело с кратким информационным сообщением, например, на новостном сайте ВВС, велика вероятность того, что будет доминировать одна, предсказуемая метафора, причем она не будет разворачиваться по фреймам и слогам; либо будет несколько конвенциональных метафор, принадлежащих разным моделям и не образующих единой смысловой сетки. В статьях такого типа используются клишированные метафоры как средство языковой экономии. Если же это проблемная, редакционная статья или передовица значительного объема, то автор может прибегнуть к одной развернутой или к нескольким моделям. Метафора в этом случае более экспрессивна и оценочна, выполняет прагматическую и текстообразующую функцию.

Иногда метафоры служат выделению и дифференциации нескольких планов в тексте: авторского плана (речь журналиста) и речи деятеля, чьи слова приводятся в статье. На уровне пунктуации это порой проявляется в горизонтальной стратификации с помощью кавычек. Метафоры журналиста не берутся в кавычки, а оригинальные метафоры в высказываниях известных бизнесменов приводятся в кавычках, либо предваряются глаголами речи или выражения мнения (в приводимом ниже примере это глагол «reckon»). Например, в следующей статье, посвященной фармацевтической отрасли, метафоры модели HEALTH вполне ожидаемы. Именно к ним и прибегает журналист. Но директор компании GlaxoSmithKline Эндрю Витти, чьи слова цитируются в статье, использует модель WAR. Так с помощью метафор разграничиваются два видения проблемы, два сознания и два способа концептуализации фрагмента действительности.

Triple therapy

Andrew Witty of GlaxoSmithKline has a three-part prescription for the pharmaceuticals giant. His plan has three components. First, he wants to end the obsession with blockbusters. The industry's reliance on risky blockbusters, he reckons, makes it vulnerable to "sudden torpedoes" in the form of lawsuits from generics firms, or regulatory crackdowns like the one that recently hit Avandia, GSK's big diabetes drug. Instead he wants researchers to look for many more

potential drugs, both small and large, that can make up a more reliable pipeline. This, he reckons, will make GSK's drug-discovery efforts more akin to a nimble fleet of destroyers, rather than two or three vulnerable battleships.

Mr Witty has a good chance of making all of this work because of his credentials as an insider. Being a career GSK man, he says, means he knows the firm intimately, and gives him an emotional bond that no "hired gun" could have.[7]

Выводы. Знание когнитивного и лингвистического аспектов метафоры необходимо для развития рецептивных и продуктивных навыков у студентов, изучающих английский язык, в частности, английский медиа-дискурс. С одной стороны, они научаются распознавать метафоры, их расшифровывать и интерпретировать; с другой стороны, этот этап является предварительным по отношению к порождению метафорических высказываний, уместных в том или ином контексте, правильных с точки зрения задействованной сферы-источника, социо-культурных коннотаций, синтаксиса, тематики и прагматики текста.

Перспективы дальнейшей работы. Предлагаемый комплексный анализ в рамках когнитивно-дискурсивного подхода может быть применен к метафорам других видов медийного или иного дискурса. В дальнейшем наиболее перспективным представляется более подробное изучение метафоры различных жанров экономического медиа-дискурса, а также создание и использование обширных электронных корпусов текстов определенной тематики и стилистики для выявления частотных переносов, коллокаций метафор и их синтаксических позиций. Применение подобных технологий позволит лингвометафорологии выйти на качественно новый уровень анализа данных.

Список литературы: 1. Holme R./ Mind, metaphor and language teaching.// Palgrave Macmillan, 2004. – p. 46. 2. Крюкова Н.Ф. /Метафорика и смысловая организация текста.// Н.Ф. Крюкова – Тверь: Твер. Гос. Ун-т, 2000.- с.73-94. 3. Баранов А.Н. /Предисловие редактора. Метафоры, которыми мы живем. // А.Н. Баранов - М.: Едиториал УРСС, 2004. 4. Арутюнова Н.Д. /Метафора и дискурс / Теория метафоры.// Н.Д. Арутюнова - М.: Прогресс, 1990. – с. 5. 5. The Economist 23/07/2004. 6. The Economist 13/11/2008. 7. The Economist 14/08/2008. 8. Дейк Т. А./ Анализ новостей как дискурса [Язык. Познание. Коммуникация]// Т. А. Дейк - М.: Прогресс, 1989. – с. 56. 9. The Boston Globe 12/06/2005. 10. The Economist 30/08/2007. 11. The New York Times 05/10/2007]. 12. Чудинов А.П. Когнитивно-дискурсивное исследование метафоры в текстах СМИ // Язык СМИ как объект междисциплинарного исследования. Часть 2. - Изд-во МГУ, 2004. – с. 39

Лутай Н.В.

ОСОБЕННОСТИ ФУНКЦИОНИРОВАНИЯ МЕТАФОР В ЭКОНОМИЧЕСКОМ МЕДИА-ДИСКУРСЕ.

В статье комплексно анализируется функционирование метафор в экономическом медиа-дискурсе в рамках когнитивно-дискурсивного подхода с учетом когнитивного и лингвистического контекста.

Ключевые слова: конвенциональные концептуальные метафоры, когнитивная лингвистика, медиа-дискурс.

Лутай Н.В.

ОСОБЛИВОСТІ ФУНКЦІОНУВАННЯ МЕТАФОР У ЕКОНОМІЧНОМУ МЕДІА-ДИСКУРСУ

У статті комплексно аналізується функціонування метафор в економічному медіа-дискурсі в рамках когнітивно-дискурсивного підходу з урахуванням когнітивного і лінгвістичного контексту.

Ключові слова: конвенціональні концептуальні метафори, когнітивна лінгвістика, медіа-дискурс

Lutai N.

PECULIAR FUNCTIONS OF METAPHORS IN ECONOMIC MEDIA DISCOURSE

The articles provides a complex analysis of metaphor functioning in economical discourse in media on the basis of cognitive -discursive approach considering cognitive and linguistic contexts.

Key words: conventional conceptual metaphors, cognitive linguistics, media discourse

Стаття надійшла до редакції 03.04.2013

УДК 377.091.313

*Люльчак Світлана Юріївна,
м. Вінниця, Харків*

ЗАСТОСУВАННЯ ПРОЕКТНИХ ТЕХНОЛОГІЙ У ПРОЦЕСІ ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНИХ ЗНАТЬ ТА ВМІНЬ МАЙБУТНІХ РОБІТНИКІВ

Постановка проблеми. На сучасному етапі розвитку освіти в Україні, коли проходять глибинні державотворчі процеси, відбувається пошук нових засобів і методів формування творчої особистості, здатної до самостійної поведінки і дії, саморозвитку, самовдосконалення. На нашу думку одним із шляхів вирішення цього актуального завдання є використання евристичної педагогічної технології - методу проектів.

Використання навчальних проектів дозволяє привести рівень інформаційної культури учнів і викладачів у відповідність до вимог інформаційного суспільства. Навчальні проекти можна розглядати як технологію, що сприяє творчому розвитку учнів, використанню ними певних

навчально - пізнавальних прийомів, які в результаті самостійних дій учнів дають змогу вирішити ту чи іншу проблему та розвинути інтерактивне спілкування.

Метод проектів є ефективним доповненням до інших педагогічних технологій, що сприяють становленню особистості як суб'єкта діяльності та соціальних стосунків, оскільки освіта повинна набути інноваційного характеру. Тобто вона сама має постійно змінюватися і формувати людину, здатну до постійного сприйняття змін протягом життя, до постійного духовного, морального і фахового прогресу. Проект в освіті – це процес створення нових форм спільності педагогів, учнів, педагогічної громадськості, нового змісту та технологій освіти, нових способів і технік педагогічної діяльності та мислення. Предметом проектування є створення умов розвитку освіти в цілому, переходу її з одного стану в інший.

Аналіз попередніх досліджень.С. С. Полат тлумачить проект як об'єднану навчально-пізнавальну творчу діяльність учнів-партнерів, які мають спільну проблему, мету, способи діяльності, узгоджені методи, спрямовані на досягнення загального результату сумісної діяльності, а метод проектів є тим методом, в основі якого лежить розвиток пізнавальних, творчих навичок учнів, умінь самостійно конструювати свої знання та орієнтуватися в інформаційному просторі, розвивати своє критичне мислення. Метод проектів завжди передбачає для вирішення проблеми, з одного боку, використання різних методів, з іншого – інтегрування знань та умінь з різних галузей науки, технології [2, с. 12].

С.У.Гончаренко дає таке визначення методу проектів – це організація навчання, коли набуваються знання і навички у процесі планування й виконання практичних завдань – проектів [1].

Ю.Л.Хотунцев, О.А.Козина з співавторами під проектом розуміють самостійну творчу роботу, що включає план, який формується і уточнюється протягом періоду виконання проекту. Тематика повинна бути різноманітною і розвивати творче мислення, навички дослідження, уміння інтегрувати знання.

А.В.Хуторський відносить метод проектів до евристичного методу, Бем І. та Й. Шнайдер – до продуктивних методів навчання[6, с.112].

Мета цієї статті розглянути можливості застосування проектних технологій у процесі формування професійних знань та вмінь майбутніх кваліфікованих робітників.

Виклад основного матеріалу.До основних вимог організації проектної діяльності учнів належать:

– окреслення конкретної проблеми, розв'язування якої вимагає знань, дослідницької діяльності, критичного всебічного аналізу та пошуку;

- теоретична, практична, пізнавальна значущість очікуваних результатів (наприклад доповідь на науково – практичній конференції, публікації в наукових виданнях);
- самостійна діяльність учнів (індивідуальна, парна, групова);
- структурування змістової частини проекту із зазначенням етапних результатів;
- використання системи наукових методів дослідження, яка передбачає певну послідовність дій: визначення об'єкта, предмета, завдань дослідження; окреслення гіпотези дослідження; відбір методів дослідження; збір, систематизація, аналіз інформації; обговорення результатів роботи (презентація, публікація, веб – сторінка, тощо); підбиття підсумків, оформлення та презентація результатів; оцінка проекту; висновки, намічення нових проблем дослідження [5, с.26].

Основною метою проектної роботи для учнів є: отримання та накопичення досвіду здійснення досліджень, роботи з джерелами інформації; отримання навичок використання Інтернет для пошуку та обробки інформації; отримання консультацій керівника (куратора) проекту; використання ІКТ для підготовки матеріалу в електронному вигляді з метою здійснення передачі іншим учасникам проекту; отримання досвіду використання можливостей Інтернетз метою обміну думками та досвідом учасників проекту, отримання досвіду роботи “в команді” (планування, розподіл функцій, взаємодопомога та взаємоконтроль).

Результатом проектної діяльності є наочні приладдя і методичні розробки виконані як самими учнями, так і в співавторстві з керівниками проектів. Завдяки застосуванню проектних технологій в підготовці електромеханіків активізується творча атмосфера взаємодії та партнерства, розвивається пізнавальна активність учнів, підвищується інтерес до пошукової, дослідницької діяльності.

Проектна діяльність дозволяє вивчати матеріал, який виходить за межі навчальної програми, використовувати інформацію, як з традиційних джерел (книг, словників, енциклопедій), так і з мережі Інтернет. При цьому учні навчаються працювати в мережі, здійснювати пошук інформації, використовувати різноманітні пошукові системи.

У процесі організації участі в проекті основна увага повинна приділятися створенню умов для підвищення особистої можливості учасників до активної та самостійної роботи. В процесі роботи над проектом відбувається не тільки накопичення знань, але й творче їх осмислення.

Метод проектів є гнучкою моделлю організації навчально-виховного процесу, сприяє розвитку спостережливості і прагненню знаходити відповіді на виникаючі питання, перевіряти правильність своїх відповідей, на основі аналізу інформації, під час проведення експериментів

і досліджень.

У професійній підготовці проектування слід розглядати як один із основних видів пізнавальної діяльності учнів. Оцінка рефлексії планованих і досягнутих результатів допомагають усвідомити, що знання – це необхідний засіб, що забезпечує здатність людини приймати рішення, адаптуватися в соціумі, самореалізовуватись як особистість. Іншими словами проєктна технологія стає ядром професійної освіти, оскільки формує ключові компетенції учня: трудові, комунікативні, соціальні.

Розглянемо роботу учнів у навчальному проєкті «МОВІЛКОМ».

Проєкт присвячений узагальненню вивчених тем «Змінний струм», «Магнітне поле», «Електромагнітні хвилі» з предмету «Електротехніка з основами промислової електроніки». Учням запропоновано детально дослідити сучасний телефонний зв'язок та з'ясувати його важливість і вплив на людину. Для цього були проведені дослідження в області застосування та розвитку мобільного зв'язку. Учні знаходили й аналізували інформацію про мобільні телефони та їх використання, за допомогою розроблених опитувальників і анкет. З цією метою були використані електронні форми, які створені у GoogleDocs.

За результатами проведеної роботи було опитано близько 1500 респондентів, основна частина яких – це учні ДПТНЗ «ВМВПУ» (~ 950 чоловік). Крім анкетування учні проводили бесіди з представниками компаній мобільного зв'язку у м. Вінниці (МТС, Kyistar, Life), лікарями медичних установ, а також було опрацьовано величезний обсяг інформації, одержаної за допомогою наукової літератури, різних брошур та мережі Інтернет. Обдаровані учні, які були об'єднані в три групи, цю інформацію сортували, аналізували і робили відповідні висновки.

Для того, щоб донести цю інформацію до учнів училища та громадськості взагалі, учасниками проєкту були створені:

- учнівський web-сайт;
- учнівська публікація;
- учнівська презентація (рис. 1).

За результатами проведених досліджень учні прийшли до висновку, що на нинішньому етапі розвитку людства фактично неможливо обійтися без мобільного зв'язку, оскільки він має багато позитивного. Але в той же час з мобільними телефонами потрібно поводитися обережно, варто пам'ятати, що при тривалому їх використанні це шкідливо може відобразитися на здоров'ї.

Як наслідок було розроблено власні рекомендації щодо користування мобільним зв'язком.

Робота в проєкті дала можливість учням набути та розвинути такі вміння:

- проводити експериментальну роботу;
- самостійно переносити знання для вирішення нових задач;
- аналізувати одержану інформацію;
- систематизувати і узагальнювати одержані дані у відповідності з поставленою пізнавальною задачею;

- висувати обґрунтовані гіпотези вирішення проблеми негативно-го впливу мобільних телефонів на здоров'я людини.

Рис. 1. Результати дослідження я представлені в учнівській презентації

Визначимо підходи до впровадження проектних технологій у професійну підготовку майбутніх електромеханіків:

- проектна технологія навчання використовується на уроці;
- робота над проектом поєднує урочну та позаурочну діяльність учнів.

Застосовуючи проектну технологію навчання на уроці, викладачі спеціальних дисциплін мають можливість оптимізувати процес вивчення навчального матеріалу. У цьому випадку педагогом обирається окрема тема чи розділ, на матеріалі яких можна розгорнути проектну роботу. Учні мо-

тивуються до роботи над проектом, актуалізується обрана тема. Робота над проектом триває 3-4 заняття, на яких викладач виступає в ролі координатора, порадирика, консультанта. За такого підходу в процесі моделювання навчального заняття поєднуються структурні компоненти уроку (чи системи урочних занять) з етапами роботи над проектом. Ми зіставили стадії роботи над проектом із етапами роботи на уроці у вигляді табл. 1.

Таблиця 1. Стадії роботи над проектом у рамках уроку (системи уроків)

Етап уроку	Стадії роботи над проектом
Організація роботи.	Мотивація проектної діяльності учнів.
Підготовка учнів до роботи.	Уведення учнів у тематичне поле проекту, формування груп, цілепокладання, планування роботи.
Засвоєння нових знань та способів дій.	Збирання інформації з проблематики проекту, пошук шляхів розв'язання проблеми.
Перевірка первинного розуміння матеріалу.	Структурування інформації, аналіз ефективності обраного способу вирішення проблеми проекту.
Закріплення та застосування нових знань та способів дій.	Виконання запланованих кроків з реалізації проекту, практичних дій.
Узагальнення та систематизація знань.	Оформлення результатів проекту, підготовка до презентації.
Контроль та самоконтроль знань та способів дій.	Аналіз досягнутих результатів, експертиза продукту проекту.
Корекція знань та способів дій.	Коригування результатів роботи над проектом.
Підбиття підсумків заняття.	Презентація, оцінювання та аналіз проекту.
Рефлексія.	Аналіз проектної діяльності.

Висновок. Отже, проектна діяльність, організована з використанням засобів інтерактивного навчання спеціальних дисциплін у професійно-технічних навчальних закладах є одним із основних способів формування професійних знань та умінь майбутніх електромеханіків на основі компетентнісного підходу. Виконання проектів, сприяє формуванню умінь високого рівня: аналізу, синтезу, узагальнення. У процесі роботи над проектами

майбутні кваліфіковані робітники опрацьовують значні обсяги інформації, аналізують її, створюють програмні додатки на основі проведеного узагальнення отриманих знань. Це сприяє формування професійних знань та умінь майбутніх електромеханіків на основі інтерактивних засобів навчання спеціальних дисциплін.

Список літератури: 1. Гончаренко С.У. Український педагогічний словник. – К.: Либідь, 1997. – 376с; 2. ПолатЕ. Что такое проект: Типология проектов / Е. Полат // Відкритий урок. Розробки, технології, досвід. – 2004. – № 5-6. – С. 10-17.; 3. Полат Е.С. Новые педагогические и информационные технологии в системе образования. – М., 2000. – 272 с.; 4. Селевко Г.К. Современные образовательные технологии: Учебное пособие. – М.: Народное образование, 1998.; 5. Сисоева С. Особистісно зорієнтовані технології: метод проектів //Підручник для директора. – К.:Плеяди, 2005. – №9-10. – С.25-31; 6. Хуторский А.В. Современная дидактика: Учебник для вузов. – Питер, 2001. – 544с

Bibliography (transliterated):1. Goncharenko S.U. Ukraïnsk'ij pedagogichnij slovník. – K.: Libid', 1997. – 376s; 2. PolatE. Chto takoe proekt: Tipologija proektov / E. Polat // Vidkritij urok. Rozrobki, tehnologii, dosvid. – 2004. – № 5-6. – S. 10-17.; 3. Polat E.S. Novye pedagogicheskie i informacionnye tehnologii v sisteme obrazovanija. – M., 2000. – 272 s.; 4. Selevko G.K. Sovremennye obrazovatel'nyetehnologii: Uchebnoe posobie. – M.: Narodnoeobrazovanie, 1998.; 5. Sisoeva S. Osobistisno zorientovani tehnologii: metod proektiv //Pidruchnik dlja direktora. – K.:Plejadi, 2005. – №9-10. – S.25-31; 6. Hutorskij A.V. Sovremennaja didaktika: Uchebnik dlja vuzov. – Piter, 2001. – 544s

- С. Ю. Люльчак

ЗАСТОСУВАННЯ ПРОЕКТНИХ ТЕХНОЛОГІЙ У ПРОЦЕСІ ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНИХ ЗНАНЬ ТА ВМІНЬ МАЙБУТНІХ РОБІТНИКІВ

У статті розглянуто можливості застосування проектних технологій у процесі формування професійних знань та вмінь майбутніх кваліфікованих робітників. У процесі роботи над проектами майбутні кваліфіковані робітники опрацьовують значні обсяги інформації, аналізують її, створюють програмні додатки на основі проведеного узагальнення отриманих знань.

Ключові слова: проект, портфоліо, професійні знання та вміння, аналіз, синтез, рефлексія.

-
-
- С. Ю. Люльчак

ИСПОЛЬЗОВАНИЕ ПРОЕКТНЫХ ТЕХНОЛОГИЙ В ПРОЦЕССЕ ФОРМИРОВАНИЯ ПРОФЕССИОНАЛЬНЫХ ЗНАНИЙ И УМЕНИЙ БУДУЩИХ РАБОЧИХ

В статье рассмотрены возможности применения проектных технологий в процессе формирования профессиональных знаний и умений бу-

душних кваліфіцированих робочих. В процесі роботи над проектами ученики изучають значительные объемы информации, анализируют её, создают программные приложения на основе проведенного обобщения полученных знаний.

Ключевые слова: проект, портфолио, профессиональные знания и умения, анализ, синтез, рефлексия.

S.Y. Lyulchak

APPLICATION OF DESIGN TECHNOLOGY IN THE FORMATION OF PROFESSIONAL KNOWLEDGE AND SKILLS OF FUTURE WORKERS

The paper considers possibilities of design technology in the formation of professional knowledge and skills of future skilled workers. While working on the project for the future skilled workers are working on large amounts of information, analyze it, create software applications on the basis of generalization of acquired knowledge.

Keywords: project, portfolio, professional knowledge and skills, analysis, synthesis, reflection.

Стаття надійшла до редакції 15.01.2013

УДК 377.5:37.013

*Уманець Володимир Олександрович
м. Вінниця, Україна*

ДІАГНОСТИКА РІВНЯ СФОРМОВАНОСТІ БАЗОВИХ ПРОФЕСІЙНИХ КОМПЕТЕНЦІЙ МАЙБУТНІХ КВАЛІФІКОВАНИХ РОБІТНИКІВ З РЕМОНТУ ТА ОБСЛУГОВУВАННЯ ЛІЧІЛЬНО-ОБЧИСЛЮВАЛЬНИХ МАШИН

Постановка проблеми. Проведення системної та цілеспрямованої роботи з формування базових професійних компетенцій майбутніх кваліфікованих робітників з ремонту та обслуговування лічильно-обчислювальних машин у процесі фахової підготовки є актуальним і нагально необхідним, що і визначило логіку формувального експерименту.

Мета статті – узагальнення результатів експериментального дослідження щодо ефективності формування базових професійних компетенцій майбутніх кваліфікованих робітників з ремонту та обслуговування лічильно-обчислювальних машин у процесі фахової підготовки

Виклад основного матеріалу. У зв'язку із становленням нової системи освіти в Україні, яка зорієнтована на входження в світовий освітній простір, пропонується інший зміст, підходи, інше право, відносини, поведінка, педагогічний менталітет. З'явилася можливість колективам навчальних закладів конструювати педагогічний процес за будь-якою моделлю, ширше використовувати досягнення дидактики, наукові розробки та практично впроваджувати новітні ідеї та технології, збільшувати значення науки у розробці педагогічних технологій [1, с. 28-54; 2, с. 155].

У процесі дослідження ми ставили за мету довести, що ефективна методика формування базових професійних компетенцій майбутніх кваліфікованих робітників з ремонту та обслуговування лічильно-обчислювальних машин у фаховій підготовці повинна ґрунтуватися на реалізації визначених нами організаційно-педагогічних умов. Відповідно було сформульовано такі завдання:

1) *на рівні учня:*

- на основі психолого-педагогічного моніторингу визначити зони актуального та найближчого професійного розвитку кожного учня;
- організувати процес навчання за принципами диференціації та індивідуалізації шляхом роботи в ІОС ПТНЗ;
- активізувати механізми самооцінки учнями своїх базових професійних компетенцій;
- формувати позитивну мотивацію навчальної діяльності.

2) *на рівні викладача:*

- організувати навчально-виховний процес у ПТНЗ відповідно до сучасних вимог МОН України;
- оптимізувати, індивідуалізувати процес навчання за рахунок роботи в ІОС навчального закладу;
- підвищувати педагогічну кваліфікацію і професійну майстерність при формуванні базових професійних компетенцій майбутніх кваліфікованих робітників з ремонту та обслуговування лічильно-обчислювальних машин у фаховій підготовці.

Результати експериментального навчання із застосуванням інноваційних професійно орієнтованих методик навчання при вивченні предметів групи дисциплін професійно-теоретичної підготовки, а саме «Спеціальна технологія ремонту», «Експлуатація персонального комп'ютера», «Електрорадіовимірювання», «Читання креслень», «Основи радіоелектроніки» та ін. підтвердили гіпотезу дослідження, яка полягає в припущенні, що підготовка майбутніх кваліфікованих робітників з ремонту та обслуговування лічильно-обчислювальних машин до професійної діяльності буде ефективніша, за наступних організаційно-педагогічних умов:

- формування базових професійних компетенцій майбутнього фахівця з ремонту та обслуговування лічильно-обчислювальних машин має розглядатися як складова його професійної підготовки;
- базові професійні компетенції мають формуватися на основі моделі, яка визначає умови здійснення процесу формування фахової компетентності;
- розробка та впровадження професійно-орієнтованої технології навчання у викладанні дисциплін професійної та професійно-теоретичної ПТНЗ;
- підвищення рівня професійних знань випускників ПТНЗ з урахуванням інтеграції у світову систему освіти, що базується на навичках самостійної роботи

учнів, можливе за умови актуалізації мотивації учнів ПТНЗ на формування професійної компетентності..

Ефективність даного процесу може бути значно вищою, якщо під час вивчення дисциплін циклу професійно-теоретичної та професійно-теоретичної забезпечити реалізацію визначених організаційно-педагогічних умов. Розглянемо і обґрунтуємо їх більш детально.

Забезпечення дидактичного проектування, конструювання і реалізації професійно орієнтованих засобів ІКТ (електронні навчально-методичні комплекси, електронні підручники, мультимедійні навчальні курси, віртуальні лабораторії, технічне устаткування) на основі моделювання професійної діяльності майбутніх кваліфікованих робітників з ремонту та обслуговування лічильно-обчислювальних машин.

В умовах інформатизації ПТНЗ не можна не розглянути проблеми, пов'язані по-перше, з недостатнім укомплектуванням навчальних закладів технічним забезпеченням, і, по-друге, з недосконалістю, недостатністю професійно орієнтованого програмного забезпечення навчального призначення.

Друга з названих вище проблем характеризується відносно слабким розвитком інструментально-технологічних засобів, які застосовуються при підготовці фахівців цивільного захисту, що є характерним для вітчизняної індустрії програмування в цілому.

Для розв'язання позначених проблем використання засобів ІКТ при формуванні базових професійних компетенцій майбутніх електромеханіків з ремонту та обслуговування лічильно-обчислювальних машин: забезпечити навчально-виховний процес відповідним технічним обладнанням, створити та забезпечити функціонування внутрішньої мережі Інтранет; розробити та впровадити електронні посібники, електронні навчально-методичні комплекси, що забезпечують формування професійних знань майбутніх кваліфікованих робітників з ремонту та обслуговування лічильно-обчислювальних машин за принципами диференціації, індивідуалізації навчання; будувати навчальний процес із застосуванням інноваційних технологій на базі інтегрованих методик, шляхом впровадження сучасних ІКТ (модульне, дистанційне навчання, мобільне навчання, e-learning, m-learning, blended learning, робота в Інтернет/Інтранет тощо); організувати систему підвищення кваліфікації викладачів у галузі інформаційно-комунікаційних технологій.

Використання засобів ІКТ у навчальному процесі ПТНЗ: сприяє збільшенню інтересу учнів, підсиленню мотивації навчання; надає можливості використання різних способів подання інформації; дозволяє активно включити учнів ПТНЗ у навчально-виховний процес, зосереджує їхню увагу на найбільш важливих аспектах матеріалу, організовує психологічно

спокійну роботу; дає можливість використовувати під час уроків значні обсяги інформації (інформаційні мережі, бази даних тощо); потребує постійного підвищення кваліфікації педагогічних працівників, відповідного обладнання і вдосконаленого методичного і програмного забезпечення.

Розроблення та впровадження ЕНМК, які включають електронні навчальні курси, системи комп'ютерного тестування, відео демонстрації та ін., дає можливість: подавати навчальну інформацію у різних формах; ініціювати процеси засвоєння знань, набуття вмій та навичок навчальної або практичної діяльності; ефективно здійснювати повторення та контроль за результатами навчання; активізувати пізнавальну діяльність; формувати й розвивати певні види діяльності.

Для проведення формувального експерименту в ДПТНЗ «ВМ ВПУ» з ряду предметів професійно-теоретичної підготовки розроблялися мультимедійні електронні навчально-методичні комплекси, які містять великі об'єми демонстраційного матеріалу з використанням динамічних зображень, звукових ефектів та інше, на основі нових педагогічних технологій навчання, адаптовані до навчання в телекомунікаційній мережі.

Електронний підручник є засобом, який інтегрує в собі основні форми навчального процесу, такі як подання теоретичного матеріалу, елементи закріплення та контроль засвоєння матеріалу з використанням усіх переваг засобів ІКТ.

Основні завдання, які ставляться перед ЕНМК – це розвиток навичок самостійного проведення експериментів, накопичення досвіду управління сучасними програмно-апаратними ресурсами, вивчення і практичне освоєння методик обробки одержаних експериментальних результатів.

Розв'язок цих завдань сприяє творчому розвитку й підвищенню навчальної активності учнів, освоєнню реальної техніки, яка буде ними експлуатуватися за місцем служби.

Результати апробації ЕНМК з дисципліни «Спеціальна технологія ремонту» в ДПТНЗ «ВМ ВПУ» дозволяють зробити наступні висновки:

- застосування в ЕНМК структурованого функціонального середовища спілкування забезпечує сприйняття і засвоєння інформації в цілому (як сприйняття образу). Аналіз статистичних даних показує, що використання ЕНМК сприяє підвищенню сприйняття навчального матеріалу на 59,5%, засвоєння на 42,4%;

- демонстрація віртуальних моделей сприяє розвитку в учнів практичних навичок на 34,8%, скорочує час їхнього формування, дозволяє зменшити витрати на закупівлю нового лабораторного обладнання;

- дослідження роботи автоматичних установок засобами КТ, за рахунок використання широкого кола віртуальних вимірювальних приладів

і математичних методів досліджень, підвищує достовірність одержаних результатів, формує уміння працювати з вимірними пристроями (на 39,9%), сприяє розвитку творчих здібностей учнів (на 28,6%);

– ЕНМК використовуються в системі дистанційної освіти, за умови створення і розвитку в навчальному закладі ІОС;

– розробка ЕНМК у середовищах Macromedia та MS FrontPage та ін. дозволяє залучити до роботи учнів і викладачів, які не мають достатнього досвіду програмування.

Організація у навчальному закладі системи технологічної і методичної підтримки в області застосування ІКТ при викладанні предметів загально-професійної, професійно-теоретичної та професійно-теоретичної в умовах інформаційного освітнього середовища навчального закладу.

Одна із найважливіших умов ефективності застосування у ПТНЗ засобів ІКТ в умовах ІОС навчального закладу – підготовленість викладачів і учнів. Існують певні фактори, що гальмують широке впровадження інформаційних технологій у вузівський навчально-виховний процес. Нажаль не всі ПТНЗ МОН України мають економічні можливості для придбання достатньої кількості технічного забезпечення. Там, де ця проблема вирішена, позначається відсутність комп'ютерних навчальних програм, що відповідають необхідним дидактичним і методичним вимогам. Причиною подібного положення є те, що, в основному, комп'ютерні навчальні програми створюються фахівцями в області програмування без участі провідних спеціалістів в області дидактики й методистів.

Проблема підготовки педагогічних кадрів вирішується організаційними методами. Необхідне створення багаторівневої системи підвищення кваліфікації викладачів ПТНЗ (у нашому дослідженні ми виділили три рівні комп'ютерної підготовки педагога: початковий, базовий та достатній).

Для зацікавленості викладачів у розробці і впровадженні засобів ІКТ необхідне проведення конкурсів, заохочення праці новаторів, а також проведення сертифікації розроблених комп'ютерних навчальних програм з наступним виданням каталогів. Великий ефект дає живий обмін досвідом на вузькопрофільних конференціях по застосуванню інформаційних технологій у процесі навчання різним дисциплінам.

Під час формувального експерименту в учнів експериментальних груп значно підвищилася пізнавальна та навчальна активність, самостійність та логічне мислення; зріс інтерес до майбутньої професії, міцність засвоєння системи знань і сформованість умінь майбутніх фахівців. Доведено, що факторами стійкого розвитку базових професійних компетенцій майбутніх кваліфікованих робітників з ремонту та обслуговування лічильно-обчислювальних машин є: реалізація сформованих потреб у навчальній

діяльності; задоволеність і відношення до виконуваної діяльності; прояв самостійності, самоорганізації й самовиховання в навчальній і практичній діяльності; цілісне забезпечення професійної готовності учня засобами навчально-пізнавальної діяльності; зміст переважної мотивації в діяльності та її спрямованість; системність, глибина й міцність засвоєння знань, умінь і навичок необхідних для розуміння сутності природних і соціальних процесів функціонування спеціальної діяльності випускника ПТНЗ, їхнє творче застосування при виконанні функціональних обов'язків; творчий рівень виконання професійної діяльності, обумовлений наявністю відповідної підготовленості.

Висновок. Таким чином, якісний аналіз результатів експериментального дослідження показав, що використання запропонованих алгоритму сприяє формуванню базових професійних компетенцій майбутніх кваліфікованих робітників з ремонту та обслуговування лічильно-обчислювальних машин у процесі фахової підготовки. Статистичний аналіз даних експериментального дослідження свідчить про достовірність змін, які відбулись у рівнях сформованості базових професійних компетенцій майбутніх кваліфікованих робітників з ремонту та обслуговування лічильно-обчислювальних машин експериментальних груп під впливом запропонованих заходів.

Список використаної літератури: 1. Нові підходи у навчанні : навч.-метод. посібник / [О. І. Щербак, О. О. Зай-цева, Б. Стаер та ін.]. — К. : Наук. світ, 2003. — 96 с. 2. Кремень В. Г. Освіта і наука в Україні — інноваційні аспекти. Стратегія. Реалізація. Результати / Кремень В. Г. — К. : Грамота, 2005. — 448

Bibliography (transliterated): 1. Novi pidhodi u navchanni : navch.-metod. posibnik / [O. I. Shherbak, O. O. Zaj-ceva, B. Staer ta in.]. — K. : Nauk. svit, 2003. — 96 s. 2. Kremen' V. G. Osvita i nauka v Ukraïni — innovacijni aspekti. Strategija. Realizacija. Rezul'tati / Kremen' V. G. — K. : Gramota, 2005. — 448

В.О.Уманець

ДІАГНОСТИКА РІВНЯ СФОРМОВАНОСТІ БАЗОВИХ ПРОФЕСІЙНИХ КОМПЕТЕНЦІЙ МАЙБУТНІХ КВАЛІФІКОВАНИХ РОБІТНИКІВ З РЕМОНТУ ТА ОБСЛУГОВУВАННЯ ЛІЧІЛЬНО-ОБЧИСЛЮВАЛЬНИХ МАШИН

В цій статті розглянуто результати формування експерименту при дослідженні достовірності змін, які відбулись у рівнях сформованості базових професійних компетенцій майбутніх кваліфікованих робітників з ремонту та обслуговування лічильно-обчислювальних машин експериментальних груп під впливом запропонованих заходів.

Ключові слова: базові професійні компетенції, формувальний експеримент, професійно-технічний навчальний заклад, електромеханік з ремонту та обслуговування лічильно-обчислювальних машин.

В.О.Уманец

ДИАГНОСТИКА УРОВНЯ СФОРМИРОВАННОСТИ БАЗОВЫХ ПРОФЕССИОНАЛЬНЫХ КОМПЕТЕНЦИЙ БУДУЩИХ КВАЛИФИЦИРОВАННЫХ РАБОЧИХ ПО РЕМОНТУ И ОБСЛУЖИВАНИЮ СЧЕТНО-ВЫЧИСЛИТЕЛЬНЫХ МАШИН

В этой статье рассмотрены результаты формироваельного эксперимента при исследовании достоверности изменений, которые произошли в уровнях сформированности базовых профессиональных компетенций будущих квалифицированных рабочих по ремонту и обслуживанию счетно-вычислительных машин экспериментальных групп под влиянием предложенных мероприятий.

Ключевые слова: базовые профессиональные компетенции, формироваельный эксперимент, профессионально-техническое учебное заведение, електромеханик по ремонту и обслуживанию счетно-вычислительных машин.

V.O.Umanetz

DIAGNOSTICS OF THE LEVEL OF BASIC PROFESSIONAL SKILLS OF FUTURE SKILLED WORKERS FOR REPAIR AND MAINTENANCE OF ELECTRONIC COMPUTING MACHINES

In this article the results of the formative experiment in the study of the reliability of the changes that have taken place in the structure of base levels of professional competence of future skilled workers for repair and maintenance of computers computing experimental groups under the influence of the proposed measures.

Keywords: basic professional competences, experiment, professional-ly-technical school, electrician for repair and maintenance of electronic computing machines.

Стаття надійшла до редакції 13.04.2013

УДК 378:004

*Шахіна Ірина Юрїївна,
м. Вінниця, Україна*

ПОНЯТТЯ ІНФОРМАЦІЙНОГО ОСВІТНЬОГО ПРОСТОРУ ЯК ПЕДАГОГІЧНА ПРОБЛЕМА

Постановка проблеми. Однією із головних характеристик нинішнього суспільства є бурхливий розвиток інформаційно-комунікаційних технологій (ІКТ) і техніки, їх активне впровадження не лише в наукову та виробничу діяльність, а й у повсякденне життя людини. Інформатизація викликана соціальними причинами і в процесі свого розвитку стала одним

із домінуючих чинників суспільного розвитку. Глибокі економічні та соціально-культурні перетворення, викликані нею, дозволяють говорити про перехід сучасного суспільства від індустріальної стадії розвитку до інформаційної, котра характеризується спрямованістю на виробництво, переробку і найбільш повне використання інформації в усіх видах людської діяльності. Це створює основу процесу інформатизації, оскільки інформація є стратегічним ресурсом суспільства, перетворюється в товарний продукт економіки.

Спроби теоретично узагальнити факти впливу на суспільство, що постійно збільшується, електронно-обчислювальної техніки призвели до виникнення поняття «інформаційного суспільства».

Аналіз останніх досліджень. Проблематика освітнього простору активно розробляється як українськими, так і зарубіжними соціологами. Серед них можна назвати таких: І.М. Гавриленко, У. Еко, М. Кастельс, Д.Л. Константиновський, В.Я. Нечасв, О.Л. Скідін, Ю.І. Яковенко та ін. Зазначені автори аналізують сутність, характеристики, ознаки, а також впливи загальноосвітніх процесів на освіту та процеси її функціонування.

Метою нашої статті є аналіз поняття інформаційного освітнього середовища, висвітлення ролі Інтернету та засобів ІКТ у процесі формування ІОС, окреслення можливостей функціонування та типів інформаційних освітніх середовищ.

Виклад основного матеріалу. За визначенням одного з дослідників інформаційного суспільства, американського соціолога М. Кастельса, загальноновизнаними ознаками такого інформаційного суспільства є:

- можливість одержання інформації з будь-якого питання;
- наявність у державі необхідної для роботи інформаційної технології та відповідної інфраструктури, що дає змогу створювати, підтримувати і розвивати комплекс інформаційних ресурсів, які забезпечують динамічний поступ суспільства;
- широкий розвиток комунікаційних мереж, які зв'язують окремі регіони і континенти;
- передача інформації у глобальних масштабах;
- забезпечення формування єдиного світового інформаційного простору [4, с. 77].

Нині актуальними є розвиток ІКТ та Інтернет-технологій, телекомунікаційних засобів навчання і навчального середовища, проведення форумів з цієї тематики, формування віртуальних спільнот, зацікавлених у розвитку інформаційного освітнього середовища (ІОС).

Під освітнім середовищем будемо розуміти сукупність матеріальних, духовних і емоційно-психологічних умов, у яких проходить навчально-виховний процес, і чинників, які сприяють, так і перешкоджають досяг-

ненню його ефективності [7, с. 7].

У сучасному освітньому просторі можна виділити три основні технології освіти (у найзагальнішому розумінні) [10, с. 19-20]:

– енциклопедична освіта: забезпечує всебічне накопичення знань людиною; сприяє гармонійному розвитку особистості; забезпечує високу якість підготовки фахівця. Проте ця технологія є недієвою в умовах сучасного інформаційного суспільства (в усякому разі для пересічної особистості);

– прагматична освіта: спрямована на якнайшвидшу підготовку фахівця. Учні одержують знання лише з вузького напрямку підготовки: тільки, що безпосередньо стосується фаху. Такі фахівці працюють ефективно досить незначний проміжок часу і мають у подальшому труднощі: відсутність ґрунтовних фундаментальних знань веде до швидкої втрати робочого місця; вимагає значних затрат часу та зусиль. У процесі цього майже не приділяється увага розвитку особистості (безжально відкидається все, що заважає такій підготовці, навіть речі, без яких важко уявити інтелегентну людину). Така технологія набула поширення у США та деяких країнах Західної Європи, а також останнім часом знаходить все більше прибічників і в Україні;

– фундаментальна освіта: спрямована на забезпечення учнів ґрунтовними фаховими знаннями, здобуття яких здійснюється за умови неперервної підготовки та розширення обсягу фундаментальних знань. Хоча на етапі навчання ця технологія є значно складнішою, ніж прагматична, проте вона забезпечує підготовку високоосвіченого, конкурентоспроможного фахівця, який у разі потреби здатний поповнити свої знання та адаптуватися до швидких змін у соціально-економічному середовищі.

Загальна тенденція розвитку світового освітнього простору характеризується швидкими темпами росту рівня наукових знань у різних галузях науки та їх швидким впровадженням у практику. Сучасна надзвичайно динамічна постіндустріальна фаза цивілізаційного розвитку призвела до того, що щорічно оновлюється 5% теоретичних і 20% професійних знань. Так у США введено своєрідну одиницю виміру застаріння знань спеціалістів: «період розпаду компетентності» – термін, що визначає проміжок часу з моменту закінчення вищого навчального закладу до того моменту, коли в результаті появи нової науково-прикладної інформації компетентність спеціаліста звужується до 50%. Вчені зазначають, що наприклад у 1970 р., цей період становив 5 років, а вже для нинішніх випускників він значно коротший.

В.Б. Мойсеев пропонує таке визначення інформаційно-освітнього середовища: це єдиний інформаційно-освітній простір, побудований за допомогою інтеграції інформації на традиційних та електронних носіях та

комп'ютерних телекомунікаційних технологіях взаємодій. Воно може включати в себе віртуальні бібліотеки, розподілені бази даних, структуровані навчально-методичні комплекси та розширений апарат дидактики, в якому діють принципи нової педагогічної системи [5, с. 58].

Серед публікацій вищеназваних авторів можна зустріти й таку: інформаційне освітнє середовище – середовище, що об'єднує навчальні, методичні та інформаційні ресурси з використанням сучасних інформаційних та телекомунікаційних технологій. Однак найбільш вдале, на нашу думку, визначення інформаційного освітнього середовища зустрічаємо у В.І. Солдаткіна: це системно організована сукупність засобів передачі даних, інформаційних ресурсів, протоколів взаємодії, апаратно-програмного та організаційно-методичного забезпечення, орієнтована на задоволення освітніх потреб користувачів [8].

Однак нині немає чіткого визначення поняття «інформаційний простір», як наукова категорія воно недостатньо розроблене. Поняття позначає різні феномени, які пов'язані між собою наявністю інформації, а також тих, хто її створює, і тих, хто нею користується. Рівень розвитку інформаційного простору впливає на економіку, обороноздатність і політику. Говорячи про розвиток інформаційного простору, слід виділити такі основні тенденції, як інтернетизація й глобалізація. Що стосується Інтернету, то всевітня інформаційна павутина ще не стала всеохоплюючою, але на сучасному етапі розвитку суспільства вона справляє значний вплив на життя людей. Цей процес відбувається швидше, ніж можна собі уявити. З технічного винаходу він перетворився в абсолютний феномен, що впливає на всі сторони життя людства. Не викликає жодних сумнівів той факт, що розвиток Інтернет-технологій відкриває перед суспільством безліч перспектив і дає надію на якісний прорив у найрізноманітніших сферах, тому неможливо не враховувати вплив Інтернету й у політичній сфері. Питома вага віртуальної інформаційної складової в політиці має стійку тенденцію до зростання. Цей процес буде тривати й у майбутньому: кількість сайтів політичних партій і рухів буде збільшуватися, інформаційна роль Інтернету зростати [9, с. 86].

Технологічну основу проектування навчального процесу забезпечує діяльнісний підхід, що передбачає активне включення майбутнього фахівця в різні види діяльності й дозволяє у поєднанні з ідеями контекстного навчання здолати основні суперечності традиційної системи навчання шляхом переходу від пасивної ролі учня до його активного включення в процес опанування знань і вмінь.

З розвитком ІКТ і зростанням попиту на освітні послуги актуальним стає питання створення інформаційного освітнього середовища на базі сучасних телекомунікаційних технологій, що відкриває широкі можливості для застосування новітніх педагогічних і психологічних методик.

Інформаційне освітнє середовище має свою специфіку, структуру, що знаходиться в постійному розвитку відповідно до запитів учасників освітнього процесу. В зв'язку з цим підкреслюється, що створення і розвиток інформаційного освітнього середовища на основі використання ІКТ має ґрунтуватися на дотриманні загально-дидактичних принципів, а також урахування педагогічних та психологічних особливостей інформаційних комунікацій, педагогічного потенціалу засобів інформатизації.

Формування інформаційного освітнього середовища має орієнтуватися на його інформаційний характер, що передбачає нові технології роботи з інформацією. Функціонування інформаційного освітнього середовища передбачає модульність. За такого підходу до організації навчання учень працює з навчальною програмою, складеною з окремих модулів, що належать до єдиного поля предметної діяльності та знаходяться у фокусі вивчення. Процес засвоєння знань у цих умовах включає мету і завдання, мотивацію на якісне засвоєння, зміст (навчальний модуль), методи і форми прямої, опосередкованої і самостійної навчально-пізнавальної діяльності, корекцію, самооцінку й оцінку результатів засвоєння знань, умінь і навичок. Розглядається типова структура навчального модуля – автономна частина навчального матеріалу, що включає точно сформульовану навчальну мету (цільова програма); банк інформації; методичне керівництво щодо досягнення мети; практичні заняття щодо формування необхідних умінь; контрольну роботу. Як інструмент структуризації інформації модуля використовується поняття «шар». Розшарування навчального матеріалу передбачає побудову чіткої системи цілей, усередині якої виділені їх категорії і послідовні рівні. Далі на основі проведеного аналізу будується модель інформаційного освітнього середовища. Створення інформаційного освітнього середовища спрямоване на:

- реалізацію умов для усвідомлення учнями особливостей майбутньої професійної діяльності;
- акцентування уваги на розвитку особистісних якостей, необхідних для успішного опанування майбутньої професії;
- визначення рівня розвитку професійно важливих якостей у кожного учня, і побудова індивідуальних освітніх траєкторій.

В основі механізму управління навчальним процесом в інформаційному освітньому середовищі лежить прямий і зворотний зв'язок у системі «викладач – середовище – учень», на основі якої є безліч модифікацій, наприклад: «учень – середовище – учень – середовище – викладач» і т.д.

Відповідно до функціональних призначень виділяють три типи інформаційно-освітніх середовищ:

- 1) середовища, орієнтовані на надання знань;
- 2) середовища, орієнтовані на самостійну діяльність з набуття

знань;

3) змішаний тип середовищ.

Середовища першого типу можуть бути як «відкритими» (наприклад, програмні оболонки дозволяють викладачу замінити зміст або внести нове), так і «закритими» (яскравим прикладом є комплексні інтелектуальні середовища). Комунікаційні функції в таких інформаційних освітніх середовищах використовуються переважно для управління навчальним процесом. Зовнішні інформаційні ресурси (розподілені бази даних, віртуальні бібліотеки, електронні навчальні посібники тощо) можуть бути включені в процес навчання, але використовуються, як правило, в обмеженому контексті, як доповнення до змісту основного курсу. Поряд з цим, все більшого визнання набуває поняття навчального середовища в руслі стратегії розвивального навчання, коли в процес навчання інтегрований широкий спектр можливостей комп'ютера, які в різних формах використовуються для вилучення і набуття знань.

Аналіз сучасних зарубіжних досліджень показує, що за останні роки зникають відмінності між цими типами середовищ і формуються середовища, які інтегрують обидва підходи, тобто середовище є джерелом навчально-методичних знань у конкретній галузі знань і одночасно є високоструктурованим середовищем для організації різних форм самостійної пізнавальної діяльності.

Такі середовища, як правило, формуються в рамках загальнодоступних технологій у середовищі WWW або базуються на професійно розроблених оболонках – розподілених навчальних середовищах, орієнтованих на співробітництво, та інших, заснованих на телекомунікаційних технологіях. Вони відкриті і для викладача, і для учня, дозволяють доповнювати зміст і вносити в нього корективи, представляти результати своєї навчальної діяльності в середовищі.

Інформаційний освітній простір виступає конструктивною основою побудови навчально-виховного процесу, який задовольняв би нинішні вимоги до освіти, реалізацію ідеї безперервної освіти та мотиваційно-цільової готовності суб'єктів до неї. Він розглядається науковцями не як теоретична абстракція, а як така конструкція, що відповідає практичним потребам і виступає в різних формах, зокрема це:

- фізичний загальний інформаційний простір, який дає можливість суб'єктам кооперуватися один з одним на основі розуміння загального контексту, – це простір спільної навчальної діяльності в середовищі сучасних засобів нових інформаційних технологій в освіті, електронно-комунікативні системи, засоби і технології освіти;

- віртуальний простір гіпертекстів, семантичних взаємозв'язків понять і тезаурусів (психологи стверджують, що людина просто повинна

час від часу йти в такий простір, але ненадовго);

- ієрархічні системи простору в категоріях їх загального (глобальні мережі), особливого (регіональні мережі), одиничного (локальні мережі) [1].

Для широкого використання Інтернету в інформаційному освітньому просторі, на думку В.О. Извозчикова, необхідно створити такі умови:

- забезпечити адаптацію суб'єктів освітнього процесу до використання засобів глобальної комп'ютерної мережі;
- розуміння, усвідомлення необхідності використання інформаційних потоків глобальної комп'ютерної мережі;
- достатньо чітке уявлення про характер усіх істотних наслідків переходу на новий рівень інформаційної взаємодії;
- подолання людського консерватизму [3, с. 34-35].

У Законі України «Про Основні засади розвитку інформаційного суспільства в Україні на 2007-2015 роки» наголошено, що Україна готує і має значну кількість висококваліфікованих фахівців з інформаційних технологій. Ринок інформаційних технологій перебуває у стані активного становлення та за певних умов може стати фундаментом розвитку математики та кібернетики; у країні постійно зростає та поновлюється парк комп'ютерної техніки, сучасних систем та засобів телекомунікації, зв'язку; високою є ступінь інформатизації банківської сфери. Ці та інші передумови дають підстави вважати, що вітчизняний ринок ІКТ перебуває у стані активного становлення та за певних умов може стати фундаментом розвитку інформаційного суспільства в Україні [2].

Висновки та перспективи подальших розвідок. Отже, створення і розвиток інформаційного суспільства передбачає широке використання ІКТ в освіті, що визначається низкою чинників:

- по-перше, впровадження ІКТ в освіту суттєво прискорює передачу знань і накопиченого технологічного та соціального досвіду людства не тільки від покоління до покоління, а й від однієї людини до іншої;
- по-друге, сучасні ІКТ, підвищуючи якість освіти і навчання, дозволяють фахівцеві успішніше та швидше адаптуватися до оточуючого середовища та соціальних змін, які відбуваються. Це дає можливість кожній людині одержувати необхідні знання як сьогодні, так і в майбутньому;
- по-третє, активне і ефективне впровадження цих технологій в освіту є важливим чинником створення системи освіти, що відповідає вимогам інформаційного суспільства і процесу трансформування традиційної системи освіти в нову систему, що відповідає вимогам сучасного суспільства [11].

Список літератури: 1. Гуменюк В. В. Стратегічні напрями діяльності керівників закладів освіти в умовах інформатизації суспільства / В. В.

Гуменюк // Педагогічний дискурс : зб. наук. праць ; гол. ред. І. М. Шоробура. – Хмельницький : ХГПА, 2007. – Вип. 1. 2. Закон України «Про Основні засади розвитку інформаційного суспільства в Україні на 2007-2015 роки» [Електронний ресурс] // – Режим доступу до ресурсу : <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=537-16>. 3. Извозчиков В. А. Школа информационной цивилизации «Интеллект-XXI» / В. А. Извозчиков. – М. : Просвещение, 2002. – 108 с. 4. Кастельс М. Информационная эпоха: экономика, общество и культура / М. Кастельс ; пер. с англ. под науч. ред. О. И. Шкаратана. – М. : ГУ ВШЭ, 2000. – 608 с. 5. Моисеев В. Б. Комплексный подход к формированию информационно-образовательной среды высшего учебного заведения / В. Б. Моисеев // Проблемы инженерного образования. – 2005. – № 2. – С. 57-60. 6. Нечаев В. Я. Параметры глобализации и факторы Болонского процесса / В. Я. Нечаев // Вестник Московского университета. – 2004. – № 4. – С. 27–34. 7. Романовский О. Г. Образовательная среда как одно из условий формирования национальной гуманитарно-технической элиты / О. Г. Романовский // Проблемы та перспективи формування національної гуманітарно-технічної еліти: зб. наук. праць / за ред. Л. Л. ТОВАЖНЯНСЬКОГО, О. Г. РОМАНОВСЬКОГО. – Вип. 22(26). – Харків : НТУ «ХПІ», 2009. – С. 3-12. 8. Солдаткин В. И. Информационно-образовательная среда открытого образования [Електронний ресурс] / В. И. Солдаткин, С. Л. Лобачев // Центр информационно-методической поддержки образования. 9.10.2006. – Режим доступу до ресурсу : <http://cimes.univer.omsk.su/associations/IOS/>. 9. Степанов В. Ю. Державне управління в інформаційному просторі / В. Ю. Степанов // Держава та регіони. – Серія: Державне управління. – 2009. – № 4. – С. 84-87. 10. Сук В. П. Системний підхід до інформації освіти / В. П. Сук // Фундаменталізація вищої технічної освіти – необхідна умова випуску конкурентоспроможних фахівців: Матеріали Міжнародної науково-методичної конференції. 11-13 квітня 2001 р. – Харків : НТУ «ХПІ», 2001. – С. 19-23. 11. Черниш Лариса. Використання інформаційних освітніх технологій в економічній освіті / Лариса Черниш // Економічний вісник університету. – 2010. – Вип. 14. [Електронний ресурс]. – Режим доступу до ресурсу : http://www.nbu.gov.ua/portal/Soc_Gum/Evu/2010_14/Chernish.pdf.

Bibliography (transliterated): Gumenjuk V. V. Strategichni naptjami dijalnosti kerivnikiv zakladiv osviti v umovah informatizacii suspil'stva / V. V. Gumenjuk // Pedagogichniy diskurs : zb. nauk. prac' ; gol. red. I. M. Shorobura. – Hmel'nic'kij : HGPA, 2007. – Vip. 1. 2. Zakon Ukraïni «Pro Osnovni zasadi rozvitku informacijnogo suspil'stva v Ukraïni na 2007-2015 roki» [Elektronnij resurs] // – Rezhim dostupu do resursu : <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=537-16>. 3. Izvozchikov V. A. Shkola informacionnoj civilizacii «Intelekt-HHI» / V. A. Izvozchikov. – M. :

Prosveshhenie, 2002. – 108 s. 4. Kastel's M. Informacionnaja jepoha: jekonomika, obshhestvo i kul'tura / M. Kastel's ; per. s angl. pod nauch. red. O. I. Shkaratana. – M. : GU VShJe, 2000. – 608 s. 5. Moiseev V. B. Kompleksnyj pohod k formirovaniju informacionno-obrazovatel'noj srede vysshego uchenogo zavedenija / V. B. Moiseev // Problemy inzhenerenogo obrazovanija. –2005. – № 2. – S. 57-60. 6. Nechaev V. Ja. Parametry globalizacii i faktory Bolonskogo processa / V. Ja. Nechaev // Vestnik Moskovskogo universiteta. – 2004. – № 4. – S. 27–34. 7. Romanovskij O. G. Obrazovatel'naja sreda kak odno iz uslovij formirovanija nacional'noj gumanitarno-tehnicheskoi jelity / O. G. Romanovskij // Problemi ta perspektivi formuvannja nacional'noi gumanitarno-tehnichnoi eliti: zb. nauk. prac' /za red. L. L. Tovazhnjans'kogo, O. G. Romanovs'kogo. – Vip. 22(26). – Harkiv : NTU «HPI», 2009. – S. 3-12. 8. Soldatkin V. I. Informacionno-obrazovatel'naja sreda otkrytogo obrazovanija [Elektronnij resurs] / V. I. Soldatkin, S. L. Lobachev // Centr informacionno-metodicheskoi podderzhki obrazovanija. 9.10.2006. – Rezhim dostupu do resursu : <http://cimes.univer.omsk.su/associations/IOS/>. 9. Stepanov V. Ju. Derzhavne upravlinnja v informacijnomu prostori / V. Ju. Stepanov // Derzhava ta regioni. – Serija: Derzhavne upravlinnja. – 2009. – № 4. – S. 84-87. 10. Suk V. P. Sistemnij pidhid do informacii osviti / V. P. Suk // Fundamentalizacija vishhoi tehnichnoi osviti – neobhidna umova vipusku konkurentospromozhnih fahivciv: Materiali Mizhnarodnoi naukovno-metodichnoi konferencii. 11-13 kvitnja 2001 r. – Harkiv : NTU «HPI», 2001. – S. 19-23. 11. Chernish Larisa. Viktoristannja informacijnih osvitnih tehnologij v ekonomichnij osviti / Larisa Chernish // Ekonomichnij visnik universitetu. – 2010. – Vip. 14. [Elektronnij resurs]. – Rezhim dostup do resursu : http://www.nbu.gov.ua/portal/Soc_Gum/Evu/2010_14/Chernish.pdf.

І.Ю. Шахіна

ПОНЯТТЯ ІНФОРМАЦІЙНОГО ОСВІТНЬОГО ПРОСТОРУ ЯК ПЕДАГОГІЧНА ПРОБЛЕМА

У статті проаналізовано поняття інформаційного освітнього середовища, висвітлено роль Інтернету та засобів ІКТ у процесі формування ІОС, окреслено можливості функціонування та типи інформаційних освітніх середовищ.

Ключові слова: інформаційне освітнє середовище, Інтернет, інформаційно-комунікаційні технології.

І.Ю. Шахіна

ПОНЯТИЕ ИНФОРМАЦИОННОГО ОБРАЗОВАТЕЛЬНОГО ПРОСТРАНСТВА КАК ПЕДАГОГИЧЕСКАЯ ПРОБЛЕМА

В статье проанализировано понятие информационной образовательной среды, раскрыта роль Интернета и средств ИКТ в формировании ИОС, возможности функционирования и типы информационных образовательных сред.

Ключевые слова: информационная образовательная среда, Интернет, информационно-коммуникационные технологии.

I.Shahina

THE INFORMATION EDUCATIONAL ENVIRONMENT AS A PEDAGOGICAL PROBLEM

The article deals with the concept of the information educational environment, the role of the Internet and the facilities of information communication technologies (ICT) in forming of information educational environment (IEE) is specified, the possibilities of functioning and the types of the information educational environments are described.

Keywords: informative educational environment, Internet, informatively communicational technologies.

Стаття надійшла до редакції 15.03.2013

ІІІ РОЗДІЛ
ПСИХОЛОГІЧНИЙ АСПЕКТ
ДОСЛІДЖЕННЯ ОСОБИСТОСТІ
В СОЦІАЛЬНИХ УМОВАХ

УДК 378. 016

*Бойчук Віталій Миколайович
м. Вінниця, Україна*

ФОРМУВАННЯ КРЕАТИВНОЇ ОСОБИСТОСТІ У ВИЩИХ ПЕДАГОГІЧНИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДАХ

Постановка проблеми. Академік В. Кремень у своїх наукових працях зазначає, що «однією з головних проблем суспільного розвитку є недостатній рівень культури та духовності в суспільстві, як на глобальному рівні, так і стосовно окремих спільнот та особистостей» [5, с.7]. Тому формування творчої особистості, зокрема майбутнього вчителя технологій є одним із пріоритетних завдань сучасної педагогічної науки. Значний потенціал щодо реалізації цього завдання закладено у художньо-графічній підготовці вчителя технологій, що дає змогу до технічної складової долучити художню та сприяє освоєнню дійсності на засадах поєднання доцільності, гармонії та краси. Розвиток індустріального суспільства вимагав від фахівців високого рівня технічного мислення, тоді як художнім та естетичним аспектам їх діяльності уваги приділялося недостатньо. Відомо, що в сучасних умовах освіта вчителя технологій переважно зосереджена на педагогічно-індустріальній, інноваційній, інформаційній та частково естетичній підготовках, хоч роль художньої підготовки спеціалістів, а зокрема художньо-графічної, у підготовці вчителя технологій досліджена мало.

Аналіз останніх досліджень. На особливу роль мистецтва, художньої творчості в естетичному, моральному та трудовому вихованні молоді, формуванні творчої особистості вказують у своїх працях психологи і педагоги-дослідники, серед яких А.Аронов, І.Бех, Б.Брилін, І.Зязюн, М.Каган, О.Коберник, В.Мазепа, О.Мелік-Пашаєв, Л.Масол, Н.Ничкало, Л.Новак, Л.Оршанський, О.Отіч, В.Радкевич, О.Рудницька, Г.Тарасенко, О.Тищенко та інші. Проте в наявних працях не розкрито повністю роль учителя технологій в розвитку творчого мислення школярів і їх художньо-творчих здібностей. І хоча процес його підготовки досліджувався багатьма науковцями, серед яких Г.Альтшуллер, Р.Гуревич, Й.Гушелай, П.Дмитренко, О.Коберник, М.Корець, В.Мадзігон, В.Моляко, Є.Мілерян, О.Плуток, В.Сидоренко, В.Стешенко, Г.Терещук, Д.Тхоржевський, О.Щербак та інші,

в їхніх працях розглядаються переважно питання технічної творчості майбутнього вчителя, його техніко-конструкторської діяльності, проектно-системи проведення занять.

Мета нашої статті – показати важливість художньо-графічної підготовки майбутніх вчителів технологій на сучасному етапі у вищих педагогічних навчальних закладах. В умовах постіндустріального суспільства, яке розвивається швидкими темпами, суттєву увагу треба приділяти й розвитку творчого мислення майбутнього вчителя технологій та створенню умов для його художньої творчої діяльності. Усі ці обставини вимагають обґрунтованого вдосконалення професійної підготовки вчителя технологій, розвитку його художньо-графічних умінь і навичок.

Виклад основного матеріалу. В умовах розвитку науково-технічного прогресу та сучасної виробничої сфери зростає потреба у висококваліфікованих фахівцях. Це зумовлює розробку нових підходів до змісту підготовки майбутніх фахівців усіх спеціальностей, в тому числі вчителів технологій. У своїх працях П. В. Дмитренко зазначає, що важливим аспектом змісту підготовки майбутніх вчителів технологій у вищих педагогічних навчальних закладах є формування у них творчого ставлення до праці. Творче ставлення до праці є однією з передумов розвитку особистості та ефективної участі її у суспільному виробництві. [3].

Важливе місце у процесі педагогічної підготовки фахівців для загальноосвітніх шкіл належить мистецтву графіки, як одному з основних видів образотворчого мистецтва. Художня графіка, як самостійний вид образотворчого мистецтва і самостійна навчальна дисципліна, має значний освітньо-виховний вплив на культурно-професійне становлення особистості вчителя, розвиток його креативних здібностей. Тому державним «Стандартом педагогічної освіти України» особлива увага приділяється дисципліні «Художня графіка», вона входить до професійно орієнтованих дисциплін мистецького циклу навчального плану.

О.В. Плутук у своїй статті «Зміст підготовки майбутнього вчителя трудового навчання до організації проектно-художньої творчості учнів основної школи» говорить про професійну підготовку майбутнього вчителя технологій з урахуванням специфіки діяльності педагога щодо організації, керівництва, контролю та координації означеного виду творчості, та акцентує увагу на тому, що метою впровадження Державного стандарту до змісту освітньої галузі „Технологія” є забезпечення ефективності творчого розвитку особистості учнів у трудовій діяльності шляхом широкого залучення їх до цілісного процесу проектування виробів та послуг, від їх творчого задуму – до втілення його у високохудожній формі.

О.В. Плуток відзначає, що провідну роль у реалізації педагогічних можливостей, закладених у проектно–художній творчості належить вчителю технологій, який має виступати організатором та керівником її здійснення. У зв'язку з цим важливим аспектом професійної підготовки студентів технологічних факультетів вищих педагогічних навчальних закладів є формування у них готовності до організації процесу проектно–художньої творчості учнів основної школи. А будь-яка художньо-творча діяльність без художньо-графічної підготовки неможлива.

Формування художньо-графічної підготовки майбутніх учителів технологій у вищих навчальних закладах потребує врахування історії становлення і розвитку вітчизняної системи професійної підготовки вчителя технологій в Україні у ХХ та на початку ХХІ століття, об'єктивного аналізу зарубіжного досвіду художньо-графічної підготовки педагогів і з'ясування перспективних напрямів модернізації професійної підготовки майбутніх учителів технологій відповідно до вітчизняних та світових стандартів.

Особистісно орієнтовану професійну підготовку, що базується на художньо-графічній підготовці майбутніх фахівців технологій у вищих навчальних закладах, можна розглядати як науково обґрунтовану систему взаємодії студентів і професорсько-викладацького складу вищого навчального закладу, в основу побудови якої покладено принцип особистісного підходу і яка інформаційно навантажена за змістом, індивідуалізована за формою, інтенсивна в часовому вимірі, має за мету формування смислової парадигми особистості майбутнього фахівця, компетентного у художній та філософській сферах. Результатом і головною метою особистісно орієнтованої професійної підготовки майбутніх педагогів-трудоуників у процесі навчання є формування смислової парадигми особистості майбутнього вчителя, яку можна розглядати як інтегральне особистісне утворення особистості, що забезпечує її здатність до професійного самовизначення, професійної самоактуалізації та професійної самореалізації упродовж життя, здатність до неперервної художньої (естетичної) освіти.

З 2009 року Державним стандартом базової і повної середньої освіти задекларовано безперервну вертикаль художньо-естетичної освіти шляхом уведення навчальної дисципліни «Художня культура». Аналізуючи зміст підручників для загальноосвітніх навчальних закладів, зокрема з предметів «Трудове навчання» та «Технології» ми вбачаємо, що окрім пізнавальних, розвиваючих, профорієнтаційних цінностей автори значну увагу на сучасному етапі приділяють художньо-культурним цінностям – можливості вивчення учнями на уроках технологій основ художнього конструювання, композиції і колористики, а також знайомства на цій основі з культурною спадщиною свого народу та інших націй. Науковці переконані, що «у фор-

муванні в студентів інтелектуальних і художніх здібностей актуальною стає така побудова навчального процесу, яка б забезпечила системне оволодіння художнім потенціалом, прилучення до світової і вітчизняної культури, навчила б здійснювати самостійний художній пошук» [8, с. 83]. Все це зумовлює художньо-графічну підготовку майбутнього вчителя технологій.

Результати дослідження складових програм з художньої графіки, укладених педагогами різних навчальних закладів педагогічної освіти, їх структурно-змістових параметрів і тих дидактичних умов та психолого-педагогічних, методичних і художніх факторів показали, що в основному відсутні дидактичні умови формування якісного рівня художньо-графічної підготовки бакалаврів, спеціалістів та магістрів педагогічної освіти. Мізерний обсяг годин, відсутність узгодженості теоретичних положень з практичними заняттями, догматична абсолютизація окремих законів та принципів композиції, відірваність формальних вправ на практичних заняттях від загального погляду на композицію в цілому, як внутрішню структуру художнього формоутворення засобами графіки, відсутність чітко визначеної мети і завдань програм, відсутність методичних технологій, що забезпечують процес навчання-учіння основ мистецтва графіки з позицій дидактичних принципів, а також комплексного, міжпредметного розгляду питань художньо-графічної діяльності студентів та завдань формування і розвитку художньо-образного, композиційного мислення та «мислення в матеріалі», окреслили завдання нашого дослідження у вирішенні кола питань щодо наукового обґрунтування змісту курсу навчальної дисципліни «Художня графіка».

Проведені нами експерименти засвідчили, що доцільною в системі художньо-педагогічної освіти є академічна дисципліна «Художня графіка», побудова її програми зі структурно-змістовними складовими, метою якої має бути підготовка студентів у галузі графічної композиції, що надає можливість залучити їх до творчої та ремісничої сторін графічного мистецтва, сформувати розуміння психологічних основ зорового сприйняття, композиційного, графічного та образного мислення, а також «мислення в матеріалі» (відчуття специфіки зображальних можливостей графічного матеріалу: олівець, вугілля тощо). Усвідомлення суті творчого процесу зсередини при роботі над композицією в графічних техніках забезпечується дидактичними умовами процесу пізнання творчої діяльності як розумово-практичних способів дій на рівні творчо-технологічного та художньо-образного відтворення дійсності і явищ реального світу, і є базою для розвитку здатності особистості до професійної діяльності.

Аналіз професійного росту студентів у галузі мистецтва графіки доводить, що студенти недостатньо або зовсім не дбають про свою образотворчо-технічну майстерність, користуючись лише незначною кількістю прийомів, які

були їм запропоновані на початку навчання, або тими, що віддзеркалюють їх природні нахили та уподобання. Згодом це призводить до жорсткого закріплення обмеженої кількості рухових навичок і технічних прийомів, їх постійного домінування в навчальних і творчих роботах, не виправданої однобічності їх застосування в графічних композиціях. І як результат – формується мовнографічний стереотип та обмеженість художнього, композиційного мислення студента, зупиняється якісне зростання «мислення в матеріалі». Неуважність до техніки графічного зображення згодом стає звичкою, від якої дуже складно відмовитись. І якщо в початкових завданнях поверховість технічних знань певною мірою є закономірною, то в наступних, більш складних роботах, мовна однотипність та технічна недосконалість робить неможливим реалізацію самого творчого вирішення композиції в художньо-графічній діяльності.

Практичне оволодіння основами мистецтва графіки студентами художньо-графічних факультетів педагогічних університетів дозволяє професійно використовувати цей вид мистецтва в педагогічній та художньо-творчій діяльності. Оволодіння графічними техніками є ґрунтовною частиною методичної системи навчання в процесі художньо-графічної підготовки студентів. Саме ці аспекти і формують проблему художньо-графічної підготовки майбутніх учителів технологій.

Висновки. Формування креативної, духовної, культурної особистості завжди відбувалося під впливом мистецтва. Важливу роль відіграє у цьому художньо-графічна підготовка. У графіці основним засобом зображення є малюнок, виконаний будь-яким матеріалом чи інструментами. Тому оволодіння мистецтвом графічного малюнка майбутнім вчителем технологій потребує розробок спеціальних методик навчання. У першу чергу, це – навчання основ графічного формування та технології виконання композиції в матеріалі. В основі процесу навчання, а особливо у підготовці майбутнього вчителя технологій має бути система вправ, націлених на формування навичок та вмій графічного відтворення об'єктів зображення, тобто оволодіння прийомами та способами виразного малюнка.

Література: 1. Бесчастнов Н.П. Черно-белая графика: учеб. пособие для студ. высш. учеб. заведений, обучающихся по специальности "Художественное проектирование изделий текстильной промышленности" / Н.П. Бесчастнов. – М., 2005. 2. Болонський процес: Документи /Укладачі: З.І. Тимошенко, А.М. Грекова, Ю.А.Гапон, Ю.А.Палеха. – К., Вид-во Європ. ун-ту, 2004. 3. Державні стандарти базової і повної середньої освіти (Освітня галузь "Технологія") // Трудова підготовка в закладах освіти. – 2004. – №1. – С. 1–6. 4. Дмитренко П. В. Підготовка вчителів трудового навчання у вищих педагогічних навчальних закладах // Український соціум.

- 2004. - № 3 (5). - С.102-107 5. Кремень В.Г. Вхідження людини у світ науки і культури в умовах глобалізації // Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання у підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми // Зб. наук. пр. – Вип. 29 / редкол.: І.А.Зязюн (голова) та ін. – Київ-Вінниця: ТОВ фірма «Планер», 2012. - С. 7-12 6. Резніченко М.І. Художньо-прикладна графіка. Програма для студентів педуніверситетів / М.І. Резніченко. – Львів, 2002. 7. Симоненко С.М. Визуальное мышление и художественно-графическое творчество / С.М. Симоненко. – Одесса : ОД-ПИ; Деп. в ГНТБ України, 1994. 8. Шелюх Л.П., Потрымай А.А. Формирование дивергентного мышления студентов на занятиях по техническому и прикладному творчеству // Проблемы трудовой і професійної педагогіки: Наук.-метод.зб. / Кол.авт. – Слов'янськ: СДПУ, 2002. – Вип.7. – 82-85.

Bibliography (transliterated): 1. Beschastnov N.P. Chernobelaja grafika: ucheb. posobie dlja stud vyssh. ucheb. zavedenij, obuchajushhihsja po special'nosti "Hudozhestvennoe proektirovanie izdelij tekstil'noj promyshlennosti" / N.P. Beschastnov. – M., 2005. 2. Bolons'kij proces: Dokumenti /Ukladachi: Z.I. Timoshenko, A.M. Grekova, Ju.A.Gapon, Ju.A.Paleha. – K., Vid-vo Єvrop. un-tu, 2004. 3. Derzhavni standarty bazovoi і povnoi seredn'oi osviti (Osvitnja galuz' "Tehnologija") // Trudova pidgotovka v zakladah osviti. – 2004. – №1. – S. 1–6. 4. Dmitrenko P. V. Pidgotovka vchiteliv trudovogo navchannja u vishnih pedagogichnih navchal'nih zakladah // Ukraїns'kij socium. - 2004. - № 3 (5). - С.102-107 5. Kremen' V.G. Vhodzhennja ljudini u svit nauki і kul'turi v umovah globalizacij // Suchasni informacijni tehnologii і innovacijni metodiki navchannja u pidgotovci fahivciv: metodologija, teorija, dosvid, problemi // Zb. nauk. pr. – Vip. 29 / redkol.: І.А.Зязюн (голова) та ін. – Київ-Вінниця: ТОВ фірма «Планер», 2012. - С. 7-12 6. Reznichenko M.I. Hudozhn'o-prikladna grafika. Programa dlja studentiv peduniversitetiv / M.I. Reznichenko. – L'viv, 2002. 7. Simonenko S.M. Vizual'noe myshlenie і hudozhestvenno-graficheskoe tvorcestvo / S.M. Simonenko. – Odessa : ODPI; Dep. v GNTB Ukrainy, 1994. 8. Sheljuh L.P., Potrymaj A.A. Formirovanie divergentnogo myshlenija studentov na zanjatijah po tehničeskomu і prikladnomu tvorčestvu // Problemi trudovoi і profesijnoi pedagogiki: Nauk.-metod.zb. / Kol.avt. – Slov'jans'k: SDPU, 2002. – Vip.7. – 82-85.

В.М. Бойчук

ФОРМУВАННЯ КРЕАТИВНОЇ ОСОБИСТОСТІ У ВИЩИХ ПЕДАГОГІЧНИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДАХ

У статті автор розглядає важливість художньо-графічної підготов-

ки майбутніх учителів технологій на сучасному етапі у вищих педагогічних навчальних закладах.

Ключові слова: художньо-графічна підготовка, художня графіка, вчитель технологій.

В.М. Бойчук

ФОРМИРОВАНИЕ КРЕАТИВНОЙ ЛИЧНОСТИ В ВЫСШИХ ПЕДАГОГИЧЕСКИХ УЧЕБНЫХ ЗАВЕДЕНИЯХ

В статье автор рассматривает важность художественно-графической подготовки будущего учителя трудового обучения на современном этапе у высших педагогических учебных заведениях.

Ключевые слова: художественно-графическая подготовка, художественная графика, учитель технологий.

V.M. Boychuk

CREATIVE PERSONALITY FORMATION IN HIGHER EDUCATIONAL INSTITUTIONS

In the article the autor shows importance of the artistic-graphic training for future teachers of technologies in the modern stage in higher pedagogical educational establishments.

Keywords: artistic-graphic preparation, state of the art graphics, a teacher of technology.

Стаття надійшла до редакції 05.03.2013

УДК 159

*Фурманец Борис Иванович
г. Харьков, Украина*

ТЕОРИЯ И ПРАКТИКА ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ ПСИХОДИАГНОСТИКИ ИНДИВИДУАЛЬНО-ПСИХОЛОГИЧЕСКИХ ОСОБЕННОСТЕЙ СТУДЕНТОВ

Постановка проблемы. В современной высшей школе в контексте инновационной образовательной концепции, было и остается весомым требованием, качественное изучение индивидуально-психологических особенностей студентов с целью всесторонней их подготовки к деятельности в жизненно важных социально-производственных сферах. В этом контексте, перед научно-педагогическими работниками ставится задача более углуб-

ленно, теоретически и практически распознавать и совершенствовать духовные ценности, познавательные возможности и индивидуальные психологические характеристики студентов с первого и до последнего дня их пребывания в высшем учебном заведении.

Психолого-педагогическая практика свидетельствует о том, что для более успешного решения этой чрезмерно релевантной образовательной проблемы научно-педагогическими работниками вузов, им нужен достаточный уровень профессиональной психодиагностической подготовки. Конкретнее говоря, им необходимо более целенаправленно и уверенно овладевать профессиональной психодиагностической методикой для того, чтобы быть постоянно готовыми системно и своевременно анализировать, правильно и точно **распознавать** и глубже изучать индивидуально-психологические особенности студентов.

Закономерно поставим вопрос, почему и в какой мере подлежат диагностированию именно индивидуально-психологические особенности? Ответ на этот не простой вопрос, можно правильно дать, опираясь на арсенал знаний психологической науки и констатировать три основополагающих аргумента.

1. Индивидуально - психологические особенности составляют основу психики личности студентов как источника их внутреннего мира, который характеризуется уровнем мировоззренческой духовности, развитием психических процессов, свойств, эмоций и чувств, мотивов, волевых и интеллектуальных и других, значимых личностных факторов.

2. Индивидуально – психологические особенности определяют основу структуры психологии каждого студента, его личностно-психологической и профессиональной характеристики, раскрывающиеся в ходе приобретения социальной и профессиональной направленности, типологических черт характера и темперамента, а также общих и специальных способностей, которые комплексно востребованы при освоении избранной профессии.

3. Индивидуально-психологические особенности на уровне развития личностного фактора, являются чрезмерно важной составляющей оптимизации межличностных и внутригрупповых отношений в студенческих группах, раскрывающих их групповые духовно-ценностные ориентации в познавательных взаимоотношениях, обыденных контактах с однокурсниками и педагогами университета.

Анализируя, приведенные основополагающие, психологические аргументы, можно убедительно и утвердительно говорить, что речь идет о важности качественного познания, точнее распознавания ключевых критериев и особенностей «устройства» психики и психологии личности каждого студента. А это, как следует из психолого-педагогического опыта, требует

знания не только теории проблемы личностного развития, но и овладения методикой практического, профессионального применения диагностического инструментария, который составляет основу профессиональной психодиагностики.

Известно, что психодиагностика как область распознавания психики человека, оформилась в самостоятельную отрасль психологических знаний еще в начале 20 века. Ее изначальные основы разрабатывали известные ученые Г. Эббингауз, А. Бине, Ф. Гальтон, несколько позже К.М. Гуревич, Л. С. Выготский, М.С. Бернштейн, Ю.З. Гильбух и другие. Именно из основ их исследований психодиагностика стала последовательно входить теорию и практику работы педагогических работников и практических психологов высшей школы.

Вместе с тем есть определенная озабоченность из-за того, что понимание психодиагностического механизма в профессиональной деятельности научных педагогических работников не только не достаточно осознано, а прямо говоря, во многих случаях в их педагогической практике просто отсутствует. Тогда возникает не простой вопрос, как же оптимально выполнить требование времени о качественном изучении индивидуально-психологических особенностей студентов в целях их всестороннего развития как будущих представителей гуманитарно-инженерной элиты?

Большинство работников высшей школы понимают, что такую, архиважную проблему, нужно и можно успешно разрешать, но только, при одном определенном условии, что им будет постоянно оказываться методическая, теоретическая и практическая помощь в овладении психодиагностическим мастерством. Образно говоря, психолого-педагогическая поддержка в становлении специалистами профессиональной психодиагностики.

В Национальном техническом университете «Харьковский политехнический институт» проблема освоения теории и практики профессиональной психодиагностической методики, в последнее время заметно оптимизируется.. Этому способствует чтение специального раздела по данной проблеме на курсах повышения педагогической квалификации и семинарах-практиках. Этот путь особенно важен, ибо позволяет вооружить современных педагогов системой профессиональных психодиагностических знаний, комплексом специальных практических приемов и способов, а также экспериментальным опытом их реализации. Но этот путь будет результативным, по нашему убеждению, если он будет постоянно репродуктивным, активно и творчески воспроизводимым педагогами совместно с психологами практиками.

Актуальность проблемы. Как следует из постановки проблемы, современные требования к освоению теории и практики профессиональной психодиагностики научно-педагогическими работниками учебных заведений должны определять основу повышения качества их всесторонней психолого-педагогической подготовленности. Эти требования особенно актуальны относительно эффективной подготовки элитных инженерно-технических кадров. Они убедительно свидетельствуют, что проблема понимания и развития индивидуально - психологических особенностей личностей студентов в период прохождения ими учебного процесса в университете всегда была и остается актуальной в теории и практике. Ее решение, как следует из психологической науки, основано на понимании ее важнейших принципов - единства сознания и деятельности, системного подхода, гуманистической инновации, психолого-педагогического познания в тесной связи с современными методическими технологиями.

Известный психолог С.Л. Рубинштейн справедливо утверждал то, что последовательная разработка любой гуманистической концепции распознавания личности, невозможна без целенаправленного и системного изучения самой личности, ее сложных психофизиологических функций, уникальных индивидуальных особенностей и возрождаемых личностных новообразований.

По мнению психолога-диагноста К.М. Гуревича к изучению психологии студентов нужно подходить с очевидным намерением максимального распознавания их человеческих качеств как личностей, ориентируемых на успешную профессиональную деятельность.

Из психологической науки становится очевидным, что внимательному распознаванию, в первую очередь, подлежат индивидуальные, социально – психологические особенности личностей студентов. Почему? Потому, что они составляют основу их чувственно – волевой, познавательной и интеллектуальной сферы. На этой основе происходит успешное или не успешное становление современных инженерно-технических специалистов, способных представлять в ближайшем, будущем гуманитарно-инженерную элиту в разных социально-производственных отраслях.

В статье поставлена **основная цель** – системно раскрыть, методологическую, психолого-теоретическую сущность и практическую составляющую профессиональной психодиагностики индивидуально – психологических особенностей студентов, дать методические рекомендации ее оптимального осуществления научно-педагогическими работниками вузов.

Изложение основного материала. Опираясь на аргументации, изложенные в психологических источниках, сущность профессиональной психодиагностики можно интерпретировать как инновационную, ком-

плексную психолого-педагогічну технологію. Осуществление подобной технологии включает в себя научные подходы, совокупность профессиональных знаний, умений, приемов и способов, направленных на распознавание индивидуально-психологических особенностей изучаемого объекта (субъекта) с целью получения комплекса нужных, конкретных личностных данных.

При этом, условно ставится основная задача определить прогностический, профессиональный вариант лучшей модели студента как специалиста с целью дальнейшего, более успешного, психолога – профессионального его становления и совершенствования.

Психолого-педагогическая теория и практика свидетельствуют, что основу подобной модели должны составлять оптимально и профессионально распознанные личностные факторы: основные компоненты психики и психологии студента, отношение студента к себе и студенческой группе, к учебно-воспитательному процессу и своему профессиональному становлению.

Другими словами, подобные факторы представляют собой структуру социально-психологической индивидуальности в виде единства индивидуальных психологических особенностей, составляющих основу структуры психики данного студента, его личностные намерения и стремления. Именно данные факторы подлежат своевременному, тщательному изучению, всестороннему диагностированию (распознаванию).

Образно говоря, перед научными работниками ставится нелегкая задача – целенаправленно выявить психологическую «конструкцию» профессионального становления студента, его действительное профессиональное призвание. То есть, ту часть социально-личностной и учебно-профессиональной мотивации, которая в наибольшей мере определяет духовный и профессиональный потенциал его личности как будущего специалиста.

В этом плане, важно взять во внимание, совершенно справедливые рекомендации психологов о том, что профессиональная психодиагностика, в первую очередь, должна учитывать результаты профессиональной пригодности субъекта к обучению в вузе по избранной профессии, а последняя – данные профессионально-психологического отбора относительно мотивации к будущей профессиональной деятельности [1,2]. Это свидетельствует о том, что понятие профессиональной психодиагностики следует рассматривать с учетом системного подхода. В этом плане, профессиональная психодиагностика это системное распознавание личностных социально-психологических процессов, состояний, свойств и явлений путем применения комплекса специально отобранных и адаптированных приемов, спосо-

бов, методов, а возможно и средств, направленных на объект диагностирования с последующим анализом полученных данных и регистрацией результатов их оценки.

Методологией и методикой профессиональной психодиагностики являются основные принципы ее построения (своевременность, точность интерпретации, объективность, осознанность, подготовленность и др.), надежные и валидные методы и методики с учетом основных научно-методических требований к их подбору и применению.

Объектом профессиональной психодиагностики, в данном случае, являются личности студентов университета, характеризующиеся индивидуальными особенностями структуры своей психики и мотивации к учению, которые необходимо внимательно и целно распознавать и направлять в процесс оптимизации их профессионального становления.

Одновременно, профессиональная психодиагностика предусматривает методическую технологию специальной психологической подготовки научно - педагогических работников (возможно кураторов) к практической психодиагностической деятельности по изучению (распознаванию) личностно-индивидуальных особенностей студентов, которые формируются у них в процессе их профессионального обучения, прохождения практики и базируются на всесторонней профессиональной мотивации.

При этом важно, чтобы педагог как профессиональный диагност, заинтересовано стремился к установлению и анализу общих закономерностей развития личности студента. Естественно это поможет ему своевременно распознавать личность студента, оказывать ему действенную психологическую помощь в оперативном устранении недочетов, созданию настроя более выразительно или добросовестно относиться к своему профессиональному становлению. Подобная процедура будет способствовать оптимальному функционированию внутреннего потенциала студента и рациональному расходованию его психической, интеллектуальной и физической энергии.

Психолого-педагогическая практика показывает, что подготовка, особенно молодых педагогических работников (до 2-х лет педстажа) к профессиональной психодиагностике и ее успешному осуществлению у студенческой среде, закономерно требует психолого-методической помощи со стороны опытных практических психологов и педагогов кафедр, владеющих устойчивым психолого-педагогическим опытом. Основная помощь практических психологов определяется совместной разработкой с научно-педагогическими работниками комплекса специальных, диагностических методов и методик и на их основе выстраивать оптимальную процедуру профессиональной психодиагностики.

Важность целенаправленного осуществления процедуры профессиональной психодиагностики, убедительно актуализирует назревшую потребность развертывания специально организованных или созданных профессионально-диагностических отделов или служб на кафедрах факультетов. Их основной задачей может быть, оперативно и профессионально организовывать и осуществлять процесс системного диагностического распознавания индивидуально-психологических особенностей и возможностей студентов, начиная с первого и до последнего месяца их пребывания в университете. Распознавать студентов как будущих специалистов, способных не только лучше учиться, но и в перспективе эффективно выполнять профессиональную деятельность, заметно ее модернизировать в интересах совершенствования производственной политики государства. Именно в этом направлении поставлена задача президентом Украины, суть которой, модернизировать сферу инновационной подготовки специалистов в высшей школе, перед руководством Национальной академии наук Украины.

Возможен вопрос, почему необходимо оперативно организовывать и внедрять процесс профессиональной диагностики? Потому, что у современного студента достаточно эрудированного в информационных технологиях, динамичного в коммуникационных процессах при заранее заданных условиях, важно своевременно распознавать его духовность как ключевую личностную ценность его психологического портрета, непосредственно, перед вхождением в процесс профессионального становления, максимум, в течение второго семестра обучения. Это позволит конкретнее корректировать его социальную, личностную, познавательную, психологическую и профессионально-ориентационную сферу поведения, более объективно анализировать не только индивидуальный стиль отношения студента к обучению, но и уровень его духовного и профессионального развития в стенах университета. Здесь, имеет место психологический аспект «обратной связи», получение от распознанного объекта важных и нужных информационных сведений о его личностном самоутверждении. В этом, пожалуй, основная инновационная особенность профессиональной психодиагностики.

Нет сомнения, что целенаправленное и организованное распознавание ведущих сфер жизнедеятельности студентов как молодых людей приемами и способами профессиональной психодиагностики имеет также практическую направленность.

Например, полученные диагностические данные путем применения хорошо продуманной произвольной беседы или произвольной беседы, открытой краткой анкеты, в первую очередь, будет способствовать раскры-

тию личностных желаний, намерений, мотивов и перспектив их профессионального становления в университете.

Индивидуальную беседу с целью распознавания «скрытых» ИПО можно провести и спонтанно при встрече со студентом на консультации, но обязательно в атмосфере доверительности, то есть со степенью искренности тех чувств, которые проявляет педагог к студенту как личности. Речь идет о беседе как процессе естественного делового и доброжелательного общения, при котором разговор будет открытым и гуманным. Практика профессиональной психодиагностики, в этом плане, требует проявить педагогическую интуицию, эмпатию, умение «читать» на «лице» студента его эмоции и мотивацию.

Педагогу как психологу вполне доступен метод закрытой анкеты, предусматривающий постановку упрощенных вопросов, требующих ответа как согласия «да» и не согласия «нет». Основная цель постановки подобных вопросов – распознать ценностные ориентации, т. е. отношения студента к разным сторонам учебно-воспитательного процесса.

Например, подобными вопросами упрощенной анкеты могут быть: «Какие аспекты изучаемой дисциплины вас больше всего интересуют?»; «Что больше всего вам нравится в изложении проблем преподавателем по данной дисциплине?»; «Вы действительно уверены, что правильно выбрали стиль изучения данной дисциплины, если да то почему?»; и т.п.

Важно оперативно и объективно проанализировать ответы на вопросы анкеты и попытаться откровенно их обсудить со студентами.

Переходя к более практической части рассматриваемого вопроса, можно в качестве примера прокомментировать особенности профессиональной психодиагностики наиболее востребованной познавательной сферы студентов. Напомним, что ее основу составляют психические познавательные процессы, которые позволяют студентам как обучающимся в специфическом отношении (в связи с избранной для освоения профессии) отражать объективную реальность. Познавательный процесс у нормального человека начинается с «живого созерцания», а конкретно с ощущений, восприятия, представления, воображения, а далее идут процессы памяти, мышления, речи. Все, психические познавательные процессы в зависимости от уровня их развития побуждают студентов в определенной мере осваивать учебную, профессионально-практическую и культурно-ценностную информацию.

Психолого-педагогическая практика показывает, что в общем плане, профессиональной психодиагностике, как правило, должны подлежать и психические познавательные процессы студентов как личностей, возможно делаем акцент на тех, которые в наибольшей мере «задействова-

ны» студентами в их учебно-познавательной и культурно-духовной деятельности.

Это, прежде всего, внимание как относительно устойчивая концентрация и направленность субъекта на объект. Профессиональная диагностика его не сложная, она предусматривает изготовление специальных бланков со случайно расположенными рядами (не менее пяти) букв или цифр (не менее 12 в каждом ряду). После их просмотра в течение не более 30сек, требуется запомнить максимальное количество данных. Тренировка проводится регулярно до 3-5 раз в день до максимального результата на запоминание.

Для профессиональной диагностики кратковременной (оперативной) памяти студентов с целью сохранения поступающей информации к ним, от нескольких секунд до нескольких часов, а возможно и дней, подготавливается специальный бланк, в котором выделены четыре колонки цифр (от 1 до 15) в пять рядов. Ставится задача запомнить наибольшее количество цифр в каждом ряду, а затем их сложить и снова запомнить. Время три минуты.

Важна профессиональная диагностика, например, логического (индуктивного и дедуктивного) аспекта мышления. На специальном бланке можно предъявить семь-восемь разных числовых рядов и поставить задачу найти закономерности построения каждого ряда и внести недостающие цифры. Отведено время -5мин. Или разработать самые простые задачки, типа два рыбака поймали 36 рыб, первый выловил в 8 раз больше, сколько поймал второй?

Профессиональная диагностика особых познаний студентов, таких как познание мира техники, понимание явлений природы, проявление социальной активности на всех видах занятия требует знания и применения специальных методик. Для этого можно использовать «Методику диагностики индивидуальной структуры ценностных ориентаций личности (С. Бубнов)». См. Методы психологической психодиагностики: Вып.2. Под ред. А.М. Воронина. – М., 1994. – 182с.

Интересная психодиагностика научными педагогическими работниками, делового сотрудничества и взаимоотношений студентов в звеньях «преподаватель – студент» и «студент – группа», для этого рекомендуется «Методика экспресс – профессиональной диагностики характерологических особенностей личностей». См. Лучшие психологические тесты для профотбора и профориентации. Описание и руководство к использованию. Отв. Ред. А.Ф. Кудряшов – Петрозаводск: Петриком, 1992. – 343с.

Вполне доступными и практически важными являются методики профессиональной психодиагностики конкретных индивидуально – психо-

логических особенностей личностей, разработанные Корольчуком Н.С., Крайнюком В.Н., Марченко В.М. Например, методика оценки индивидуальных качеств и сопутствующих показателей работоспособности; личностный опросник Г. Айзенка по диагностике типов личностей; методика-опросник Спирбергера-Ханина для оценки реактивной та личностной тревожности; методика оценки субъективного состояния «САН» личности (самочувствия, активности, настроения); методика изучения особенностей индивидуального общения в группе и др. См.: Учебное пособие (выше названные авторы). Психология: схемы, опорные конспекты, методики для студентов вуз./Под ред. Н.С.Корольчука. – К.:Эльга, Ника-Центр, 2007. – 320с. А также Анастаси А., Дурбина С. Психологическое тестирование. СПб.: Питер, 2001. – 687с.

Таким образом, важно досконально понять, что профессиональная психодиагностика, во-первых – это весомый методологический инструментарий распознавания индивидуально – психологических особенностей личностей студентов, занятых в учебно-образовательной сфере деятельности. Во-вторых, профессиональная психодиагностика - комплекс отобранных диагностических, аналитических, методических и практических методов направленных на проведение диагностического обследования определенного контингента с последующей обработкой и интерпретацией результатов. В - третьих, полученные результаты профессиональной психодиагностики способствует целевому развитию профессиональных качеств, духовных ценностей и личностных возможностей студентов, успешному прогнозированию их становления в соответствии осваиваемой профессией.

Список литературы: 1.Большая психологическая энциклопедия. – М.: Эксмо, 2007. – 544с. 2.Бурлачук Л.Ф., Морозов С.М. Словарь-справочник по психологической диагностике. – Киев: Наукова думка, 1989. – 197с. 3.Ингенкамп К. Педагогическая диагностика /Пер.с нем. – М.:Педагогика, 1991.-86с. 4.Основы психодиагностики: для вузов, под ред. А.Г. Шмелева.-Р/на Д: Феникс, 1996. -345с. 5.Щекин Г. Визуальная психодиагностика: познание людей по их внешности и поведению. – Киев, 2001.- 367с.

Фурманец Б.И.

ТЕОРИЯ И ПРАКТИКА ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ ПСИХОДИАГНОСТИКИ ИНДИВИДУАЛЬНО-ПСИХОЛОГИЧЕСКИХ ОСОБЕННОСТЕЙ СТУДЕНТОВ

В статье системно изложены психолого-методические аспекты теории и практики, краткий инструментарий профессиональной психодиагностики индивидуально-психологических особенностей студентов, при-

менение которых педагогами обеспечит их успешное профессиональное становление в условиях вуза.

Ключевые слова: профессиональная психодиагностика, индивидуально-психологические особенности студента, личностные компоненты, духовность, мотивация, психолого-профессиональные качества.

Фурманець Б.І

ТЕОРІЯ І ПРАКТИКА ПРОФЕСІЙНОЇ ПСИХОДІАГНОСТИКИ ІНДИВІДУАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНИХ ОСОБЛИВОСТЕЙ СТУДЕНТІВ

У статті системно викладено психолого-методичні аспекти теорії і практики, короткий інструментарій професійної психодіагностики індивідуально-психологічних особливостей студентів, застосування яких педагогами забезпечить їх успішне професійне становлення в умовах ВНЗ.

Ключові слова: професійна психодіагностика, індивідуально-психологічні особливості студента, особистісні компоненти, духовність, мотивація, психолого-професійні якості.

Furmanets B.I

TEORIYA I PRACTICE PROFESIYNOI PSIHODIAGNOSTIKI INDIVIDUALNO-PSIHOLOGICHNIH Especially STUDENTIV

The paper sets out a systematic psychological and methodological aspects of the theory and practice of professional tools brief psychodiagnosis individual psychological characteristics of students, the use of which teachers provide their successful professional development in the university.

Keywords: professional psycho-diagnostics, individual psychological characteristics of the student, personal components, spirituality, motivation, psychological and professional skills.

Стаття надійшла до редакції 13.01.2013

УДК 159.01

*Підбуцька Ніна Вікторівна,
м. Харків, Україна*

НАВЧАННЯ У ВНЗ ЯК ФАКТОР РОЗВИТКУ ПРОФЕСІЙНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ СТУДЕНТА

Постановка проблеми. В останні роки система вищої освіти в нашій країні зазнала значних змін. Вони, головним чином, викликані змінами в соціальній, політичній, економічній сферах. Набула розвитку орієнтація на гуманізацію та гуманітаризацію освіти.

Зміни, що відбуваються протягом останніх років у економічній та політичній сферах, висувають нові вимоги до спеціалістів. Відбувається підвищення значення професіоналізму. Професіоналізм сприяє тому, що майбутній спеціаліст стає більш конкурентоспроможній, активний, самостійно приймає рішення та несе відповідальність за них. Необхідно постійно поглиблювати знання та оволодівати новими професійними вміннями, щоб підтвердити свій професіоналізм.

Сучасне суспільство орієнтується на саморозвиток, самоосвіту особистості. Система вищої освіти починає орієнтацію на особистісно-орієнтований процес навчання. Сьогоднішнє суспільство вимагає від спеціаліста високого рівня культури, оформленої системи цінностей, постійного самовдосконалення і т.п. Не дивлячись на всі новітні трансформації, що відбуваються у системі вищої освіти важливим завданням лишається засвоєння студентами знань, вмінь, навичок, що необхідні для реалізації професійної діяльності. Завдяки чому розгортається процес професійної ідентичності під час навчання у вищому навчальному закладі. Тобто студент має можливість ідентифікувати себе з певною професійною спільнотою.

Доволі негативний відбиток наклали на систему вищої освіти такі процеси як: масова культура, масова освіта, технологізація знань. Процес навчання у вищому навчальному закладі, по конкретній спеціальності, втратив свої особливості.

Система вищої освіти, що існувала в минулому була багаторівневою та уособлювала в собі систему професійного навчання. На сьогоднішній день замість навчання з'явилась спеціалізація. Така система одноманітна в залежності від термінів, направленості та рівня підготовки спеціаліста.

У межах раніше існуючої системи вищої освіти, навчальні плани складаються з дисциплін, що відносяться до даного напрямку, спеціальності, до майбутньої професійної діяльності, суспільні, політичні дисципліни. Можемо побачити, що формування цілісного образу Я студента не відноситься до мети вищого навчального закладу. В наслідок чого, студенти, що закінчують вищий навчальний заклад мають проблеми усвідомлення себе у якості професіоналів та самовизначення. Вступаючи до вищого навчального закладу студенти орієнтують себе на можливість подальшого розвитку. Колишня система вищої освіти не надавала можливості само актуалізації, самореалізації студента. Відбувалась підготовка спеціалістів в межах конкретної спеціальності. В наслідок чого виникла необхідність реформувати систему вищої освіти.

Сучасна система вищої освіти головним чином формується на гуманістичній парадигмі. В основі гуманістичної парадигми покладено положення, згідно з яким кожен індивід володіє певними завдатками, якими його наділила природа. В наслідок чого існує здатність до самореалізації.

Питання ідентифікації у межах професіоналізму і професійного самовизначення представлені у працях: А. Ф. Бондаренко, В. О. Бодрова, О. М. Борисової, С. А. Боровікової, В. Д. Брагіної, М. Р. Гинзбурга, В. В. Каліпи, Л. М. Карнозової, А. Ф. Кларка, Е. А. Клімова, І. М. Кондакова, Т. В. Кудрявцева, Ю. І. Кулопкіна, С. І. Макшанова, А. К. Маркової, М. В. Молоканова, В. В. Овсянникової, В. Ф. Петренко, Н. С. Пряжнікова, А. О. Реана, З. А. Решетової, Т. В. Рогачевої, О. В. Сидоренко, Е. А. Спіркіної, А. В. Сухарева, Н. Ф. Талізіної, Н. Х. Тіпми, Н. Ю. Хрящової тощо.

Мета статті – дослідження ролі вищого навчального закладу у формуванні професійної ідентичності.

Виклад основного матеріалу. Найбільш активно індивід наближається до досягнення ідентичності саме в період навчання у вищому навчальному закладі. Для успішної самореалізації необхідно усвідомити свою особистість, а саме: «свої здібності, можливості, потреби, свої ролеві і статусні приналежності, свої психологічні (інтелектуальні, емоційні, вольові) характеристики, прийняти себе, свій “образ Я”» [1]. Сучасна система вищої освіти повинна бути спрямована на створення умов, що допоможуть в усвідомленні своєї особистості та свого «образу Я».

На сьогоднішній день особистість студента розглядається як суб'єктивно вільна. Він володіє можливістю самостійно реалізовувати вибір, розвивати здібності. На сучасному етапі свого розвитку вищі навчальні заклади орієнтовані на обрання змісту та рівня освіти, професійної підготовки. Повинна задовольняти інтелектуальні, соціальні, соціальні потреби. Сформувати кваліфікованого фахівця в короткі терміни. Тобто вища освіта орієнтована на становлення професійного Я, на формування професійної ідентичності.

Узагальнене уявлення студента, щодо свого образу складається з усвідомлення свого зовнішнього вигляду, усвідомлення наявних якостей, здібностей, характеру та професійно необхідних якостей. У студента існує професійне самоусвідомлення. Одним з головних елементів професійної самосвідомості студента виступає професійна ідентичність.

Завдяки навчанню у вищому навчальному закладі у студент відбувається активний розвиток професійної ідентичності. Він має можливість усвідомити, що починає входження в конкретну професійну спільноту. Студент може сформувати розуміння, щодо того в якій мірі він відповідає еталонам, існуючим у межах професійної діяльності. Спираючись на знання, які студент отримує під час навчання він може відзначити свої сильні та

слабкі сторони. Він може побачити шляхи самовдосконалення. У процесі навчання у вищому навчальному закладі студент має можливість сформувати уявлення, щодо своєї особистості та майбутньої професійної діяльності. Завдяки отриманим знанням студент може співвіднести обрану професійну діяльність та свій «образ Я».

Під час навчання у вищому навчальному закладі у студента відбувається формування образу себе як професіонала. У оформленні цього образу приймає участь професійна ідентичність. Образ себе як професіонала виступає елементом загального «образу Я».

В межах сучасної вищої освіти головний акцент робиться на отриманні знань. Професійне навчання надає студентові знання, вміння та навички, що надають можливість реалізовувати професійну діяльність. Вищі навчальні заклади повинні перейматися формуванням у студентів уявлення, щодо професійної діяльності, що характеризується адекватністю та всебічним розвитком. Таке уявлення включає до свого складу низку компонентів одним з яких виступає професійна ідентичність. В останні роки гостро стоїть проблема маргінальності в межах професійної ідентичності. Маргінальна професійна ідентичність виступає у вигляді компромісного вибору.

З початком навчання у вищому навчальному закладі процес розвитку професійної ідентичності набуває активного розвитку. Відбувається професійне становлення, що супроводжує студента на протязі усього періоду навчання. Із вступом до вищого навчального закладу у студента виникає негативне ставлення до обраної професійної діяльності, що має свій вплив на професійну ідентичність.

Завдяки навчанню у вищому навчальному закладі відбувається формування професійної ідентичності студентів. Тобто, «цілеспрямований керований процес усвідомленої активності, що проявляється студентами, при засвоєнні ними професійних знань, умінь і навиків, внаслідок чого студенти опановують відповідні професійні функції і професійні ролі, що відображають єдність уявлень про себе і відношення до себе як професіоналові, яке людина сама собі задає і до якого прагне, що характеризується емоційними переживаннями, на основі яких з'являється відчуття тотожності з професійним співтовариством, і що виявляється в професійній поведінці» [2].

Відігріваючи значну роль у формуванні професійної ідентичності студентів система вищої освіти дозволяє охарактеризувати структуру професійної ідентичності студентів, що наявна в процесі навчання. До неї відноситься ряд елементів, а саме: мотиваційно - ціннісний, пізнавальний, особистісно-діяльнісний, рефлексивний. Особистісна складова професійної

ідентичності підкреслюється двома елементами, а саме: мотиваційно-ціннісним та рефлексивним. У той час як, соціальна складова підкреслюється пізнавальним та особистісно-діяльним елементами.

Вплив, під час навчання у вищому навчальному закладі, на мотиваційно-ціннісний компонент допомагає студентам сформувати цілі обраної ними професійної діяльності. У той час, як пізнавальний та особистісно-діяльний елементи допомагають в оволодінні знаннями та вміннями в межах професійної діяльності та функціями які необхідно буде виконувати. Розвиток рефлексивного компоненту, у ході навчання у вищому навчальному закладі, надає можливість студенту відзначити рівень відповідності наявних якостей до вимог професійної діяльності, тобто рівень відповідності професійній діяльності та оформити особисте відношення до неї.

Процес навчання у вищому навчальному закладі сприяє тому, що формування професійної ідентичності проходить низку етапів, що розвиваються послідовно. Було виділено етапи: «теоретико-емпіричний; теоретико-прикладний; теоретико-творчий» [3]. Спочатку відбувається первинне знайомство із обраною спеціальністю. Студент формує особисте відношення до працівників обраної професійної діяльності. Він відзначає їх соціальну роль та своє призначення в суспільстві. Надалі відбувається оволодіння та засвоєння знань та умінь, що необхідні для успішної реалізації обраної професійної діяльності, оволодіння професійними функціями. Поступово відбувається розвиток професійної самосвідомості. Активно розвиваються професійні якості, цьому сприяє вивчення загально професійних дисциплін. Останній етап відзначається тим, що студент вдосконалює вже наявну особисту базу професійної діяльності. Задля цього він виявляє особливості практичної професійної діяльності.

Навчання у вищому навчальному закладі сприяє тому, що процес формування професійної ідентичності включає в себе певні етапи. Процес сформованості відзначається в певних результатах, що відповідають меті та змісту конкретного етапу, а також мірою оволодіння майбутньою професійною діяльністю. Як наслідок студент усвідомлює важливість обраної ним професійної діяльності. Він розуміє своє місце в ній, професійні цінності, особистісні змісти обраної професійної діяльності. Професійна ідентичність студента на теоретико-емпіричному етапі охоплює оволодіння теоретичними знаннями. Студенти накопичують знання відносно змісту, функцій та умінь у межах професійної діяльності. Проходження теоретико-практичного етапу передбачає оволодіння знаннями та вміннями, що стосуються обраної професійної діяльності. Відзначаються професійно-важливі якості. Формується прагнення до професійного самовдосконален-

ня, самоосвіти, самовиховання. В межах теоретико-творчого етапу студенти отримують перший досвід. Вони мають можливість упевнитись у вірності або хибності обраної професійної діяльності. Спираючись на отриману оцінку визначитись, щодо подальшої професійної діяльності.

Професійна ідентичність включає до свого складу особистісну та соціальну складову. Завдяки соціальній складовій у студентів формується соціальна та професійна позиція. У той час, як особистісна допомагає у формуванні професійної само тотожності.

Завдяки навчанню у вищому навчальному закладі професійна ідентичність включає до свого складу низку блоків, що взаємопов'язані між собою, а саме: «блок формування професійних компетенцій студентів, блок формування життєвих стратегій, блок формування ціннісних орієнтацій студентів» [2]. Завдяки чому відбувається формування певних підструктур особистості студента: «діяльнісної, комунікативної, особистісної, рефлексивної, самовизначатися, прогнозуючої, предметної та акмеологічної» [2] як наслідок формується їх професійна ідентичність.

Діяльнісна підструктура відноситься до першого блоку та допомагає студентові оволодіти міждисциплінарними знаннями, вміннями, навичками. За її участі відбувається формування компетенцій. Завдяки комунікативній підструктурі формується можливість спілкування з оточуючими, зокрема в межах професійної діяльності. Студент навчається відображати та обгрунтовувати обрану позицію в професійній діяльності.

Рефлексивна підструктура входить до другого блоку. Під час формування професійної ідентичності переважає цінність майбутнього або минулого. Як наслідок час життя перерозподіляється в більш цінний. Особливий стан створює певне переживання часу. Воно визначає відношення студента до минулого, теперішнього, майбутнього, що відображає прогнозичну підструктуру. Самовизначаюча підструктура надає студентові змогу усвідомити шляхи саморозвитку спеціаліста.

Формування предметної сторони професії відбувається за допомогою предметної підструктури. Студент спрямовує себе на самовдосконалення та самореалізацію в межах оволодіння професійної діяльності через акмеологічну підструктуру. Аксіологічна підструктура спрямовує студента на формування гуманістичних цінностей професійної діяльності.

Між блоками та підструктурами існує взаємозв'язок, взаємообумовленість. Така структура забезпечує формування професійної ідентичності студента під час навчання у вищому навчальному закладі.

Задля успішного формування професійної ідентичності під час навчання у вищому навчальному закладі створюються спеціальні умови. Діяльність студентів організується спираючись на особистісно-діяльнісний

підхід. Викладач приймає участь у керуванні процесом формування професійної ідентичності. Розгортається спільна діяльність між викладачем та студентом, що зазнає корекції завдяки врахуванню успішності формуванню професійної ідентичності.

Навчання у вищому навчальному закладі сприяє розгортанню певного механізму формування професійної ідентичності. Відбувається організація самопізнання та самоусвідомлення студентами своєї особистості в майбутній професійній діяльності. Студент має можливість самостійно вирішити питання яким йому необхідно бути. Виділяються як життєві, так і професійні перспективи. Умови навчання дозволяють студентів розкрити свої здібності та розвинути потреби відносно оволодіння професійних знань. Студент може сам розв'язувати завдання, що орієнтовані на конкретну професійну діяльність.

Під час навчання у вищому навчальному закладі формування професійної ідентичності розгортається в напрямку пошуку саморозвитку, формування якостей, що необхідні для професійної діяльності.

У процесі навчання у вищому навчальному закладі створюються умови для формування професійної ідентичності в яких студент визначає взаємозв'язок з усвідомленням спеціально створеного середовища. Студент враховує наявні навчальні можливості, свої інтереси, здібності. В наслідок чого кожен студент володіє можливістю реалізувати особистісне «Я», можливість в обранні знань та організації своєї майбутньої діяльності. Визначаючий вплив на формування професійної ідентичності відіграють організаційно-педагогічні фактори, що наявні під час навчання у вищому навчальному закладі.

Найбільш впливовими для формування професійної ідентичності, під час навчання у вищому навчальному закладі, виступають організаційно-педагогічні фактори, якими можливо керувати за допомогою керування процесу виховання та навчання. До них можливо віднести вирішення практично-орієнтованих завдань, диференційовані завдання, що є індивідуально орієнтованими. Необхідно надавати можливість студентам знайомитись з представниками обраної професійної діяльності. Займатися організацією науково-дослідницької та індивідуальної роботи. Отже професійна підготовка під час навчання також накладає свій відбиток на професійну ідентичність студента.

Висновки. Проаналізувавши наукову літературу можемо зробити висновок, що виділяються два основні напрямки, що розглядають ідентичність, а саме психоаналіз та інтеракціонізм, когнітивна психологія. Вони різняться традицією розгляду проблеми але не дивлячись на це присутні й загальні моменти. Вони доповнюють один одного. Ідентичність має певну

структуру, головні компоненти змістовний і оціночний. Ідентичність характеризується динамічністю. Існують різні класифікації ідентичності. Ідентичність формується внаслідок взаємодії з оточуючими, тобто має соціальне походження.

Професійна ідентичність розглядається як позитивний результат професійного самовизначення та рівень розвитку професіонала та особистості. Підкреслюється існування соціального контексту формування професійної ідентичності. Вона поєднує в собі низку характеристик: когнітивні, мотиваційні, ціннісні. За допомогою яких відбувається орієнтація серед професій. Оформлення професійної ідентичності відбувається при виконанні професійної діяльності, пов'язано з розумінням свого положення в соціальному світі, особливостями професійної спільноти.

Формування професійної ідентичності важливий момент в професійному становленні. Формування професійної ідентичності розглядається в межах професіогенезу. Цей процес розгортається завдяки виявлення значимих зв'язків як всередині професійної діяльності, так і з її зовнішньої сторони. У процесі формування професійної ідентичності відбувається проходження низки стадій.

Завдяки навчанню у вищому навчальному закладі у студент відбувається активний розвиток професійної ідентичності. Усвідомлення початку входження в професійну спільноту. Формування розуміння, того в якій мірі відповідає еталонам, у межах професійної діяльності. Спираючись на знання, які студент отримує відзначає свої сильні та слабкі сторони. Виділення шляхів самовдосконалення. Під час навчання у вищому навчальному закладі у студента є можливість сформулювати уявлення, відносно своєї особистості та обраної ним професійної діяльності.

Література: 1. Шнейдер Л. Б. Профессиональная идентичность: Монография / Шнейдер Л. Б. – М.: МОСУ, 2001. – 272 с. 2. Федотова Л. М. Формирование профессиональной идентичности студентов в процессе обучения в ВУЗе: автореф. дис. на соискание ученой степени канд. пед. наук: спец. 13.00.08 – Теория и методика профессионального образования / Федотова Л. М. – Кемерово, 2011. – 20с. 3. Родыгина, У. С. Психологические особенности профессиональной идентичности студентов / Родыгина У. С. // Психол. наука и образов – 2007. – № 4. С.39-40.

Bibliography (transliterated): 1. Shnejder L. B. Professional'naja identichnost': Monografija / Shnejder L. B. – М.: МОСУ, 2001. – 272 с. 2. Fedotova L. M. Formirovanie professional'noj identichnosti studentov v processe obuchenija v VUZe: avtoref. dis. na soiskanie uchenoj stepeni kand. ped. nauk: spec. 13.00.08 – Teorija i metodika professional'nogo obrazovanija / Fedotova L. M. – Кемерово, 2011. – 20с. 3. Rodygina, U. S. Psihologicheskie osobennosti

professional'noj identichnosti studentov / Rodygina U. S. // Psihol. nauka i obrazov – 2007. – № 4. S.39-40.

Підбуцька Н.В.

НАВЧАННЯ У ВНЗ ЯК ФАКТОР РОЗВИТКУ ПРОФЕСІЙНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ СТУДЕНТА

У статті розкривається поняття професійної ідентичності студентів, аналізується її структура. Увага акцентується на тому, що процес формування досліджуваного феномена складається із трьох етапів: адаптаційний, стабілізуючий, уточнюючий. Зроблений аналіз критеріїв професійної ідентичності майбутнього фахівця.

Ключові слова: професійна ідентичність, професійне самовизначення, формування особистості студента.

Подбущкая Н.В.

ОБУЧЕНИЕ В ВУЗЕ КАК ФАКТОР РАЗВИТИЯ ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ ИДЕНТИЧНОСТИ СТУДЕНТА

В статье раскрывается понятие профессиональной идентичности студентов, анализируется ее структура. Внимание акцентируется на том, что процесс формирования исследуемого феномена состоит из трех этапов: адаптационный, стабилизирующий, уточняющий. Сделан анализ критериев профессиональной идентичности будущего специалиста.

Ключевые слова: профессиональная идентичность, профессиональное самоопределение, формирование личности студента.

Podbutskaya N.

HIGHER EDUCATION AS A FACTOR OF DEVELOPMENT OF PROFESSIONAL IDENTITY OF THE STUDENTS

In the article the notion of the professional identity of the students, analyses its structure. Emphasis is placed on the fact that the process of the formation of the investigated phenomenon consists of three stages: the adaptation, stabilizer, clarifying. An analysis of criteria of professional identity of the future specialist.

Key words: professional identity, professional self-determination, the formation of the personality of the student.

Стаття надійшла до редакції 15.04.2013

УДК 159

*Іванова Марина Олегівна
м.Харків, Україна*

ОСОБЛИВОСТІ ЛІДЕРСЬКИХ ЯКОСТЕЙ У КУРСАНТІВ ВНЗ МВС УКРАЇНИ

Постановка проблеми. У сучасному суспільстві інтерес до проблематики лідерства істотно зростає. Це обумовлено тим, що проблема лідерства є ключовою для досягнення ефективної діяльності організації. Лідерство є тим видом діяльності, який пронизує всю систему управління. Неможливо ефективно виконувати функції планування, організації, мотивації та контролю, якщо немає ефективного керівництва та лідерів, здатних заохочувати інших працівників, позитивно впливати на них і вести за собою, тим самим досягаючи сприятливого кінцевого результату.

Аналіз попередніх досліджень. Вивченням лідерства займалися такі зарубіжні та вітчизняні вчені, як: Хенді Ч., Макгрегор Д., Хаус Р., Левін К., Харріс М., Френч Дж., Флейшман Е., Романовський О. Г., Іванов В. М., Ємельянов Ю. М., Паригін Б. Д., Уманський Л. І., Столяр І. Г., Кравченко А. І., Городяненко В. Г. та інші. Вивченням психологічного аспекту діяльності дільничних інспекторів міліції займалися такі вчені, як: Черкашин А. І., Запорожцева Г. Є., Бондар В. Є. та інші. Але нажалі проблемі лідерства, лідерських якостей у дільничних інспекторів міліції не приділено уваги. Актуальність даної проблеми обумовлена важливою роллю лідерства дільничних інспекторів міліції в виконавчому процесі. Практичний інтерес до дослідження лідерства та розвитку лідерських якостей пов'язане з проблемою підвищення ефективності діяльності дільничних інспекторів міліції за рахунок доповнення формальних владних повноважень неформальними - лідерськими. При цьому практика показує, що дільничні інспектори міліції, які є лідерами, більш успішні в здійсненні управлінських функцій, і тому їх посадові повноваження доповнюються неформальним авторитетом.

Мета статті – виявлення особливостей лідерських якостей у курсантів ВНЗ МВС України.

Виклад основного матеріалу. Лідер – це член групи, здатний очолити, показати приклад, організувати виконання завдання і визнаний у цій ролі більшістю членів групи. Лідер відіграє центральну роль в організації спільної діяльності групи, до якої він належить, і регулює міжособистісні відносини. Таким чином, лідер є центром збігання інтересів групи [1].

Різні вчені, різноманітні школи неординарно підходять до проблеми лідерства. Найбільш розповсюджені та загально визнані теорії – це теорії особистісних рис, ситуативні, ситуативно-особистісні. Різниця полягає в тому, що ситуативні теорії враховують риси, характерні для середовища лідерства: час, місце, обставини групових дій, тобто зовнішні параметри, що стосуються і лідера, і очолюваної ним групи в цілому. Діяльнісний же

підхід акцентує увагу на таких внутрішніх характеристиках групи, як цілі, завдання та склад.

Л. І. Уманський і його школа розглядають такі типи лідерства в малих групах:

- 1) лідер-організатор,
- 2) лідер-ініціатор, який висуває пропозиції, що служать початком групової дії,
- 3) лідер-ерудит,
- 4) лідер-генератор емоційного настрою групи, який впливає на груповий настрій,
- 5) лідер емоційного тяжіння, який відповідає соціометричній „зірці”,
- 6) лідер-умілець, кращий за інших, здатний виконати будь-яке групове завдання [1].

Деякі вчені вважають, що лідери мають особливі якості, що відрізняють їх від інших людей. Однак це не завжди відповідає дійсності. Сучасні дослідження показали, що ефективні лідери дійсно відрізняються від інших людей за кількома характеристиками, включаючи: мотивацію до лідерства – лідер хоче вести людей за собою і впливати на оточуючих; когнітивні здібності – лідери можуть обробляти і інтерпретувати великий обсяг інформації; пристосовність - лідери можуть адаптуватися до потреб своїх послідовників і до мінливих вимог ситуації [2].

Для того щоб по можливості сформувані системне бачення лідерства, виділимо загальні сутнісні характеристики цього феномену, які дозволять визначати в кожному конкретному випадку, чи йде мова про лідерство чи ні.

Лідер повинен мати послідовників. Це перше, що можна стверджувати з упевненістю. Саме наявність послідовників відрізняє лідерів від не-лідерів. За лідером слідує віддані йому ведені. У не-лідерів таких немає. Ніхто не стає лідером перш, ніж знаходить послідовників. Як зазначає У. Бланк, послідовники - це той елемент, який лежить в основі лідерства і саме його наявність дає людині право вважатися лідером. Кожен лідер стає лідером тільки тоді, коли він знаходить послідовників. Саме послідовники роблять лідера.

Лідерство – це сфера взаємодії. Ця теза є похідною від першого. Якщо лідерам необхідні послідовники, значить, лідерство не зводиться тільки до проблеми особистості лідера, а скоріше є продуктом відносин між лідером і людьми, що йдуть за ним. У кінцевому підсумку послідовники помічають в першу чергу дії і вчинки лідера і на цій основі формують його сприйняття. Тому лідерство краще розглядати як сферу взаємодії.

Лідерство не стільки особистісний, скільки міжособистісний феномен. Не сильний розум робить лідера, а люди, які йдуть за ним. Виходячи з цього, важливе завдання лідера полягає в побудові міцних робочих відносин з іншими людьми.

Лідерство засноване на авторитеті. В основі авторитету лежать якості, які мають високу цінність для членів конкретної групи. Наявність цих якостей у лідера зумовлює лояльність послідовників до його вчинків, прихильність і довіру до його рішень, які він може приймати самостійно, не радячись з групою. У цьому значенні поняття «авторитет» більшою мірою характеризує лідера, але далеко не завжди керівника. Авторитетом може володіти індивід, не наділений формальними повноваженнями, але який володіє високим ступенем значущості для оточуючих. Авторитет має психологічну природу і формується на основі спільної зацікавленості підлеглих у керівникові і їх переконаності в його особливих (як мінімум, необхідних для них) здібностях. Таким чином, поняття «авторитет» є додатковим ресурсом лідера-керівника, хоча не завжди співвідноситься з поняттям «формальна влада». При цьому посадовий авторитет не є самодостатнім і стійким, якщо не підкріплюється іншими компонентами (діловим або моральним).

Лідерство складається з подій (актів) лідерства. Зазвичай лідерство розглядається як тривалий процес, в ході якого лідери керують, послідовники йдуть за ними, а весь процес триває, і продовжується до тих пір, поки лідер живий чи воліє здійснювати керівництво. Однак процес лідерства складається з актів лідерства, тобто подій, що мають початок і кінець.

На думку У. Бланка, сфери взаємодії лідера і послідовників з'являються, досягають зрілості і завершуються. Ці сфери оживають всякий раз, коли зустрічаються лідер і послідовник, тобто вони відбуваються як дискретні взаємодії.

Лідерство засноване на неформальному впливі лідера. Лідер має вплив на послідовників, але цей ресурс впливу має виражений особистісний компонент (а не просто формальний, посадовий). Він не може бути заснований на позиції повинності, дотримання статутів і повинності інструкцій. Не можна змусити інших йти за лідером. Це можна в разі керівництва, але не лідерства. На відміну від керівника, лідер не наказує, а пропонує. І послідовник, навіть якщо він і знаходиться у відносинах субординації з керівником-лідером, піддається впливу і здійснює доручення не тому, що зобов'язаний, а тому, що йому хочеться так поступити в даному конкретному випадку.

Лідерство – когнітивний конструкт. У кожної людини є (формується на протязі життя) своє суб'єктивне уявлення про те, що лідер - це

індивід, який володіє певними якостями і веде себе певним чином. І при зустрічі з іншою людиною, який відповідає уявленню про лідера, на нього навішується ярлик лідерства. При цьому очікується, що наявність підтверджених лідерських якостей буде надалі проявлятися і у відповідній лідерській поведінці. І навпаки: виявлена лідерська поведінка перетворюється в очікування того, що зразок такої поведінки володіє відповідними лідерськими якостями. З цього випливає висновок, що для успішності становлення людини як лідера в конкретній соціальній групі йому необхідно вивчати якості, які члени цієї групи сприймають як лідерські, і фактори, які вони розглядають, коли приписують певні результати лідерству.

Слід зазначити, що виділені загальні характеристики лідерства не є всеосяжними і лише прояснюють його соціально-психологічну сутність [3].

Лідера можна визначити як особистість, здатну об'єднати людей заради досягнення якої-небудь мети. Лідер – це людина, за якою інші члени групи визнають право брати на себе найбільш відповідальні рішення, що стосуються їх інтересів і визначають характер групи.

Лідерство, як уже було сказано раніше, – це здатність впливати на людей, у тому числі й за межами офіційних посадових повноважень і статусу. Лідерство – це природний соціально-психологічний процес у групі, побудований на впливові особистого авторитету на поведінку членів групи. З. Фрейд розумів лідерство як двоєдиний процес: з одного боку – груповий, з іншого – індивідуальний. В основі цих процесів лежить здатність лідерів притягати до себе людей, несвідомо викликати почуття замилювання, обожнювання, любові. Поклоніння людей одній і тій же особистості може зробити її лідером.

Позиція лідера – це його роль у визначеній системі. Людина, що формально грає роль лідера, може володіти, а може й не володіти лідерськими навичками і здатністю керувати. Лідерство має пряме відношення до особистих умінь, здібностей і впливу. Часто лідерство може належати людині, що не є формальним лідером. У процесі формування групи деякі її учасники починають грати більш активну роль, ніж інші, тобто вони отримують домінуюче положення. Таким шляхом відбувається поділ членів групи на ведучих і тих, кого ведуть, на лідерів і їх послідовників, або виконавців їх волі, планів і рішень. У міру росту групи і, що особливо важливо, у міру її стабілізації, серед членів групи складається своєрідна рангова ієрархія.

Роль лідера набуває вирішального значення в організації спільної діяльності групи й у забезпеченні ефективності її роботи. Особистість лідера і стиль його поведінки багато в чому визначають долю кожного учасника і всієї групи в цілому. Іншими словами, лідери впливають на

соціалізацію індивідів. Наскільки різноманітні люди і групи, настільки ж різноманітні лідери і їх поведінка. Але у всіх випадках простежується одна закономірність: лідер і стиль його поведінки відбивають обставини, точніше, подробиці його становлення, сутність групи, а також особистісні риси не тільки його самого, але і його послідовників [4].

Лідерські навички повинні бути адресовані кожному ключовому елементу, що складає проблемний простір лідера. До них зараховано:

Особистісні навички, що мають відношення до того, як лідер поводить себе в тій або іншій конкретній ситуації. Особистісні навички дозволяють лідеру вибирати або конструювати найбільш підходящі для даної ситуації стани, установки тощо. У певному сенсі особистісні навички є процесом, в якому лідер керує сам собою [5].

Навички відносин – це здатність розуміти людей, мотивувати їх і взаємодіяти з ними. Вони є результатом здатності приєднатися до моделі світу іншої людини, встановити контакт і направити його на усвідомлення проблем і задач. Оскільки лідер повинен досягти свого бачення й виконати свою місію шляхом впливу на інших людей, навички відносин є одним з найбільш істотних аспектів лідерства.

Навички стратегічного мислення необхідні для того, щоб визначити специфічні цілі й задачі. Стратегічне мислення включає здатність визначити бажаний стан, оцінити й потім установити найбільш підходящу послідовність проміжних станів, необхідних для досягнення бажаного стану. Ключовим елементом при цьому є визначення того, які оператори й операції виявляться найбільш ефективними й будуть найкраще сприяти рухові з існуючого стану в напрямку бажаного.

Навички системного мислення використовуються, щоб визначити і зрозуміти проблемний простір, в якому буде діяти лідер, його співробітники й організація в цілому. Вони є основою ефективного вирішення проблем і здатності створити команду, що добре функціонує. Здатність мислити системно, практично й конкретно є найбільш значимим показником зрілості лідера [6].

Засвоєння цих навичок допоможе досконало опанувати всі ключові аспекти лідерства.

Складність ролі лідера, що знаходиться в стадії становлення, може бути розкрита шляхом розгляду тих різноманітних функцій, які входять в позицію лідера.

Лідер як адміністратор. Найбільш очевидною для лідера є роль верховного координатора діяльності групи. Незалежно від того, чи сам він розробляє основні напрями ділової політики або вони наказують йому зверху, до кола його відповідальності незмінно входить функція спостере-

ження за виконанням. Причому сутність адміністративної функції полягає не в самостійному виконанні роботи, а в приписі її іншим членам групи.

Лідер як планувальник. Лідер часто приймає обов'язки розробника методів і засобів, за допомогою яких група досягає цілей. Ця функція може включати в себе як визначення безпосередніх кроків, так і розробку довгострокових планів діяльності. Часто лідер є єдиним хранителем плану дій; він один знає подальші шляхи, всі інші члени групи знайомі лише з окремими, не пов'язаними між собою частинами плану [7].

Лідер як експерт. Лідер часто є тією особою, до якої звертаються як до джерела достовірної інформації або кваліфікованого спеціаліста. Безумовно, при високому ступені поділу функцій у великих групах лідери (керівники організацій) вдаються до послуг різних заступників, фахівців і консультантів. Зауважимо, що в даному випадку сам вибір цих експертів другого ступеня наочно характеризує здібності самого керівника.

Лідер як представник групи в зовнішньому середовищі. Лідер є офіційним обличчям групи, що виступає у зовнішньому середовищі від імені всіх. Тому учасникам групи не байдуже, хто і як їх буде представляти; лідер в цьому випадку ототожнює собою всіх членів групи, їх колективний розум, волю і т. д. Він трансформує інформацію, витікаючу від групи і отримувану для групи [7].

Лідер як регулятор відносин всередині групи. Регулювання особистісних і ділових відносин всередині групи здійснюється через комунікативну мережу, яка може мати різний вигляд. В деяких групах вся інформація проходить через лідера; іноді існують в групі наближені до лідера особи, які замикають на собі цю мережу; існує тип груп, де лідер є «одним із усіх».

Лідер як джерело заохочень і покарань. Особливо важливою обставиною, з точки зору члена групи, є система заохочень і покарань, яку лідер застосовує для контролю за діяльністю учасників групи.

Лідер як третейський суддя і миротворець. Це функція певною мірою пов'язана з попередньою. В умовах конфліктів між членами групи лідер повинен виступати як суддя і утішник одночасно, тобто когось заохочувати і когось карати. У зв'язку з цією функцією в руках лідера виявляється засіб, завдяки якому він може зменшувати або підтримувати тенденцію до фракціонізму всередині групи, залежно від того, які його особисті плани.

Лідер як приклад. У деяких типах груп лідер може служити моделлю поведінки для інших членів групи, тобто забезпечує їх наочними вказівками про те, ким вони мають бути і що вони повинні робити. Командир відділення, який хоробро веде своїх солдатів у бій, служить саме таким

прикладом [7].

Особливе місце у свідомості людей займають лідери еталонних груп.

Лідер як символ групи. Групи з високим ступенем згуртованості прагнуть не тільки до внутрішніх, але й до зовнішніх відмінностей від інших індивідуумів. Члени таких груп вдаються до різних відзнак в одязі й поведінці (наприклад, члени масонських лож, політичних партій, клубів і т.д.). Лідери, будучи ядром таких груп, починають виконувати функцію символів: їх імена привласнюють всьому руху (і побічно його учасникам), в приватно-промисловому світі власники фірм самі здійснюють таку символізацію, розглядаючи свою справу як продовження своєї особистості, релігійні течії та секти продовжують носити імена своїх засновників досить тривалий час і т. д.

В рівній мірі це стосується різних наукових шкіл, представники яких навіть після смерті лідера ідентифікують себе з ним.

Лідер як фактор, що скасовує індивідуальну відповідальність. Нерідко лідер відіграє важливу роль для членів групи у звільненні їх від відповідальності за особисті рішення і дії, якою вони хотіли б уникнути. Улюблені висловлювання лідерів - «всі претензії - до мене», «дійте під моїм ім'ям», «передайте, що я наказав» відносяться саме до цієї функції. Таким чином, у відповідь на відданість послідовника лідер бере на себе обов'язок приймати за нього рішення. Причому послідовники досить охоче передають свою свободу лідерам (Фромм назвав це явище «втєчено від свободи»).

Лідер як провідник світогляду. Лідер у більшості випадків служить джерелом цінностей і норм, що складають груповий світогляд. В цілому він відбиває ідеологію того суспільства, до якого належить група. У масштабах організації приватний світогляд групи зазвичай більше відповідає образу мислення керівництва, ніж окремих рядових членів. Погляди більшою мірою просочуються вниз, ніж навпаки; це особливо вірно в тих випадках, коли лідер контролює інформацію, що надходить до групи із зовнішнього середовища.

Лідер як «батько». Численні функції лідера отримують інтеграцію у всеосяжній ролі «батька» для членів групи. Істинний лідер - це фокус всіх позитивних емоцій членів групи, ідеальний об'єкт ідентифікації і почуття відданості. Якщо лідер в деяких відносинах не відповідає ідеалам послідовників, вони можуть його подумки «переробити» на свій манер. «Батьківська» роль багатьох в чому пояснює ту майже безмежну владу, яку іноді набувають лідери за певних умов.

Лідер як «козел відпущення». Наскільки лідер може бути об'єктом

позитивних почуттів у випадку досягнення групою поставлених цілей, настільки ж він може служити мішенню для агресії з боку членів групи у разі невдачі. Коли група знаходиться в стані фрустрації, лідер може виявитися тим замішуючим об'єктом, на який «без розбору всі шишки валяться».

Перераховані функції лідерів мають неоднакове значення стосовно до різних типів груп. Тому важко виділити серед названих ролей лідера головні і другорядні; їх значення коливається залежно від внутрішніх і зовнішніх факторів, всього того, що ми називаємо життям колективу [7].

Нами проводилося дослідження особливостей лідерських якостей у курсантів ВНЗ МВС України на базі Харківського національного університету внутрішніх справ. У дослідженні брали участь 142 досліджуваних курсанта ВНЗ МВС України, факультету «Правоохоронна діяльність», які у майбутньому будуть працювати дільничними інспекторами міліції.

Нами були підібрані репрезентативні методики для емпіричного дослідження особливостей сформованості лідерських якостей у курсантів ВНЗ МВС України такі як: «Методика виявлення комунікативних та організаторських схильностей» (КОС-2), «Здатність до лідерства» (Е. Жариков, Е. Крушельницький), анкета спрямована на виявлення професійно важливих якостей, які визначають лідерську спрямованість особистості курсантів ВНЗ МВС України.

В результаті проведення дослідження було встановлено, що курсанти ВНЗ МВС України мають високий рівень комунікативних та організаційних схильностей, лідерські якості виражені середньо.

Найбільш важливими ознаками, які визначають лідерську спрямованість курсантів 1, 3 та 4 курсу ВНЗ МВС України є особистісні якості, тобто їх індивідуальні особливості, що включають їх ділові якості та властивості особистості, які не мають безпосереднього відношення до виконуваної професійної діяльності. Найбільш важливими ознаками, які визначають лідерську спрямованість курсантів 2 курсу ВНЗ МВС України є професійно-діяльнісні якості, тобто ті, які їм будуть необхідні для ефективної роботи.

Ми вважаємо, що найбільш важливими ознаками, які визначають лідерську спрямованість курсантів 1 курсу ВНЗ МВС України є особистісні якості, адже на даному етапі починається процес адаптації до колективу. Курсанти ще не ідентифікують себе з обраною професією, досконало не знають функцій та обов'язків дільничного інспектора міліції.

Найбільш важливими ознаками, які визначають лідерську спрямованість курсантів 3 та 4 курсу ВНЗ МВС України є особистісні якості, адже на даному етапі курсанти мали можливість проходити практику в райвідділі міліції. В результаті ними було виявлено, що ефективному вико-

нанню обов'язків дільничного інспектора міліції сприяють особистісні якості, а не професійно-діяльнісні.

Найбільш важливими ознаками, які визначають лідерську спрямованість курсантів 2 курсу ВНЗ МВС України є професійно-діяльнісні якості, адже на даному етапі у курсантів завершується процес адаптації, починаються професійно направлені дисципліни.

Найменш важливими ознаками, які визначають лідерську спрямованість курсантів 1, 3 та 4 курсу ВНЗ МВС України є професійно-діяльнісні якості. Найменш важливими ознаками, які визначають лідерську спрямованість курсантів 2 курсу ВНЗ МВС України є особистісні якості.

При проведенні факторного аналізу було виділено 8 факторів. В зв'язку з цим нами було виділено 8 типів курсантів ВНЗ МВС України: тип курсантів ВНЗ МВС України, лідерську спрямованість яких визначають професійно-діяльнісні якості; тип курсантів ВНЗ МВС України, лідерську спрямованість яких визначають організаційно-управлінські якості; тип курсантів ВНЗ МВС України, лідерську спрямованість яких визначають особистісні якості; тип лідерів курсантів ВНЗ МВС України; тип лідерів курсантів ВНЗ МВС України, як представників групи у зовнішньому середовищі; тип лідерів курсантів ВНЗ МВС України, як експертів; тип лідерів курсантів ВНЗ МВС України, як генераторів та реалізаторів ідей; тип курсантів ВНЗ МВС України, які прагнуть до лідерства.

Результати дослідження можуть бути використані в професійному відборі кадрів на посаду дільничного інспектора міліції.

Проведене нами дослідження виводить нас на ряд актуальних проблем, що вимагають більш детального вивчення лідерства у курсантів ВНЗ МВС України.

Список літератури: 1. Прохоренко Т.Г., Лідерство як форма самоствердження особистості в малій групі/ Прохоренко Т.Г.// Вісник Міжнародного слов'янського університету Харків Український науково-теоретичний журнал, 2008 - №1. 2. Крысько, В.Г. Социальная психология: словарь-справочник/ В.Г. Крысько. - Мн.: Харвест, 2004. - 688 с. ; С. 199. 3. Евтихов О. В. Стратегии и приемы лидерства: теория и практика / Евтихов О. В. - СПб.: Речь, 2007. - 238 с. 4. Романовський О.Г. Філософія досягнення успіху. Психологічний аспект: Підручник/ О.Г. Романовський, В.Є. Михайличенко. – Харків: НТУ «ХП», 2007.- 592 с., 5. Іванова М.О. Навички ефективного лідерства/ Іванова М.О.// Проблеми та перспективи формування національної гуманітарно-технічної еліти: зб. наук. праць – Вип. 32-33(36-37) – Харків: НТУ «ХП», 2013. – С. 271-276. 6. Дилтс Р. НЛП: Навьки ефективного лідерства./ Дилтс Р. - СПб., 2002, 25 с. 7. Емельянов, Ю.Н. Руководство коллективом как проблема социальной психологии / Ю.Н. Емельянов. - М.: Росмен, 1991. - 338 с.

Bibliography (transliterated): 1.Prohorenko T.G., Liderstvo jak forma samostverdzhennja osobivosti v malij grupi/ Prohorenko T.G.// Visnik Mizhnarodnogo slov'jans'kogo universitetu Harkiv Ukraïns'kij naukovoto-rechetichnij zhurnal, 2008 - №1. 2.Krys'ko, V.G. Social'naja psihologija: slovar'-spravochnik/ V.G. Krys'ko. - Mn.: Harvest, 2004. - 688 s. ; С. 199. 3.Evtihov O. V. Strategii i priemy liderstva: teorija i praktika / Evtihov O. V. - SPb.: Rech', 2007. - 238 s. 4.Romanovs'kij O.G. Filosofija dosjagnennja uspihu. Psihologichnij aspekt:Pidruchnik/ O.G. Romanovs'kij, V.С. Mihajlichenko. – Harkiv: NTU «HPI», 2007.- 592 s., 5.Ivanova M.O.Navichki efektivnogo liderstva/ Ivanova M.O.// Problemi ta perspektivi formuvannja nacional'noï gumanitarno-tehnichnoï eliti: zb. nauk. prac' – Vip. 32-33(36-37) – Harkiv: NTU «HPI», 2013. – S. 271-276. 6.Dilts R. NLP: Navyki jeffektivnogo liderstva./ Dilts R. - SPb., 2002 , 25 s. 7.Emel'janov, Ju.N. Rukovodstvo kolektivom kak problema social'noj psihologii / Ju.N. Emel'janov. - M.: Rossmen, 1991. - 338 s.

М.О. Иванова

ОСОБЛИВОСТІ ЛІДЕРСЬКИХ ЯКОСТЕЙ У КУРСАНТІВ ВНЗ МВС УКРАЇНИ

У статті розкривається проблема лідерства, описані типи та функції лідерів. В процесі дослідження визначено особливості лідерських якостей у курсантів ВНЗ МВС України.

Ключові слова: лідерство, лідерські якості, функції лідера, факторний аналіз, курсанти ВНЗ МВС України.

М.О. Иванова

ОСОБЕННОСТИ ЛИДЕРСКИХ КАЧЕСТВ У КУРСАНТОВ ВУЗ МВД УКРАИНЫ

В статье раскрывается проблема лидерства, описаны типы и функции лидеров. В процессе исследования определены особенности лидерских качеств у курсантов ВУЗ МВД Украины.

Ключевые слова: лидерство, лидерские качества, функции лидера, факторный анализ, курсанты ВУЗ МВД Украины.

М.О. Ivanova

FEATURES LEADERSHIP QUALITIES OF THE MINISTRY OF INTERNAL AFFAIRS OF UKRAINE CADETS

In the article the problem of leadership, describes the types and functions of leaders. The study identified characteristics of leadership qualities in cadets University Affairs of Ukraine.

Keywords: leadership, leadership, leadership functions, factor analysis, cadets University Affairs of Ukraine.

Стаття надійшла до редакції 15.04.2013

УДК 159.

*Васильєва
Ірина Генадіївна.
м. Харків, Україна*

ВИЯВЛЕННЯ ПСИХОЛОГІЧНИХ АСПЕКТІВ ПОНЯТЬ КОНКУРЕНЦІЯ ТА КОНКУРЕНТНОЗДАТНІСТЬ В УМОВАХ ПРОФЕСІЙНОГО СТАВЛЕННЯ МАЙБУТНІХ ЕКОНОМІСТІВ

Постановка проблеми. В умовах розвитку ринкової економіки благополуччя і процвітання нашої країни в певній мірі залежить від конкурентоспроможності та професійної компетентності самих різних фахівців та їх конкурентоспроможності на ринку робочої сили і на ринку праці. Безумовно, що професіоналом можна стати тільки в процесі професійної діяльності, з придбанням професійного досвіду. Але щоб цей досвід сформувався, спеціалісту необхідно знайти роботу найбільш відповідну його прагненням і здібностям, причому в умовах конкурентної боротьби на ринку робочої сили. Однак знайшовши роботу і перебуваючи в своїй професійній сфері, будуючи свою кар'єру і розширюючи сферу своєї діяльності, фахівець стикається з конкуренцією і включається в конкурентну боротьбу на ринку праці, незалежно від його бажання і особистісних особливостей. Такі реалії сьогодення. Можна навіть констатувати факт, що підвищення професіоналізму і досвід професійної діяльності пропорційний накопиченому досвіду в конкурентній боротьбі, бо фахівець тільки тоді буде затребуваний на ринку праці, коли він зможе довести свою спроможність, вміння приймати вірні рішення, долати перешкоди і витримувати конкуренцію: внутрішню і зовнішню.

Затребуваність фахівця - наявність попиту на його праця - найбільш яскравий зовнішній прояв конкурентоспроможності працівника, її зримий результат. Таким чином, найважливішою умовою, що забезпечує можливість становлення професіоналізму фахівців, є їх конкурентоспроможність.

Саме тому сьогодні професійна підготовка студентів повинна відрізнятися високим рівнем формування його конкурентоспроможності, оскільки загострення конкуренції на ринку праці вимагає від кожної людини, тим більше фахівця, високого рівня розвитку креативних здібностей і прагнення до максимальної реалізації свого особистого творчого потенціалу. Важливе місце в системі вимог до підготовки висококваліфікованих фахівців займає не тільки творчий та лідерський потенціал, а й осо-

бистісний потенціал і їх конкурентоспроможність. Особливо це стосується студентів економічних спеціальностей вищих навчальних закладів, які в подальшому стають співробітниками комерційних організацій, керівниками як приватних, так і державних структур. У силу цього майбутні економісти повинні не тільки володіти необхідними знаннями, а й мати відповідні психологічні характеристики, які б забезпечили їх успішність у майбутній професійній діяльності і високий рівень конкурентоспроможності на сучасному ринку праці. Таким чином, дослідження конкурентоспроможності як особистісної якості, динаміки його розвитку в процесі професійного становлення, дозволяє виявити нові резерви особистості, набуває безсумнівну актуальність.

Мета дослідження – полягає у теоретичному аналізі досліджень проблеми конкурентоздатності у світовій та вітчизняній літературі та визначення її значення для професійного становлення майбутніх економістів у процесі навчальної діяльності. Насамперед предметом нашої уваги є відмінності в розумінні термінів «конкуренція» і «конкурентоспроможність». Необхідність розгляду даного питання визначається, зокрема, даними нашого дослідження уявлень майбутніх фахівців про конкуренцію та конкурентоздатність на ринку праці, згідно з якими різницю між цими поняттями правильно визначають 83% студентів-економістів, 75% студентів-хіміків, 73% студентів-психологів і 66% студентів інженерно-технічних спеціальностей.

Оскільки термін «конкуренція» був запозичений з економіки, то існує достатня кількість різноманітних визначень цього терміна. Так, дослідники розуміють під конкуренцією: і прагнення якомогаубільше відповідати критеріям доступу до рідкісних благ (П. Хайне); і ситуацію, де конкуруючих одиниць багато і вони незалежні один від одного (Ф. Найт); і суперництво на якому-небудь поприщі (Г.Л. Азоев) чи суперництво старого з новим (Й. Шумпетер); та динамічний і розвивається процес (М. Портер); а також процес, за допомогою якого люди отримують і передають знання (Фрідріх А. фон Хайек) і процес управління суб'єктом своїми конкурентними перевагами для досягнення перемоги в конкурентній боротьбі (Р.А. Фатхутдінов) і т.д.

Подібне різноманіття формулювань даного поняття вказує на його складну природу, структуру, комплексний характер і багатоаспектність. Саме завдяки конкуренції те, що приховано - стає явним, краще використовуються здібності і знання, стимулюється раціональність, посилюється ефективність праці. На думку, вчених у конкуренції закладені рушійні сили розвитку суб'єктів і об'єктів управління.

Конкурентоздатність в економіці визначають як здатність об'єкта або суб'єкта витримувати конкуренцію в порівнянні з аналогічними об'єктами на даному ринку [8]. Найбільш процвітаючі в конкурентній боротьбі компанії прагнуть рости і розвиватися на власній основі, нарощуючи свій виробничий потенціал, надаючи творчий простір і можливості ділового та професійного зростання всім своїм працівникам. Сьогодні економісти бачать успіх конкурентної боротьби в реалізації функції управління, її якості та ефективності, а також в організації виробництва (наприклад, більш економічний апарат управління, висока оперативність у прийнятті рішень, професійна мобільність, чітка мотивація працівників).

Можливості розвитку конкурентоспроможності Р.А. Фатхутдінов бачить у реалізації програми «трех З» - це здоров'я (цілеспрямоване увреплення здоров'я), знання (знання - запорука успіху) і турбота про ближнього (духовно-моральна культура).

Поняття «конкурентоспроможність» міцно увійшло в психолого-педагогічну науку у зв'язку з дослідженнями зарубіжних вчених А. Маслоу, О'Делл, Дж. Грейсона, К. Роджерса, Р. Мартенса, Е. Еріксона та інших. Представники гуманістичної психології бачать людину активним творцем власного життя, що володіє свободою вибору, яка розробляє і розвиває індивідуальний стиль життя. А. Маслоу показує, що людина через самоактуалізацію прагне стати тим, ким він може стати. [4]. К. Роджерс розглядає поведінку людини як мотив самоактуалізації. Він зазначає, що людині «властива тенденція розвивати всі свої здібності, щоб зберегти і розвивати особистість» [7]. Г. Олпорт конкурентоспроможність особистості розкриває через аналіз феномену зрілої особистості. Він вказує на якості, що характеризують цю особу: здатність до саморозвитку, здатність до теплих, щирим соціальним відносинам; володіння відповідною кваліфікацією, знаннями в сфері професійної діяльності, присутність компетентності та конкурентоспроможності. Відзначаючи при цьому, що дозрівання людини - як процес становлення, безперервно протікає і триває протягом усього його життя [6]. Е. Шостром звертає увагу на конкурентоспроможність в часі, що характеризує тенденцію людини жити в сьогоденні, а не концентруватися на минулому або майбутньому.

У той же час, в сучасних наукових дослідженнях проблема конкурентоздатності найчастіше розглядається у двох аспектах: педагогічному, пов'язаному з формуванням та управлінням процесом становлення особистості в процесі навчання (Романовський О.Г., Суворов ВС, Дармацкая І.В., С.В Чегрінцева, та ін) , і власне психологічному, заснованому на вивченні особистісних і соціально-психологічних особливостей становлення і розвитку особистості в процесі професіоналізації (Мітіна Л.М., Маркова А.К.,

Пряжников Н.С., Борівська А., Вакулюк А.І., Галаган Л.В., Хапілова Л.М., Чернілевський Д.В. та ін.)

Слід зазначити, що дослідження психологічних проблем розвитку конкурентоздатності студентів у вітчизняній науці були розпочаті в рамках діяльності лабораторії організаційної психології Інституту психології ім. Г.С. Костюка НАПН України. За результатами досліджень представлений ряд науково-практичних розробок О.Г. Романовського, Л.М. Карамушки, А.А. Філь, К.В. Терещенко та ін робіт, присвячених аналізу характеристик конкурентоздатності студентів [2,3,9]. Вчені констатували наявність значних психологічних проблем щодо недостатнього рівня розвитку конкурентоздатності студентів економічного профілю і відкрили подальші перспективи дослідження даної проблеми.

Конкурентоздатність стає першорядною, значущою характеристикою не тільки професіоналів, але й молодих фахівців, почавших трудове життя в сучасних умовах ринкових відносин. Зростаючий динамізм життя вимагає формування і виховання високодуховної, конкурентоспроможної особистості, яка вмє вступати в конкурентну взаємодію і вести суперництво цивілізованими методами. За словами В.І.Андреева: «...на ринку праці особистість повинна досягати високого професіоналізму і на цій основі - конкурентоспроможності, але за умови її одночасно високої духовно-моральної культури» [1].

Російська дослідниця Л.М. Мітіна розглядає проблему конкурентоспроможності особистості в руслі концепції професійного розвитку особистості. В її концепції фактором розвитку особистості є внутрішня середовище особистості, її активність і потреба в самореалізації, а об'єктом розвитку виступають інтегральні характеристики особистості, такі як спрямованість, компетентність, гнучкість, самосвідомість. Саме ці інтегральні характеристики, на її погляд, складають психологічну основу особистості. Структура та зміст конкурентоздатності особистості, вважає Л.М Мітіна, зумовлені індивідуально-психологічними, в тому числі індивідуально-типологічними особливостями особистості. Саме розвиток інтегральних характеристик особистості обумовлюється її конкурентоздатністю на ринку праці. [5]. Важливу роль у підготовці особистості майбутнього фахівця в економічній сфері до конкурентного взаємодії відіграє розуміння необхідності конкуренції та мотивація конкурентної поведінки на ринку робочої сили і на ринку праці.

В НТУ «ХПІ» у 2012г.було проведено дослідження методом анкетування по 25студентів 3-5 курсів ЕК, МТ та ІФ факультетів за допомогою авторської анкети-опитувальника (Філь Е.А., Васильєва І.Г., 2012р.). Дослідження проблемно-пошукового характеру проведене зі студентами - май-

бутніми економістами технічного університету та аналіз їх ставлення до конкурентної боротьби показали: що на питання: «Чи необхідна конкуренція у Вашому житті?», лише 12% студентів відповіли «Ні», а решта вважає конкуренцію необхідною. А дослідження уявлень майбутніх інженерів-технологів мали такі результати: 61% - відповіли «Так», а решта - «Ні». Таким чином, отримані дані показали, що, незважаючи на всю «складність» конкуренції, майбутні економісти та інженери-технологи позитивно оцінюють значення конкуренції у своєму житті, а от студенти-психологи лише чули про такий феномен як конкуренція, але в житті з нею не стикалися: «Так» - відповіли 24%, «Ні» -33%, а останні студенти утримались від відповіді.

Отримані відповіді на питання: «Якщо так, поясніть, будь ласка, чому Вам необхідна конкуренція?» дали можливість розподілити мотивації майбутніх економістів з конкуренції на групи:

1) вимушено-пасивна, в якій конкуренція приймається як факт і як об'єктивна обставина («завжди доводиться чимось змагатися», «в наш час без цього неможливо», «конкуренція – це норма сучасного життя »та ін.);

2) розвивально-активна, в якій людина - активний суб'єкт конкуренції, яка сприяє розвитку або суспільства (« альтруїстичний тип ») (« конкуренція розвиває економіку »,« щоб було краще жити »,« досягнення успіху в житті »,« індивід повинен слідувати до кращого, розвиватися, не стояти на місці »), проявити себе», «для досягнення власних цілей», «щоб використовувати ідеї, таланти») та ін. [2].

Слід зазначити домінування другого типу мотивації, що вказує на розвиваючий фактор конкуренції як можливої основи формування позитивного ставлення до неї. Так, більшість студентів, прийнявши участь у опитуванні (89%), у своїх відповідях констатували необхідність конкуренції для життєдіяльності сучасної людини.

Таким чином, було встановлено два види мотивації майбутніх фахівців, але подальша корекційна робота проводилась зі студентами економічного напрямку. Студенти були розподілені по мотивації на конкурентну поведінку на дві групи: пасивну та активну. При подальшому формуванні психологічної культури конкуренції у майбутніх економістів - студентів технічного університету, ми будемо враховувати ці особливості особистості для формування дійсно ефективної та цивілізованої конкуренції. З кожною з цих груп було проведено тренінг, спрямований на опанування ідентичних уявлень про конкуренцію та конкурентоздатність, яка виступає складовою професійної самосвідомості. Варто зазначити, що під час організації та проведення тренінгу значна увага зверталася на розвиток здатності до плідного спілкування, рефлексії та формування гнучкості, решучості,

конкурентозначущих якостей (вирішенню цього завдання значно сприяла участь майбутніх економістів у попередньому психологічному самоодсліженню та ранжуванню конкурентозначущих якостей в опитувальнику).

Спрямованість рефлексивної свідомості виявляється у тому, що майбутні фахівці, здатні відділити себе від своєї діяльності, протиставити її собі в якості об'єкта; лише в цьому випадку його діяльність може стати предметом перетворення і розвитку. Діяльнісно-організована свідомість, таким чином, забезпечує подолання проблемних ситуацій в діяльності і її розвиток за допомогою рефлексивного виходу та процедур проблематизації.

У процесі тренінгово-ігрової діяльності, що стимулює розвиток у студентів професійної рефлексії, стає її активатором, відбувається трансформація об'єктивних знань про конкуренцію та конкурентоздатність в особистісний смисл. Завдяки цьому жорсткі алгоритми діяльності поступаються місцем більш гнучким, адекватним конкурентним ситуаціям у майбутньої професійної діяльності.

Як зауважує О.О. Деркач, усвідомлення розвитку себе як професіонала можливе, при рефлексивній організації особистості [4]. Оскільки остання найкраще розвивається у процесі самонавчання професійної рефлексії на «конкурентну боротьбу» в практичній професійній діяльності, то на нашу думку, під час спеціально організованого рефлексивного тренінгу були створені сприятливі умови для розвитку рефлексії ідентичних уявлень про конкуренцію та конкурентоздатність, яка виступає складовою професійної самосвідомості, а відтак має професійну спрямованість.

Висновки. Таким чином, конкурентоздатна особистість є суб'єктом соціальних дій і змін, який усвідомлює складну динаміку процесів розвитку і впливає на їх перебіг. Здібності, знання та вміння, необхідні людині для активної участі в різних видах діяльності, також повинні бути різноманітними. Це не тільки вміння та навички в професійній сфері, а й збереження традицій та культурної самобутності особистості і суспільства, якісна комунікація, творче використання дозволля, забезпечення та збереження психічного здоров'я особистості. У цілому ж під конкурентоздатністю ми розуміємо здатність людини не тільки адекватно приймати рішення і відповідати за їх виконання, але передбачає наявність сукупності фізичних, інтелектуальних і конкурентозначущих якостей людини, та насамперед особливостей, необхідних для самостійного і ефективного вирішення виробничих й життєвих ситуацій, створення кращих умов для конструктивної взаємодії з іншими людьми.

На сучасному етапі розвитку суспільства формування конкурентоздатності як важливої складової майбутньої професійної діяльності студента сприяє, зокрема, того, що метою навчання стає розвиток здібностей самостійно вчитися і надавати в цьому допомога самому собі.

Тому актуальним стає оволодіння спеціалістом рефлексією конкурентної складової професійної діяльності, що дозволяє об'єктивно оцінювати хід і результати цієї діяльності. Перед майбутніми фахівцями виникають складні завдання професійного самовизначення і самоактуалізації, тому очевидна необхідність усвідомити своє місце і роль у своєму становленні як конкурентоздатного фахівця, що має можливість управляти своїм професійним розвитком і своєю кар'єрою. У цьому зв'язку виникає необхідність визначення додаткових вимог до підготовки майбутнього фахівця в вишу, які сприяли б підвищенню його конкурентоздатної спрямованності, гнучкості та компетентності [5] та задоволеності своєю професійною діяльністю, формування потреби в безперервному професійному розвитку на основі рефлексії професійних інтересів і можливостей, креативності у прийнятті рішень і готовності йти на ризик при їх реалізації. З метою формування такого високого рівня та подальшої професійної конкурентоздатності фахівця, досягнення професійного успіху і можливостей реалізації творчого потенціалу важливо забезпечити наявність відповідних умов для творчої самореалізації та самовираження, оволодіння рефлексією конкурентної складової професійної діяльності майбутніх фахівців.

Список літератури: 1. Андреев В. И. Саморазвитие творческой конкурентоспособной личности менеджера. – Казань: Фирма „СКАМ”, 1992. – 45 с.; 2. Карамушка Л. М. , Філь О.А. Психологія освітнього менеджменту: Навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів. – К.: Либідь, 2004. – 424 с.; 3.. Деркач А.А. Акмеология / А.А. Деркач, В.Г. Зазыкин. – СПб. : Питер, 2003. – 256 с. 4. Исаев Е.И. Становление и развитие профессионального сознания / Е.И. Исаев, С.Г. Косарецкий, В.И. Слободчиков // Вопросы психологии. – 2000. – № 3. – С. 58–67. 5. Митина Л. М. Психология развития конкурентоспособной личности. – М.: Московский психолого-социальный институт; Воронеж: Издательство НПО “МОДЭК”, 2002. – 400 с.; 6 Маслоу А. Самоактуализация. Психология личности, тексты // Под ред. Ю. Б. Гиппенрейтер, А. А. Пузыря. – М., 1982. – С. 108-118; 7. *Олпорт* Становление личности: Избранные труды / [Пер. с англ. Л. В. Трубицкой и Д. А. Леонтьева]; под общ. ред. Д. А. Леонтьева. М.: Смысл, 2002.; 8.. Роджерс К. Р. Взгляд на психотерапию. Становление человека: Пер с англ. – М.: Прогресс, 1994 – 480 с.; 9. Романовский А.Г. Формирова-

ние конкурентно способного специалиста как стратегическая задача философии современного образования / А.Г. Романовский // Теория і практика управління соціальними системами. - 2008. - №3. - С. 3-9.

Bibliography (transliterated): 1. Andreev V. I. Samorazvitie tvorcheskoj konkurentosposobnoj lichnosti menedzhera. – Kazan': Firma „SKAM”, 1992. – 45 s.; 2. Karamushka L. M., Fil' O.A. Psihologija osvitt'ogo menedzhmentu: Navchal'nij posibnik dlja studentiv vishhij navchal'nij zakladiv. – K.: Libid', 2004. – 424 s.; 3. Derkach A.A. Akmeologija / A.A. Derkach, V.G. Zazykin. – SPb. : Piter, 2003. – 256 s. 4 Isaev E.I. Stanovlenie i razvitie professional'nogo soznaniija / E.I. Isaev, S.G. Kosareckij, V.I. Slobodchikov // Voprosy psihologii. – 2000. – № 3. – S. 58–67.; 5. Mitina L. M. Psihologija razvitiija konkurentosposobnoj lichnosti. – M.: Moskovskij psihologo-social'nyj institut; Voronezh: Izdatel'stvo NPO “MODJEK”, 2002. – 400 s.; 6. Maslou A. Samoaktualizacija. Psihologija lichnosti, teksty // Pod red. JU. B. Gippenrejter, A. A. Puzyreja. – M., 1982. – S. 108-118; 7. G.Olport Stanovlenie lichnosti: Izbrannye trudy / [Per. s angl. L. V. Trubicynoj i D. A. Leont'eva]; pod obshh. red. D. A. Leont'eva. M.: Smysl, 2002.;8. Rodzhers K. R. Vzgljad na psihoterapiju. Stanovlenie cheloveka: Per s angl. – M.: Progress, 1994 – 480 s.; 9. Romanovskij A.G. Formirovanie konkurento sposobnogo specialista kak strategicheskaja zadacha filosofii sovremennogo obrazovanija / A.G. Romanovskij // Teorija i praktika upravlinnja social'nimi sistemami. - 2008. - №3. - S. 3-9.

І.Г.Васильєва

ВИЯВЛЕННЯ ПСИХОЛОГІЧНИХ АСПЕКТІВ ПОНЯТЬ КОНКУРЕНЦІЯ ТА КОНКУРЕНТОЗДАТНІСТЬ В УМОВАХ ПРОФЕСІЙНОГО СТАВЛЕННЯ МАЙБУТНІХ ЕКОНОМІСТІВ

Стаття присвячена теоретичному аналізу досліджень проблеми конкурентоздатності у світовій та вітчизняній літературі, визначенню її значення для професійного становлення майбутніх фахівців у процесі навчальної діяльності. В статті також запропоновано інноваційний підхід до формування адекватних гуманістичних уявлень про конкуренцію та конкурентоздатність фахівця, для чого було розроблено спеціальний тренінг для студентів – майбутніх економістів, спрямований на виробітку ідентичності в рефлексії на конкуренцію та конкурентоздатність, як складових майбутньої професійної діяльності фахівців.

Ключові слова: конкуренція, конкурентоздатність, конкурентозначущі якості, майбутні економісти, рефлексія конкурентної складової професійної діяльності, формування конкурентоздатності.

И.Г. Васильева

ВЫЯВЛЕНИЕ ПСИХОЛОГИЧЕСКИХ АСПЕКТОВ ПОНЯТИЙ КОНКУРЕНЦИЯ И КОНКУРЕНТОСПОСОБНОСТЬ В УСЛОВИЯХ ПРОФЕССИОНАЛЬНОГО СТАНОВЛЕНИЯ БУДУЩИХ ЭКОНО- МИСТОВ

Статья посвящена теоретическому анализу исследований проблемы конкурентоспособности в мировой и отечественной литературе, определению ее значения для профессионального становления будущих экономистов в процессе учебной деятельности. В статье также предложен инновационный подход к формированию адекватных гуманистических представлений о конкуренции и конкурентоспособности, для чего был разработан специальный тренинг для студентов- будущих экономистов, направленный на выработку идентичности в рефлексии на конкуренцию и конкурентоспособность, как составляющие будущей профессиональной деятельности специалистов.

Ключевые слова: конкуренция, конкурентоспособность, конкурентозначимые качества, будущие экономисты, рефлексия конкурентной составляющей профессиональной деятельности, формирование конкурентоспособности.

I.G. Vasilyeva

IDENTIFICATION OF PSYCHOLOGICAL ASPECTS OF COMPETITION TERMS AND COMPETITIVENESS IN PROFESSIONAL FORMATION OF FUTURE ECONOMISTS

The article deals with analysis of research problems of competitiveness in the global and domestic literature, the definition of its value for the professional development of future economists in the process of learning activities. The article also provides an innovatsiyny approach to the formation of adequate humanistic notions of competition and competitiveness, which has been designed special training for students of the future economists aimed at developing at identity in reflection on competition and competitiveness, as components of future professional activities.

Keywords: competition, competitiveness, quality konkurentoznachimye, future economists, reflection competitive component of professional activity, the formation of competitiveness.

Стаття надійшла до редакції 30.04.2013

До уваги авторів щоквартального збірника наукових праць

“ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ФОРМУВАННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ ГУМАНІТАРНО-ТЕХНІЧНОЇ ЕЛІТИ”:

Головна мета видання – надати можливість опублікувати наукові праці та статті викладачам, науковим співробітникам, аспірантам і здобувачам наукового ступеня, а також поширити можливості обміну науково-практичною інформацією з філософії, психології, педагогіки, соціології та теорії і практики соціального управління.

До друку приймаються статті за такими науковими напрямками:

- проблеми формування національної управлінської гуманітарно-технічної еліти;
- сучасна філософія освіти;
- освіта і культура;
- педагогічна майстерність;
- синергетика соціальних процесів;
- психолого-педагогічні проблеми формування особистості;
- гуманітарні та культурологічні аспекти підготовки фахівців;
- проблеми професійної освіти;
- формування педагога вищої школи XXI століття;
- сучасні технології підготовки майбутніх фахівців;
- проблеми формування політичної еліти;
- теорія і практика соціального управління;
- проблеми формування особистості менеджера вищого та середнього рівнів.

Матеріали, подані до друку, повинні бути підготовлені на IBM сумісному комп'ютері і подаватися у друкованому вигляді на диску CD-RW, CD-R. Текст повинен бути набраний у редакторі MS Word for Windows. Допускається пересилка статей електронною поштою.

ВИМОГИ ДО ОФОРМЛЕННЯ СТАТТІ

- загальний обсяг – від 4 до 7 сторінок;
- розмір аркуша – А-4 (210 x 297 мм);
- ліве, верхнє, праве та нижнє поля – 25 мм;
- рекомендований шрифт – Times New Roman Cyr;
- розмір шрифту – 12;
- міжрядковий інтервал – 1.

ПОРЯДОК РОЗТАШУВАННЯ МАТЕРІАЛУ

- безпосередньо під верхньою межею зліва **ВЕЛИКИМИ ЛІТЕРАМИ НАПІВЖИРНИМ ШРИФТОМ ДРУКУЄТЬСЯ** УДК статті;
- через рядок по правому краю друкуються курсивом прізвища авторів та ініціали, через кому з нового абзацу місто та країна;
- через рядок по центру напівжирним шрифтом **ВЕЛИКИМИ ЛІТЕРАМИ** друкуються назва статті;
- через рядок з відступом (1,25 см) друкуються текст статті, відформатований по ширині рядка;
- перед і після формул і рівнянь має бути пропущений один рядок від тексту з інтервалом 1;
- номери формул і рівнянь мають бути вирівняними по правому краю;
- розмір шрифту формул і рівнянь для основного тексту – 14 пт.;
- рисунки, схеми і графіки мають бути виконані у чорно-білому варіанті;
- через один рядок друкуються список літератури, оформлений згідно з вимогами ДСТУ та відповідно до Бюлетеню ВАК № 3,2008;
- через рядок з відступом (1,25 см) друкуються анотації: українською, російською й англійською мовами. Порядок анотацій:
 - ініціали та прізвища авторів (посередині рядка);
 - через рядок з відступом (1,25 см) великими літерами посередині назва статті;
 - через рядок з відступом (1,25 см) друкуються текст анотації.

До статей, що надсилаються до друку, повинна додаватись рекомендація (рецензія).

Статті, що рекомендовані до друку членами редколегії збірника, рецензії не потребують.

УМОВИ ПУБЛІКАЦІЇ

Статті, оформлені згідно з Правилами, надсилаються авторами на адресу: 61002, Харків, вул. Фрунзе, 21, НТУ “ХПІ”, редколегія збірника «**Проблеми та перспективи формування національної гуманітарно-технічної еліти**». Головному редакторові проф. О.Г. Романовському.
Електронна адреса: romanovskiy_khpi@mail.ru
podbutskaya_nina@ukr.net

Телефон: (057) 700-40-25, (057) 707-68-60, (057) 707-64-90
050-98-56-304 – канд. пед. наук Підбуцька Ніна Вікторівна

Про прийняття рішення щодо публікації статті та умови оплати автори повідомляються після їхнього запиту.

Статті, оформлені з порушеннями Правил, редколегією не розглядаються.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРІВ

1. Романовський Олександр Георгійович – доктор педагогічних наук, професор, член-кореспондент Національної академії педагогічних наук України, проректор з науково-педагогічної роботи Національного технічного університету «Харківський політехнічний інститут», завідувач кафедри педагогіки та психології управління соціальними системами Національного технічного університету «Харківський політехнічний інститут», лауреат Державної премії України.

2. Адабашев Бекір Велишаєвич – кандидат педагогічних наук, доцент, завідувач кафедри «Професійна педагогіка та інженерна графіка», директор центру ліцензування, акредитації та працевлаштування РВУЗ «Кримський інженерно-педагогічний університет».

3. Асанова Фатма – аспірантка Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського.

4. Аракелян Інна Сергіївна – спеціаліст Української інженерно-педагогічної академії.

5. Байло Марина Юріївна – асистент кафедри інноваційних та інформаційних технологій в освіті Інституту магістратури, аспірантури, докторантури Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського.

6. Балашова Світлана Сергіївна – асистент кафедри германської та слов'янської філології Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського.

7. Басалюков В'ячеслав В'ячеславович – кандидат медичних наук, доцент кафедри психології РВУЗ «Кримський інженерно-педагогічний університет».

8. Бесараб Тетяна Петрівна – кандидат філологічних наук, доцент, кафедра іноземних мов Національний університет «Юридична академія України імені Ярослава Мудрого».

9. Бойчук Віталій Миколайович – кандидат педагогічних наук, доцент кафедри інноваційних та інформаційних технологій в освіті Інституту магістратури, аспірантури, докторантури Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського.

10. Васильєва Ірина Генадіївна – доцент кафедри педагогіки та психології управління соціальними системами Національного технічного університету «Харківський політехнічний інститут».

11. Віктор Ольга Михайлівна – старший викладач кафедри гуманітарних наук ФМВ Національного технічного університету «Харківський політехнічний інститут».

12. Дідух Любов Іванівна – викладач іноземної мови кафедри іноземних мов та технічного перекладу Львівського державного університету безпеки життєдіяльності.

13. Добровольська Наталія Вікторівна – асистент кафедри економічної кібернетики та інформаційних систем Вінницького торговельно-економічного інституту КНТЕУ.

14. Іванова Марина Олегівна – магістрант кафедри педагогіки та психології управління соціальними системами Національного технічного університету «Харківський політехнічний інститут».

15. Євсюкова Людмила Степанівна – пошукач кафедри педагогіки та практичної психології Львівського державного університету безпеки життєдіяльності.

16. Канівець Марина Вікторівна – аспірант кафедри педагогіки та психології управління соціальними системами Національного технічного університету «Харківський політехнічний інститут».

17. Кібенко Любов Михайлівна – доцент Харківської державної зооветеринарної академії.

18. Кізім Світлана Степанівна – кандидат педагогічних наук, старший викладач кафедри інноваційних та інформаційних технологій в освіті Інституту магістратури, аспірантури, докторантури Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського.

19. Кобися Алла Петрівна – асистент кафедри інноваційних та інформаційних технологій в освіті Інституту магістратури, аспірантури, докторантури Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського.

20. Кобися Володимир Михайлович – кандидат педагогічних наук, старший викладач кафедри інноваційних та інформаційних технологій в освіті Інституту магістратури, аспірантури, докторантури Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського.

21. Кондратюк Володимир Дмитрович – кандидат педагогічних наук, старший викладач кафедри інноваційних та інформаційних технологій в освіті Інституту магістратури, аспірантури, докторантури Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського.

22. Кириленко Неля Михайлівна – кандидат педагогічних наук, старший викладач, кафедри інноваційних та інформаційних технологій в освіті Інституту магістратури, аспірантури, докторантури Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського.

23. Корольова Наталія Валеріївна – кандидат педагогічних наук, старший викладач кафедри педагогіки та методики професійного навчання Української інженерно-педагогічної академії.

24. Кузьменко Олександр Васильович – кандидат педагогічних наук, доцент кафедри права Національного технічного університету «Харківський політехнічний інститут».

25. Кучеренко Сергій Михайлович – кандидат педагогічних наук, доцент Української інженерно-педагогічної академії.

26. Куцак Лариса Вікторівна – аспірант кафедри інноваційних та інформаційних технологій в освіті Інституту магістратури, аспірантури, докторантури Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського.

27. Лановенко Алла Олегівна – аспірант кафедри теорії та методики технологічної і професійної освіти Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського.

28. Літвіненко Ігор Іванович – кандидат технічних наук, професор Національного технічного університету «Харківський політехнічний інститут».

29. Лутай Наталія Вікторівна – викладач кафедри іноземних мов, Харківського національного економічного університету.

30. Люльчак Світлана Юріївна – асистент кафедри інноваційних та інформаційних технологій в освіті Інституту магістратури, аспірантури, докторантури Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського.

31. Лях Бенгард Григорович – кандидат технічних наук, доцент Української інженерно-педагогічної академії.

32. Маяковська Оксана Євгенівна. – старший викладач кафедри автомобільного транспорту і інженерних дисциплін «Кримський інженерно-педагогічний університет».

33. Міщенко Віктор Іванович – старший викладач кафедри філософії Національного технічного університету «Харківський політехнічний інститут».

34. Михнюк Марія Іванівна – кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри автомобільного транспорту і інженерних дисциплін «Кримський інженерно-педагогічний університет».

35. Нагайцева Ніна Іванівна – професор, кандидат філологічних наук, завідувач кафедри соціально-економічних наук ФМВ Національного технічного університету «Харківський політехнічний інститут».

36. Омельченко Аліса Володимирівна – викладач кафедри іноземних мов, Харківська національна академія міського господарства.

37. Перевалова Людмила Вікторівна – завідувач кафедри права Національного технічного університету «Харківський політехнічний інститут».

38. Пономарьов Олександр Семенович – кандидат технічних наук, професор, професор кафедри педагогіки та психології управління соціальними системами Національного технічного університету «Харківський політехнічний інститут».

39. Підбуцька Ніна Вікторівна. – кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри педагогіки та психології управління соціальними системами Національного технічного університету «Харківський політехнічний інститут».

40. Решетняк Наталя Борисівна – кандидат економічних наук, доцент кафедри загальної економічної теорії Національного технічного університету «Харківський політехнічний інститут».

41. Романовська Олена Олександрівна – кандидат педагогічних наук, старший викладач кафедри педагогіки та методики професійного навчання Української інженерно-педагогічної академії.

42. Самчук Володимир Володимирович – аспірант Української інженерно-педагогічної академії.

43. Сичов Юрій Іванович – кандидат технічних наук, доцент Української інженерно-педагогічної академії.

44. Сичова Юлія Володимирівна – викладач Харківського національного економічного університету.

45. Снегурова Тетяна Олександрівна – професор кандидат педагогічних наук, завідувач кафедри гуманітарних наук ФМВ Національного технічного університету «Харківський політехнічний інститут».

46. Уманець Володимир Олександрович – асистент кафедри інноваційних та інформаційних технологій в освіті Інституту магістратури, аспірантури, докторантури Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського.

47. Фурманець Борис Іванович – кандидат психологічних наук, доцент, професор кафедри педагогіки та психології управління соціальними системами Національного технічного університету «Харківський політехнічний інститут».

48. Чудомех Валерій Миколайович – кандидат філософських наук, доцент, доцент кафедри соціально-гуманітарних дисциплін «Кримський інженерно-педагогічний університет».

49. Шахіна Ірина Юріївна – кандидат педагогічних наук, доцент кафедри інноваційних та інформаційних технологій в освіті Інституту магістратури, аспірантури, докторантури Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського.

ЗМІСТ
I РОЗДІЛ
ОСОБЛИВОСТІ ПІДГОТОВКИ
СУЧАСНОГО ФАХІВЦЯ

Пономарьов О.С. Гуманітарна складова підготовки студентів до командної діяльності.....	9
Перевалова Л.В. Використання інтерактивних методів навчання при викладанні правових дисциплін у технічному університеті.....	20
Басалуков В.В. Особенности формирования интеллектуальной элиты в современном социуме.....	27
Канівець М.В. <i>Сутність професійної підготовки майбутніх інженерів ...</i>	40
Марковська О.Є. Сучасні чинники формування професійно-практичних умінь і навичок майбутніх інженерів-педагогів машинобудівного профілю.....	48
Михнюк М.І. Рефлексивна культура як механізм особистісно-професійного розвитку викладача спеціальних дисциплін будівельного профілю	58
Мищенко В.И. Духовність техніческого творчества	67
Нагайцева Н.И., Снегурова Т.А., Виктор О.М. Качественные перемены в организации обучения и воспитания иностранных студентов на факультете международного образования НТУ "ХПИ".....	75
Романовська О.О. Формування творчих умінь у майбутніх інженерів-педагогів.....	
Сичова Ю.В., Кібенко Л.М. Мотивація як компонент змісту навчання іноземній мові.....	83
Чудомех В.Н. Философия образования как фундамент качественных параметров общественных сред.....	
Корольова Н.В. Формування у майбутніх інженерів-педагогів компетентності з проектування методик навчання електроенергетичних дисциплін	

II РОЗДІЛ

ВИКОРИСТАННЯ ІНФОРМАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ У ПРОЦЕСІ НАВЧАННЯ

Адабашев Б.В., Асанова Ф.Б. Підготовка інженеро-педагогов и особенности професіональної орієнтації будучих спеціалістів автомобільного профіля.....	98
Байло Б.Ю. Застосування освітнього порталу для забезпечення професійної освіти у ВНЗ	109
Балашова С.С. Використання інноваційних методик навчання гетейнституту у формуванні іншомовної компетенції майбутніх економістів	117
Бесараб Т.П. Особливості юридичної терміносистеми в англійській мові	126
Кириленко Н.М. Інформаційна безпека як складова інформаційної культури студентів	132
Кізім С.С. Проблеми та перспективи використання мережевих технологій у фаховій підготовці майбутніх учителів.....	138
Кондратюк В.Д. Використання медіаосвітніх технологій у професійній підготовці майбутнього вчителя	142
Кузьменко О.В., Решетняк Н.Б. Дидактичні аспекти ефективної взаємодії студентів на семінарському занятті.....	148
Кучеренко С.М., Лях Б.Г., Літвіненко І.І., Самчук В.В., Аракелян І.С. Панорамно-алгоритмічний метод формування професійної спрямованості фахівця.....	155
Куцак Л.В. Інформаційно-освітній портал як засіб професійної підготовки майбутнього вчителя технологій	162
Луцай Н.В. Особливості функціонування метафор у економічному медіа-дискурсу.....	170
Льольчак С.Ю. Застосування проектних технологій у процесі формування професійних знань та вмінь майбутніх робітників	178
Уманець В.О. Діагностика рівня сформованості базових професійних компетенцій майбутніх кваліфікованих робітників з ремонту та обслуговування лічильно-обчислювальних машин	184
Шахіна І.Ю. Поняття інформаційного освітнього простору як педагогічна проблема	190

ІІІ РОЗДІЛ

ПСИХОЛОГІЧНИЙ АСПЕКТ ДОСЛІДЖЕННЯ ОСОБИСТОСТІ

В СОЦІАЛЬНИХ УМОВАХ

- Бойчук В.М.** Формування креативної особистості у вищих педагогічних навчальних закладах..... 198
- Фурманець Б.И.** Теория и практика профессиональной психодиагностики индивидуально-психологических особенностей студентов.....
- Підбуцька Н.В.** Навчання у ВНЗ як фактор розвитку професійної ідентичності студента
- Іванова М.О.** Особливості лідерських якостей у курсантів ВНЗ МВС України.....
- Васильсва І.Г.** Виявлення психологічних аспектів понять конкуренція та конкурентноздатність в умовах професійного ставлення майбутніх економістів.....

Наукове видання

**ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ
ФОРМУВАННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ
ГУМАНІТАРНО-ТЕХНІЧНОЇ ЕЛІТИ**

Збірник наукових праць

Випуск 34-35 (38-39)

Відповідальний за випуск доцент *Н.В. Підбуцька*

Підп. до друку р. Формат 60 × 84 1/8. Папір Prima Copy
Друк – ризографія. Гарнітура Times. Умов. друк. арк. Обл.-видав. арк.
Наклад 100 прим. Зам. № . Ціна договірна.

НТУ “ХП”, 61002, Харків-2, вул. Фрунзе, 21

Видавничий центр НТУ “ХП”. Свідоцтво ДК № 116 від 10.07.2000 р.

Друкарня НТУ “ХП”, 61002, Харків, вул. Фрунзе, 21